تذکرۂ علمائے ہند

جبذا نادر کتابی رو کش جام جہان نما کہ مثلش تا حال از کتم عدم
بمنصۂ شہود جلوہ گر نشدہ

مصنفۂ

عالم المعی فاضل لوذعی محقق بیمثال حضرت رحمان علی صاحب
ممبر کونسل مقام ریوان حسب ایمائے مصنف ممدوح

بار دوم

باہتمام بابو منوہر لال بھارگو سپرنٹنڈنٹ
در مطبع منشی نولکشور مقام لکھنؤ طبع گردید
۱۹۱۴ء

اطلاع - اس مطبع مین ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہی جسکی فہرست مطول ہر ایک شایق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہی جسکے معائنہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہی اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہین اُن مین بعض کتب تواریخ فارسی و اردو درج کرتے ہین تا کہ جس فن کی یہ کتاب ہی اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدردانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو

تواریخ مختص بحالات انبیا و اولیا وغیرہ

(فارسی)

کتب تصوف

بصنع صناع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و آسمان

حبذا نادر کتابی در روش جام جهان نما که مثلش تا حال از کتم عدم به منصهٔ شهود جلوه گر نشده

موسوم به

تذکرهٔ علمای هند

تصنیف

عالم المعی فاضل لوذعی محقق بی مثال جناب رحمان علی صاحب ممبر کونسل مقام ریوان بایمای مصنف ممدوح

در مطبع نامی منشی نولکشور واقع لکهنو بحسن خوبی طبع شد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

ہست کلید در گنج حکیم

حمد بیحد وثنای لاتعد حکیمی راست علم بالقلم وسپاس بیقیاس علیمی را علم الانسان مالم یعلم حکیمی کہ زبان کروبیان را بکلمہ سبحانک لاعلم لنا الا ما علمتنا گویا ساختہ وعلیمی کہ دل انسان ضعیف البنیان را بتذکار وما اوتیتم من العلم الا قلیلا تسلیہ دادہ بتعلیم رب زدنی علما پرداختہ تعالے شانہ ولایزال سلطانہ آنہار درود وسلام مروح مشام نثار بارگاہی باد کہ کوس نبوتش غریوا العلماء ورثۃ الانبیاء بذروۂ افلاک وصیت انا مدینۃ العلم بگوش املاک رسانیدہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ واصحابہ الطیبین الطاہرین الہادین المہدیین سپس آن پوشیدہ مباد بمرزبوم ہندوستان کہ جز داوش ہم پلہ جہان ہست از بدو شیوع اسلام تا این ایام بسیاری از علماے عظام وفضلاے کرام گذشتند ونامی از خود گذاشتند بقول مولاناے جامی قدس سرہ السامی ؎ ز دانایان بود این نکتہ مشہور ٭ کہ دانش در کتب داناست در گور ٭ احصای اسامی گرامی شان بجز عالم الغیب کہ داند کہ بحیز تحریر درآرد مگر طبع حریص کہ مجہول ما لایدرک کلہ لا یترک کلہ است وبمقتضای ؎ کار دنیا کسی تمام نکرد ٭ انچہ گیرید مختصر گیرید ٭ ہرچہ دریافت نمی گذارد پس تراجم برخے ازان طائفہ عالیہ کہ از کتب سلف وتحریرات رائقہ معاونین باعز وشرف بمن ہیچمدان پیوستہ درین وجیزہ موسومہ **تذکرہ علماے ہند** ملقب بہ **تحفۃ الفضلاء فی تراجم الکملاء** بر می نگارم وازان اخلاق حسنہ ناظرین با تمکین چشمی دارم کہ بعثرات وزلات قلم ژولیدہ رقم این فاقد الاستعداد دستگیری فرمودہ بذیل اصلاح عیب پوشی را کار فرمایند واللہ المستعان وعلیہ التکلان

و این کتاب مرتب است بہ ترتیب حروف ہجا تا نظارۂ کتاب را بتلاش ترجمہ عالمی دقت رو نہ نماید
و ذکر ماخذ و معاونین در خاتمہ خواہد آمد انشاء اللہ تعالیٰ

حرف الالف

مولانا ابو حفص ربیع محدث بصری ابن صبیح السعدی البصری بر طالبان اخبار مخفی و مستتر نیست کہ اول شیوع ملت اسلامیہ بممالک ہند از دست محمد بن قاسم ابن عقیل ثقفی کہ ابن عم و داماد حجاج ابن یوسف ثقفی بود در عہد خلافت ولید بن عبد الملک بظہور آمدہ یعنی محمد بن قاسم بعمر ہفدہ سالگی با لشکر مجاہدین بروز پنجشنبہ دہم رمضان سال نود و سہ و بقولے سال نود و نہ ہجری ملک سندہ را از داہر بن چچ مرزبان سندہ مفتوح نمودہ رایات اسلامی دران دیار مرتفع فرمود و داہر مذکور در ناوردگاہ کشتہ شد ہمان زمان یا پس ازان صاحب ترجمہ دران دیار قدوم آوردہ بالجملہ وی از تبع تابعین و کملای محدثین است از حسن بصری و عطار روایت مے کند و از و سفیان ثوری و وکیع و ابن مہدی راوی اند وی رحمۃ اللہ علیہ صدوق و عابد و مجاہد بود گویند کہ وی اول مصنفین در امت اسلامیہ است کہ بسال یک صد و شصت ہجری بملک سندہ رحلت فرمود رضوان اللہ علیہ

مولوی ابو الحسن فرنگی محلی ابن مولوی عبد الجامع ابن مولوی محمد نافع ابن مولوی عبد العلی بحر العلوم بعد حفظ قرآن مجید تحصیل علوم درسیہ بخدمت مولوی عبد الحکیم نمودہ و بیعت از مولوی حافظ عبد الوالی کردہ ہفتدہم ذی الحجہ سال دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری بعالم جوانی ازین جہان فانی درگذشت

مولوی ابو الحسن نصیر آبادی ساکن قصبۂ نصیر آباد مضافات لکھنؤ عالم عامل صاحب ورع و تقوی بود بیعت و خلافت سلسلۂ نقشبندیہ از مولوی مراد اللہ فاروقی نسباً والمجددی المظہری مشرباً و تہانیسری موطناً مرید و خلیفہ مولوی نعیم اللہ بہرائچی مرید و خلیفہ حضرت مرزا مظہر جان جانان قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم داشت عالمے را از ظلمات شرک و بدعت نجات بخشید و باتباع سنت سنیہ مے کوشید دوم شعبان سن دوازدہ صد و ہفتاد و دو ہجری

رحلت فرمودہ بجنت آرمید

شاہ ابوسعید عمری دہلوی تلمیذ مفتی شرف الدین رامپوری و مولانا رفیع الدین دہلوی بود و اجازت عامہ از مولانا عبد العزیز دہلوی حاصل کردہ و بیعت طریقۂ نقشبندیہ از شاہ غلام علی دہلوی داشت بروز عید الفطر وقت صبح سال دوازدہ صد و چہل و نہ ہجری در ٹونک وفات یافتہ غفر اللہ لہ

میر ابوالغیث بخاری در عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ عالمی متصوف آیتے بود از آیات آلہی در مجلس لطیفت او بجز قال اللہ و قال الرسول و اذ کار مشائخ ہرگز ذکرے دیگر نبود در سال نہصد و نود و پنج ہجری بعارضۂ قولنج بمقام لکھنؤ وفات یافتہ نعش او بدہلی آوردہ مدفون کردند و میر ستودہ سیر تاریخ فوتش یافتہ اند

شیخ ابوالفیض فیضی خلف اکبر شاگرد شیخ مبارک ناگوری در سن نہصد و پنجاہ و چہار ہجری متولد شدہ ذہن ثاقب و فکر صائب داشت بعمر چہاردہ سالگی فراغ علمی حاصل نمود در اقسام علوم ہجو شعر و معما و عروض و قافیہ و تفسیر و تاریخ و لغت و طب و خط و انشا عدیم النظیر بود در اوائل بہ تخلص فیضی شعر می گفت و در اواخر بتقریب برادر خرد خود ابوالفضل کہ وے را علامی مے نوشتند بغرض تعلی از ان وزن تخلص فیاضی اختیار نمودہ در سن نہصد و ہفتاد و چہار ہجری بہ بارگاہ اکبر شاہ رسیدہ بخطاب ملک الشعرا ممتاز شد او را قصیدہ است طویل در مدح اکبر بادشاہ موارد الکلم در علم اخلاق بعبارت عربی بحروف مہملہ و سواطع الالہام تفسیر قرآن بصنعت اہمال باتمام رسیدہ و صلہ آن دہ ہزار روپیہ اکبر شاہ وے را دادہ میر حیدر معمائی تاریخ اتمام آن در سورۂ اخلاص یافتہ و ترجمہ فارسی لیلاوتی مصنفہ پنڈت بہاسکر بیدری کہ در سن ششصد و بست و دو ہجری تصنیف کردہ بود و ترجمۂ رامائن منظوم فارسی و مثنوی نلدمن و دیوان فارسی کہ دران پانزدہ ہزار ابیات انداز تصانیف مشہورۂ فیضی اند تاریخ دہم صفر سن یک ہزار و چہار ہجری بمقام اکبرآباد فوت شدہ مدفون گشت بنا بر مشہور فیضی بمذہبی مقید نبود

ابوالفضل علامی پسر دوم شیخ مبارک ناگوری است در سن نہصد و پنجاہ و نوشت

ہجری متولد شدہ بعمر پانزدہ سالگی از علوم معقول و منقول فراغ حاصل کردہ تجرد و عزلت پیش نظر داشت مگر باصرار احباب در سال نوزدہم جلوس اکبری ملازمت بادشاہ اکبر حاصل نمودہ تفسیر آیۃ الکرسی موسومۂ تفسیر اکبری کہ ازان تاریخ تالیف برمے آید نوشتہ پیشکش بادشاہ کردہ بالطائف خسروی مخصوص گشتہ اول بخدمت منشی گری نسان بعد بعہدۂ وزارت سرفراز گشت و در اندک زمانے بخاطر بادشاہ آن چنان جا گرفت کہ محسود امرا و شاہزادگان شد و تخلص خود علامی می کرد بروقت مراجعت از دکن باشارۂ شاہزادۂ سلیم یعنے جہانگیر راجہ ہرسنگھ دیو بوندیلہ تاریخ چہارم ربیع الاول سنہ ۱۰۱۱ یک ہزار و یازدہ ہجری ابو الفضل را قتل کردہ و سرش بریدہ نزد شاہزادۂ سلیم کہ در الہ آباد مقیم بود فرستاد شاہزادہ بغایت خوش شد و اکبر شاہ تاسف خورد تحریرات و فاتر کتاب ابو الفضل و آئین اکبری و اکبر نامہ و عیار دانش و رسالۂ اخلاق وغیرہ یادگار قابلیت وے ہستند او ہم حسب شہرت مقید بمذہبے نبود -

حافظ شاہ ابو اسحاق خلف و خلیفہ شاہ ابو الغوث گرم دیوان فاروقی بھیروی کہ بسال یازدہ صد و ہفتاد و ہشت ہجری رحلت فرمود وے را گرم دیوان ازان گویند کہ جسم مبارکش در بعض اوقات بخرق عادت بدرجۂ غایت گرم می شد کہ نان گندم بران توان بخت وے را دو خلیفہ نامور بودند یکے شاہ معشوق علی غازی پوری دوم فرزند ارجمندش مظہر محاسن اخلاق شاہ ابو اسحاق ذات شریفش نادرۂ روزگار مذکر شیم صحابۂ کبار بود زہد و تقوی شعارش و احرا از اسرار شریعت دثارش افتادہ در تصحیح و تنقید احادیث نبویہ علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ ملکۂ وہبی داشت و بتعلیم علوم ظاہر و باطن مے پرداخت و در مواظبت سنت سنیہ اندکے تغافل نمی ورزید در امر معروف و نہی منکر بہر صغیر و کبیر و غنی و فقیر را یکسان مے دید بسال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری بریاض رضوان آرمید **بھیروی** النسبت بموضع بھیرا بباے مکسورہ موحدہ مخلوط بہا و یاے مثناۃ تحتانیہ معروف و راے مہملہ بعدش الف قریہ ایست بضلع اعظم گڈھ از چڑیا کوٹ جانب شمال شش کروہ فاصلہ دارد

حکیم ابو الفتح گیلانی ولد مولانا عبد الرزاق جامع کمالات از ملازمان اکبر شاہ بروز پنجشنبہ نوزدہم شوال سنہ ۹۹۷ھ سال نود و ہفتم از صدی دہم ہجرت رحلت نمود

شیخ ابوالفتح علائی قریشی کالپوی مرید وخلیفۂ سید محمد گیسو دراز جامع علوم ظاہر و باطن بود بزیارت حرمین شریفین مشرف شده و کتاب عوارف المعارف پیش حضرت سید گیسو دراز گذرانیده ومثال خلافت واقتدا یافته او را مصنفات است مثل تکمیل در نحو ومشاہد در تصوف قبرش بکالپی است برد اللہ مضجعہ

قاضی ابوالفتح بلگرامی عرف قاضی کمال درعہد جلال الدین محمد اکبر بادشاه خدمت قضای بلگرام داشت در علوم فقہ علم بے مثالی مے افراخت بعمر ہشتاد و چہار سالگی در سن یکہزار ویک ہجری رحلت کرد

خواجہ ابوالفتح کشمیری دانشمند محقق وعالم مدقق خصوصاً در علم کلام ید طولی داشت وی شاگرد خواجہ حیدر چرخی است در استخراج مسائل فقہیہ بے انباز بود کتاب سیف السابقین در رد عقائد اہل تشیع از تصنیفات اوست در صدی یازدہم ہجری بدار بقا رحلت کرد جزاه اللہ خیرا ع

رفت اندر ہزار و یکصد سال ۞ تاریخ وفات اوست

شیخ ابوالفتح تہانیسری از فحول علمای روزگار واز اعیان متبحرین عالی مقدار بود سند حدیث از سید رفیع الدین محدث داشت و پنجاه سال در اکبرآباد درس علوم عقلی ونقلی فرموده وبسی مستعدان چالاک از دامن افادۂ او برخاستہ اند مولوی عبد القادر بدایونی مصنف منتخب التواریخ از تلامذۂ اوست

مخدوم ابوالقاسم سندی ابن مفتی داؤد طالب علم صاحب مدرسہ سرآمد روزگار بود بسیاری طلبۂ علوم را بفیض وافی رسانیده اورنگ زیب عالمگیری را از طرف خود وکیل شرعی قرار داده بود بسال ہزار وصد و سیزده ہجری فوت شد مخدوم رحمت اللہ سندی در ذہب العلم من السند تاریخ فوتش یافتہ

قاضی ابوالمعالی ساکن آگره شاگرد وخلیفہ و داماد عزیزان بخارا است و در فقہ چنان دستگاہی داشت کہ اگر بالفرض والتقدیر جمیع کتب فقہ حنفی از عالم برافتادے او از سر نو مے توانست نوشت در سن نہصد و شصت و نہ ہجری از توران بہند آمده در آگره مقیم شد و ہمانجا وفات یافتہ سال وفاتش بدریافت نرسید ملا عبد القادر بدایونی مؤلف منتخب التواریخ

ومیر غیاث الدین الملقب بہ نقیب خان انو مستفید شدہ اند

شیخ ابوالمکارم سمعیل ابن شیخ صفی الدین ردولوی دوازدہم ربیع الثانی سال ہفتصد و ہشتاد و نہ ہجرت ولادت یافتہ چہل روزہ بود کہ پدرش وی را بپای سید اشرف جہانگیر سمنانی پیر خود انداخت سید موصوف فرمود این ہم مرید من است بالجملہ شیخ ابوالمکارم در سایۂ عاطفت پدر بزرگوار خود تربیت یافتہ بشانزدہ سالگی از جمیع علوم متعارفہ فراغ حاصل کردہ و شب و روز بدرس و تدریس و ذکر و فکر بسر می برد او رحمۃ اللہ علیہ بسیزدہم ربیع الاول روز چہار شنبہ وقت عصر سال ہشتصد و شصت ہجرت از دار فانی بعالم جاودانی رحلت فرمود وے را چہار فرزند بودند عبدالصمد عزیز اللہ عبدالقدوس حبیب اللہ عرف مخدوم مٹھن عبدالصمد و عزیز اللہ و حبیب اللہ از فیض تربیت پدر بزرگوار ارادت و خلافت خاندان چشتیہ نظامیہ حاصل کردند و شیخ عبدالقدوس از خاندان چشتیہ صابریہ فیضیاب شدہ قصبۂ گنگوہ را محط انوار رہدایت و ارشاد ساخت۔

حاجی ابراہیم محدث اکبرآبادی بزہد و تقوی و ورع و درس علوم دینی خصوصاً علم حدیث قیام داشت تقید بشرع و تورع وی را مانع اختلاط و ارتباط بمردم بود ہموارہ امر معروف و نہی منکر می نمود ہر گاہ حسب طلب در عبادتخانۂ اکبر بادشاہ می آمد بمراسم تکلفات و آداب ملوک مقید نمی شد و پیوستہ وعظ و نصیحت می گفت و سال وفاتش بدریافت نرسید رحمۃ اللہ علیہ

سید ابراہیم ایرجی ابن معین بن عبدالقادر حسینی دانشمند کامل بر سائر علوم عقلی و نقلی و رسمی و حقیقی عبور نمودہ کتب بسیار از ہر علوم مطالعہ کردہ و تصحیح فرمودہ و مشکلات آنرا چنان حل کردہ کہ ہر کرا ادنی مناسبتی باشد نظر در کتاب او کافی بود و احتیاج استاد نداشت والحق کہ در دہلی در زمان او ہیچ کس بدانش او نبودوے بوجہ ناحق شناسی اہل روزگار در زاویۂ خود بمطالعہ و تصحیح کتب مشغول بودے و درس کم گفتی با این ہمہ نسبت او بسلسلۂ علیہ قادریہ بر ہمہ غالب بودے مرید شیخ بہاء الدین قادری شطاری ہست در سن نہصد و بست ہجری بدہلی در اواخر عہد سلطان سکندر لودے آمدہ شیخ عبداللہ دہلوی و میان لادن مولانا عبدالقادر صابون گرو دیگر کارآگہان نامور بہ بزرگی او گرویدند و در عہد اسلام شاہ در سن نہصد و پنجاہ و سہ ہجری وفات یافتہ در مقبرۂ سلطان المشائخ مدفون است۔ **ایرجی**

منسوب است به ایریچ بهمزهٔ مکسوره و یای تحتانی مثناة مجهول و رای مهمله مفتوحه و جیم فارسی قصبه ایست بملک مالوه اکنون بضلع جالون تعلق دارد و از شرفاے مشائخ و سادات آباد

معلم ابراهیم باعکظه ساکن سورت دانشمند متبحر و فقیه اشهر شافعی المذهب خطیب مسجد جامع بندر بمبئی بود همواره بدرس و تدریس تفسیر و حدیث و فقه مشغول بودی مفتی عبد اللطیف و مولوی سید عبد الفتاح عرف مولوی اشرف علی گلشن آبادی و سید عماد الدین از ارشد تلامذهٔ وے هستند بست و هفتم رجب سن دوازده صد و هشتاد و دو هجری رحلت فرمود مرقدش در بندر سورت هست و گلشن آباد نامش مشهور ناسک هست

مولوی احسان الغنی ساکن دلمؤ مضافات لکهنؤ عالم عامل که ورع و تقوی دثارش بود بماه رجب سال دوازده صد و هشتاد و یک هجری رحلت فرمود

حکیم احسان علی ساکن احمد آباد ناره خلف حکیم شیر علی متوطن احمد آباد ناره برادر کلان مؤلف کتاب بتاریخ بستم شعبان دوازده صد و بست و نه هجری بقصبهٔ سلون متولد شده علوم رسمی و متعارفه بخدمت قاضی عبد الکریم قدس سره بمقام راے بریلی و علم طب از والد خود حاصل کرده در طبابت مهارتی کامل داشتند و تمام عمر بعهدهٔ وکالت سرکار انگریزی باضلاع فتح پور و بانده ممتاز بودند بمقام بانده تا یک هفته علیل مانده تاریخ نهم ذی الحجه اخیر شب جمعه سال دوازده صد و نود و چهار هجری رحلت فرموده بروز جمعه بمقام بانده اندرون احاطهٔ دیوان محمد علی مرحوم متصل قبر شیخ محمد شفیع الزمان مدفون شدند قطعهٔ تاریخ وفات آن مرحوم از نتائج طبع شیخ محمد فهیم الزمان ساکن سندیله هست ؎ حکیم احسان علی رحلت نمودند؛ جوار حق کم از دو قوس بادا؛ فهیم از درد دل سالش رقم زد؛ مقامش جنت الفردوس بادا؛ **ایضاً** از منشی نعمت حسن افسون تخلص رئیس بانده ؎ احسان علی وکیل نے رحلت جہان سے کی؛ ذات شریف پاک تھی ہر ایک عیب سے؛ افسون کو فکر جو ہوئی سال وفات کی؛ داخل ہوئے بخلد ندا آئی غیب سے

تصانیفه، طب احسانی، معالجات احسانی، مفردات احسانی، مرکبات احسانی، اوراد احسانی، نکات احسانی، و دیگر کتب مفیده نیز یادگار ماند

قاضی احمد محمد تاره نیولی ابن قاضی محمد الدین بن قاضی تاج الافاضل ابن قاضی

شمس الدین شیبانی از اولاد امام محمد شیبانی صاحب امام اعظم ابو حنیفه بود مولدش نارنول و منشاے او اجمیر و مرقد او ناگور ہست تلمذ و ارادت بخدمت خواجه حسین ناگوری داشت در سن ہیژده سالگی فراغ حاصل کرده انواع علوم را درس مے گفت قاضی مجد الدین پدرش را ہفت پسر بودند ہمه دانشمند و متقی و متدین و بزرگترین ایشان احمد مجد در علم و عمل برہمه فائق و جامع علوم شریعت و طریقت و ورع و تقوی و ذوق و حالت بود و در امر معروف و نہی منکر جانباز بحدیکه پیش وے غنی و فقیر و خویش و بیگانه درین باب مساوی بودند گاہے مداہنت را بخود راه نمی داد و ارباب دینار از دیش قدرے نبود در آوان طالب علمی با دانشمندان بحث کردی و بزبان عربی و فارسی تقریر نمودی و در مجالس ملوک و امرا در آمدی و بحث کردی ہم در عنفوان شباب مرید خواجه حسین ناگوری شد و از بحث و جدل و در آمدن بخانهٔ ملوک توبه کرد و علم طریقت پیش پیر خود خوانده در سن ہیژده سالگی از نارنول باجمیر آمد و ہفتاد سال دران بقعه شریف بزہد و ورع در باخت و بانواع خیرات عمر بسر برد و در اجمیر روش او این بود که نیم شب بروضهٔ خواجه بزرگ مے آمد و نماز تہجد مے گزارد و تا نماز چاشت تکلم نمے کرد بعد فراغ درس علوم دینیه مے گفت و بعد قیلوله قلیله برمے خاست و تا عصر یاد و را و مشغول بودے و بعد ازان تفسیر مدارک میان اہل مجلس بیان فرمودی چنانکه سلوک طریق مشایخ وے بود نقل است که وے مے گفت وقتے ہمراه اقرباے خود برای مدد معاش به مندو رفتم و من دران ایام خرد سال بودم شیخ محمود دہلوی شیخ الاسلام در مندو بود و صدارت علما با وے تعلق داشت در نماز پیش از امام تحریمه لبست چون از نماز فارغ شد ہیچ کس از دانشمندان که در صف اول پہلوی او بودند بوے چیزے نگفت چون دیدم که ہمه مداہنت مے کنند من پیشتر آمدم و بشیخ الاسلام گفتم که این نماز تو درست نیست که تحریمه پیش از امام بستی شیخ الاسلام منفعل شده اعاده نماز کرد منقول است که رسم سلاطین مندو چنان بود که مردم با ایشان پشت خم کرده و سبابه بر زمین نہاده سلام مے کردند قاضی احمد مجد و قاضی ادریس دہلوی که دانشمندان بودند بآن وضع سلام نکردند که بدعت است السلام علیکم گفتند و برابر بادشاه نشستند بادشاه انصاف بایشان داد و قاضی ادریس را قاضی اجمیر ساخت و چہار دیه بوے داد و امر فتوے

ن مداہنت

ف مندو نام شہریست بملک مالوه پیش ازین دار الحکومت سلاطین مالوه بود ۱۲

ن مداہنت

کہ موروثی قاضی احمد مجد بود بوے مسلم داشت قاضی احمد مجد را بدرجۂ غایت محبت باولاد رسالت پناہ صلعم بود و در عموم احوال جامۂ خسیس و کم شو پوشیدی و اکثر اوقات صرف کلاہ بر سرِ شش بودی وجز نماز دستار بر سر کمتر بستی و شیرواز در مجلس تذکیر نشستی و ما قال اللہ و قال الرسول بہیبت و عظمت تمام گفتی چنانکہ زہرۂ ملوک آب شدی و تعظیم خود از کس نمی پسندید بعد مدتے متوجہ ناگور شد کہ مسکن پیر وی ہست و بتاریخ بست و پنجم صفر سال نہصد و بست و ہفت ہجری اللہ اکبر گویان جان بحق تسلیم کرد و در روضۂ مخدوم بزرگ سلطان التارکین در پایان پیر خود مدفون گشت ملا محمد نارنولی کہ مردے صالح و مقبول و مرید قاضی احمد مجد و مورخ وقت بود تاریخ نوتش چنین یافتہ ۵ نظم بستہ بود احمد مجد شیبان ؛ زدون خدا بجو زاہد زشاہد ؛ کہ تاریخ آن پیر خود نارنوے برآورد از جملۂ شیخ زاہد ؛ رحمۃ اللہ علیہم اجمعین

مولانا شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ابن مولانا شیخ عبد الاحد فاروقے

نسب آنحضرت بہ بست و ہشت واسطہ بجناب امیر المومنین سیدنا عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ مے پیوندد وی رحمہ اللہ از بزرگان سرہند بلکہ باعث فخر اہل ہند عالم ربانی و مجدد الف ثانی جامع بود میان علوم ظاہر و باطن و دلیلے بود ساطع بر شرافت نوع انسانی در سال ہفتاد و یکم از صدی دہم ہجرت بساحت وجود قدم رنجہ فرمود و بصغر سنی از حفظ قرآن مجید فراغت یافتہ بہ تحصیل علوم متداولہ روآورده اولا از والد ماجد خود بعض علوم استفادہ نمودہ بسیالکوٹ رفت واز مولانا کمال الدین کشمیری نزیل سیالکوٹ کتب معقول بہ تحقیق و تدقیق تمام خواندہ و علم حدیث از مولانا یعقوب کشمیری اخذ کردہ باز بخدمت مولانا عبد الرحمن محدث کہ از کبرائے محدثین ہندوستان بودند حدیث مسلسل بواسطۂ واحد و اجازت تفسیر و صحاح ستہ و دیگر مفردات یافتہ بعمر ہفدہ سالگی از تحصیل علوم ظاہر فراغ حاصل کردہ بدرس و تصنیف مشغول شد خلافت سلسلۂ چشتیہ از والد خود داشت و اجازت بیعت قادریہ وغیرہ از شیخ سکندر کیتھلی یافتہ بہواے حجاز محمل شوق بستہ بدہلی رسید در انجا با حضرت خواجہ محمد باقی باللہ المکنگی قدس سرہ دولت ملاقات دست داد بطریقۂ علیہ نقشبندیہ بخدمت شان بیعت کردند و در دو ماہ و چند روز نسبت حضور سلسلۂ نقشبندیہ حاصل نمودند چنانچہ ہمدران

ایام حضرت خواجه بیکی از مخلصان خود رقم فرمودند که شیخ احمد نام مردے از سرهند کثیر العلم
وقوی العمل روزی چند با فقیر نشست و برخاست کرده بسیار از روزگار و اوقات خود مشاهده نمود
بآن مے ماند که آفتابی شود که عالم از و روشن شود انتهی و بهمان زمان آوازه آنحضرت بلند شده
آستان شان محط رحال و مجمع اصحاب کمال گشت علماے دور و نزدیک و امراے ترک و
تاجیک بشرف حضور بهره ور گردیدند و مشایخ ارادت آوردند و سلسلۂ شان از هند تا ماوراء النهر و
روم و شام و مغرب رسیده ذات بابرکات شان آیتے بود از آیات ربانی و نعمتے بود از نعماے
یزدانی نزاعی که درمیان علماے کرام و صوفیۂ عظام از هزار سال بود ایشان برداشتند و مورد
و مصداق حدیث صله شدند چه ایشان درمیان علماے ظاهر و صوفیه صله بودند که اختلاف
فریقین را در وحدت وجود بلفظ راجع داشتند صبر و رضا و تسلیم و شفقت بر خلق و صلۂ رحم و رعایت
ارباب حقوق و سبقت در سلام و لنیت در کلام شیمۂ کریمۂ ایشان بود با این همه تمسک به
کتاب و سنت همین یک فضیلت مقاوم هزار فضائل تواند بود منقول هست که علماے ظاهرین
پیش سلطان جهانگیر ابن اکبر شاه شکایت کردند که شیخ احمد دعوے مے کند که مقام وے
بالاے مقام صدیق اکبر است چون سلطان شیخ را طلبیده از حقیقت حال استفسار کرد شیخ
جواب داد که شما براے خدمتی ادنے خادم خود را پیش خود مے طلبید و براه مهربانی بوے سخنی
پوشیده مے گوئید ضرور هست که آن خادم ادنی بعد طی کردن مقامات امراے عالی درجه بشما می
رسد و باز آن خادم مراجعت کرده بمقام خود ایستاده مے شود پس بدین آمد و رفت لازم نمے آید
که مرتبه خادم ادنی بالای امرای نامدار باشد پادشاه خاموش مانده را از عتاب گردانید درین وقت
مردے از حضار بارگاه شاهی بشاه معروض داشت که تکبر شیخ به بینید که سجده بشما نکرده حال آنکه شما
ظل الله و خلیفۂ او هستند بادشاه بر غضب شده وے را در قلعه گوالیار محبوس کرد شاه جهان پسر
جهانگیر که بشیخ خلوصی داشت قبل از آمدنش ببارگاه شاهی افضل خان و خواجه عبد الرحمن مفتی را
مع بعض کتب فقه نزد شیخ فرستاده پیغام داده بود که علما سجدۂ تحیت جهت سلاطین جائز
داشته اند شما را باید که وقت ملاقات بادشاه را سجده کنید و من ضامن مے شویم که از سلطان
بشما ضرری نخواهد رسید شیخ رح بجوابش گفت که اجازت سجده رخصت هست و عزیمت

آنست کہ بجز خدائے عزوجل دیگری را سجدہ نکردہ شود القصہ شیخ تا سہ سال در حبس ماندہ بعدہ
جہانگیر بادشاہ وی را بدین شرط از قید برآورد کہ وی بلشکر سلطانی بودہ ہمراہش گشت کند چنانچہ
شیخ چندی بہ لشکر سلطانی حاضر ماند پس ازان از بادشاہ رخصت وطن یافتہ بسرہند
رونق افروز شدہ بروز سہ شنبہ بست وہشتم صفر سال سی وچہارم از صدی یازدہم ہجرت
بجوار رحمت ایزدی پیوست وبسرہند مدفون گشت تاریخ وفاتش رفیع المراتب یافتہ اند
نور اللہ مضجعہ ٭ تصانیفہ الانیقہ رسالۂ تہلیلیہ رسالۂ اثبات نبوت ٭ رسالۂ مبدء ومعاد ٭
رسالۂ مکاشفات غیبیہ ٭ رسالۂ آداب المریدین ٭ رسالۂ معارف لدنیہ ٭ رسالۂ رد الشیعہ ٭
تعلیقات العوارف ٭ شرح رباعیات خواجۂ باقی باللہ رح ٭ مکتوبات در سہ مجلد ٭ **تذییل**
حدیث شریف ان اللہ یبعث لہذہ الامۃ علی راس کل مائۃ سنۃ من یجدد لہا امر دینہا کہ در سنن
ابی داؤد وغیرہ کتب معتبرہ مروی است مراد از راس مائۃ باتفاق اہل حدیث آخر صد است و
علامات وشروط مجدد اینست کہ وی عالم باشد بعلوم ظاہر وباطن ونفع از تدریس وتالیف وتذکیر
او شائع باشد ودر احیای سنن ومحو بدعات سرگرم بود ودر آخر یک صدی واول صدی
دیگر اشتہار علوم وشیوع انتفاع از وباشد پس فضائل واوصاف مولانا شیخ احمد باعلی صوت
ندا می کند کہ وی رحمۃ اللہ علیہ مجدد است نہ مجدد مائۃ بل مجدد الف ثانی واز صد تا ہزار فرق بین
است سہرند بکسر سین مہملہ وسکون ہائے ہوز وکسر رائے مہملہ وسکون نون ودر آخر دال مہملہ
شہریست درمیان دہلی ولاہور بر شارع عام کذا ذکرہ حسان الہند فی سبحۃ المرجان
مولانا احمد احمد آبادی ابن مولانا سلیمان قدس سرہما اصل زاد وبوم ایشان گرد است مولانا
سلیمان مذکور وارد احمد آباد گجرات گردید واز خدمت شیخ عبد الحق دہلوی کسب فیوض نمودہ
فاضل متبحر گشت تصانیف عالیہ ازو یادگار ماند پسرش مولانا احمد کہ یگانہ روزگار بود بہمہ
علوم دست رسا داشت ودر اکثر علوم تصانیف نادرہ دارد علم معقول بدیار گجرات
ازو رواج یافتہ منجملہ مصنفاتش فیوض القدس نام کتابیست در علم کلام کہ آن را از الہامات
قدسیہ توان گفت اکثر تحصیل وے پیش مولانا محمد شریف بودہ شرح مواقف واکثر علوم
عقلیہ از مولانا ولی محمد خانو وتصوف از میان شیخ فرید اخذ کردہ وریاضی پیش

شاہ قباد مخاطب بہ دیانت خان گذرانید و اجازت حدیث و بعض علوم از والد خود مولانا سلیمان گرفتہ بتاریخ بست و یکم جمادی الثانی سال یازدہ صد و دوازدہ ہجری بعالم قدس شتافتہ مولانا نور الدین گجراتی شاگردش تاریخ وصال وی درین مصرعہ یافتہ ؎ شمعی کہ بود بہ انجمن علم گل شدہ ٭ مرقد پدر و پسر در احمد آباد گجرات ہست

ملا احمد رام پوری کہ بولایتی شہرت داشت شاگرد مولوی برکت الہ آبادی بعلوم درسیہ خصوصًا در فلسفہ ماہر بود سلسلہ تلمذ اکثر علمای رامپور بدو منتہی می شود

ملا احمد عبد الحق فرنگی محلی ابن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی تحصیل علوم بخدمت عم خود ملا نظام الدین نمود و در جنب وے بتدریس مشغول گشت و اعتبار تمام در ارباب و اراکین شہر لکھنؤ پیدا کردہ در امور خانہ داری عم خود را سبکدوش مے داشت تصانیفش شرح سلم و حواشی زواہد ثلثہ یادگار ماند

ملا احمد حسین فرنگی محلی ابن ملا محمد رضا پسر چہارم ملا قطب الدین الشہید السہالوی کتب درسیہ متعارفہ بخدمت عم خود ملا نظام الدین تحصیل نمودہ فاضل کامل گشت و بتدریس علوم عمر گرانمایۂ خود بسر برد در اواخر عمر او را سفر فیض آباد پیش آمد و آنجا بیمار شدہ بوطن می آمد در اثنای راہ وفات یافتہ ملا حبیب اللہ فرنگی محلی از تلامذۂ اوست

ملا احمد انوار الحق فرنگی محلی ابن ملا احمد عبد الحق بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین سہالوی چون در فطرت ازلی محبت الٰہی در دلش ریختہ بودند در عالم طفولیت بخدمت والد خود مے نشست و از برکات انفاس طیبۂ او استفادہ مے برد کتب درسیہ بخدمت مولوی احمد حسین و ملا محمد حسن خواندہ تکمیل علوم ظاہر بخدمت مولوی عبد العلی بحر العلوم نمودہ بعمر ہفتدہ سالگی بخدمت والد خود فائز بہ بیعت گشتہ توجہ خاطر بمعقولات نداشت کتب منقول البتہ منظور نظرش بودند الغرض اوقات شریفش بعبادت الٰہی بسر مے برد و نفسی بدون ذکر و شغل برباد نمے داد حالات شریفش از خوارق عادات مفصلاً در اغصان اربعہ مذکور ست بست و ششم شعبان روز سہ شنبہ یک پاس روز ماندہ سال دوازدہ صد و سی و شش ہجری روح مبارکش از حجرۂ قالب برآمدہ برفیق اعلےٰ پیوست در باغ خود واقع لکھنؤ مدفون شد

شاعری مادۂ تاریخ فوتش در مصرعہ۔ رحمت حق بروح انور باد ہشیا فتہ

شیخ احمد لاہوری بن عبداللہ بن علی محمد بن محمد جمال الدین دوانی وے ابوالجد مولوی محمد اشرف لکھنوی بود اسلافش از دوان کہ قریہ ایست در شیراز بودند وقتیکہ اہل تشیع بر ایران زمین استیلا یافتند وقتل ونہیب اہل سنت از دست شان بظہور آمدہ جدش بہ پشاور رسید ہمانجا شیخ احمد متولد شد وعلوم عقلیہ ونقلیہ اکتساب کرد واز پشاور بموضع نبہ اقامت گزید طبیبے حاذق بود بمداواۃ فقرا وغربا مے پرداخت وباغنیا ملتفت نمے شد وہموارہ بریاضات و بدرس علوم اشتغال داشت در سن یکہزار وہفتاد وہفت ہجری وفات یافتہ در نبہ مدفون گردید نبہ دیہی است از دیہات سیالکوٹ مضاف لاہور

مولوی احمد حسن قنوجی فرزند کلان مولوی سید آل حسن قنوجی جامع علوم عقلیہ ونقلیہ بتاریخ نوزدہم رمضان یوم شنبہ وقت اشراق سال دوازدہ صد وچہل وشش ہجری متولد شدہ علوم مروجہ ببلاد متفرقہ بخدمت اساتذہ چند آموخت شاعری قوے الحافظہ جید الذہن بود در آخر بحلقۂ تلمذ مولوی عبدالجلیل کولی در آمد واجازت حدیث از شاہ عبدالغنی مجددی دہلوی یافتہ در سال دوازدہ صد وہفتاد وشش ہجری بارادۂ حج بیت اللہ از وطن روانہ شدہ بمقام بڑودہ ملک گجرات رسید نزد مولوی غلام حسین قنوجی مقیم شد ودر انجا بمرض تپ بیمار گشتہ نہم جمادی الاولے بروز جمعہ سال دوازدہ صد وہفتاد وہفت ہجری رحلت فرمودہ بعد نماز جمعہ در تکیہ مانہ یدیہ مدفون گشت طاب اللہ ثراہ

مولوی احمد اللہ پانی پتی فرزند وتلمیذ قاضی ثناء اللہ پانی پتی ومرید مرزا مظہر جانجانان دہلوے ماہر فقہ وحدیث صاحب ورع وتقوی بود در سال یازدہ صد ونود وہشت ہجری بعالم جوانی سوے عالم جاودانی شتافت

شیخ احمد فیاض امیٹھوی از فحول علمای کبار صاحب تقوی وریاضت ومجاہدہ بود بحالت بیماری صعب قرآن مجید را در یکسال یاد کردہ اکثر کتب متداولہ بر زبان داشت اگر شاگردی در خواندن غلط کردی صحت آن بیاد گفتی تفسیر وحدیث وسیر وتاریخ خوب میدانست قرآت فاتحہ عقب امام روا داشتی ہمعصر شیخ نظام الدین امیٹھوی بود وشیخ

نظام الدین مذکور در سال نہصد و ہشتاد و یک ہجری وفات یافتہ تاریخ وفات شیخ احمد
معلوم نہ شد

قاضی احمد اللہ بلگرامی عرف محمد عثمان ابن قاضی محمد احسان وی بحلیہ علوم آراستہ بود
خصوصًا بفقہ وحدیث در بلگرام نظیری نداشت تا سال نود و ششم صدی دوازدہم بر مسند
قضائے بلگرام متمکن بود بلگرام را در زمان پیشین سرے نگری گفتند بالجملہ آن قصبہ عمدہ خیز و معدن
علمائے و فضلائے نامدار بود از قنوج بسمت شمال مائل بمشرق بفاصلہ پنج کروہ واقع است
و در وسط آن ہر دو شہر دریای گنگ بفاصلہ دو نیم کروہ مے گذرد

مفتی احمد ابوالرحیم فرنگی محلی ابن مفتی محمد یعقوب بعد تحصیل کتب درسیہ بدرس
اشتغال داشت و مزاولت کتب فقیہہ بسیار نمودہ مفتی متدین مشہور بود و دنائے عدالت
فوجداری در عہد نواب سعادت علی خان لکھنوی باو تفویض ماند نواب موصوف بر دیانت
وامانت وے اعتمادی داشت بقضای الٰہی بیمار شدہ وفات یافت رحمۃ اللہ علیہ

مولوی احمد رضا خان بریلوی سلمہ اللہ تعالیٰ ابن مولوی نقی علی خان بن
مولوی رضا علی خان متوطن بریلی روہیلکھنڈ تاریخ دہم ماہ دہم یوم السبت سال ہفتاد و
دوم از صدی سیزدہم بعرصۂ دنیا قدم نہاد جد شریفش بروز عقیقہ وے بشر شدہ گفت خوابی
دیدم کہ تعبیر آن فاضل و عارف شدن این فرزند ہست بالجملہ صاحب ترجمہ بعمر چہار سالہ از
خواندن قرآن مجید فراغت یافتہ و بعمر شش سالگی بماہ ربیع الاول بر سر منبر بحضور مجمع کثیر رسالہ
میلاد شریف خواند تمامی علوم درسیہ از معقول و منقول بخدمت والد ماجد خود تحصیل نمودہ
بتاریخ چہاردہم شہر ہشتم سال ہشتاد و ششم از صدی سیزدہم فاتحہ فراغ خواند وہمان تاریخ جواب
استفتائے رضاعت نوشتہ والد ماجد وی کار فتاوے نویسی باو سپردہ و در سال نود و
چہارم صدی مذکور بخدمت سید شاہ آل رسول مارہروے شرف بیعت حاصل نمودہ
مثال خلافت واجازت جمیع سلاسل و سند حدیث یافتہ و در سال نود و پنجم صدے مذکور بہ
معیت والد ماجد خود بزیارت حرمین شریفین زادہما اللہ شرفا مشرف شدہ از اکابر علمای
آن دیار اعنی سید احمد دحلان مفتی شافعیہ و عبد الرحمان سراج مفتی حنفیہ سند

حدیث وفقہ واصول وتفسیر ودیگر علوم یافتہ۔ روزی نماز مغرب بمقام ابراہیم علیہ السلام خواند
بعد نماز امام شافعیہ حسین بن صالح جمل اللیل بلا تعارف سابق دست صاحب ترجمہ گرفتہ
بخانہ خود برد وتا دیر پیشانی وی گرفتہ فرمود انی لاجد نور اللہ من ہذا الجبین پس سند صحاح
ستہ واجازت سلسلۂ قادریہ بدستخط خاص دادہ فرمودند کہ نام تو ضیاء الدین احمد است در
سند مذکور تا امام بخاری علیہ الرحمۃ یازدہ وسائط اند وہم در مکہ معظمہ بایمای شیخ جمل اللیل موصوف
شرح رسالۂ جوہرۂ مضیہ در بیان مناسک حج مذہب شافعیہ کہ از تصانیف شیخ سابق الوصف
است اندر دو یوم نوشتہ ونام آن النیرۃ الوضیۃ فی شرح الجوہرۃ المضیۃ مقرر کردہ پیش
شیخ برد شیخ بتحسین وآفرین وے لب کشاد در مدینہ طیبہ مفتی شافعیہ یعنی صاحبزادۂ
مولانا محمد بن محمد غرب ضیافت صاحب ترجمہ کردہ باثنای اکل طعام مسئلہ افضلیت
مدفونین بقیع پیش گردید صاحب ترجمہ گفت کہ امیر المومنین عثمان رض افضل اند ومولانا می فرمود
کہ حضرت ابراہیم ابن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فضیلت دارند جانبین دلائل خود ہا
بیان مے کردند آخر مولانا فرمود کہ ہر دو قول صحیح وموجہ اند صاحب ترجمہ گفت ولکل وجہۃ
ہو مولیہا آن وقت بانگ نماز عصر از حرم شریف برخاست مولانا فرمود فاستبقوا الخیرات آن
جلسہ برخاستہ بنماز شریک شد بشب یعنی بعد نماز عشا صاحب ترجمہ در مسجد خیف تنہا توقف
نمود ودر آنجا بشارت مغفرت یافتہ وے سلمہ ربہ تصانیف بسیار دارد واز ان جملہ اینند

ماتیعلق بالنبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ۱ تجلی الیقین بان نبینا سید المرسلین ۱۳۰۵ ۲ اقامۃ القیامہ
علی طاعن القیام لنبی تہامہ ۱۲۹۹ ۳ سلطنۃ المصطفی فی ملکوت کل الوری ۱۲۹۷ ۴ نفی الفیٔ عمن بنورہ انار کل
شیء ملقب بہ قمر التمام فی نفی الظل عن سید الانام ۱۲۹۹ ۵ ہدی الحیران فی نفی الفیٔ عن شمس الاکوان ۶
۱۳۰۲ سمع وطاعۃ لاحادیث الشفاعۃ ۷ ۱۳۰۵ تلألؤ الافلاک بجلال حدیث لولاک ۸ ۱۳۰۴ القیام المسعود بتنقیح
المقام المحمود ۹ ۱۲۹۸ اجلال جبریل بجعلہ خادما للمحبوب الجلیل ۱۰ ۱۳۰۵ سماع الاربعین فی شفاعۃ
سید المحبوبین ۱۱ البحث الفاحص عن طرق حدیث الخصائص **مماتیعلق بتفضیل الشیخین**
۱۲ منتہی التفصیل لمبحث التفضیل ۱۳ ۱۲۹۷ مطلع القمرین فی ابانۃ سبقۃ العمرین ۱۴ ۱۳۰۰ الزلال الانقی من بحر
سبقۃ الاتقی ۱۵ ۱۲۹۷ الکلام البہی فی تشبہ الصدیق بالنبی ۱۶ ۱۲۹۷ وجد المشوق بجلوۃ اسماء الصدیق

والفاروق **مما یتعلق باہل بیت النبوۃ والصحابۃ** ۱۷ احیاء القلب المیت بنشر
مناقب اہل البیت ۱۸ اظلال السحابہ فی اجلال الصحابہ ۱۹ رفع العروش الخاویہ من ادب الامیر
معاویہ ۲۰ الاحادیث الراویہ لمناقب الصحابی معاویہ **مما یتعلق بالاولیاء الکرام**
۲۱ الاہلال بفیض الاولیاء بعد الوصال ۲۲ انہار الانوار من یم صلوٰۃ الاسرار ۲۳ ازہار الانوار
من ضیاء صلوٰۃ الاسرار ۲۴ طوالع النور فی حکم السراج علی القبور ۲۵ مجیر معظم شرح قصیدۂ اکسیر اعظم
مما یتعلق بالمسائل النزاعیۃ ۲۶ حیاۃ الموات فی سماع الاموات ۲۷ منیر العین فی
حکم تقبیل الابہامین ۲۸ نسیم الصبا فی ان الاذان تحول الوبا ۲۹ الہارقۃ الشارقۃ علی
مارقۃ المشارقۃ **مما یتعلق بفن الحدیث** ۳۰ النجوم الثواقب فی تخریج احادیث الکواکب
۳۱ نور عینی فی الانتصار للامام العینی ۳۲ الروض البہیج فی آداب التخریج۔ اگر پیش ازین کتابے
درین فن یافتہ نشود پس مصنف را موجد تصنیف ہذا میتوان گفت **مما یتعلق بالفقہیات**
۳۳ عبقری حسان فی اجابۃ الاذان ۳۴ حسن البراعۃ فی تنفیذ حکم الجماعۃ ۳۵ انکے الہلال فی
ابطال ما احدث الناس فی امر الہلال ۳۶ الاحلی من السکر لطلبۃ سکر روسر بفتح رائے مہملہ و
سکون واو و سین مفتوحہ و آخر رائے مہملہ ساکنہ نام جماعت تجار انگریز است کہ در شاہجہانپور
کارخانہ شکر و قند اجرا کردہ اند و استخوان حیوانات سوختہ بزگال آن تصفیہ شکر وغیرہ مے نمایند
۳۷ اجود القری لمن یطلب الصحۃ فی اجارۃ القری ۳۸ النیرۃ الوضیۃ فی شرح الجوہرۃ المضیئۃ
۳۹ جلی مجلیۃ فی ان المکروہ تحریمًا لیس بمعصیۃ ۴۰ الامر باحترام المقابر ۴۱ البارقۃ اللمعاء علی
طالع تعلق بکفر طوعًا ۴۲ المقالۃ المسفرۃ عن احکام البدعۃ المکفرۃ ۴۳ احکام الاحکام فی
التناول من ید من مالہ حرام ۴۴ فصل القضا فی رسم الافتا ۴۵ العطایا النبویہ فی الفتاوی
الرضویہ **من ابواب شتی** ۴۶ مقامع الحدید علی خد المنطق الجدید ۴۷ اعتبار الطالب
ببحث ابی طالب ۴۸ السعی المشکور فی ابداء الحق المہجور ۴۹ نور الامال فی الاوفاق و
الاعمال بشمائل وکفی من ادعیۃ المصطفی۔ بماہ جمادی الآخر سن سیزدہ صد ہجری
برخے از مفضلین بریلی و بدایون و سنبھل و رامپور وغیرہ کہ سرخیل شان مولوی محمد حسن
سنبھلی بودند در بلدہ بریلی فراہم شدہ خواستند کہ بصاحب ترجمہ در باب تفضیل جناب

مناظرہ کشایند صاحب ترجمہ باوجود علالت طبع و استعمال منضجات اولاً سی سوال نوشتہ پیش سرگروہ آن طایفہ فرستاد مجبر دمعاینہ اسولۂ مذکورہ سرگروہ مناظرین بسوارے عجلہ دخانی بعجلت تمام جانب وطن تشریف فرما شدند و دیگر معاونین شان بزاویہ من سکت سلم پناہ بردند چنانچہ قدرے تفصیل این واقعہ در رسالۂ "فتح خیبر" مطبوع شدہ ہست نان بعد اعلان مناظرہ بحث مذکور منجانب صاحب ترجمہ عموماً مطبوع شدہ شایع گشت تا اے یومنا ہذا از جاے صداے برنخاست ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم تصانیف وے تا این زمان قریب ہفتاد و پنج مجلد رسیدہ اند سلمہ اللہ تعالیٰ

ملا احمد زین جونپوری عالم متبحر و عامل و متوکل و متورع و متبرک مرید شیخ معروف جونپوری بود و شیخ معروف مرید مولانا آلہ داد شارح کافیہ و ہدایہ و بزودی و مدارک ہست و وی مرید راجہ حامد شاہ مانک پوری بود

مولانا احمد تھانیسری مرید شیخ نصیر الدین اودہے دہلوی در فضائل و علوم ظاہری بسیاری ماہر بود و بعد معاودت امیر تیمور گورگانی مولانا از دہلی بکالپی آمدہ متوطن شد و ہمان جا وفات یافتہ اندرون قلعہ کالپی مدفون گردید او را قصیدہ ایست دالیہ در لغت کہ در و داد فصاحت و بلاغت دادہ چند بیت ازان شیخ المحدثین دہلوی در اخبار الاخیار نقل کردہ قابل دیدست

قاضی احمد غفاری قزوینی از اولاد امام نجم الدین عبد الغفار ہست کہ صاحب کتاب حاوی در مذہب شافعی گذشت فاضل و منشی و مورخ و خوش طبع بے عدیل بود کتاب نگارستان در عجائب حالات و غرائب واقعات و کتاب نسخ جہان آرا کہ نامش تاریخی ہست در مجمل تواریخ عالم از زمان آدم تا حضرت خاتم صلعم از تالیفات اوست در آخر حال دست از وزارت بادشاہزادگان عراق باز داشتہ متوجہ زیارت بیت الحرام گردیدہ و آن سعادت را دریافتہ از بندر دابل بہندوستان مے آمد ناگاہ دست قضا ورد رخت ہستی وے خلل انداختہ در سال نہصد و ہفتاد و پنج ہجری بعالم بقا کشید

یفعل اللہ ما یشاء و یحکم ما یرید

مولوی احمد بخش سندیلی ابن مولوی سید عبداللہ ساکن سندیلہ اخذ علوم از والد ماجد خود
ونیز مولوی اعزالدین سندیلی و مولوی حیدر علی سندیلی کردہ مرید و خلیفہ پدر خود بود طلبہ
ظاہر و باطن را از وفیض مزیدے رسید کمتر درس میداد و مرید مے کرد سال وفاتش معلوم
نہ شدہ در باغ امرہرہ واقع قصبہ سندیلہ پائین والد خود بخاک آسود علیہ رحمتہ اللہ الودود

شیخ احمد عرب یمنی شروانی ابن شیخ محمد یمنی شروانی در اواخر صدی دوازدہم
یا با وائل صدی سیزدہم ہجری بہندوستان آمدہ وسیاحت شہرہاے کلان نمودہ اکثر بکلکتہ مقیم
بودے در فن ادب عرب مہارتے کامل داشت از تصانیف وے نفحۃ الیمن فیما یزول بذکرہ
الشجن کہ بپاس خاطر مثنی ممزون صدر المدرسین کلکتہ تالیف نمودہ و مناقب حیدریہ کہ لطیب
خاطر غازی الدین حیدر فرمانرواے لکھنؤ تصنیف کردہ وشمس الاقبال فی مناقب
ملک بھوپال وانشاے عجب العجاب مشہور اند واظہار لیاقت علمی وے مے کنند
سال وفاتش بدریافت نرسیدہ

مولوی احمد علی عباسی چریاکوٹی از اکابر و مشاہیر علماے ہندوستان است
بجمیع فنون متداولہ مہارتے تمام داشت علی الخصوص در اصول فقہ و فلسفہ اولی علم سربلندی
مے افراشت بسال یک ہزار و دو صد ہجری از کتم عدم بمنصہ شہود قدم وجود نہادہ در
عنفوان شباب در وطن مالوف خود بہ تحصیل علوم کہ ہمت بستہ طرفے از صرف و نحو بخدمت مولوی
حافظ غلام علی عباسی کہ از گرامی ناموران مرز بوم چریاکوٹ بود اخذ فرمودہ بعد ازان چون داعیہ
تحصیل کمال در دلش راسخ بود بسے بر نیامد کہ بداے رہ نوردی بر زیلہ امل بستہ دخار
عنادر پاے جہد و طلب شکستہ بخدمت مشاہیر علماے ہند پیوستہ از انجا کہ طبع صافی
و ذہن ثاقب داشت ہیچ درے از درہاے علم نبود کہ بر و کشادہ نشد فنون ریاضیہ را
از مولوے غلام جیلانے ہمراہے مولوی حیدر علی رامپوری و نیز بتعلیم ایشان بتکمیل
آوردہ و فلسفہ و فقہ و اصول و بلاغت را از بلاد بعیدہ حاصل کردہ و تحصیل علم
قرءت و تجوید زمام تعلم بدست قاری نسیم رامپوری سپردہ و آن را بانجام رسانیدہ
و اعمال سلوک بدرویشان از برگزیدہ آفاق حضرت حافظ ابو اسحاق رح

ساکن بہیرا گرفته و در ایام تحصیل ما او سیاحت داده و بجهد تمام در پے ہر ہنری فتاده بعمر سی
سالگی از جمیع فنون درسیه و غیر درسیه طرف بسته بوطن باز آمده برسم ازدواج و مناکحت
پرداخت و ازان بعد بمسند افاده فنون و درس علوم نشسته جمعے کثیر را از فنون مختلف
بهره مند گردانید در تعلیم وے را طریقه خاصه بود که هیچ متعلمے بے بهره ندانی نمی ماند علماے معاصرش
از طرز تعلیم وے معترف بکمالش بودند بتصانیف کمتر متوجه مے شد مگر باقتراح بعض
احباب به تسوید اجزاے چند در بعض علوم پرداخته که بعضی ازان ناتمام مانده و برخے را
تکمیل ساخته همچو انوار احمدی حاشیه قال اقول و شرح سلم العلوم بانجام نرسیده و لمع النواظر در علم
مناظره باتمام رسانیده همچنین رسائل او در فنون مختلفه فے الجمله موجود اند و از ارشد و اشهر
تلامذه وے علماے موصوف الذیل هستند مولوی نصرالله خان خویشگی خورجوی و مولوے
علی عباس چریاکوٹے و مولوی نجم الدین چریاکوٹی و مولوی عنایت رسول چریاکوٹی صاحب ترجمه
علیه الرحمه بماه ذی حجه سال دوازده صد و هفتاد و دو هجری رخت هستی بروضه رضوان بربست
علیه الرحمة والغفران **چریاکوٹ** قصبه ایست مردم خیز در سواد اعظم گڈھ **بهیرا** بہ بای
موحده مکسوره مخلوط بهاے مختفی و یاے مثناة تحتانیه معروف و راے مهمله مفتوحه بآخرش الف
قصبه ایست بسواد اعظم گڈھ مسکن مشائخ عظام

قاضی احمد علی سندیلی ابن سید فتح محمد ساکن سندیله شاگرد و داماد مولانا حمدالله سندیلی
دانشمند شهیر کثیر الدرس والتصانیف ذکی و ذهین بود از پیشگاه سلاطین دهلی بعهدهٔ قضاے قصبه
سندیله عز امتیاز داشت مولوی حیدر علی ابن مولانا حمدالله هم از و مستفید شده حاشیه میر زاهد
رساله و حاشیه میر زاهد ملا جلال و حاشیه میر زاهد شرح مواقف و شرح سلم العلوم و حاشیه
منهیه بر شرح سلم و رساله فرائض حنفی از تصنیف انیق او یادگار مانده در اواخر صدی دوازدهم هجری
رحلت فرموده بقصبه سندیله در صحن امام باره سید غلام حسین مدفون گشت طاب الله
ثراه و جعل الجنة مثواه

خواجه اختیار الدین عمر ایرجی آبا و اجداد او از کبراے خطهٔ ایرج بودند و بمنصب
عهده داری ستعین و منصوب آخر الامر او را جذبه دست داد بکلی ترک حطام دنیاوے نموده

آنچہ انادرارات والغامات متعین داشت ہمہ را بلوغ ورغبت گذاشتہ در طلب علم و طریقہ زہد قدم صدق نہاد ودر خدمت قاضی محمد سادی کہ از اساتذہ عہد وصلحاے روزگار و مرید وخلیفہ شیخ نصیر الدین محمود بود تحصیل علم کرد وبہ نعمت خلافت واجازت مشرف گشت وفاتش چہاردہم محرم سن ہشت صد ونہ ہجری واقع شدہ بمقام ایرج مدفون گشت علیہ الرحمۃ والرضوان

حکیم ارزانی دہلوی نامش محمد اکبر بن حاجی محمد مقیم در عصر فیض اثر بادشاہ جہجاہ ابو المظفر محی الدین اورنگ زیب عالمگیر غازی طبیبی حاذق مرید خاندان قادریہ بود بہ مطب مرضی تالیف کتب طبیہ بسر می برد از تصانیف او کتب ذیل مشہور اند میزان الطب۔ حدود الامراض منتخب اکبری۔ مجربات اکبری۔ مفرح القلوب۔ شرح قانونچہ۔ قرابادین قادری۔ طب اکبر کہ در سال یازدہ صد وہشت ہجری ترجمہ کتاب شرح اسباب وعلامات تالیف نمودہ تاریخ تالیف آن در لفظ شرح اسباب وعلامات بعد حذف اعداد حروف علت کہ چہار الف ویک واو ہست مولف موصوف خود یافتہ

قاضی ارتضا علی خان گوپاموی ابن مصطفے علی خان در سال یازدہ صد ونود وہشت ہجری متولد شدہ بخدمت مولوی حیدر علی سندیلی علوم عقلی ونقلی اخذ کردہ وفن ادب از مولوی محمد ابراہیم بلگرامی آموختہ جامع شریعت وطریقت بود در سن دوازدہ صد وبست وپنج ہجری نزد والد خود بمدراس رسیدہ در آن وقت والد وے قاضی مدراس بود بعد وفات پدر خود ہم بران منصب ممتاز شدہ بافادہ علوم مے پرداخت بر صدرا و میرزاہد ملا جلال وغیرہ حواشی وشروح نوشتہ کہ مطرح انظار علماے کرام اند نفایس ارتضائیہ و نقود الحساب ورسالہ فرائض وشرح قصیدہ بردہ نیز از تصانیف مشہورہ وے اند در سال دوازدہ صد وپنجاہ ویک ہجری وفات فرمودہ

مولوی ازہار الحق فرنگی محلی ابن ملا احمد عبد الحق وبرادر عینی ملا احمد انوار الحق تا شرح جامی بخدمت مولانا عبد العلی بحر العلوم خواندہ بسبب روانگی مولانا موصوف جانب رامپور ولکھنو کتب متوسطہ واکثرے از مطولات منقول بخدمت ملا احمد حسین تحصیل نمودہ کتب معقول پیش ملا محمد حسن استفادہ کردند بعد بنا بر درس وتکمیل بہ شاہجہان پور نزد مولانا بحر العلوم رفت وازانجا معاودت نمودہ مدتے در وطن خود لکھنو بدرس

معروف ماند پس بتلاش معاش بطرف رائے بریلی روانہ شد شاہ لال مرحوم او را غنیمت
شمردہ بخانہ خود جایش داد ند و بخدمت وے طلبہ علم برای تدریس ہجوم کردند در مسجد شاہ
مذکور درس میداد و از شاہ موصوف بسلسلۂ نقشبندیہ بیعت کردہ و از انجا ہمراہ مولانا بحرالعلوم
روانہ بہار شد و در انجا درس بطلبہ میداد و بانعالیس بوطن آمد و بکار درس مشغول ماند و بعمر ہفتاد
سالگی از عالم فانی بملک جاودانی خرامید

شیخ اسحاق لاہوری ابن شیخ کاکو دانشمند متبحر و متوکل و متورع دایم درس می گفت
جامع جمیع علوم و صوفی مشرب و ہمیشہ بحق مشغول می بود تا نمی پرسیدند سخنی نمی گفت شیخ
سعد اللہ و شیخ منور از تلامذہ او مشہور ماند سن شریفش از صد متجاوز شدہ بسال نہصد و نود و
شش ہجرت رحلت فرمود

مفتی محمد اسد اللہ آگہ آبادی ابن مفتی کریم قلی بزرگی خاندان ایشان برہگنان ظاہر و
ہویدا است دانشمند ذکی و متقی باوصاف حمیدہ و اخلاق پسندیدہ آراستہ و پیراستہ بود نسبت
تلمذ بہ مولانا فضل رسول بدایونی داشت ہنگامیکہ در فتح پور مفتی عدالت بودہ فقیر جامع الاوراق
شرح عقائد نسفی و مشکوٰۃ شریف در خدمت بابرکت شان سبقاً خواندہ باز قاضی القضاۃ صدر
آگرہ و در اخیر صدر الصدور جونپور شدہ بتاریخ یکم جمادی الاول یوم دوشنبہ سال سیزدہ
صد ہجری لا الہ الا انت گویان جان بجان آفرین سپردہ بمحلہ چتر ساری منحلات جونپور
مدفون شدند طاب اللہ ثراہ

مولوی اسد علی سندیلی پدر وے شیخ صادق علی از فیض آباد آمدہ مرید دربان شاہ
سندیلی شدہ ہمانجا سکونت اختیار کردہ اسد علی بقصبہ مذکور ولادت یافت از علمای وقت
کتب درسیہ باتمام رسانیدہ و تمام عمر ملازم درس و تعلیم بودہ بست و ہشتم ربیع الثانی سال
دوازدہ صد و نود و ہشت ہجری روز جمعہ رحلت فرمودہ بسندیلہ مدفون گشت

مولوی اسلمی مدراسی نام وے محمد سعید است دانشمند متبحر از تلامذہ ارشد
ملک العلمای مدراس بود کتاب تحفہ اثنا عشریہ مصنفہ مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی را از
فارسی بعربی ترجمہ نمودہ کتاب سفینۃ النجات ہم از تصانیف اوست علیہ الرحمۃ

سید اسمعیل بلگرامی دانشمند متبحر بود بہ سال یازدہ صد و شصت و چہار ہجری وفات یافتہ

شیخ اسمعیل لاہوری از عظمائے محدثین و مفسرین بود و اول کسی است کہ علم حدیث و تفسیر بہ لاہور آوردہ و ہزارہا مردم در مجلس وعظ وے مشرف باسلام مے شدند در سال چہار صد و چہل و ہشت ہجری بہ لاہور درگذشت

اسمعیل عرب از اقران شیخ حسین تبریزی در ہیائت و حکمت و طب بے نظیر بود و بدرس شرکت مکانی با شیخ حسین داشت و طلبہ را ازمین صحبت شریف ایشان ابواب فیض بروے مے کشود بوجہ اثاث البیتی کہ داشت شے ازدادندان شہر بعہد جلال الدین محمد اکبر شاہ کشتند

سید اشرف سمنانی دی را سید اشرف جہانگیر گویند از اکابر علمائے ربانی و کاملان صاحب کرامت و تصرفات است در سیاحت با امیر کبیر سید علی ہمدانی قدس سرہ رفیق بود عاقبت بجانب ہندوستان افتاد و در حلقہ ارادت شیخ علاء الدین در آمد و از پیش ادارادت مقامات عالیہ کشف و کرامت حاصل بود در حقائق و توحید سخنان عالی دارد و او را مکتوبات است مشتمل بر تحقیقات غریبہ و با قاضی شہاب الدین دولت آبادی معاصر بود غالباً قاضی از وے تحقیق بحث ایمان فرعون کہ در فصوص الحکم اشارتی بدان واقع شدہ است کردہ بود و او درین باب بوے مکتوبے نوشت کہ در اخبار الاخیار شیخ المحدثین دہلوی نقل کردہ فزار سید اشرف در کچھوچھہ است نام مبارکش را در دفع جن بغایت موثر می مانند و او را ملفوظاتے است مسمی بہ لطائف اشرفی کہ یکے از مریدان او جمع کردہ

شیخ اعظم ثانی لکھنوی ابن شیخ ابوالبقا ابن شیخ موسی ابن شیخ ضیاء الدین کرمانی از علمای فحول و دانشمند متبحر جامع بود میان علوم ظاہری و باطنی و ارادت بہ شیخ ابوالفتح جونپوری داشت شیخ ضیا لکھنوی و شیخ سعد الدین خیرآبادی از ارشد تلامذہ وی اند و با شیخ سعد اللہ کنہ وری فراز معاصرت و محبتی تام داشت گویند وے را در علم فقہ مرتبہ بلند و پایہ ارجمند بود در تقریر مسئلہ فقیہہ بیانے صافی و تقریرے وافی مے کرد وے را در علم فقہ رسائل متعددہ اند شیخ ضیاء الدین اب الجدوی در عہد ہلاکو خان از کرمان بہ ہندوستان آمدہ

جہت ملاقات شاہ سمرقندی بہ لکھنو رسیدہ و بہ سبب علاقہ محبت او شان در ان بلدہ توطن اختیار کرد شیخ اعظم ثانی سہ عقب ذیل گذاشتہ وفات یافتہ سال وفاتش معلوم نہ شد ۱۔ شیخ محمد عرف شیخ قاضی ۲۔ شیخ احمد فیاض ۳۔ شیخ نصیر الدین۔ اولاد ہر یکے ازانہا در لکھنؤ و بلوہ و انام موجود اند۔

مولوی افہام اللہ سندیلی ابن مولوی سید فتح اللہ بن سید شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ اکتساب علوم متداولہ از والد خود و مولوی عبد اللہ و مولوی احمد بخش سندیلیان و مولوی انوار الحق و مولوی سراج الحق لکھنویان و علم طب از حکیم مرزا محمد علی لکھنوی طبیب شاہی کردہ احسان حسین خان و مظفر حسین خان فرزندان سبحان علی خان کمبوہ و مولوی محمد علی خان لکھنوی از تلامذہ صاحب ترجمہ بودند بجز شرح مختصر بر میزان الصرف تالیفے ازو یافتہ نشد بمقام نان پارہ ضلع بہرائچ وقتیکہ ملازم راجہ منور علی خان بود ازین جہان بی بنیان رخت ہستی بر بستہ ہمانجا مدفون گشت علیہ الرحمۃ و الغفران

مولوی اکبر علی سندیلی ابن مولانا حمد اللہ سندیلی شارح سلم العلوم و برادر کلان مولوی حیدر علی سندیلی اکتساب علوم ظاہر از والد ماجد خود نمودہ عالم متبحر بود مگر بدرس و تدریس بوجہ اذکار و اوراد و چلہ نشینی التفاتے نمے کرد و مرید شاہ قدرت اللہ مرحوم صفی پوری بود و شرح بسیط بر حزب البحر از تصانیف شریفہ او یادگار روزگار ہست تاریخ بست و ہفتم شعبان سال دوازدہ صد و بست نماہ بست و پنج ہجری ازین دار فانی بعالم جاودانی شتافت و بمقابر قدیم صاحبان سندیلہ واقع موسی پور بخاکش سپردند علیہ رضوان اللہ العلی الاکبر

مولوی آل حسن قنوجی ابن اولاد علی از سادات حسینی بخاری بلدہ قنوج در سال دوازدہ صد و دہ ہجری متولد شدہ اوائل علوم درسیہ از مولوی عبد الباسط قنوجی تحصیل کردہ سپس بہ لکھنؤ رفتہ بخدمت علمائے آنجا مثل مولوی محمد نور وغیرہ مستفید گشت و در سال دوازدہ صد و سی و سہ ہجری بدہلی رفتہ بجرگہ تلامذہ مولانا عبد العزیز و مولانا رفیع الدین منسلک شدہ اجازت کتب تفسیر و حدیث بدست آورد و مرید و خلیفہ سید احمد مجاہد بریلوی و شریک جہاد بادی بود عمر عزیزش بدرس و افادہ و موعظہ بسر بردہ مولفاتش بزبان ہندی

وفارسی وعربی بسیار اندازانجملہ راہ سنت وہدایۃ المومنین وتنویر العینین ومرأۃ الصفا ورسالہ
درمعنی کلمہ طیبہ ورسالۂ ردتعزیہ ورسالۂ آداب تذکیر ورسالۂ آداب بیعت ورسالۃ الاختصاص
فی الحدود والقصاص وتقویۃ الیقین فی رد عقائد المشرکین وغیرہ از مؤلفات عقیدہ وی اند
بسال دوازدہ صد وپنجاہ وسہ ہجری رحلت فرمود تاریخ وفاتش ورمات جمیماً یافتہ اند ۱۲۵۳
از اعقاب او مولوی سید صدیق حسن خان بہادر زوج ثانی رئیسۂ بھوپال اند ذکر شان
در حرف صاد بیاید انشاء اللہ تعالےٰ

مولانا آلہ داد جونپوری از اکابر علماے جونپور بیک واسطہ شاگرد قاضی شہاب الدین
دولت آبادی ومرید راجی حامد شہ مانک پوری بود عمر عزیزش در افادہ علوم وتصانیف صرف
کردہ در تحریر وتقریر وتنقیح مطالب علمی قدرتے تمام وحظی وافر داشت تصانیف عمدہ
ومعتبرہ دارد ازانجملہ شرح ہدایہ در فقہ بچند مجلدات ضخیمہ وشرح بزودے وحاشیہ بر حاشیہ ہندی
وحاشیہ تفسیر مدارک اند یادگار روزگار اند شیخ عبدالحق محدث دہلوی در اخبار الاخیار نقل کردہ
کہ شیخ حسن بن طاہر ومولانا آلہ داد صاحب ترجمہ در سلوک طریق علم رفیق یکدیگری بودند
ودرمیان ایشان مودتے عظیم بود چون شیخ حسن ابن طاہر در سلسلہ راجی حامد شہ مانکپوری
درآمد مولانا آلہ داد گفت کہ میان حسن شما عزت طالب علمان برباد دادید وی فرمود شما
نیز مجلسی بخدمت ایشان برسید امتحان کنید تا مارا معذور دارید روزدیگر ہردو یار قصد ملازمت راجی
حامد شہ کردند مولانا آلہ داد مسئلہ چند از ہدایہ وبزودی کہ بسمت اشکال موسوم بودند تصور
کردہ باخود راست کرد چون بخدمت سید سیندوی رحمۃ اللہ علیہ بہمان عادت خود از
سر گذشت احوال خود حکایت کرد کہ رفع اشکال مولانا آلہ داد انو گردید پس مولانا نیز مریدوی
شد وبسلوک طریق مجاہدہ وریاضت مشغول گشت ودر سال نہصد وسی ودو ہجری
وفات یافتہ نور اللہ مرقدہ

میان آلہ داد لکھنوی مولوی عبدالقادر بدایونی در منتخب التواریخ تحریر فرمودہ کہ
میان آلہ داد از دانشمندان مستعد صاحب تصرف بود طبعی دقاد داشت وذہن نقاد در فقہ
واصول فقہ وعربیت نظیرش نہ بود ودر نحو رسالہ موسومہ قطبی بایراد مثال ودر عبارت نوشتہ

از تصنیفات او دو چیز غریب دیدم اول رسالہ کہ از طول چہاردہ سطر و از عرض نیز ہمان قدر سطور بجدول نوشتہ بودند و احکام و مسائل چہاردہ علوم ازین استخراج مے یافت دوم رسالۂ قبطون نام بر نہج مقالہ کہ عبارتی بر روش مقامات حریری داشت و تصنیفات دیگر ہم دارد انتہی ملخصاً حال وفاتش جائی یافتہ نشد

مولانا الٰہ داد سلطانپوری اصل وی از قریہ نمودہ توابع سندیلہ است تلمذ نزد عبد اللہ مخدوم الملک نمودہ بشرافت حسب و نسب ممتاز از اعاظم علما و اکابر فقرای ہند بود در عہد اکبر بادشاہ چندگاہ بصدارت صوبہ پنجاب بعدہ بقضائے الٰہ آباد منسوب گردید و بجزوے معاش کہ داشت قانع بود او را تصانیف بسیار ہست کتاب کشف الغمہ و منہاج الدین از تالیفات وے مشہور ماند در سال یکہزار و شش ہجری رحلت کرد طاب اللہ تعالےٰ ثراہ۔

مولانا الٰہ داد لنگرخانی لاہوری منسوب بہ محلہ لنگرخان از محلات لاہور در اکثر علوم متداولہ ماہر و متبحر بود و بتشرع و تورع و تقویٰ و صلاح بغایتے داشت و پیوستہ بدرس مشغول مے بود ہرگز بخانۂ ارباب دنیا نرفتہ و از ملوک زمانہ حاجتی نخواستہ و مدد معاش نگرفتہ غفر اللہ لہ

مولانا الٰہ داد امروہی ملا مستعد و خوش طبع شیرین سخن خوش صحبت ندیم پیشہ بود مطائبہ بلیغ داشت در ملازمت اکبر بادشاہ در سلک سپاہیان انتظام یافتہ در سال نہصد و نود ہجری در نواحی سیالکوٹ ودیعت حیات سپردہ بنواح امروہہ مدفون گشت نور اللہ مرقدہ

شیخ اللہ یار خیرآبادی از علمائے متبحر بود در ابتدای احوال سالہا بدرس و افادہ گذرانید کہ بسیار دانشمندان صاحب کمال از وعارث ماندہ اند آخر الامر بالکل رجوع بطریقہ صوفیہ نمودہ خط ارشاد از شیخ صفی خلیفہ شیخ سعدالدین حاصل کرد ذوق سماع و حالت وجد بر و غالب آمد قدم از ابواب اہل دنیا کوتاہ گردانید تا اینکہ استدعاے ضیافت کسے ہم قبول نکردے در سال نہصد و نود و سہ ہجری وفات یافتہ نور اللہ ضریحہ

حکیم امام بخش نامش احمد اللہ ساکن قصبہ کیرت پور ماہر علوم عقلی و نقلی طبیب حاذق از تلامذہ حکیم محمد اسحاق دہلوی ملازم راجہ ٹکیت رائے مدار المہام نواب آصف الدولہ بہادر رئیس ملک بودہ بود کتاب آداب الاطبا و سرحش موسوم بمعرکۃ الآرا ہر دو بزبان عربے

ورسالہ خلاصۃ الطب در بیان ستہ ضروریہ بزبان فارسی از تصانیف اوست والد ماجد مسود اوراق حکیم شیر علی مرحوم نسبت تلمذ بوے دارند سال وفاتش بدریافت نرسید علیہ الرحمتہ والغفران

حافظ امان اللہ بنارسی ابن نور اللہ ابن حسین بنارسی حافظ قرآن مجید جامع معقول و منقول حاوی فروع واصول در عہد اورنگ زیب عالمگیر بر عہدۂ صدارت لکھنؤ کامیاب بود در سن یازدہ صد وسی وسہ ہجری بمقام بنارس وفات یافتہ ہمدرانجا مدفون شد کتب مرقومہ ذیل از تصانیف او یادگار اند مفسر در اصول فقہ ۔ محکم الاصول شرح مفسر مذکور و حواشی بر تفسیر بیضاوی وعضدی وتلویح وحاشیہ قدیمہ وشرح مواقف وحکمۃ العین وشرح عقاید دوانی ورشیدیہ وبر مباحثہ میر باقر علے استرآبادی وملا محمود جونپوری در مسئلہ حدوث دہری محاکمہ تحریر کردہ و با قاضی محب اللہ بہاری مصنف سلم العلوم ہنگامیکہ ملا محب اللہ قاضی لکھنؤ بود مذاکرہ علمی میداشت

شیخ امان اللہ پانی پتی نامش عبد الملک بن عبد الغفور از علمائے صوفیہ موحدین شاگرد شیخ مودود لاری ومرید شیخ محمد حسن بن شیخ حسن ابن طاہر جونپوری بود او را در علم توحید وتصوف کتب ورسائل بسیار اند از انجملہ رسالہ موسومہ اثبات الاحدیہ وشرح لوائح جامی قدس سرہ السامی از تصانیف اوست تاریخ دوازدہم ربیع الآخر سال ہنصد و پنجاہ وہفت ہجری ازین دار فنا بدار بقا شتافت مدفنش پانی پت است سقی اللہ ثراہ

مولوی امان اللہ دہلوی بن مولوی خیر الدین عالم فاضل ومتورع کامل در صغر سن از علوم درسیہ فراغت یافتہ مسعود اقران گشت در حسن اخلاق وعموم اشفاق آشنا وبیگانہ نزدش مساوی بودند تصانیف رائقہ وتالیف فائقہ او یادگار اند امیر الامرا نواب خان دوران خان وزیر محمد شاہ بادشاہ دہلی بوے خلوص داشت واز حضور بادشاہ بہ منصب شیخ الاسلام سر بلندی یافتہ در جنگ نادر شاہ درانی بیازدہ صد وپنجاہ ویک ہجری مقتول شد

مولوی امان علی احمد آبادی خلف حکیم شیر علی متوطن احمد آباد نارہ ویلدر کلاں مؤلف کتاب علوم متعارفہ اولا مختصرات از مولوی ثابت علی ساکن بھکا ضلع الہ آباد

خوانده وکتب مطولات پیش مولوی محمد سعید رام پوری داماد مفتی شرف الدین گذرانیدند
علم طب از والد ماجد خود اکتساب نمودند ورع وتقوی شعار ودثار شان بود حسب الطلب مہاراجہ
بشناتھ سنگھ فرمان روای ریوان از فتح پور آمده بتاریخ بست وچہارم ربیع الاول سال دوازده
صد و پنجاه وہفت ہجری بمنصب طبابت بمشاہره یک صد وبست روپیه ملازم شدند
وبان وقت مسلمانان سکنه خاص ریوان ومضافات آن به لاعلمی وصحبت ہنود ومانند آنہا
از پابندی صوم وصلوة بمراحل دور بودند بلکه برخے باسماے ہنود موسوم بودند بیمن قدوم
شان بسیاری از مسلمانان پابند صوم وصلوة پنجگانه شدند از عوام مرضی ہیچ نمی گرفتند ودوا از نزد خود
مے دادند پانزدہم شوال روز شنبه وقت عصر بمقام احمد آباد ناره سال دوازده صد وپنجاه و
ہشت ہجری بخدمت مولانا عبد الہادی فتح پوری خلیفه رفیع الدین عرف مولوی ذو الفقار علی
بیعت بسلسلهٔ قادریه ونقشبندیه مجددیه کرده خلافت ہر دو سلسله حاصل نمودند واکثر مردم
این دیار را بحلقهٔ ارادت خود آوردند ہیژدہم ذی الحجه روز جمعه سال دوازده صد وہفتاد و
دو ہجری انتظام پرمٹ کل ریاست سپرد گردیده وتا حیات بر عہده منتظم پرمٹ مقرر
ماندند بتاریخ بست وچہارم ربیع الاول سال دوازده صد وہفتاد وہفت ہجری بمقام
ریوان رحلت فرموده ہم دران جا مدفون شدند حکیم ابو خان دہلوی تاریخ فوتش چنین بنظم
آورده ــه صد افسوس حضرت امان علی ۞ بجنت شدند از جہان منتقل ۞ کنون سال رحلت
چه گویم بتو ۞ سر ہوش رفت از غم درد دل ۞ ۱۲۷۷ **تصانیف** مثنوی پنجه خورشید
بزبان اردو - حسن البیان فی تفسیر الالبان - موضح البدعات - تیسیر العسیر فی تراکیب
الاکاسیر - رساله لدغ الکلب - دو رساله خواص سور قرآنی بنظم اردو وفارسی - ترجمه منظوم چہل
حدیث - رد الوثیقه در رد مذہب نصاری - عجائب التدابیر فی علاج البواسیر والنواسیر

مجربات متین - قرابادین متین ناتمام

مولانا حاجی امداد الله سلمہ الله ساکن تھانه بھون جامع علوم ظاہر وباطن بیعت و
خلافت سلاسل چشتیه صابریه قدوسیه وچشتیه نظامیه قدوسیه وقادریه قدوسیه ونقشبندیه
مجددیه قدوسیه وسہروردیه قدوسیه وکبرویه قدوسیه از جناب فیض مآب قبله حقیقت

وکعبہ معرفت حضرت میان جیو شاہ نور محمد جھنجھانوی دارند بسے از علماے اعلام ہمچو مولوی رشید احمد
گنگوہی و مولوی محمد قاسم نانوتوی و مولانا و مرشدنا حافظ حاجی محمد حسین محب اللہی العمری
الٰہ آبادی بحلقۂ ارادت حضرت ایشان درآمدند و بمراد دلی خود ہا فیضیاب شدند چنانچہ
حضرت ایشان در ضیاء القلوب تحت وصایاے خود ارشاد فرمودہ اند و نیز ہر کس کہ ازین فقیر
محبت و عقیدت و ارادت دارد مولوی رشید احمد و مولوی محمد قاسم را کہ جامع جمیع کمالات
علوم ظاہری و باطنی اند بجاے من فقیر بلکہ بمدارج فوق از من شمارند اگرچہ بظاہر معاملہ
برعکس شد کہ اوشان بجاے من و من بمقام اوشان شدم و صحبت اوشان را غنیمت دانند
کہ این چنین کسان درین زمان نایاب اند و از خدمت ایشان فیضیاب بودہ باشند
فقط الحق کہ ذات ستودہ صفات حضرت ایشان فی زماننا یادگار سلف است بزمانہ غدر
بعد حصول برأت خود از مخمصہ بہ مکہ معظمہ ہجرت فرمودہ مقیم آندیار برکت آثار و مرجع صغار
و کبار اند و ہموارہ بحرم شریف درس مثنوی مولانا روم مے دہند غذاے روح و ضیاء القلوب
و تحفۃ العشاق و جہاد اکبر و ارشاد مرشد و درد غمناک از تصانیف حضرت ایشان
مشہور اند مولوی محمد یعقوب نانوتوی و حافظ محمد یوسف تھانوی و مولوی کرامت علی انبالوی
و مولوی محمد ابراہیم اجراوری از خلفاے مجاز حضرت ایشان اند فقیر حقیر مسود اوراق نیز بتوسل دستگیری
مولانا و مرشدنا حافظ محمد حسین الٰہ آبادی بزمرۂ خدمۂ خدام حضرت ایشان درآمدہ اجازت
و بیعت بہر سلاسل یافتہ اللہم وفقنی لما تحب و ترضی واجعل آخرتی
خیراً من الاولی

مولوی امیر الدین علی امیٹھوی ہر گاہ کفرۂ ہنود مسجد عالمگیری واقع ہنومان گڈھی متعلقہ
اودہ را کہ از معابد شہیرۂ ہنود ست شہید کردند دران معرکہ شاہ غلام حسین بہ حمیت
اسلام تاریخ سیزدہم ذیقعدہ سال ہفتاد و یکم بعد صدی دوازدہم ہجری شہید گردید مولوی
امیر الدین علی مرحوم جہت انتقام خون شاہ غلام حسین و جہاد بمقابلہ بہراگیان
ہنومان گڈھی پے سپرد جمعے کثیر از غازیان جان سپار دست بدستش دادند علماے سنی
و شیعہ بہ پیس و پیش افتادند کسے بفقدان شرائط فرضیت جہاد لب کشادہ دیگرے

شرط امامت پیش نهاده واجد علی شاه فرمان روای لکهنؤ وعدهٔ تصفیه منازعت مے کرد وانجانب رزیڈنٹ جهت انسداد قتال وجدال قدغن شدید بشاه ووزیر ستنزد درین قیل وقال چندی توقف رو نمود چون بمقابلهٔ دولتمندان هنود قطع امید رونمود امیر المجاهدین عزم بالجزم بسوے مقصود کرده روانه شد بارلو فرنگی افسر فوج فرمان روامے لکهنؤ بحکم حاکم وقت سدراه شده بمقام شجاع گنج فوج بارلو غازیان را محاصره کرده ازطرفین نوبت بمقابله رسیده بتاریخ بست وششم صفر روز چهارشنبه سنال هفتاد ودوم از صدی سیزدهم هجری امیر المجاهدین شربت شهادت چشیده بروضهٔ رضوان شتافت شکر الله سعیه درعین معرکه بعض ارادت مندان اوعرض کردند که اکنون موقع دیگرگون هست اگر فرمائید شما را بجاے محفوظ بریم بجوابش بی ساخته اززبان حق ترجمانش این مصرعه برآمد ع سر میدان کفن بردوش دارم ؛ طالبان تاریخ بعد شهادتش چون غور کردند اعداد مصرعهٔ برجسته مطابق سال شهادت برآمدند منشی ظهیر الدین خلف منشی مسعود بلگرامی تضمین آن کرده وهو هذا **قطعه** بتاریخ شهیدان کفن پوشش ؛

چه حاجت تا سنش من برنگارم ؛ که خود فرمود آن میر شهیدان ؛ سر میدان کفن بردوش دارم ؛

مولوی امین الله فرنگی محلی ابن مولوی محمد اکبر ابن مفتی ابو الرحم ابن مفتی محمد یعقوب حافظ وفاضل درس بطلبه میداد یک پسر مسمی بمولوی عبد الحلیم گذاشته بتاریخ بست ونهم جمادی الثانی سال دوازده صد وپنجاه وسه هجری بعارضهٔ دق جهان گذران را پدرود نمود

مولوی اوحد الدین بلگرامی عالم وحید العصر وفرید الدهر در علم ادب واللسانے عرب تلمیذ شیخ احمد عرب یمنی شروانی مؤلف نفحة الیمن بود از تصانیف او کتاب نفائس اللغات هست که دران زبان اردوے هندوستانی را که مرکب از فارسی وعربی وترکی وهندی است اصل لغت قرار داده عربی وفارسی آن را بیان کرده الحق ایجادے نموده که پیش ازان هیچ کتابے از مکمن عدم بمنصهٔ وجود شاید جلوه گر نشده باشد اتمام آن بعهد محمد علی شاه بادشاه اوده تاریخ هفتم رجب سال دوازده صد وپنجاه وسه هجری بظهور پیوسته سال وفات صاحب ترجمه معلوم نگردید شکر الله سعیه

ادریس گوالیاری دانشمندی مناظر ومجادل درعهد اکبر بادشاه بود ودر دا دسے

اصول و فروع بے نظیر روزگار جودت طبع بمثابہ داشت کہ در وقت بحث چون کار بنقل مے افتاد صفحہ صفحہ و ورق ورق عبارت را بیاد وے خواند وے گفت کہ این عبارت فلان کتاب است درانجا بہ بینید و خصم راالزام مے داد چون تفحص مے کردند اثرے ازان در کتاب نمے یافتند

حرف الباء الموحدہ

مولانا بدرالدین اسحاق دہلوی ابن علی بن اسحاق دہلوی درا وائل حال بدہلی تحصیل علم مے کرد و در طلب علوم بجوش طبعی و حدت ذہن ممتاز بود بعد اتمام تحصیل علوم مروجہ متوجہ بخارا شدہ باجودہن رسید آوازہ کمال حضرت شیخ فریدالدین گنج شکر شنیدہ مشتاق خدمت او شدہ بملازمتش رسید شیخ چون او را قابل دید بجادے و دامادے خود مخصوص گردانید و خرقۂ خلافت بخشید وی را رسالہ ایست مسمی باسرار الاولیا کہ دران ملفوظات گنج شکر جمع کردہ و در علم تصریف کتابے نظم کردہ و غایت تبحر و فصاحت را درانجا کار فرمودہ قبرش در صحن مسجد جامع قدیم اجودہن است

شیخ بدہ بہاری دانشمندی راسخ و طبیبی حاذق بود کہ شیر شاہ سور از غایت اعتقاد کفش پیش پای او می نہاد وی بارشاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی شرحی معتبر نوشتہ

مولوی برہان الدین ساکن دیوہ دانشمند فقیہ و محدث کہ ظاہر و باطنش بصلاح و تقوی آراستہ بود تمام عمر خود بتذکیر و موعظ خلائق بسر بردہ ہزارہا مردم بہدایت وارشادش عادات قبیحہ غیر مشروعہ را ترک کردند و براہ راست آمدند از تصانیف او چند رسائل کہ بنظر سواد اوراق گذشتند ہمہ مفید و بذیل مذکور اند مؤلف در ایام صبی از دیدار پرانوارش مشرف شدہ بود مثال مبارک وی ہنوز کہ بہ شصت و یک سال رسیدم از خیالم نرفتہ تصانیفہ تاریخ بست و نہم ربیع الثانی روز سہ شنبہ سال دوازدہ صد و چہل ہجری مباحثہ بمسائل مختلف فیہا در میان علمائے دہلی واقع شدہ سرگروہ فریق اول حامی السنۃ مولانا رشید الدین خان و سرخیل فریق ثانی ماحی البدعۃ مولانا عبدالحی بودند چون مباحثہ باختتام و تقریرہ تحریری ہر دو فریق بنظر صاحب ترجمہ در آمد وے رحمۃ اللہ علیہ رسالہ بطور محاکمہ

تحریر فرموده که بر رساله محاکمه مشهور و قابل دیدست ـ رسالهٔ تحقیق الالوان بکار آمد صدقه و زکوٰة وسهم
بسال دوازده صد وچهل وهفت نوشته ـ رساله احکام عیدالفطر و رسالهٔ احکام عیدالاضحیٰ
حسب استدعاے بعض صلحاے احمدآباد نازه در سال دوازده صد وپنجاه هجری تحریر کرده ـ
رسالهٔ نکاح ـ رسالهٔ منع اشارهٔ تشهد ـ رسالهٔ نذر و ذبیحه ـ رسالهٔ تحقیق ربوا و رجع رسالهٔ
کفارهٔ میت ـ از تصانیف وے اند رحمة الله علیه وعلی اسلافه

شیخ برهان الدین النسفی دانشمندے کامل حال بود اگر شاگردے بخدمت او آمدے تا چیزی بخواند او گفتی که اول بر من سه شرط بکن تا چیزی ترا بیاموزم از ان جمله شرط اول اینست که طعام یک وقت خوری تا وعاے علم خالی ماند دوم آنکه ناغه نه کنی اگر یک روز ناغه کنی دوم روز ترا سبق نگویم سوم آنکه چون مرا در راهی پیش آئی همین که سلام کنی زود بگذری دست ویا افتادن وتعظیم زیادت درمیان راه نه کنی

شیخ برهان الدین محمود بلخی بن ابی الخیر اسعد البلخی رح از اکابر علماے وقت سلطان غیاث الدین بلبن متصف بوفور علم ودانش بود وجد وسماع جامع بود میان علوم شریعت وطریقت در عهد صبی به صحبت مولانا برهان الدین مرغینانی صاحب هدایه رسیده وبشارت علم یافته بسال هشت صد وهشتاد وهفت هجری وفات یافته قبرش جانب شرقی حوض شمسی واقع دهلی است که آن ساخته گویند مردم آن دیار خاک قبرش باعتقاد فتح باب علم اطفال را مے خورانند رحمة الله علیه

بهاء الدین زکریا ملتانی خلیفه شیخ شهاب الدین سهروردی نام نامیش زکریا کنیت وے ابو محمد لقبش بهاء الدین القرشی الاسدی ثم الملتانی شیخ الاسلام واز اکابر اولیاے هند صاحب کرامات ظاهره ومقامات باهره جامع بود بعلوم ظاهری وباطنی از بغداد بملتان شرف قدوم ارزانی فرموده اکابران بلده بروے حسد بردند وکاسه مملو از شیر بخدمتش فرستادند شیر باینکه درین شهر گنجایش دیگرے نیست شیخ الاسلام این معنی را دریافته گلی بر شیر کاسه نهاده پیش آن جماعه فرستاد مومی بر آنکه درین شهر جاے ما بچو گل بر سر خواهد بود اکابر ملتان از حسن لطافتش حیران ماندند واز اغنیاے شاگرد بوده وی را تصانیف عدیده

خاصہ بعلم سلوک ہستند تاریخ ہفتم صفر سال ششصد و شصت و یک ہجری رحلت فرمودہ
مرقدش بملتان است رحمۃ اللہ علیہ وعلی اسلافہ
شیخ بہاء الدین مفتی آگرہ بغایت مردی بزرگ عالم و عامل و معمر و متبرک و متدین بود
و در سخاوت و اعانت مسلمانان یگانہ عصر از اولاد شیخ الاسلام بہاء الدین زکریا در سال ہفتصد و
شصت و شش ہجری وفات یافت تغمدہ اللہ بغفرانہ
شیخ بھکھاری کاکوروی نامش نظام الدین ابن امیر سیف الدین است بسال ہشت
صد و نود ہجری ولادت یافتہ جامع علوم ظاہر و باطن بود در علوم ظاہر بہ مولانا ضیاء الدین
مدنی محدث و قاضی عبد اللطیف ہرانی نسبت تلمذ داشت و در اوائل کتب درسیہ
متعارفہ از والد خود تحصیل کردہ و در اکتساب علم باطن مرید سید ابراہیم ایرچی است کہ
نبیرۂ سید عبد الرزاق ابن غوث الثقلین شیخ عبد القادر جیلانی بود کتاب منہج در اصول حدیث
و معارف در تصوف و ترجمہ رسالہ لمعات قادری مصنفہ سید عبد الرزاق از تصانیف
شریفہ او یادگار اند بعمر نود و یک سال بسال نہصد و ہشتاد و یک ہجری وفات
یافتہ در قصبہ کاکوری مدفون شد جملہ مخدوم زادگان کاکوری از اولاد امجاد او ہستند
ازان جملہ شاہ محمد کاظم و شاہ تراب علی قدس اللہ سرہما شہرہ آفاق بودند و مولوی
محمد محسن نیز از اولاد و بند کہ در نظم و نثر نظیر خود ندارند قصائد نعتیہ و سراپائے رسول اکرم صلعم و
مثنوی صبح تجلی در میلاد مبارک وغیرہ اند کہ از بسیار و مشتی نمونہ از خروار تصنیف
بدیع اوشان است سلمہ اللہ تعالیٰ
شیخ بھکھاری جونپوری ابن شیخ آلہ داد جونپوری یکی از علمائے فحول عہد دولت
سلطان سکندر لودی بود منقول است کہ سلطان روزی علمائے دیار خویش راجمع کردہ بیک
جانب شیخ عبد اللہ تلبنی و شیخ عزیز اللہ تلبنی و جانب دیگر شیخ آلہ داد جونپوری و پسرش
شیخ بھکھاری را در بحث معارض ساختہ آخر چنان معلوم شد کہ آن دو بزرگوار در تقریر و این
دو عزیز در تحریر فائق اند واللہ اعلم
شیخ بہلول دہلوی بعلم حدیث راغوب ورزیدہ در صحبت اہل فقر و فنا رسیدہ

با اہل دنیا کارے نداشت در عہد اکبر شاہ بافادہ وافاضہ طلاب مشغول بود

شاہ بہلول جالندہری عالم عامل وفاضل کامل شاگرد سید عبد الرشید وضع قلندرانہ داشت مرید شاہ بھیکہ چشتی لاہوری بود وکتاب بعلوم مختلفہ تصنیف کردہ ازانجملہ فوائد الاسرار وشرح دیوان حافظ شیراز واحوال نامہ از مصنفات اوست در سال یک ہزار ویک صد و ہفتاد ہجری رہگرائے علیین شد نور اللہ مرقدہ

شیخ بہار لکھنوی ابن محمد شریف از اولاد شیخ سعد اللہ کندوری قرانہ جامع بود میان شریعت وطریقت اول فطرت بر نشاء تقوی وصلاح برآمد وبر عصمت ذاتی نشو ونما یافتہ بود تحصیل علوم دینی بہ تہذیب اخلاق وتبدیل صفات موفق شدہ ازہاد وقت گردید مسن ومعمر ومتبرک بود وبافادہ علم اشتغال داشت وافضل ترین اعمالش این بود کہ کتب بسیار جمع کردہ وتصحیح فرمودہ ومشکلات آن راچنان حل نمودہ کہ ہر کرا ادنے مناسبتی باشد نظر بر کتاب او کافی بود حاجت اوستاد نداشت وباوجود این لطافت کتب دہے اوداد طلبہ مشہور وقت بود سال فوتش بدریافت نرسید شکر اللہ سعیہ

ملا بیکس غزنوی بیکسی تخلص می کرد بوفور فضائل وصنوف کمالات اتصاف داشتہ وبزیارت حرمین شریفین رسیدہ بہندوستان آمد بعضی کتب احادیث مثل مشکوٰۃ المصابیح در عرب وشمائل النبی عم ہمیر مرتضی شریفی وغیرہ گذرانیدہ بجہت استیلائے ضعف پیرے متوجہ وطن مالوف غزنین شدہ بمنزل پشاور ندای ارجعی از پیک اجل شنیدہ در سال نہصد وہفتاد وسہ ہجری بجوار رحمت ایزدی پیوست

میر محمد شروانی ملا خوش فہم اعلی ادراک بود مجلسی شگفتہ داشت از شروان لقندہار بخدمت خانخانان بیرم خان آمدہ نشو ونما یافت وبعد از فتح ہند خطاب خانی بعدہ خطاب ناصر الملکی یافتہ وسلک ماتوہ بآب نربدا غرق شدہ ہلاک گشت

شیخ پیر محمد لکھنوی دانشمندی بود بعلوم ظاہری وباطنی صاحب التصانیف الرائقہ والتالیفات اللائقہ آبای کرامش از سادات منہ یاہون سواد جونپور بودند کتب درسیہ در جونپور وحرمین شریفین ودہلی واجمیر وقنوج تحصیل کردہ بہ لکھنو آمدہ مدتے بمقام شاہ

ینا قدس سرہ بودہ ریاضات ومجاہدات می کشید وفاتحہ بعد فراغ بخدمت مولوے قاضے عبدالقادر لکھنوی خواندہ در باطن از روح پر فتوح حضرت شاہ مینا ادام اللہ فیضہ لینا تربیت مے یافت بعدہ بخدمت شاہ عبداللہ سیاح چشتی پیوست ودر بقیہ اولی بنعمت ارادت وخلافت وے کامیاب شد واجازت سکونت لکھنؤ یافت وحسب وصیت پیر خود مدام بدرس افادہ علوم مشغول بودے انچہ از فتوحات یافتے براہ خدا صرف مے کردی وبجز قوت یک روزہ برای خود نگرفتی اکثرے از علمائے نامدار فاتحہ فراغ انہ خواندند بعد وفاتش کہ در سال ہشتادم از صدے یازدہم بوقوع آمدہ شیخ محمد آفاق کہ سر حلقہ مریدان وے بود بجانبش منصوب گردید مرقد شیخ پیر محمد بر بلندی لب دریاے گومتی در شہر لکھنؤ زیارت گاہ است وبہ ٹیلہ شاہ پیر محمد شہرت دارد

حرف التاء المثناة

شیخ تاج الدین دہلوی ولد شیخ زکریا اجودھنی دہلوی از علمای عہد اکبر شاہ بے شاگرد رشید شیخ امان پانی پتی بود از تصانیف او شرح لوائح وشرح نزہۃ الارواح است گویند وے ہم باعث بر فتور اعتقاد اکبر شاہ بود

مولوی تراب علی لکھنوی ابن شیخ شجاعت علی بن مفتی تقیہ الدین بن مفتی محمد دولت بن مفتی ابوالبرکات مصنف فتاوی جامع البرکات نامش رکن الدین محمد وکنیت وی ابوالبرکات ست سلسلہ نسبتش بہ مصعب بن زبیر مے پیوندد وبزرگانش باشندہ دہلی اند در سال دوازدہ صد وسیزدہ ہجری تولد یافتہ لفظ برخوردار [۱۲۱۳] مادہ تاریخ ولادت اوست الغرض وی بخدمت مولوی سید مخدوم لکھنوی ومولوی محمد اسمعیل لندنی ومولوی مظہر علی لکھنوی ومولوی ظہور اللہ لکھنوی اکتساب علوم نمودہ فائق الاقران گشت وبدرس وافادہ طلبہ عمر خود بسر بردہ تاریخ دوازدہم صفر سال دوازدہ صد وہشتاد ویک ہجری بمقام قصبہ محمد آباد ضلع اعظم گڈھ رحلت فرمودہ ہمدرانجا مدفون شد در لفظ فارغ [۱۲۸۱] مادہ فوت او یافتہ اند اورا تصانیف بسیار اند از آن جملہ بہ نسخ بذیل مذکور مے شوند شمس الضحی لازالۃ الدجی الکلمۃ العلیا للواد الہدے الفرائض الغالبہ مصفاۃ الاذہان فی تحقیق السبحان -

العشرۃ الکاملۃ۔ منہیۃ مصفاۃ الاذہان۔ التحقیقات البدیعۃ الشوکیۃ فی توہین الھفوات السعدیہ۔ التحقیقات الزکیۃ فی التوہمات السعدیہ۔ حاشیہ شرح ملا جامی ناتمام۔ ازالۃ العضل عن اشعار المطول۔ الترشیح الجلی فی مسائل المرور امام المصلی۔ القول الصواب فی مسائل الخضاب۔ العجالۃ الدقیقۃ فی مسائل العقیقہ۔ سبیل النجاح الی تحصیل الفلاح۔ التعلیق المرضی علی شرح القاضی۔ التعلیق الاحسن علی شرح ملا حسن۔ حاشیہ شرح سلم مولوی حمداللہ سندیلی۔ شوکۃ الحواشی لازالۃ الغواشی حاشیہ صدرا۔ لجۃ الروایات فی اجوبۃ الواقعات ناتمام۔ الملالین علی الجلالین ناتمام۔ شرح فارسی قصیدہ بردہ۔ ترجمۂ فارسی قصیدہ ہمزیہ۔ تحصیل العمرہ بآداب العمرہ۔ شرح فارسی تحصیل العمرہ۔ مسالک السداد فی مسائل الافراد۔ ہدایۃ الانام فی آداب الاحرام۔ تحصیل التخضع بآداب التمتع۔ الفوز المبین بآداب البلد الامین ہر دو ناتمام اند۔ موائد القرب فی آداب الاکل والشرب۔ مدرک المآرب فی آداب اللحی والشوارب۔ شرح شمس بازغہ ناتمام۔ التحقیقات الکمالیہ فی ابطال ارتدادات الکلالیہ۔ العجالۃ للبلکیہ۔ سداد الطریق لابطال اقوال الزندیق۔ ہدایۃ النجدین الی مسائل العیدین۔ قرۃ العینین فی ابطال مسح الرجلین۔ رسالہ در فضائل حضرت صدیق رضہ۔ رسالہ در فضائل حضرت عثمان رضہ۔ رسالہ معراجیہ وغیرہا

شاہ تراب علی کاکوروی ابن شاہ محمد کاظم قلندر از دانشمندان صوفیہ در علم تصوف دستگاہی کامل داشت وی را معدن تہذیب اخلاق می توان گفت مطالب رشیدی و اصول مقصرہ و دیوان اشعار وغیرہ از تصانیف وے مشہور اند او دو فرزند ارجمند یعنی مولوی شاہ حیدر علی و مولوی شاہ تقی علی بودند کہ ہر دو کمال ظاہر و باطن داشتند۔

مولوی تفضل حسین خان کشمیری معروف بخان علامہ کہ بذات خود شیعی مذہب شدہ مولدش سیالکوٹ و منشائے او شاہجہان آباد ست در علوم عقلیہ و نقلیہ بہرہ وافی داشت خصوصاً در علوم ریاضیہ شہرۂ آفاق بود در شاہ جہان آباد از مولوی وجیہ تلمیذ ملا نظام الدین سہالوی کتب معقول و ریاضیات از مرزا محمد علی ابن میرزا خیر اللہ مہندس استفادہ نمودہ و بہ لکھنؤ از ملا حسن فرنگی محلی میر زاہد شرح مواقف سبق گرفتہ

ودیگر کتب حکمیہ ہمچو شفا وغیرہ بطور خود مطالعہ کردہ در محافل بخاریہ علم انی اعلم ما لا تعلمون برافراشت وہنگامیکہ اتالیق نواب سعادت علی خان بود در الہ آباد بمولوی غلام حسین دکنی شاگرد مولوے برکت الہ آبادی بتوسط مولوے ولدار علی طرح مباحثہ منطق انداخت ودر بنارس از شیخ محمد علی حزین نیز استفادہ علوم نموده وعوددانشمندان فرنگ اعزازی نام داشت زبان عربی وفارسی وانگریزی ولاٹنی نیکو میدان است بغایت سادہ روش بود چندے بوکالت آصف الدولہ ممتاز بوده بازبہ نیابت نواب موصوف ممتاز گشت آن زمان ہم سادہ روے را از دست نداده دربان بدر خود مقرر نکرده ہر کس باوے رسید بعد فوت آصف الدولہ در عہد نواب سعادت علی خان لکھنوی از نیابت مستعفی شد وبمطالعہ کتب وافاده طلبہ علوم مے گذرانید از تصانیف معتبرہ او کتابے در فن ہیئت حکماے فرنگ ودو نسخہ دیگر در جبر ومقابلہ وغیرہ اند بمقام کلکتہ بعارضہ فالج ومالیخولیا مبتلا شده جہت تبدیل آب وہوا بہ لکھنؤ میرفت کہ مابین کلکتہ ومرشد آباد بتاریخ ہیجدہم شوال سال یک ہزار ودوصد وپانزده ہجری درگذشت غفر اللہ ذنوبہ

ملا تقی الدین شستری در عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاه علوم عقلی ونقلی نیکو میدانست وطبع نظم داشت بحکم اکبر شاہنامہ فردوسی بعبارت نثر نوشتہ بقول ملا عبد القادر بدایونی قماش را بلاس وریسمان را پنبہ کرده

مولوی تقی علی کاکوروی ابن شاه تراب علی قلندر بن شاه محمد کاظم قلندر ساکن قصبہ کاکوری مضاف لکھنؤ تلمیذ مولوی محمد مستعان کاکوروی بود ہموارہ بدرس وافاده طلاب مشغول بودی کتاب روض الازہر فی مآثر القلندر ازو یادگار است عمر دراز یافتہ بتاریخ ہفتدہم رجب سن دوازده صد ونود ہجری بروز چہار شنبہ بعد ساعتی بالاے دوازده ساعت نہاری رحلت فرمود

حرف الثاء المثلثہ

مولوی ثابت علی ساکن بہکا ابن شیخ نہال الدین صدیقی ساکن موضع بہکا متصل بوره مفتی پرگنہ چپائل ضلع الہ آباد شاگرد رشید مولانا محمد اشرف لکھنوی بکتب منطقیہ

مہارتی کامل داشت اکثر درس وتدریس شان بذریعہ ملازمے امراے وقت بود ہنگامے کہ
جناب شان جہت تعلیم مولوی محمد عمر برادرزادہ مولوی محمد ظہور محیلی شہرے بمقام
غازی پور ملازم بودند مؤلف اوراق شرح جامی بخدمت شان تحصیل کردہ وفات شریفش
ہفتم ربیع الاول روز دوشنبہ سال دوازدہ صد وہشتاد ودو ہجری بموضع بہکامسکن
مالوف اتفاق افتاد

قاضی محمد ثناء اللہ پانی پتی از اولاد شیخ جلال الدین کبیر الاولیا پانی پتی قدس سرہ اند
زبدۂ علماے پرہیزگار وعمدہ اتقیاے روزگار بودند بعمر ہفت سالگی حفظ قرآن شریف نمودہ تا بسن
شانزدہ سالگی از تحصیل علوم فراغ یافتند ودر ایام تحصیل صد وپنجاہ کتاب سواے کتب
درسیہ بمطالعہ خود درآوردند نخستین بیعت بخدمت شاہ محمد عابد سنامی قدس سرہ
نمودند بعد وفات حضرت ممدوح بخدمت مرزا مظہر جان جاناں شہید قدس سرہ الحمید
کسب کمالات کردند وبرزبان حضرت ایشان بہ لقب علم الہدے سرفراز گشتند و
مولانا شاہ عبد العزیز قدس سرہ العزیز بہ لقب بیہقی وقتہ یاد مے فرمودند مدت العمر
در افاضہ فیض ظاہر وباطن واشاعت علوم وفصل خصومات وافتاے سوالات وحل
معضلات مصروف مے بودند ودر علم تفسیر وفقہ وکلام وتصوف ید طولے مے داشتند
خصوصًا فقاہت وے بمرتبہ رسیدہ بود کہ چندین کتب ورسائل درین علوم تصنیف
فرمودہ ومکاتیب بسیار درجواب اسولہ مشکلہ تحریر فرمودہ اند تفسیر مظہرے کتابیست بس
ضخیم در ہفت مجلد کلان والسیف المسلول کہ آن را شمشیر برہنہ ہم مے گویند در رد مذہب شیعہ
وارشاد الطالبین ورسالہ مالابد منہ وتذکرۃ الموتے والقبور وتذکرہ المعاد وحقوق الاسلام
کہ بحقیقۃ الاسلام شہرت دارد ورسالہ درحرمت واباحت سرود ورسالہ
حرمت متعہ ورسالہ شہاب ثاقب ودیگر کتب ورسالہ کہ از سی عدد متجاوز خواہند بود
از تصانیف حضرت ایشان است وفات شریف قاضی موصوف الترجمہ غرہ
رجب سال دوازدہ صد وبست وپنج ہجری بوقوع آمد مولوی حافظ محب اللہ پانی پتی مادہ
رحلتش درآیۂ کریمہ فہم مکرمون فی جنت النعیم یافتہ علیہ الرحمۃ والمغفرۃ من الغفور الرحیم

حرف الجیم

شیخ جان محمد لاہوری دانشمند ماہر شریعت و طریقت مقتدای زمانہ بہ محلہ پرویز آباد که بیرون لاہور هست سکونت داشت در صغر سن بخدمت شیخ عبدالحمید خلیفه شیخ اسمعیل عرف میان کلان لاہوری تحصیل علم میکرد روزی همراه اوستاد بخدمت میان موصوف حاضر بود که میان سابق الذکر بوی فرمود که اگر عالم شوی بمن تکرار احادیث خواهی کرد شیخ جان محمد بحیا و ادب ساکت ماند بار بار اشارت اوستاد عرض کرد که اگر بتوجه شریف فائز المرام خواهم شد بالضرور بخدمت خواهم رسید میان موصوف دست برداشته بحق وی دعا نمود که مستجاب شد وی در چند ماه استعدادی بهم رسانید که شیخ عبدالحمید از تعلیمش خود را قاصر یافته او را بشیخ تیمور لاہوری سپرد او بخدمت شیخ تیمور بسی نگذشت که فاتحه فراغ برخواند روزی جاذبه قلبی میان کلان وی را نخود کشید چون جان محمد بخدمتش حاضر آمد میان کلان با او معانقه کرده نعمت باطن عطا فرمود و گفت که حسب وعده بروز دوشنبه و جمعه نزدم تکرار احادیث کرده باشند چنانچه تا حیات میان موصوف بایام معینه حاضر آمده تکرار احادیث می کرد بهر حدیث که شبهه عاید می شد میان کلان بتوسط مراقبه از حضور پرنور رسالت پناهی صلی الله علیه وآله وسلم تصحیح آن می کرد وی رحمة الله علیه بسال یازده صد و بست هجری رحلت فرموده در پرویز آباد مدفون گشت می گویند که بعد چند سال بمقدم محله مذکور در منام گفت که نعش مرا برآورده متصل مرقد میان کلان مرحوم مدفون کن ورنه بمحله تو بلای سخت نازل خواهد شد صباح آن مقدم مذکور نعش مبارک وی را از مدفن برآورده قریب میان کلان مدفون ساخت رحمة الله علیه

سید جان محمد بلگرامی ابن سید معین الدین در سال هزار و هشتاد و سه هجری ولادت یافته اول قرآن مجید حفظ نموده بتحصیل علوم متعارفه قدم نهاد و در جمیع علوم لائق و فائق گشت و خط نسخ خوب می نوشت بشوق زیارات از بغداد و سر من رای و نجف و کربلا و طوس به بیت الحرام رسیده بعد ادای مناسک حج بمدینه منوره بتمنای موت رخت اقامت انداخت و در مسجد نبوی به تصحیح مصاحف می پرداخت و همدران بقعه کریمه

در سال یازدہ صد و چہل و نہ ہجری رحلت فرمودہ در بقیع مدفون شد

مولوی جان محمد لاہوری از اعاظم مشایخ و اکابر علماے لاہور بود بروز جمعہ وعظ می گفت خلق خدا از دور و نزدیک بخدمت وے حاضر شدہ بہرہ وافی و حظ کافی از علم و عمل حاصل می کردند در سن دوازدہ صد و شصت و ہشت ہجری بلاہور در گذشت۔

شیخ چاپن میواتی ساکن سہنہ و آن قصبہ ایست در ملک میوات ہیزدہ کروہ از دہلی از علماے صوفیہ صافیہ و مشاہیر خلفاے شیخ عبد العزیز دہلوی بود بر جادہ فقر استقامت تام داشت و کتب تصوف مثل فصوص الحکم و نقد النصوص وغیرہ رابطالبان اہل استحقاق درس می گفت در آخر عمر جلال الدین محمد اکبر شاہ را نسبت وے اعتقادی عظیم پیدا شدہ در بعضی مہمات استمداد ازو می نمود و در عبادت خانہ قریب مجلس شاہی جاے از براے او معین ساختہ شبہا خلوت باوی می داشت بادشاہ چون نماز معکوس را ازو مشاہدہ نمود نسبت معکوس شد شیخ در سال نہصد و نود و ہشت ہجری در گذشت

مولوی جعفر ساکن ڈلمؤ مضاف لکھنؤ عالم صاحب ورع و تقوے بود در سال دوازدہ صد و سی و دو ہجری وفات یافتہ

سید جلال کشمیری ابن سید جمال عالم و عامل و حافظ کتب فقہ و حدیث و تصوف بود متصل مقابر آبا و اجداد خود خانقاہے ساختہ باتقاے تمام بسر مے برد در دوازدہ صد و ہفتدہ ہجرے رحلت کرد

شیخ جلال تھانیسری خلیفہ عبد القدوس گنگوہے قدس سرہما جامع علوم ظاہری و باطنی بود با فاضہ علوم دینیہ و نشر معارف یقینیہ اشتغال داشت آخر حال از علوم رسمیہ اعراض نمودہ از جلوت بخلوت آمدہ اوقات شریفش بختم قرآن مجید و نوافل و دورود و دعا مربوط بود سنین عمرش بنود و سہ رسیدہ و بغایت ضعیف و نحیف گشتہ پوستی و استخوانے ماندہ بود با آنکہ قوت نشست و برخاست نداشت و ہمہ وقت از کم قوتے و بے قوتے تکیہ زدہ خفتہ بودے ہمین کہ استماع اذان فرمودی بے مدد دیگرے برخاستہ و نعلین پوشیدہ و عصا بدست گرفتہ بجودے خود با آداب طہارت و صلوٰۃ قیام نمودے

وباز برسم معہود بر بستر خفتے در سن ہشصد وہشتاد و نہ ہجری عالم فانی را پدرود کرد و در لفظ شیخ الاولیا
تاریخ رحلتش یافتہ اند

مولانا جلال الدین مانکپوری جد مولانا حسام الدین مانکپوریست مردی بزرگ وعالم وعابد وصابر ومتقی بود وے بعد از نماز خفتن تا آنکہ مردم بیدار مے بودند بخواب می رفت بعد ازانکہ مردم بخواب مے رفتند برمے خاست تا بامداد نماز گردے وہر روزہ چہل ویک بار سورۂ یس بخواندی وبعد نماز چاشت تعلیم علم دین می کرد وخوردن او از کسب کتابت بود مصحف مے نوشت وبدہلی مے فرستاد بہ یالقبد تنگہ ہدیہ مے شدی وہر گر بے وضو قلم نگرفتے و اگر در ملک وقتے بر غیبت غارت گری شدی دران ایام گوشت نخوردی شاید کہ گوشت از مواشی مغروتہ باشد ووے ارادت بہ شیخ محمد حنیفہ نظام الدین اولیا قدس سرہ داشت۔

مولوی جلال الدین احمد بنارسی بن مولوی عبد الاعلی بنارسی بسال دوازدہ صد و بست ویک ہجری متولد شدہ بخدمت والد خود ونیز مولوی احمد اللہ بنارسی علوم متعارفہ اکتساب نمودہ سند حدیث از مولوی عبد الحق محدث بنارسی یافتہ عامل بالحدیث و متبع سنت نبوی وقانع ومتقی بود جید الحافظہ آن چنان بود کہ در یک روز یک پارہ کلام مجید حفظ نمودہ وقت شب بماہ رمضان بتراویح مے خواند فرہنگ اخوان الصفا وفاتحۃ الصواب مے قرأۃ فاتحۃ الکتاب وزبدۃ القوانین در صرف ونحو وشرح کافیہ ناتمام وقواعد اردو ناتمام از تصانیف اوست بکالج بنارس بعہدہ مدرسی اول معزز بود بسال دوازدہ صد وہفتاد و نہ ہجری بعمر پنجاہ وہشت سال انتقال فرمود.

مولانا جلال الدین رومی کہ بس اوستادے متفنن بود وا کار منصب افادہ سبق علوم دینی در مدرسہ فیروز شاہی واقع دہلی در عہد فیروز شاہ پادشاہ مے داد ومتعلمان را ہموارہ تفسیر وحدیث وفقہ تعلیم مے کرد

قاضی جلال الدین ملتانی دانشمند متبحر حق گو وحق پسند بود در ابتدائے حال تجارت کردی ودر اواسط بدرس مشغول شد وچند سال در اکبر آباد اقامت فرمود وبعد عزل قاضی یعقوب بامر اکبر پادشاہ بعہدہ قاضی ہند مباہی گشت ودر دیانت وامانت

بنفس نفیس خود بهترین قضاة بود اما بشومی پسرنا خلف بید یانت بجانب دکن اخراج یافت حکام آن دیار که آوازه رسوخ او در دین اسلام و اظهار کلمة الحق شنیده بودند در تعظیم و تکریم او باقصی الغایة کوشیدند انانجا بزیارت بیت الله الحرام مشرف شد و همانجا داعی اجل را لبیک اجابت فرمود علیه الرحمة والرضوان

سلطان جلال الدین قریشی دانشمندی متجرد درویشی صاحب حالت مجذوب شکل بود اکثر احوال سر و پا برهنه بودے و در بیابانها گشتے و از پوشش بر مقدار ستر عورت اکتفا کردی و علوم عقلی و نقلی در سے و حقیقتے همه بر زبان داشت و گاهے که در تقریر آن افتادی بیانے واقعے کردے و هیچ چیز هیچ کس تعلق نداشت بزبان عربی و فارسی و هندی سخن گفتی مشرب قلندریه داشت از عبادات بر فرائض و سنن اقتصار کردے فصوص الحکم و سائر کتب تصوف یاد داشت چندگاه در دهلی تشریف داشت و در بیانه و آگره و نواحی آن بسری برد عمر او بست و پنج سال بود در سن نهصد و چهل و هشت هجری وفات یافته در بعض قریات مندو مدفون شد رحمة الله علیه

سید جلال الدین حمید عالم بن سید محمد ابو المجد محبوب عالم احمد آبادی گجراتی دوم جمادی الاول بسال هزار و شصت و دو هجری ولادت یافته علم ظاهر و باطن از پدر بزرگوار خود آموخته بمرتبه کمال رسیده رساله مرآت الرویا در تعبیر خواب و رساله مفتاح الحاجات در اعمال و اشغال از او شان یادگار ماند شب بستم ذی الحجه سال هزار و صد و چارده هجری جهان فانی را پدرود فرمود و در احمد آباد گجرات برآسود

مولوی سید جلال الدین برهانپوری عرف الله والے صاحب شاگرد مولانا شاه عبد العزیز دهلوی عارف وقت زاهد و عابد و محدث بود در سال دوازده صد و هفتاد و سه هجری در برهانپور وفات یافته

شیخ جمال الدین احمد هانسوی الخطیب انتساب او بامام اعظم ابو حنیفه کوفی است از اعاظم خلفای شیخ فرید الدین گنج شکر قدس سرهما جامع کمالات ظاهر و باطن بود صاحب ترجمه رسائل و اشعار دارد که در میان مردم یافته مے شوند از آن جمله رساله ملهمات بزبان عربے

جامع کمالات متفرقہ است کہ در اوصاف فقر بیان فرمودہ قبرش در قصبہ ہانسی است
بزار و تبرک بہ

ملا جمال الدین کشمیری برادر ملا کمال الدین دانشمند تبحر و مرید بابا فتح اللہ حقانی بود شب و روز شغل بدرس و تعلیم داشت ابوالفقرا شیخ نصیر الدین و بابا نصیب الدین و شیخ اسمعیل چشتی از تلامذہ وی اند او بے تکلفانہ بیک قمیص و بوریا بسر می برد مرقدش بہ کشمیر است

مولوی جمال الدین فرنگی محلی ابن ملا علاء الدین شارح فصول اکبری از کتب درسیہ فراغت حاصل کردہ بملک مدراس رفتہ بنابر تعلیم نواب غلام غوث خان رئیس کرناٹک بمشاہرہ دو صد و پنجاہ ملازم شد ہمدرانجا بتاریخ ہشتم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری وفات یافتہ مدفون گشت

مولانا جمال لاہوری ساکن محلہ تلہ محلات شہر لاہور اعلم علمای وقت جامع جمیع علوم شاگرد ملا اسماعیل اچی خوش تقریر و منقح گوی در عہد اکبر بادشاہ مدرس مدرسہ لاہور بود می گویند از عمر ہشت سالگی بافادہ طلبہ مشغول شدہ مباحث دقیقہ معقول و منقول بآسانی خاطر نشان شاگردان مے ساخت صاحب صلاح و تقوی و متخلق باخلاق حمیدہ بود تفسیر شیخ فیضی را اکثری از اصلاح دادہ اُوچی نسبت باوچ بضم اول و سکون واو و جیم فارسی مشدد قریہ ایست مشہور از توابع ملتان واوچ بزبان پنجابی بلند را گویند چون آبادی آن قریہ بر زمین بلند واقع شدہ لہذا آن را باوچ نامیدند

شیخ جمال دہلوی فاضل خردمند متخلص بجلالی مرید شیخ سماء الدین رح دہلوی بود از ہند بخراسان رفتہ و بعد فوت سلطان حسین مرزا از خراسان بہ ہند آمدہ بصاحبت سلطان سکندر لودی و بابر شاہ و ہمایون شاہ بسر بردہ وہر یکے از شاہان صدر الذکر احترامش مے کردند کتاب سیر العارفین از تصانیف مشہورہ اوست در سال نہصد و چہل و دو ہجری رحلت نمود خسرو ہند و ای تاریخ فوت اوست

مفتی جمال خان دہلوی ابن شیخ نصیر الدین و برادر میان لادن تلمیذ پدر خود از طائفہ کنبوہ اعلم العلماء زمان خود و در علوم عقلیہ و نقلیہ خصوصاً فقہ و کلام و عربیت

وتفسیر بی نظیر بود بر شرحین مفتاح محاکمہ کردہ وکتاب عضدی راچہل مرتبہ از اول تا آخر درس دادہ وہمیشہ درس گفتی وافادہ علوم دینی فرمودی وبخانہ ملوک وسلاطین نرفتی وپیوستہ نزد حکام معزز ومحترم بودے اکثر شاگردانش دانشمند شدہ اند وعمرش از یود گذشتہ بودکہ در سن نہصد وہشتاد وچہار ہجری بدار البقار حلت فرمود **تصانیفہ** شرح عضدی۔ شرح مفتاح شرح انوار فقہ وغیرہ

جواد ساباط مردی بود از عرب اصل نام وی جواد ساباط لطفی بن ابراہیم ساباط الساباطی وبعد ارتداد از ملت محمدیہ بملت مسیحیہ بنام ناتانائیل ساباط شہرت یافتہ بسال دوازدہ صد وبست ودو ہجری در کلکتہ بشیخ احمد عرب شروانی ملاقی شدہ او در ظرافت سخن ونقل نوادر وغرایب وایراد مضحکات وعجایب یکتائے روزگار بود ودر علوم مختلفہ تصانیف دارد **مصنفاتہ** القواعد الفکریہ فی الصرف والنحو بالفارسیہ۔ ضروریات الصرف۔ ربط المحارس فی رد الاستعمار وآن کتابیست از تصنیف مولوی باقر مدراسی در اثبات اجتہاد امیر معاویہ۔ مقدمۃ العلوم در منطق۔ الموجز النافع در عروض۔ مختصر در قوافی۔ الانموذج الساباطی در عروض وقوافی۔ التحفۃ الباقشریہ در صنایع وبدائع۔ شراب الصوفیہ در اصول تصوف۔ السہام الساباطیہ در مجربات خود واوطائف الساباطیہ در ادعیہ کہ برائے خود انشا نمودہ۔ موجز الرمل۔ ضرغاطۃ الرمل۔ وبہاکۂ ساباطیہ در صرف ونحو ہندی وغیرہا کتب ورسائل بزبان عرب وفارس تالیف نمودہ ونیز قصائد غیر او دارد

جوہر ناتھ کشمیری از علمای نامدار کشمیر است محدث وجامع علوم عقلیہ بود اکثر علوم بمدرسہ سلطان قطب الدین کشمیری تحصیل کردہ بحرمین شریفین رفتہ بعد ادائے مناسک حج بیت اللہ بتحصیل حدیث متوجہ شد واز اکابر علما واجلہ محدثین آن دیار اجازت حدیث حاصل نمود واز ملا علی قاری ہروی وابن حجر مکی اجازت حدیث بسند معنعن یافتہ وبہ کشمیر معاودت کردہ بگوشہ انزوا بعبادت خالق مشغول گشت وبغرض استرزاق مطالِ ہمیشہ رسیدن پشمی کہ از ان دوشالہ مے سازند اختیار کردہ ودرس علوم دینیہ ہم مے کرد

از تلامذہ اشہر وے ملا محمد ٹوپیگر و محشی شرح جامی است صاحب ترجمہ بسال ہزار و بست و
شش ہجری وفات یافتہ در کشمیر جانب شرقی مرقد ملا حسین خبازمدفون شد

ملا جیون امیٹھوی نام او شیخ احمد ابن ابی سعید بن عبد اللہ بن عبد الرزاق بن خاصۃ
الصدیقی نسبا الحنفی مذہبا المکی اصلا الصالحی بطنا الامیٹھوی مولدا قوت حافظہ بغایتے
داشت کہ قصیدہ بشنیدن یکبار یاد وے گرفت و عبارت کتب درسیہ بلا معاینہ
کتاب زبانی مے خواند اولا قرآن مجید حفظ کردہ کتب درسیہ از علمائے عصر خود تحصیل نمودہ
فاتحہ فراغ بخدمت ملا لطف اللہ ساکن کوڑہ جہان آباد خواند پس ازان بحضور محی الدین
اورنگ زیب بادشاہ باریاب شدہ بادشاہ موصوف بتعظیم و توقیر تمام پیش آمدہ بحلقہ
تلامذہ وے در آمد و تا زندگی پا از جادہ ادبش بیرون نہ نہاد ہمچنین اولاد بادشاہ موصوف
مراعی آدابش بودند ملا ممدوح الذکر عمر عزیزش را با افادہ درس و تصنیف صرف نمودہ
بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ از غرہ ربیع الاول سن یازدہ صد و پنج ہجری تسوید
نور الانوار شرح منار آغاز کردہ بہ ہفتم جمادی الاول سال مذکور در حرم شریف مدینۂ منورہ
بلا اعانت کتابے باختتام رسانیدہ و نیز تفسیر احمدی و رشرح آیات احکامی از تصانیف
شہیرہ اوست در یازدہ صد و سی ہجری بدہلی وفات یافتہ نعش او با میٹھی آوردہ دفن کردند
طاب اللہ ثراہ وجعل الجنۃ مثواہ

حرف الحاء المہملۃ

میان حاتم سنبھلی شاگرد و مرید شیخ عزیز اللہ تلبنی سنبھلی در عہد خود من حیث الجامعیۃ
خصوصا در علم کلام و اصول و عربیت و فقہ بی ہمتا و مرتاض و صالح و متقی بود مے گویند شرح
مفتاح و مطول را از بائے بسم اللہ تا تائے تمت چہل مرتبہ درس گفتہ ہمچنین حال کتب دیگر
قیاس باید کرد چون ملا علاء الدین لاری حاشیہ عقائد نسفی مصنفہ خود را بدعوے تمام
نزد میان پیش کرد وی بعد از مطالعہ چندان تدقیق فرمود کہ ملا را ہیچ جواب نماند بالجملہ تا ہفتاد
سال بر مسند افادہ و ارشاد متمکن بود در سال نہصد و شصت و ہشت یا نہ ہجری
از دار دنیا در گذشت

حافظ کو ملکی مشہور بحافظ تاشکندی دانشمند متبحر بود خصوصاً در عربیت در خدمت ملا عصام الدین اسفرائینی تلمذ نمودہ جمیع علوم نیک میدانست وبسیار افادہ فرمود سپاہی وضع بود در سن نہصد وہشتاد وہفت ہجری بہند آمدہ بملازمت اکبر شاہ مشرف شدہ تفسیر سورۂ محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بحضور شاہ گذرانیدہ قریب چہل ہزار روپیہ صلہ یافتہ براہ گجرات متوجہ حرمین شریفین شد

حاجی محمد کشمیری اصلش از ہمدان است یکی از بزرگانش ہمراہ سید علی ہمدانی بکشمیر آمدہ رخت اقامت انداخت حاجی محمد در انجا متولد شدہ وبدہلی رسیدہ کسب فضائل نمود ودر اکثر علوم بمرتبہ کمال رسیدہ بفقر وعبادت بسر مے برد وبامور دنیوی ملوث نمی شد روز پنجشنبہ نوزدہم صفر سال ہزار وشش ہجری وفات یافتہ ع نوزدہم بود از شہر صفر ؛ مادہ تاریخ فوت اوست

شیخ حبیب اللہ قنوجی از مشائخ کبار بلدہ قنوج عالم علوم درسیہ مروجہ معاصر مولوی علی اصغر قنوجی در سلوک وتصوف توغلی عظیم داشت وہمگی ہمتش بہدایت وارشاد خلق اللہ معروف بود جواہر خمسہ وتذکرۃ الاولیا وروضۃ النبی وانیس العارفین والفاضل فی الفقہ از تصانیف لطیفہ اوست واو از شاہ عبد الجلیل الہ آبادی بیعت وارادت داشت در سال یازدہ صد وچہل ہجری در قنوج وفات یافتہ بباغ خودش مدفون گشت

ملا حبیب اللہ فرنگی محلی ابن ملا محب اللہ بن ملا احمد عبد الحق بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی اکثر کتب درسیہ بخدمت برادر کلان خود ملا محمد مبین تحصیل نمودہ وبعضے از ان بخدمت عم خود ملا انوار الحق اکتساب کرد وکتب مطولہ از ملا احمد حسین ومعقولات در خدمت ملا محمد حسن خواند بوجہ فقدان معاش متوجہ بدرس نہ شد شب شانزدہم ذی قعدہ سال دوازدہ وصد وبست وشش ہجری وفات یافتہ ع شد بعرش برین حبیب اللہ ؛ مادہ تاریخ رحلت اوست

مولانا حسام الدین مانک پوری ابن مولانا خواجہ ابن مولانا جلال الدین مرید وخلیفہ شیخ نور قطب عالم نبیرۂ واز اعیان مشائخ وقت خود عالم بود بعلوم شریعت

در طریقت اوراملفوظاتی ہست رفیق العارفین نام کہ یکے از مریدانش جمع کردہ۔
حکیم حسن گیلانی بحذاقت شہرت داشت و علمش نہ چنان بود اما بہ مکارم اخلاق و محامد اوصاف موصوف بود سوم محرم سال یک ہزار و چہار ہجری وفات فرمود۔
شیخ حسن بن طاہر جونپوری والد او شیخ طاہر از ملتان بطلب علم باین دیار افتاد مدتے در بلدہ بہار سکونت کرد و پیش شیخ بدہ حقانی تحصیل علم نمود وہم در بہار شیخ حسن پسرش متولد شد واز عنفوان شباب درا ثنائے تحصیل علم طلب حق وامنگیر حال او گردید کہ مرید راجی حامد شاہ مانکپوری گشت اورا رسائل در سلوک وعلم توحیداند ازان جملہ کتاب مفتاح الفیض ہست در علم سلوک وی از مشائخ جونپور است در زمان سلطان سکندر لودی از جونپور باستدعاے او بدہلی قدوم آوردہ در کوشک بجی منڈل کہ نام برج حصار سلطان محمد تغلق ہست با اہل وعیال سکونت ورزید وہم درانجا بتاریخ بست وچہارم ربیع الاول سن نہصد و نہ ہجری وفات یافتہ قبرش ونیز قبر اکثر اولادوے درانجا ہست علیہ الرحمۃ

حسن علی موصلی شاگرد رشید شاہ فتح اللہ در سال فتح کابل بملازمت اکبر بادشاہ رسیدہ مامور بتعلیم شاہزادہ بزرگ گشت وچندگاہ شیخ ابو الفضل نیز خفیہ ازو تعلیم فن ریاضی وطبیعی وسایر اقسام حکمت گرفت ودقائق وغوامض علوم را ازو کسب کردے وبعد چندی ترک وظیفہ کردہ عازم گجرات شد درانجا مرزا نظام الدین احمد وپسرش محمد شریف ازو استفادہ علوم عربیہ عقلیہ نمودہ بدرجہ کمال رسیدند بعد زمانے ابو الفضل وغیرہ مقربان شمۂ از فضائل وکمالات او در مجلس شاہی مذکور ساختند کہ فرمان بہ طلب او رفت صاحب ترجمہ بلاہور آمد وقت کورنش اور اتکلیف سجدہ نمودند وازین معنے آزار یافتہ درسن نہصد ونود وہشت ہجری عازم وطن گردید

مرزا حسن علی صغیر محدث لکھنوی ساکن محلہ یحییٰ گنج متصل محلات لکھنو ملقب بہ میر جمال الدین المعروف بمرزا از سادات علوی ہست خود را ہاشمی مے نوشت سند حدیث از مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی یافتہ صد ہا مردم علم حدیث ازو استفادہ نمودند

سیدی مولوی ابوالخیر محمد معین الدین المشہدی الکڑوی سند حدیث از ایشان داشتند
رسالہ تحفۃ المشتاق فی النکاح والصداق از تصانیف مشہورہ ویست ونیز کتابی موسوم
بہ برہان الخلافۃ وفتاوی بزبان فارسی بدو منسوب مے کنند و بعضے مے گویند کہ مذہب
شافعی سے داشت منشی خادم علی سندیلی مؤلف تاریخ جدولیہ بہ سال دوازدہ صد و بست و شش
ہجری بمقام باندا استفیض خدمت او شدہ بعد اواخر سلطنت نصیر الدین حیدر شاہ اودھ
بمقام لکھنؤ بغرض استقرار حلت فرمودہ ہم در انجا مدفون شد سقی اللہ ثراہ

مرزا حسن علی کبیر محدث لکھنوی ساکن محمود نگر منجملات لکھنؤ شاگرد مولوے
حیدر علی سندیلی بود

مولانا حسن صغانی لاہوری ابن محمد بن حسن بن حیدر صغانی صغان بصاد
مہملہ مفتوحہ وغین معجمہ شہریست از شہرہاے ماوراء النہر معرب چنان بزرگانش از انجا آمدہ
بلاہور رخت اقامت انداختند مولانا حسن بتاریخ پانزدہم صفر سن پانصد و ہفتاد و ہفت
ہجری در لاہور متولد شدہ نشو و نما یافت واز پدر خود تحصیل علوم کردہ مولانا موصوف
فقیہ کامل ومحدث عامل وعالم ربانی واقف احکام ومعانی بود در سن ششصد و
پانزدہ ہجری بہ بغداد رفتہ مقیم شد و بعلوم عدیدہ کتب فائقہ تصنیف کردہ وہمانجا قبل از تکمیل
تصنیف کتاب العباب در لغت در سن ششصد و پنجاہ ہجری وفات یافتہ
حسب وصیت خود ہمان سال بمکہ معظمہ مدفون شد منجملہ تصانیف مشہورہ او
کتب ذیل متداول اند شوارد در لغت شرح القلادہ السمیطیہ فی
توشیح الدریدیہ۔ کتاب الافتعال۔ کتاب العروض۔ مشارق الانوار۔
مصباح الدجی۔ الشمس المنیرۃ۔ شرح البخاری۔ درۃ السحابۃ و شرح درۃ السحابۃ در علم
حدیث۔ کتاب الفرائض۔ کتاب العباب ناتمام۔ وغیرہ۔

امیر حسن بن علاء سنجری دہلوی او را در میان فضلاے عصر عزتے ومکانے
دیگر بود و در میان مریدان شیخ نظام الدین اولیا بقربت وعنایت شیخ امتیازی داشت
در حسن معاملت وصفاے سریرت وسائر صفات حمیدہ یگانہ روزگار بود

باوصاف تصوف موصوف و با امیر خسرو مصاحبت و معاصرت داشت و در ابتدا مدح غیاث الدین بلبن قصاید ست و در کلام امیر خسرو مدح سلطان مذکور کمتر امیر حسن را کتابیست مسمی بفوائد الفواد و دران ملفوظات شیخ نظام الدین قدس سرہ جمع کردہ در غایت متانت الفاظ و لطافت معانی و کتاب مذکور در میان خلفا و مریدان شیخ نظام الدین قدس سرہ ہمچو دستور یست

مولوی حسین علی سندیلی ولد غلام مرتضی در اصل باشندہ قصبہ صفی پور از اولاد ہمشیرہ مخدوم عبد الصمد عرف شاہ صفی صفی پوری ہستند سلسلہ نسب شان بہ عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہما میرسد از چہار پشت بواسطہ مادری بہ قصبہ سندیلہ قیام پذیرانند مولوی حسین علی بسال دوازدہ صد و چہل بہ سندیلہ متولد شدند و بخدمت پدر خود و نیز علمائے فرنگی محل کتب فارسے و عربی تحصیل نمودہ فراغ حاصل کردہ بافادہ طلبہ اشتغال دارند دیوان اشعار فارسے و شرح چہل کاف و آمد نامہ منظوم از تصانیف اوست بخدمت سید شاہ محمد احسن سرہندی بختیار نگری بسلسلہ قادریہ ارادت دارند و نیز مجاز اخذ بیعت بسلسلۂ قادریہ و چشتیہ و سہروردیہ از شاہ خادم صفی صفی پوری ہستند سلمہ اللہ وابقاہ

سید حسین شاہ تخلص بحقیقت کہ فی الحقیقۃ در فضائل و کمال بجاے خود شاہی بود و بہ منصب میر منشی رئیس مدراس سربلندے داشت وے را تصانیف بسیار اند ازانجملہ کتاب خزینۃ الامثال ست کہ دران امثال عربی و فارسے و ہندی بسال دوازدہ صد و پانزدہ ہجری جمع آوردہ بخاتمہ کتاب مذکور مے نگارد کہ چون درین خزینہ عامرہ نقود امثال عربیہ و فارسیہ و ہندیہ براست بنائے علیہ دیباچہ اش در ہر سہ السنہ حسن انجام پذیرفت و بعد اختتام خامہ دوزبانم اشعار تاریخش نیز در ہر سہ زبان گفت

حین اتممت ہذہ النسخہ ٭ مستعینا بربی المتعال ٭ سال تاریخ خواستم کہ کنم ٭ ہم زنامش عیان براہل کمال ٭ کر خزینے سے خرچ نشاط عدد ٭ بولا ہاتف خزینۃ الامثال ٭

خواجہ حسین ناگوری از اولاد شیخ حمید الدین ناگوریست جامع میان شریعت

وطریقت و حقیقت و مرید شیخ کبیر بود و در ولایت گجرات مدتے بخدمت پیر خود بودہ تحصیل علوم کسبی و وہبی نمودہ بوطن اصلی رجوع فرمود از تصانیف او تفسیر نورالنبی است کہ ہر جزوے از قرآن مجلدی جدا نوشتہ و حل تراکیب و بیان معنے قرآن انچہ در تفسیر ہا مے باشد بہ تفصیل و تسہیل تمام تر بیان فرمودہ و بر قسم ثالث مفتاح شرحی نوشتہ رسائل و مکتوبات دیگر نیز دارد و گویند کہ سوانح شیخ احمد غزالی را نیز شرحی کردہ است و وی اول کسے است کہ بر بالاے قبر خواجہ معین الدین چشتی اجمیری عمارت روضہ بنیاد نہاد وے بہ تعلیم علوم دین و تلقین طریق ارباب یقین مشغول و بغایت مولع محبت حضرت سرور کائنات صلعم بود و ہر چہ از خانہ و باغ و جاہ داشت ہمہ را بآن حضرت نسبت کردہ وقف نمودہ بود در سن نہصد و یک ہجری وفات یافتہ رحمۃ اللہ علیہ

ملا حسین ہروی از فرزندان شیخ رکن الدین علاء الدولہ سمنانی است در علوم معقول شاگرد مولانا عصام الدین و ملا حنفی بود و در شرعیات تلمذ نزد خاتم العلماء والمحدثین شیخ ابن حجر ثانی نمودہ و در وادی سلامت شعر و انشاء صنائع و بدائع و حسن تقریر و فصاحت و بلاغت و ظرافت و لطائف سبے نظیر بود دیوان اشعار فارسی باتمام رسانیدہ از پیشگاہ اکبر شاہ بنظم نمودن سنگھاسن بتیسی مامور شدہ بود مگر بانجام نرسید وے در سال نہصد و ہفتاد و نہ ہجری از ہندوستان رخصت وطن حاصل کردہ شیخ فیضی کہ تولیت یافتہ او بود در لفظ دام ظلہ تاریخ آن یافت ہمدران نزدیکے بہ کابل ازین عالم گذشت

مولوی حسین علی قنوجی ابن مولوی عبدالباسط قنوجی شاگرد پدر خود بود و بحیات پدر خود بدرس و افادہ طلبہ علوم مے پرداخت تمرین المتعلم در بیان صیغ مشکلہ ازو یادگار است بعد پنج ماہ از فوت والد خود بعمر بست و چہار سالگی در سال دوازدہ صد و بست و سہ ہجری ازین جہان بعالم جاودان رفت ثواہ اللہ نفی دار النعیم

مولوی حسین احمد ملیح آبادی ابن شاہ علی احمد بن شاہ علی امجد والد وی از سرہند بہ لکھنؤ تشریف آوردہ ازانجا بقصبہ ملیح آباد مضاف لکھنؤ رخت اقامت

انداخت صاحب ترجمہ بتاریخ بست و پنجم صفر سال دوازدہ صد و یک ہجری بہ ملیح آباد متولد شدہ بخدمت مولوی ظہور اللہ لکھنوی و مولوی عبد الرحیم ساکن کلکتہ و مرزا حسن علی محدث صغیر ساکن لکھنؤ محلہ یحیی گنج و مولوی سید مخدوم لکھنوی و مولوی نور الحق لکھنوی و مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی و شیخ عمر محدث مکی و حکیم محمد صادق فیض آبادی و مولوی حیدر علی سندیلی اکتساب علوم متداولہ نمودہ ہموارہ بدرس و عبادت و ارشاد طالبان مشغول بودہ بہ تصنیف کمتر متوجہ بود رسالہ جواز قرأت فاتحہ خلف امام و رسالہ در بیان بیعت و شرح رسالہ مولوی رفیع الدین دہلوی در بیان وجود و چند رسائل در تصوف و حلیہ نبوی صلعم از تصانیفش بر صفحہ روزگار یادگار ماند چہارم رمضان سن دوازدہ صد و ہفتاد و پنج ہجری وفات یافتہ بجوار والد خود در مقابر موضع دودصیا متصل ملیح آباد مدفون شد

مولوی حفیظ اللہ فرنگی محلی ابن ملا حبیب اللہ ابن ملا محب اللہ فرنگی محلی برادر خرد مولوی ولی اللہ ذہین و ذکی بودہ باستعداد تمام کتب درسیہ تحصیل کردہ خدمت داروغگی عدالت فیض آباد از سرکار شاہ لکھنؤ داشت ہمدران حالت بدرس طلبہ می پرداخت بستم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و ہفتاد و نہ ہجری رحلت فرمود۔

حکیم الملک گیلانی نامش شمس الدین در حکمت و طب جالینوس زمان و مسیح دوران بملازمت اکبر شاہ و خیر خواہ بندگان خدا و آشنا پرور بود پیوستہ طلبہ را درس گفتی و بے ایشان طعام نخوردی و بخانہاے مردم کم رفتی بسال نہصد و ہشتاد و ہشت ہجری بزیارت حرمین شریفین رفتہ ہمانجا سفر آخرت پیش آمد

حکیم دانا سیالکوٹی نامش ملا محمد صادق ابن مولانا کمال الدین سیالکوٹی است جامع علوم عقلیہ و نقلیہ بود نور الدین محمد جہانگیر بادشاہ شہرہ کمالش شنیدہ او را بہ محفل خاص بار دادہ ہرگاہ مباحثہ علماے اہل تسنن و تشیع پیش آمدے وے از اہل سنت مناظر و مجیب بودے و ملا حبیب اللہ شیعہ را خاموش کردے بعد وفات بخانہ خود واقع محلہ جمالتہ مدفون گردید

مولوی حمد اللہ سندیلی ولد حکیم شکر اللہ ولد شیخ دانیال ولد پیر محمد صدیقی از ارشد
تلامذہ ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین شہید سہالوی عالم عامل و طبیب حاذق بود در
قصبہ سندیلہ منمضافات لکھنو مدرسہ کلان بنا نہاد و بجہت مصارف مدرسہ چند دیہہ از
پیشگاہ بادشاہ وقت معاف یافتہ عمر گرامی خود بدرس و افادہ طلبہ علوم مے گذرانید از پیشگاہ
شاہ دہلی مخاطب بفضل اللہ خان بود نواب ابوالمنصور خان صوبہ دار اودھ بوے دستار
بدل برادرانہ داشت بسیاری علما و فضلائے نامدار از سایہ دامن تربیتش سر بر آوردہ اند
کہ نام نامی شان درج ذیل است قاضی احمد علی سندیلی داماد صاحب ترجمہ۔
مولوی احمد حسین لکھنوی۔ ملا باب اللہ جونپوری۔ مولوی محمد اعظم قاضی زادہ
سندیلہ۔ مولوی عبد اللہ ابن مولوی زین العابدین مخدوم زادہ سندیلہ و از مولوی
حمد اللہ مرقوم الترجمہ تصانیف ذیل مشہور و متداول اند شرح تصدیقات
سلم العلوم معروف بحمد اللہ و حاشیہ شمس بازغہ و حاشیہ صدرا و شرح زبدۃ الاصول
عاملی وفات او بمقام دہلی در سال یازدہ صد و شصت ہجری بوقوع آمدہ جانب غرب
وجنوب از مزار حضرت قطب الدین اوشی قدس سرہ مدفون گشت غفر اللہ لہٗ

قاضی حمید الدین ناگوری در عہد شمس الدین التمش بادشاہ بود نام شریفش محمد ابن
عطا ست از مشائخ متقدمین ہندوستان جامع بود میان علم ظاہر و باطن مرید و خلیفہ
شیخ شہاب الدین سہروردی اما بر مشرب او وجد و سماع غالب آمد کہ دران مولع و متوغل
بود او را تصانیف بسیار است بزبان عشق و ولولہ سخن مے کند ازان جملہ طوالع شموس
در اسما حسنی وے بسال ششصد و پنج ہجری بجوار رحمت حق پیوست

شیخ حمید الدین الصوفی السعیدی الناگوری السوالی کنیتش ابو احمد و لقب وے
سلطان التارکین است از اعاظم خلفائے خواجہ بزرگ معین الدین سنجری اجمیری و اکابر
علمائے صوفیہ صافیہ رضوان اللہ علیہم اجمعین از اولاد سعید بن زید منجملہ عشرۂ مبشرہ
رضی اللہ عنہم بود عمرے دراز یافتہ و اول مولود یست کہ بعد فتح دہلی بخانہ
مسلمانان پیدا شدہ از زمان حضرت خواجہ معین الدین تا اوائل وقت

شیخ نظام الدین اولیا باقی بود و از تصانیف بسیار اند از ان جمله نسخه اصول الطریقه مشهور تر است وفاتش بست و نہم ربیع الثانی سال ششصد و ہفتاد و سہ ہجری وقوع یافته مرقدش در ناگور ہست پر انوار و تبرک به سوائے موضعی است از مواضع ناگور که شهری است بسر زمین مارواڑ

مولانا حمید قلندر دہلوی فاضلی شاعری بود مرید شیخ نظام الدین اولیاست و در صحبت بعضے خلفاے شیخ انچه مقتضی قابلیت و استعداد باشد استفاده کرده اول در خدمت مولانا برہان الدین غریب بود و جمله ملفوظات او جمع آورده بعد از ان در ملازمت شیخ نصیر الدین محمود استفاده و از ملفوظات او نیز جمع نمود آن را خیر المجالس نام کرد ابتداے تالیف آن در سن ہفت صد و پنجاه و پنج ہجری بود و انجام آن در سال ہفت صد و پنجاه و شش ہجرے صورت بست

شیخ حمید سنبھلی علامه زمان یکتاے دوران به تفسیر دانی قرآن مجید معروف و دقیقه رسی فرقان حمید موصوف بود ہمایون بادشاه بوے عقیده راسخ داشت مے گویند که وے در زمان تسخیر ہندوستان به نوبت ثانی جہت استقبال ہمایون شاه بکابل رفت و از بسکه بادشاه را با و اعتقاد بود روزے بر آشفت و گفت که پادشاهم تمام لشکر شمارا رافضی دیدم بادشاه پرسید شیخ چرا چنین مے گوید گفت و ہرجا نام لشکریان شما یار علی و کفش علی و حیدر علی یافتم و ہیچ کس را ندیدم که بنام یاران دیگر بوده باشد بادشاه بہم برآمد و قلم که بدستش بود بر زمین زده گفت نام پدر کلانم خود عمر شیخ است دیگرے نے دانم و برخاسته بحرم سرا شد و باز آمده بملائمت و رفق شیخ را بر حسن عقیده خویش اطلاع داد نتیجه این حکایت عصوبت شیخ حمید بر تسنن و خوش عقیدگی و حسن خلقی ہمایون بادشاه است رحمہما الله تعالے

قاضی حمید الدین دہلوی عمدة العلما قدوة الفضلا عمر خود را بدرس صرف کرده شرح ہدایة الفقه از تصنیفات مشہوره اوست بسال ہفت صد و شصت و چہار ہجری بدار البقا رحلت فرمود

حمید الدین نارنولی عالم متصوف بود تیسیر البرکات شرح دلائل الخیرات از تالیف اوست کہ دران اختلافات نسخ متن بیان کردہ۔

ملا حیدر کشمیری ابن خواجہ فیروز بعمر ہفت سالگی قرآن مجید حفظ نمودہ از علماے وقت ہمچو بابا قطب الدین و جوہر ناتھہ اولاً استفادہ کرد و ازان بعد از کشمیر بدہلی رسیدہ بخدمت شیخ المحدثین دہلوی فقہ و حدیث و تفسیر تکمیل نمود و بہ کشمیر واپس آمد حاکم آنجا ہر چند براے قضاے آن بلدہ گفتہ وے ازان منصب ابا کرد و فاتش در سال ہزار و پنجاہ و ہفت ہجری بظہور پیوستہ

قاضی حیدر کشمیری المخاطب بقاضی خان از علماے کبار و فقہاے نامدار کشمیر شاگرد ملا عبد الرشید زرگر بود بوجہ عسرت معاش از وطن مالوف بہ لشکر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ پیوست و بتوسط سیادت خان صدر الصدور بخدمت بادشاہ رسیدہ اولاً بتعلیم شاہزادگان مامور شد باز بقضاے دہلی سربلندی یافتہ بدیانت و عدالت وے بادشاہ بغایت رضامند شدہ وے را بخطاب قاضی خان ممتاز فرمودہ در سال یازدہ صد و بست و یک ہجری بعارضہ اسہال بملک دکن وفات یافتہ نعش وے بہ کشمیر آوردہ بیرون شہر در باغ بچہ پورہ زیر زمین سپردند

مولوی حیدر علی سندیلی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی تلمیذ والد ماجد خود و قاضی احمد علی سندیلی بود و تکمیل از ملا باب اللہ جونپورے شاگرد پدر خود کردہ عالم متبحر و طبیب حاذق و شاعر بود از تلامذہ مشاہیرش قاضی ارتضا علی خان گوپاموے و مولوے دلدار علی لکھنوی مجتہد شیعہ و مولوے سید محمد پسر مولوے دلدار علی مرقوم و مولوی نور اللہ فرنگی محلی و حافظ غلام میر سندیلی و مولوے احمد بخش سندیلی و مولوے نجف علی و قاضی جلال الدین آسیونی و مولوے محمد علی بدایونی و حاجی امین الدین کاکوروی و مولوے اعز الدین سندیلی و مولوے حسین احمد ملیح آبادی و مرزا حسن علی محدث کبیر ساکن لکھنؤ محلہ محمود نگر و مولوے رجب علی جریا کوٹی اند حاشیہ میر زاہد رسالہ و تعلیقات میر زاہد ملا جلال و تعلیقات شرح سلم مولوے حمد اللہ و تکملہ ناتمام شرح سلم

مولوی حمداللہ از تصانیف مشہورہ او ہستند بتاریخ ششم رجب سال دوازدہ صد و بست و پنج ہجری وفات یافتہ در صحن مدرسہ پدر خود بہ سندیلہ مدفون شد علیہ الرحمۃ والغفران

مولوی حیدر علی رامپوری اولاً از مولوی عبدالرحمٰن قہستانی دکھنی و ثانیاً از مولوے محمد جیلانی رامپوری اکتساب علوم کردہ تکمیل تحصیل نمود و بدختر مولوے محمد جیلانی مذکور کتخدا گشت در علم طب ید طولی داشت باواخر عہد نواب احمد علی خان بہ ٹونک رفتہ در انجا عزے وشانے یافت مے گویند سند علم حدیث از مولانا عبدالعزیز دہلوی یافتہ در ٹونک درس وطبابت مے کرد ہمانجا وفات یافت تاریخ وفاتش معلوم نیست از مولفات وی صیانۃ الاناس عن وسوسۃ الخناس بزبان اُردو و رسالہ رفع الیدین بفارسے مشہور اند۔

مولوی حافظ حیدر علی فیض آبادی در علم مناظرہ وکلام فایق الاقران بود خصوصاً در فن مناظرہ با شیعہ فی زماننا نظیرے نداشت مطالعہ کتب خصم زیادہ تر مد نظرش بود عمر شریفش از ہفتاد و پنج متجاوز شدہ قریب پنج سال مے گذرد کہ در حیدرآباد دکن بملازمت فرمان رواے آن دیار دو صد روپیہ مشاہرہ مے یافت ہمانجا رحلت فرمودہ مدفون گشت اکنون پسرانش در انجا ملازم و موجود اند علاوہ کتب مذکورہ ذیل دیگر مصنفاتش تمام و ناتمام در مناظرہ شیعہ ہستند **تصانیفہ المشہورہ** منتہی الکلام۔ رسالہ در نکاح ام کلثوم۔ نضارۃ العینین عن شہادۃ الحسنین۔ کاشف البشام عن تدلیس المجتہد لقمقام۔ ازالۃ الغین عن بصارۃ العین در سہ جلد۔ الداہیۃ الحاطمۃ علی عمین اخرج من اہل بیت الفاطمۃ۔ رویۃ الثعالیب والغرابیب فی انشار المکاتیب۔ رسالہ در بیعت مرتضوی

حرف الخاء المعجمہ

خانخانان دہلوی نامش عبدالرحیم پسر محمد بیرم خان خانخانان ہست بچہار دہم صفر سال نہصد و شصت و چہار ہجری در لاہور متولد شدہ در قابلیت واستعداد

ممتاز و یکتاے روزگار بود بزبان فارسی و ہندی و سنسکرت اشعار نیکو مے گفت واقعات بابری از تصانیف وے است بعمر ہفتاد و دو سالگی در سال ہزار و سی و دو ہجری وفات یافتہ در دہلی مدفون گشت

مولوی خادم احمد فرنگی محلی بن مولوی محمد حیدر بن مولوی محمد مبین کہ محفل وعظ در مسجد فرنگی محل بر طریق آباے خود مے آراست و از وعظ وے رونق فرنگی محل بود و بیعت از پدر خود مولوی محمد حیدر مرحوم داشت مے گویند ہنگامیکہ مولوے امیر الدین علی امیٹھوی بجمعیت اسلامی جہت مقابلہ بیراگیان ہنومان گڑھی بسال ہفتاد و یکم بعد صد و دوازدہم کمر ہمت بستہ بود وے ہم بشمول دیگر علماے زرخواہ حسب اشارہ نواب نقی علی خان بفہمایش مولوی امیر الدین علی سابق الوصف لب کشادہ ہمدران زمان بتاریخ دہم ذی الحجہ سال مذکور مولوی خادم احمد بعارضہ فرود آمدن رودہ مبتلا شدہ ولیقع دوازدہم وقت ظہر طائر روح بہ فتوحش بعالم بالا پرواز نمود منشی الطاف حسین منشی خزانہ سلطانی تاریخ رحلتش فی البدیہہ چنین بسلک نظم کشیدہ ؎ درین مقام سرای فانی نہ کعبہ و نے کنشت باشد ÷ نہ طفل باشد نہ پیر باشد نہ خوب باشد نہ زشت باشد ÷ نہ تخت باشد نہ تاج باشد نہ مملکت نے خراج باشد ÷ نماند این ہیچ قصر و ایوان نہ در نہ دیوار خشت باشد ÷ نہ پست باشد نہ اوج باشد نہ بحر باشد نہ موج باشد ÷ بماند البتہ نام آنکس ہر آنکہ نیکو سرشت باشد ÷ بعین حسرت شدہ روانہ چو خادم احمد ازین زمانہ ÷ رقم نود الطاف بہر سالش الٰہی او در بہشت باشد ÷ فاعتبروا یا اولی الابصار ببینید کہ درہمان قرب زمان بہ لکھنؤ و مرزبان آن از دست انگلشیان چہا بروے کار ظہور یافتہ **تصانیفہ** دو رسالہ عربے و فارسی دربیان دائرہ ہندیہ۔ تعلیقات متفرقہ برشرح وقایہ۔ رسالہ حاصل و محصول متعلقہ فوائد ضیائیہ

مولوی خرم علی بلہوری از مشاہیر فقہاے بلہور شاگرد خاندان مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی بود ہموارہ در قلع بدعت و احیاے سنت مے کوشید چنانچہ رسائل مؤلفہ وے بران دلالت مے کنند وے رحمۃ اللہ علیہ در سال دوازدہ صد و پنجاہ و

ہشت ہجری حسب الامر نواب ذوالفقار بہادر رئیس باندا ترجمہ درالمختار شرح تنویر الابصار از کتاب النکاح بزبان اردو آغاز کردہ بماہ رجب سن دوازدہ صد و ہفتاد ہجری تا آخر کتاب باتمام رسانید پس ازان بماہ محرم بسال دوازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری ترجمہ کتاب الحج مکمل نمودہ از شروع کتاب تا باب الاذان ترجمہ نوشتہ بودند کہ ہمدرین سال داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ رہگراے عالم بقا شدند بعد وفات شان مولوی محمد احسن نانوتوی حق تالیف ترجمہ مذکور از ورثہ مولوی خرم علی مرحوم خرید فرمودہ آنرا مکمل کردہ نامش غایۃ الاوطار نہادند کہ عدد وی دوازدہ صد و شصت و چہار مے برآید کہ آن زمانہ درمیان ۱۲۵۰ھ و ۱۲۶۰ھ ہجری است رسالہ منع قرات فاتحہ خلف الامام و ترجمہ مشارق الانوار و آداب الحرمین و نصیحۃ المسلمین ازو یادگار ماند

امیر خسرو دہلوی خسرو شاعران نامدار و سرآمد متصوفان معرفت شعار جامع علوم ظاہر و باطن بود وے سلطان الشعرا برہان الفضلا ہست نام شریفش ابوالحسن بن امیر سیف الدین محمود از امیرزادہ ہاے ہزارہ بلخ بود در قصبہ مومن آباد عرف پٹیالی تولد یافتہ اشعار آبدارش از چہار صد ہزار زائد اند و مشہور است کہ نود و نہ کتاب در سلک نظم کشیدہ ازان جملہ تغلق نامہ و کتاب قران السعدین درمیان داستان ملاقات ناصر الدین بغراخان حاکم بنگالہ با پسرش معز الدین کیقباد بادشاہ دہلی ہست وے نسبت فنا فی الشیخ با مرشد خود مولانا شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ داشت بعد شش ماہ از فوت پیر خود شب جمعہ ہیژدہم شوال سال ہفتصد و بیست و پنج ہجری بجوار رحمت حق پیوست پائین مرشد خود در دہلی مدفون گشت رحمۃ اللہ علیہ

مولانا خواجہ بانگیوری پدر مولانا حسام الدین بانگیوری دانشمند متبحر و متقی بود فقر بسیارے کشید وقتے سہ فاقہ شدہ بود کہ شخصے پیش وے براے استفتا آمد و پارہ زر نیز آوردہ وے زر مذکور بصاحبش باز گردانید مردم خانہ عتاب کردند تا در شام رسید ملک عین الدین در بانگیور فرود آمدہ بود دعاے مے خواند او را لفظے مشکل شد پرسید درینجا عالمے ہست گفتند مخدوم مولانا خواجہ دانشمند تامے است طلبیدہ آن لفظ را حل کردہ

ملک عین الدین ہمان قدر زر کہ مستفتی آوردہ بود با زیادت جامہ وطعام پیش آورد و بعد ازان باہل خانہ گفت چون ہمت کردیم و مال مشکوک باز گردانیدیم خداے تعالی مالا از وجہ حلال عطا کرد رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ محمد قنوجی بن عبدالرحمن قنوجی عالم عارف وسالک بود از سادات رسول دار اخلاق حمیدہ و فضائل شہیرہ داشت بحرمین شریفین رفتہ واز مشایخ آن دیار مستفید شدہ بقنوج مراجعت فرمود از تصانیف او کتابیست در علم تصوف و سلوک موسوم بہدایۃ السالکین الی صراط رب العالمین در قنوج وفات یافت تاریخ فوتش معلوم نہ شد

خواجہ محمد دہلوی ابن مولانا بدرالدین اسحاق از اولاد دختری شیخ فریدالدین گنج شکر ہست قدس سرہ جامع علوم وحاوی فنون بود در علم حکمت و موسیقی نیز کمالی داشت و بکمال ذوق و شوق وعبادت موصوف بود وے شیخ نظام الدین اولیا را در نماز امامت مے کرد از ملفوظات شیخ نظام الدین کتابے مسمی بانوارالمجالس جمع کردہ رحمۃ اللہ علیہ۔

مولانا خورجگی کالپوی آخر خلیفہ شیخ نصیرالدین محمود وشاگرد مولانا معین الدین عمرانی واوستاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی بود پیش از آمدن امیر تیمور گورکان از دہلی برآمدہ بکالپی متوطن شد و در ہمانجا بسر برد قبرش بیرون شہر کالپی است۔

خواجہ بہاری لاہوری فقیہ محدث مفسر واقف اسرار حقانی بود اولًا از مسکن خود حاجی پور بقصبہ گودہ بود بہ نیت تحصیل آمدہ بخدمت شیخ جمال الاولیاے خواند پس بلاہور آمدہ بخدمت ملا محمد فاضل لاہوری دستار فضیلت بست و بخانہ وے سکونت اختیار کرد و بالآخر مرید وخلیفہ حضرت میان میر گشت در سال ہزار وشصت ہجری وفات یافتہ بلاہور مدفون گردید

شاہ خوب اللہ الہ آبادی نامش محمد یحیی برادر زادہ و داماد و خلیفہ شیخ محمد افضل الہ آبادی بحر امواج علم شریعت وطریقت بود بعمر سیزدہ سالگی از تحصیل علوم متعارفہ فراغ حاصل نمودہ موافق تربیت و تعلیم پیر خود مدارج سلوک را طے کردہ ہم پہلو مرشد خود برآمد و بعد مرشد خود تمام عمر امور عظائفش انجام داد کتب ورسائل بسیار

تصنیف کرده از انجمله القول الصحیح فی صلوٰة التسبیح والکلام المفید فیما یتعلق بالشیخ والمرید والکلمات المؤتلفه فی المقاصد المختلفه و بضاعة مزجاة و ماخذ الاعتقاد فی شان الصحابة و اهل بیت الامجاد و تزیین الاوراق فی مخرق الطباق و خلاصة الاعمال و وفیات الاعلام به نمط نفحات الانس ملا جامی و چهار مجلد مکتوب در اظهار حقیقت تصوف مشهور و معروف اند شب دوشنبه پانزدهم جمادی الاولی سال یک هزار و یک صد و چهل و چهار هجری بجوار رحمت حق آسوده بجنب پیر و مرشد خود در آگره آباد مدفون گشت کان الشیخ قطباً تاریخ

رحلت اوست

حرف دال مهمله

داتا گنج بخش لاهوری نام شریفش علی مخدوم غزنوی است شجره نسب او با امام حسن بن علی رضی الله عنهما منتهی میشود از اولیای متقدمین جامع علوم ظاهر و باطن عابد زاهد متقی مظهر خوارق و کرامات حنفی المذهب بود علاوه مرشد خود شیخ ابوالفضل بن حسن ختلی با دیگر مشایخ کبار مثل شیخ ابوالقاسم گورگانی و ابو سعید ابوالخیر و ابوالقاسم قشیری محدث صحبت یافته فوائد کثیره حاصل کرده در آخر باشاره مرشد خود از غزنی بلاهور آمده هنگامه فضیلت و مشیخت گرم نموده روز بدرس و تعلیم و شب به تلقین بسر می فرمود بسی علما و صلحا از دامن تربیت او برخاستند تصانیف بسیار از و یادگار ماند از انجمله کشف المحجوب شهرت دارد بسال چهار صد و شصت و پنج هجری رحلت فرموده در خانقاه خود بلاهور زیر زمین آسوده۔

ملا درویزه پشاوری جامع علوم ظاهری و باطنی مرید و خلیفه سید علی غواص بود در دفع زنادقه و ملاحده در قمع اباحیت می کوشید و با آنها مباحثه کرده ملزم ساخته خصوصاً با عیسیٰ ملوسی و بایزید ملحد که خود را پیر روشن نام نهاده بود مجبتها کرده کتاب مخزن الاسلام بزبان پشتو تالیف نموده ناتمام ماند پسر رشیدش ملا عبدالکریم او را باتمام رسانید هر قدر از تصنیف ملا درویزه است در آن علاوه معارف و حقائق تذکره احکام شرع شریف بسیار است و آنچه از تکمیل پسر رشیدش عبدالکریم است در آن اکثر حقائق و معارف است

مذکور شده و مخزن الاسلام را نیز شرحی است مسمی بشرح کلمات باقیات مولانا درویزه در
سال یکهزار و چهل و هشت هجری وفات یافته

حافظ دوراز پشاوری نامش محمد احسن واعظ ابن حافظ محمد صادق واعظ بن حافظ
محمد اشرف خوشالی پشاوری در فقه و حدیث و اصول یگانهٔ روزگار از دودمان علم و فضل بود
اکثر علوم از والده ماجده خود که عالمه و فاضله بود تحصیل نموده بر مسند افادت و افاضت
متمکن شد و تمام عمر گرامی بدرس طلبه و تالیف کتب صرف کرد منح الباری شرح فارسی
صحیح بخاری و تفسیر سورهٔ یوسف و تفسیر والضحٰی و معراج نامه و وفات نامه و حاشیه شرح قاضی
مبارک بر سلم و حواشی تتمهٔ اخوند یوسف و غیره رسائل و کتب از تصانیف اوست
بعمر شصت و یکسالگی یکهزار و دو صد و شصت و سه هجری رحلت فرمود

بابا داؤد مشکوتی کشمیری از علمای نامدار کشمیر در فقه و حدیث و تفسیر و حکمت و
معانی ید طولی داشت و حافظ مشکوة المصابیح بود بدین وجه اورا مشکوتی میگفتند
علوم متداوله بخدمت خواجه حیدر چرخی اکتساب کرده و علم باطن پیش بابا نصیب الدین
و خواجه محمود نقشبندی حاصل نمود کتاب اسرار الاخبار بحالات سادات و درویشان کشمیر
اسرار الاشجار و منطق الطیر منظوم از تصانیف اوست و بسال هزار و نود و هفت هجری
وفات یافت در کشمیر متصل عیدگاه مدفون گشت

مولوی سید دلدار علی لکهنوی مجتهد الشیعه ابن مولوی معین الدین بن عبد الهادی
رضوی در سال یکهزار و یکصد و شصت و شش بقصبه جائس یا نصیر آباد متولد شده و او
اول کسی است که در اهل تشیع به هندوستان دعوی اجتهاد کرده و جمعه و جماعت بدان
مذهب بظهور آورده در مبادی احوال علوم عقلیه را از فضلای هندوستان مثل سید غلام حسین
دکنی اله آبادی و مولوی حیدر علی ولد ملا حمد الله سندیلی و مولوی باب الله شاگرد
ملا حمد الله سندیلی استفاده نموده بعد فراغ از عقلیات در کربلای معلی از آقا باقر
بهبهانی و سید علی طباطبائی اکتساب علوم فقه و حدیث و اصول کرده در مشهد مقدس
از سید مهدی بن سید هدایت الله استفاده و اجازت یافته بوطن مالوف رجوع نمود

وبافادہ وتعلیم مطالب مذہبی سعی کوشید کتب ذیل از تصانیف وینسد اساس الاصول۔ مواعظ حسنہ۔ شرح باب الصوم حدیقۃ المتقین مصنفہ اخوند مجلسی۔ وشرح باب الزکوۃ از کتاب مذکور۔ عماد الاسلام در پنج مجلد کلان وشہاب ثاقب وصوارم الالہیات و حسام الاسلام واحیاء السنہ ورسالہ ذوالفقار ورسالہ غیبت ورسالہ جمعہ وحاشیہ بر شرح ہدایہ حکمت ملا صدرا ومنتہی الافکار ومسکن القلوب ورسالہ ذہبیہ ورسالہ آثارۃ الاحزان در عہد سلطنت غازی الدین حیدر بادشاہ اودھ بمقام لکھنؤ بشب نوزدہم رجب سن یک ہزار ودوصد وسی وپنج ہجری وفات یافتہ در مقبرہ حسنیہ واقع لکھنؤ مدفون شد تجاوز اللہ عن سیاتہ وے در سال دوازدہ صد وبست وہفت ہجری مسجدی تعمیر فرمودہ شاعری تاریخ آن گفتہ وہو ہذا ؎ دلبر زہرا ودلدار علی ؛ کامل اندر اجتہاد واتقا ؛ ساخت چون مسجد شدہ تاریخ آن ؛ مسجد اقصائے ثانی شد بنا ؛ بالآخر صاحب الترجمہ در عہد سلطنت غازی الدین حیدر بادشاہ اودھ بمقام لکھنؤ بشب نوزدہم رجب سن یک ہزار ودوصد و سی وپنج ہجری وفات یافتہ در مقبرہ حسنیہ مدفون شد

مولوی دین محمد سندیلی ابن وجہ الدین ابن شیخ عبدالسمیع قاضی زادہ سندیلہ دانشمندی محدث ومدرس بود توکل وتقوی شعار خود داشت در اوائل صدی سیزدہم جہان فانی را بدرود نمود

حرف ذال معجمہ

مولوی ذاکر علی سندیلی ابن مولوی اکبر علی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی شارح سلم العلوم جوانی فارغ التحصیل بود از والد ماجد خود ونیز مولوی حیدر علی سندیلی تربیت وتعلیم یافتہ بعالم جوانی ازین جہان فانی ہنگام غسل غدیر آبی کہ آن را ہندی تالاب گویند روبروی والد خود غریق بحر شہادت گردید ؎ این ماتم سخت ہست کہ گویند جوان مرد امطر اللہ علیہ شآبیب الرحمۃ والغفران

حکیم ذکا خان ساکن آگرہ طبیبی حاذق در سلک ملازمان مادھوجی سیندھیا والی گوالیار انتظام داشت در سن دوازدہ صد ونہ ہجری وفات یافتہ قبرش اندر احاطہ

درگاه شاه علاء الدین واقع اکبرآباد موجود است و آن را از سنگ مرمر ساخته اند بیان تاریخ فوت وے منقوش است و هو هذا ع ذکا خان عالم قانون حکمت ٭ که داده عقل کل بردست او بوس ٭ شب آدینه و بستم ز شوال ٭ بعزم کوچ زد زین کو چگه کوس ٭ خرد گفت از سر افسوس تاریخ ٭ شد از دنیا مسیح وقت افسوس

حرف الراء المهملة

راجح ابن داود احمد آبادی نهم صفر سنه ۸۷۱ هشتصد و هفتاد و یک در احمد آباد ولادت یافته صرف و نحو و منطق و عروض وغیره از محمد بن محمود مقری حنفی درس گرفته و علم معانی و بیان از مخدوم بن برهان الدین و علم هیئت و کلام بخدمت محمد بن تاج الحنفی اکتساب نموده در جمله فنون تبحر پیدا کرد و طبع مائل بشعر داشت و اجازت الفیه حدیث از سخاوی گرفته در سال نهصد و چهار هجری رحلت فرمود

رحمت الله سندی از اکابر علمای عاملین بود از سنده بمدینه طیبه اقامت گزید در سال نهصد و نود هجری بمکه معظمه رحلت فرمود

حافظ رحمت الله اله آبادی اصلش از پنجاب است در صبی هر دو چشمانش بعارضه چیچک بے بصر شد چون بسن تمیز رسید قرآن مجید باندک زمانے یاد کرد و کتب صرف و نحو از علماے بصره بالفی خوانده همچنین کتب اکثر علوم از اساتذه وقت خواند بغایت ذکی الطبع و جید الحافظه بود می گویند که از شنیدن سه کرت عبارت کتب ورق ورق بیاد مے گرفت قاموس اللغه و مشکوة را یاد کرده کتب صحاح سته بر زبان داشت در اله آباد متاهل شده رخت اقامت انداخته چهاردهم رمضان المبارک روز سه شنبه سال دوازده صد و نود و سه هجری از این جهان رحلت فرمود رحمة الله علیه

مولوی نعمت الله فرنگی محلی پسر مرحوم مولوی نور الله بن ملا محمد ولی بن قاضی غلام مصطفی بن ملا محمد اسعد بن ملا قطب الدین سهالوی شاگرد عم خود ملا ظهور الله از تحصیل علوم درسیه فراغت یافته بمقام تانتی پور بزمانه طویل اقامت افگنده مدرسه موسومه حشمت رحمت ترتیب داده تعلیم علوم متداوله متعارفه از معقولات و منقولات

بطلبہ میداد خلقی از فیض وے کامیاب می شدند بتاریخ شانزدہم جمادی الاول سن سیزدہ صدو پنج ہجری بغازی پور رحلت فرمودہ مدفون گشت

شیخ رزق اللہ دہلوی عم کلان شیخ عبدالحق محدث دہلوی متخلص بمشتاقی مردے فاضل وکامل وعارف از نوادر روزگار از مردم سلف یادگار جامع فضائل صوری و معنوی بود وطبع موزون در ہندی وفارسی داشت در سالہاے ہندی او پیم آین و جوت نرنجن پیش ارباب شوق وذوق مقبول ومشہور اند تخلص او در ہندی راجن ودر فارسی مشتاقی در سال نہصد ونود وہفت ہجری رحلت فرمود و رشتاق ختم تاریخ وفات او شیخ المحدثین دہلوی یافتہ رحمہما اللہ

مولوی رستم علی قنوجی ابن مولوی علی اصغر قنوجی در سال یازدہ صد و پانزدہ ہجری متولد شدہ از مختصرات تا مطولات کتب درسیہ بخدمت والد خود تحصیل کردہ بعد وفات پدر سفاتحہ فراغ در سال یازدہ صد وچہل ہجری بخدمت ملا نظام الدین لکھنوی خواند و بمسند افادہ وافاضہ جانشین پدر گردید تفسیر صغیر کہ در ایجاز عبارت بجلالین ہمدوش است و شرح منار در غایۃ اختصار از تصانیف شہیرہ اوست در سال یازدہ صد ہفتاد و ہشت ہجری رحلت فرمودہ

مولانا رشید الدین خان دہلوی از ارشد تلامذہ مولانا رفیع الدین دہلوی ذہن وقاد وطبع نقاد ودر علم کلام کمالی وافر داشت شوکت عمریہ بجواب بارقہ ضیغمیہ بمقدمہ متعہ وغیرہ رسائل در رد مذہب اہل تشیع از تصنیفاتش یادگار ماندند در سال دوازدہ صد چہل ونہ ہجری طائر روحش باوج علیین پرواز کرد برد اللہ مضجعہ

مولوی رضا حسن خان کاکوروی ابن امیر حسن خان از مخدوم زادگان کاکوریست سیزدہم ذیقعدہ یوم پنجشنبہ سال دوازدہ صد وچہل وشش ہجری ولادت یافتہ حاجی محمد سعید بغدادی چند قطعہ تاریخ ولادتش بزبان عرب نظم نمودہ ازان جملہ این است ؎ شرف العصر مولود وفاق شہ ونادہ ثانی معدن الفخر قد زان الوجود وازو ہانت وفطانت وہبی داشت بعمر ہیزدہ سالگی از تحصیل علوم متعارفہ فراغ یافتہ

خصوصًا در انشای عربی و فارسی نظماً و نثراً گوی سبقت از اقران ربوده مشارالیه اہل کمال گشت مصنفاتش در بنگال مشہور و معروف اند منجملہ آن قصیدہ انموذج الکمال ہموزن و قافیہ قصیدہ بردہ در سال دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری تصنیف فرمودہ چنانچہ بخاتمہ آن مے فرماید ؎ تم المدیح نعد ارخت مو تمنا باللہ از لل الایجاز و الختم
و شرح آن بدوازدہ صد و شصت و پنج ہجری نوشتہ دران وقت نوزدہ سالہ بود دیگر مطارح الاذکیا در حل عویصات علوم مختلفہ ہست و این ہر دو کتاب بنظر مؤلف رسیدند الحق کہ ازان لیاقت علمی مصنف ظاہر مے شود آخر باقتضای کل نفس ذائقۃ الموت درعین شباب بملک بنگالہ سفر آخرت گزید رحمۃ اللہ علیہ

مولوی رضا علی خان بریلوی ابن محمد کاظم علی خان بن محمد اعظم شاہ ابن محمد سعادت یار خان بہادر از اجلہ علماے بریلی ملک روہیلکھنڈ و از عائلہ افاغنہ بڑیچ ہست بزرگان شان پیش سلاطین دہلی بر عہدہ ہاے جلیلہ بمنصب شش ہزارے سرفراز و ممتاز بودند وے بسال بست و چہارم صدی سیزدہم ہجرت متولد شدہ بخدمت مولوے خلیل الرحمن مرحوم بمقام ٹونک تحصیل علم درسی کردہ بعمر بست و سہ سالگی از اکتساب علوم متداولہ فراغ یافتہ مشارالیہ اماثل و اقران گشت خصوصًا در علم فقہ مہارتے کامل داشت تذکیر پرتاثیر وے مشہور و معروف ہست بالجملہ لینت کلام و سبقت سلام و زہد و قناعت و حلم و تواضع و تجرید از خصائص وے توان شمرد دوم جمادی الاول سال ہشتاد و دوم صدی سیزدہم ازین سراے بے بود رحلت فرمود رضی اللہ عنہ بڑیچ بباے موحدہ تازی و راے ثقیلہ ہندیہ ہر دو مفتوح و یاے تحتانی ساکن و جیم فارسے موقوف گروہے از افاغنہ اند کہ ایشان را روہیلہ نیز گویند

شاہ رضا لاہوری قادری شطاری از اکابر علماے و کملاے مشائخ لاہور صاحب فتوی و ارشاد بود فتوحات ظاہر و باطن ہر انچہ بدو پیوستہ در پنجاب بکسی میسر نگشت بتاریخ دوازدہم جمادی الاول سال ہیزدہم از صدے دوازدہم رحلت فرمودہ مرقدش بلاہور ست

شیخ رضا رفیقی کشمیری ابن محمد بن مصطفےٰ رفیقی کنیت وے ابوحمزہ است بسال دوازدہ صد و پنج ہجری متولد شدہ از پدر بزرگوار و اعمام وجد مادرے خود شیخ نعمت اللہ بن اشرف لٹو پیکر و علوم تحصیل کردہ فقیہ و محدث و مفسر گشت و بدرس علوم مذکور اشتغال داشت و بر ہر کہ و مہ سبقت سلام مے کرد و از بس حلیم و رحیم و متواضع بود بماہ شعبان سنین دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری رحلت فرمود

میر رضی الدین از علمائے کشمیر فاضل کامل و متبحر بود بزمان تسلط مرزا حیدر بہ محلہ قطب پورہ مدرس مقرر شدہ باکثر علوم تالیفات جیدہ دارد و دختر وے بحبالۂ نکاح ملا فیروز در آمد مولوے فقیر محمد لاہوری در حدائق حنفیہ مطبوعہ مطبع نولکشور بصفحہ ۱۳۷، اولاً وفاتش در سن نہصد و پنجاہ و شش ہجری نوشتہ باز ہمان صفحہ در ذیل ترجمہ میر موصوف وفات او در سن نہصد و شصت ہجری تحریر مے فرمایند ندانم کہ صحیح کدام است و وجہ تکرار ترجمہ چیست بجز اینکہ بر مسامحت قلم ناسخ محمول شود

مولوی رضی الدین ولد حبیب الدین قاضی کانپور کہ بزیور رضا و تسلیم آراستہ بود بحکم قضا در سال دوازدہ صد و شصت و دو ہجری در بلدہ کانپور از دولت سرائے فنا بدار القضائے بقا شتافت مولانا محمد سلامت اللہ کشفی ادام اللہ برکاتہ تاریخ وفاتش چنین یافتہ ؎

نہال باغ شرف مولوی رضی الدین ؛ قضا نہفتہ بخاکش چو آفتاب بمیغ ؛ ۱۲۶۲

زپیر عقل چو سال وفات او جستم ؛ زغصہ گفت بمن ہائے ہائے دریغ ؛ -

میر سید رفیع الدین محدث ساکن آگرہ آبائے کرامش ہمہ علما و صلحا بودہ اند و او نیز دانشمند و محدث بود و بغایت جود و سخاوت و خلق و لطف داشت در معقولات شاگرد مولانا جلال الدین دوانی و در حدیث شاگرد شیخ شمس الدین محمد بن عبدالرحمن السخاوی الحافظ المصری است و اصلش از شیراز بود تولد او ہم در انجا است در زمان سلطان سکندر لودی بدہلی تشریف آورد و سلطان سکندر را در حق او اعتقادی عظیم پیدا شد وی باذن سلطان سکندر در آگرہ اقامت فرمود وفات او در سال نہصد و پنجاہ و چہار ہجری شدہ قبرش ہم در انجا است کہ خانہ او بود رحمۃ اللہ علیہ

مولانا رفیع الدین دہلوی ابن شاہ ولی اللہ دہلوی از اجلہ علمائے وقت بود مقدمۃ العلم و رسالہ عروض و کتاب التکمیل و رسالہ دفع الباطل و اسرار المحبۃ و ترجمہ قرآن مجید بزبان اردو و تحت اللفظ از تصانیف وے ہستند گاہی شعر ہم گفتی چنانچہ غزل مولانا عبدالرحیم دہلوی را کہ در بیان ماہیۃ نفس بجواب غزل عربی شیخ الرئیس بود مخمس نمودہ بسال دوازدہ صد و چہل و سہ ہجری رحلت فرمود رفع اللہ درجاتہ فی الجنات

مولوی رفیع الدین مرادآبادی ابن فریدالدین علم حدیث بخدمت مولوی خیرالدین سورتی شاگرد شیخ محمد حیات سندی و نیز بخدمت شاہ ولی اللہ محدث دہلوی حاصل نمودہ و با مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی صحبتہای تحقیق و تدقیق داشت مرید و شیخ محمد غوث لاہوری بود و بحرمین شریفین رفتہ بحج و زیارت مشرف شدہ و کتابے در حالات حرمین شریفین تالیف کرد کتاب قصر الآمال بذکر الحال والمآل و سلو الکئیب بذکر الحبیب و ترجمہ عین العلم و شرح اربعین نووے و کنز الحساب و تذکرۃ المشائخ و کتاب الاذکار و تذکرۃ الملوک و شرح غنیۃ الطالبین و تاریخ افاغنہ مشہور ترین از مصنفات وے بند پانزدہم ذی الحجہ سال دوازدہ صد و ہیژدہ ہجری در مرادآباد بمرض استسقا وفات یافت۔

مولوی روح اللہ لاہوری در سال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری متولد شدہ باکتساب علوم پرداخت در صرف و نحو و منطق و معانی و حدیث و تفسیر و امثالے نظیر خود نداشت شاگرد رشید مولوی محمد سلیم لاہوری بود حکام عہد یعنی رنجیت سنگھ وغیرہ او بسیار رعایت مے کردند دران زمان کہ شورش سکھان در لاہور بدرجہ غایت رسیدہ بود او ست کہ در لاہور آثار شرع جاری داشت فتوائے او نزد علمائے عصر مقبول مے شد در مکہ معظمہ رفتہ بسے روز بماہ رمضان شریف قرآن مجید حفظ کرد صاحب تصانیف بود و بوقت مراجعت در معمورہ یمن بسال دوازدہ صد و چہل و چہار ہجری وفات یافتہ

شاہ رؤف احمد مصطفی آبادی نقشبندی مجددی مصطفی آبادی برادر خالہ زاد

شاہ ابوسعید دہلوی فقیہ و محدث و مفسر بود کسب علوم ظاہر از مولانا شاہ عبد العزیز نمودہ خرقہ خلافت خاندان نقشبندیہ از شاہ غلام علی یافتہ در بھوپال مقیم شد تفسیر رؤفی بزبان اردو تالیف نمود کہ آغاز آن در دوازدہ صد و سی و نہ و اختتام آن در دوازدہ صد و چہل و ہشت ہجری بظہور پیوستہ و نیز دار المعارف در بیان ملفوظات مرشد خود و دیوان رافت در اشعار ہندی و فارسی از تصنیفات اوست و در اشعار رافت تخلص مے کرد از بھوپال بعزم زیارت بیت اللہ روانہ شدہ بسوارے جہاز در سال دوازدہ صد و سہ ہجری انتقال فرمود

	حرف زاے معجمہ	

مولانا شاہ زاہد بخاری احمد آبادی محدث و فقیہ حنفی المذہب مرید شاہ عالم گجراتی درس علوم مے داد تاریخ ششم شعبان سال ہشت صد و نود و سہ ہجری وفات یافت و بہ احمد آباد گجرات مدفون گشت

ملک زین الدین و بدر الدین ایشان دو برادر گو در علمای کرام معدود نیستند مگر از اسخیاے روزگار و صلحاے امت و محب العلم و العلما بودند لہذا ذکر شان درین مختصر بمقتضاے المرء مع من احب تیمنا و تبرکا کردہ مے آید

ملک زین الدین از وکلاے خان جہان کہ از خانی امام سلطان سکندر لودی است توفیق بر خیرات و مبرات رفیق حالش بود و بعلاقہ صلاح و تقوے وقت تلمذ اکثر مشایخ و علماے وقت را باو محبتی و رجوعے بود وے ہموارہ تلاوت قرآن مجید بحالت قیام مے کرد رحلے ساختہ کہ تا سینہ وے بلند بود بران قرآن مجید مے نہاد و استادہ تلاوت مے کرد تمام متعلقان او از خدمتگاران وغیرہ از نصف آخر شب براے تہجد برمے خاستند و تا وقت چاشت در منزل او جز باشارت دست و زبان بوجہ شغل اوراد وغیرہ کارے نمی شد گویند کہ دمی را شب جمعہ بروح مطہر رسول اللہ صلعم مقدار چند من برنج قبول مے پختند بہر بہر نجی سہ کرت قل ہو اللہ احد خواندہ می دمیدند و در ایام مولد آنحضرت صلعم ہر روز یک ہزار تنکہ زیادہ مے کرد تا روز دوازدہم

دوازده هزار تنگه خرچ مے شد تنکه بالفتح وکاف عربی بمعنی قرص رائج خواه از زر باشد
خواه نقره یا مس واین مفرس تنگه است

ملک زبیر الدین بخدمت و ملازمت برادر که درگاه در سلطانے داشت اکتفا کرده روزگار بتجرد مے گذرانید و قریاتیکه در حوالی دہلی بودند بملکیت گرفته بعلما و صلحا و صوفیان خوشش مے گذرانید چون ہر دو برادران التزاما بروز چہار شنبه دعاے شهادت خود مے کردند ہمچنان شد کہ ایشان مے خواستند یعنی زین الدین در سنه نہصد و بست و شش ہجری مسموم وفات یافت و زبیر الدین ہمراه سلطان ابراہیم ابن سلطان سکندر بودے در سن نہصد و سی و دو ہجری شهید شد قبر او جانب غربی حوض شمسی
واقع دہلی است

زین العابدین دہلوی عرف شیخ اڈہن دہلوی جد مادری شیخ عبدالحق محدث دانشمند کامل متورع و متعبد و در غایت خشوع و انکسار و تادب و وقار بود بہمان وضع و آداب کہ در میان مردم مے بود درون خانه نیز بودے و زبانش دائم بذکر الله مے رفت و حلیۂ در غایت جمال و نورانیت داشت کہ انوار علم و تقوے از جبین وی لائح بود اکثر احوال صائم بودے و در لقمه احتیاط تمام داشتی سلطان ابراہیم بن سلطان سکندر بودے وے را باجابت خویش خواند قبول نکرد وے مرید مولانا سماء الدین و شاگرد مولانا عبدالله تلنبی است رحمة الله علیهم وفات او در سال نہصد و سی و چہار ہجری بظهور پیوسته
قبرش جانب غربی حوض شمسی در دہلی است

شیخ زین الدین خوافی تخلص وفائی صدر مستقل ظهیر الدین محمد بابر شاه بود فور دانشمندی موصوف بود او را مسجدیست در آگره و مدرسه که آن طرف آب جون واقع شده و صاحب کمالات صوری و معنوی بود و در شعر و تاریخ و بدیهه گوئی و شعر و سائر جزئیات نظم و نثر و انشا بے عدیل زمان خود بودے گویند که مجلس اول که با بابر بادشاه ملازمت نموده پرسید که سن شما چند باشد وے فی البدیهه گفت که قبل از این به پنج سال چهل ساله بودم و حالا چهل ساله ام و بعد ده سال دیگر چهل ساله تمام می شوم

قطعہ ہذاست غم گریبان گیر شد سر در گریبان چون کشم ٭ شوق دامنگیر آمد با بدامان چون کشم ٭ اے گریبانم زشوقت تار و دامن چاک چاک ٭ بے تو پا در دامن و سر در گریبان چون کشم ٭ وے تاریخے نوشتہ مشتمل بر فتح ہندوستان و شرح غرائب آن وداد سخنوری دران دادہ و وفاتش در حدود چنار گڈھ بسال نہصد و چہل روداده در مدرسہ خود باگرہ مدفون گشت

خواجہ زین الدین علی ہتور کشمیری راینواری از علمائے کشمیر شاگرد شیخ یعقوب صرفی و ملا شمس الدین بال و مرید شیخ حمزہ بود در اواسط عمر بحرمین شریفین رفتہ واز شیخ ابن حجر مکی اجازت حدیث یافتہ بکشمیر واپس آمد و بتدریس علوم صارف الاوقات بود بعد وفات بمحلہ راینوارہ کہ مسکن وے است مدفون گشت

مولوی زین الدین کشمیری ابن خواجہ عبد اللطیف دانشمند کامل ذکی الطبع بود و طبع موزون داشت اشعار فصیح مے گفت در اکل حلال کمال محتاط بود بعمر پنجاہ و دو سالگی بسال یازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری وفات یافتہ بمحلہ راینواری از محلات کشمیر قریب خواجہ زین الدین علی جد خود مدفون شد

حرف سین مہملہ

مولوی سخاوت علی عمری جونپوری ساکن قصبہ منڈیاہون مضاف جونپور کثیر الدرس والتذکیر کہ از ذات جامع صفات شان مر طلبہ علوم را فیض عام بود و ولادت ایشان در سن دوازدہ صد و بست و شش ہجری وقوع یافتہ از مولوی قدرت علی ردولوی و مولوی عبد الحی دہلوی و مولوی محمد اسمعیل دہلوی و مولوی احمد اللہ انامی اکتساب علوم نقلیہ و عقلیہ فرمودہ بدرس و افادہ طلبہ ہمہ تن متوجہ بود و مسجد جامع جونپور کہ از تعمیرات سلاطین شرقیہ است بقبضہ اہل تشیع مرکز بدعات شنیعہ بود متخلص فرمودہ در انجا مدرسہ ربانیہ قرآنیہ قائم کرد تا حال جاریست و نماز پنجگانہ و جمعہ مے شود و صدہا کسان حافظ قرآن از وے سند برآمدند براے چندے در باندا بعہد نواب ذوالفقار بہادر مرحوم مدرس مدرسہ آنجا بود مسو دا و راق دو کرت بہ حضرت ایشان

شرف یاب شد اول در مچھلی شہر مکان اوستادی مولانا محمد شکور غفر اللہ لہ و دوم در فتح پور بفرودگاہ مفتی محمد اسد اللہ مرحوم ذات پاکش مہربان بحال طلبہ یافتم وے رحج بزیارت بیت اللہ الحرام مشرف شدہ ہمدرانجا ششم شوال سال دوازدہ صد و ہفتاد و چہار ہجری جان بجان آفرین تفویض نمودہ بجنۃ المعلی مدفون گشت القول الکریم فی احادیث النبی الکریم در حدیث و رسالہ اسلم در منطق و رسالہ تقوے در رد بدعات و عقائد نامہ اردو و رسالہ کلمات کفر و رسالہ اسرار فقر و جواب سوالات تسعہ از مولوے شیخ محمد مچھلی شہری و رسالہ عرض نیک در مناظرہ شیعہ و رسالہ عرفان در اوقات و رسالہ تعداد لغات وغیرہا از تصانیف مشہورہ او ہستند بسے علماے نامدار از زیر دامن تربیتش برخاستند از انجملہ مولوے سید خواجہ احمد نصیر آبادی و مولوے کرامت علی جونپوری و مولوی رجب علی جونپوری و مولوے محمد شریف جونپوری و ملا غلام محمد جگدیس پوری اعظم گدھی و مولوے شیخ محمد مچھلی شہری و مولوی محمد یعقوب بہاری و مولوی شجاعت حسین و مولوے محمد عمر غازیپوری و مولوی غلام جیلانی بایزید پوری غازیپوری و مولوی فیض اللہ مئوے اعظم گدھی و مولوی رحیم اللہ ساکن ضلع بستی مشہور اند وی را حق تعالی چہار فرزند ارجمند عطا فرمودہ یکے مولوی محمد دوم مولوے حکیم محمد جنید سوم مولوے محمد شبلی چہارم مولوے حافظ ابوالخیر محمد مکی ذکر این چہار بہ محل خود خواہد آمد انشاء اللہ تعالے

مولوی سراج الحق بدایونی ابن مولوی فیض احمد بدایونی اند عالم کامل و فاضل مکمل ذہن نقاد و طبع وقاد داشتند ولادت شان در سال دوازدہ صد و چہل و شش ہجری بمنصہ وجود جلوہ ظہور افگند اظہار الحق نام تاریخی اوشان است اکثر کتب مروجہ پیش والد ماجد خود گذرانیدہ و تکمیل تحصیل بخدمت خال خود مولوی نور احمد بدایونی نمودند و شرف بیعت از مولوے شاہ فضل رسول بدایونی یافتہ با فادہ و افادہ ہمہ تن متوجہ ہستند درین جزو زمان کہ علم در کتاب و علما در گور اند ذات ستودہ صفاتش را از مغتنمات توان شمرد رسالہ سراج الحکمۃ در فلسفہ و شرح رسائل معمیات بہاء الدین عاملے و شرح میزان منطق و حاشیہ بر کتاب متعدد شد و رسائل طبیہ و دیوان عربے

وفارسی از تصانیف شان مطرح انظار علماے وقت اند سلمہ اللہ وابقاہ ورقاۃ اسے مایتمناہ

حکیم سراج الدین شاہجهان آبادی از مشاہیر اطباے شاہجہان آباد علامہ زمان بود در تصانیف وکتابت شہرتے داشت چراغ دین وانتخاب بحر الکلام وعلم رموز وعقل افزا وحکمت ایمانی وسراج منیر وسراج ہدایت ولب لباب مثنوی مولانای روم ودستور العمل علماے متقدمین وعقلاے سابقین ومجموعہ گل ورياحين وقانون العلاج از تالیف اوست

سراج الدین علی خان اکبرآبادی آرزو تخلص محقق زبان فارسی چراغ ہدایت و تذکرۂ شعرا موسوم بمجمع النفایس وتنبیہ الغافلین متضمن خورده گیری شیخ علی حزین گواه فضل اوست علاوه فارسی در ریختہ گوئی ہم کمالے داشت بر وقت بربادی دہلی حسب الاشاره نواب سالار جنگ بہ لکھنؤ رفتہ ہمانجا در سال یاز ده صد وشصت ونہ ہجری وفات یافت

مولوی سید سرفراز علی سندیلی ولد میر محفوظ علی ولد میر محمد صالح کہ سلسلہ نسبتش بہ سید ناموسی کاظم رضی اللہ عنہ میرسد در سال دوازده صد وسی وشش ہجری ولادت یافتہ بخدمت علماے زمان خود اکتساب علوم مروجہ متداولہ نموده فراغ حاصل کرد از ابتداے تعلم تا حال اشتغال بہ تعلیم طلبہ دارند وخلیفہ مجاز شاه غلام رسول کانپوری رحمۃ اللہ علیہ اند سلمہ اللہ وابقاه

شیخ سعد اللہ بنی اسرائیلی لاہوری از شاگردان رشید شیخ اسحاق بن کاکو لاہوری ست خود را بنی اسرائیلی می گفت اطوار مختلف داشت ابتداءً متشرع بود بہ یکبار ترک تقیید نموده مرتکب جمیع نواہی شده بامطربہ تعلق پیدا کرده باریش سفید در بازار مے گذشت ؎ زین بیش گرچہ خلق گرفتی زما سبق ؎ عشق آمد ونماند نشانے زما سبق ؎ مردم خاکپای او را از بس حسن عقیده بجای توتیاے کشیدند وعقیده ولایت باو داشتند دوران حالت در عین نخاس درس مے گفت واز اسباب جمعیت ہرچہ داشت در عشق آن نگار در باخت شبے باو شراب مے خورد کہ جمعے از محتسبان باتفاق

طلبہ کہ نسبت تلمذ باو داشتند ہجوم نمودہ بجہت اصلاح حال او از راہ دیوار بخانہ او در آمدہ و
آلات ملاہے و مناہے شکستہ خواستند کہ او را تعزیر نمایند ہمان سخن را بزبان آورد کہ
بہ خلیفہ ثانی امیر المؤمنین عمر رضہ گفتہ بودند کہ اگر ما یک نامشروع کردہ ایم شما سہ نامشروع
را ارتکاب نمودہ اید پس شما بتعزیر سزاوار ترید کہ بہ تجسس بے اذن از راہ دیوار سرزدہ
درین خانہ در آمدید آن جماعہ منفعل و خجل شدہ بازگشتند بعد ازان توفیق توبہ نصوح یافتہ
و کتاب احیاء العلوم را دستور خود ساختہ پیوستہ بعبادت و ریاضت مے گذرانید و
تصانیف بسیار مفید و عالی نوشتہ ازان جملہ شرح جواہر القرآن مصنفہ
امام غزالی است جلال الدین محمد اکبر بادشاہ او را بخلوت طلبیدہ پرسید ندکہ از کدام قومے
گفت از جماعہ نویسندہا کہ ایشان را بزبان ہندی کایستھ مے گویند بادشاہ را این بے
تکلفی او بسیار خوش آمد صحبتی ممتد بوی داشتند او ہرگز سائلی را محروم نگذاشتہ باجود آنکہ از
اسباب تجارت و زراعت فارغ بودہ و مدد معاش از جانب بادشاہ ہم نداشت معلوم
ہیچکس نمی شد کہ آن ہمہ صرف و بذل و ایثار از کجا بود و خلائق درین امر حیران بودند بعد ازانکہ
بسن ہشتاد سالگی کم و بیش رسیدہ ازین سراے مجازی درگذشت و اصاغر و اکابر
بہ تشییع جنازہ او متجاوز از الوف رفتہ نعش پاک را بہ تبرک بر سر و دوش مے گرفتند

کہ جای نہادن قدم نبود التائب من الذنب کمن لاذنب لہ

شیخ سعد اللہ کندوری فراز لکھنوی ابن شیخ سماء الدین لکھنوی جامع بود بجمیع علوم
نقلی و رسمی و حقیقی سطوت و شوکت ظاہر و باطن داشت و از اغنیاے شاکر ببذل و ایثار
مشہور بود از بسکہ طعام وافر بر فقرا و محتاجان ایثار مے کرد وے را کندورے فراز
گفتندے و از زبان فیض ترجمان مخدوم شیخ قیام الدین ملقب بشیخ الاسلام گشت
ارادت و خلافت خاندان چشت از والد ماجد خود یافتہ و خرقہ سہروردیہ از سید اجمل
جونپوری گرفتہ او را ہشت پسران بودند۔ بدیع الدین ۔ فرید الدین ۔
شیخ بڈہی ۔ شیخ جہانگیر ۔ امین الدین ۔ سعد الدین ۔ فخر الدین ۔ رکن الدین ۔
صفات و بزرگی وی متجاوز از حد احصا است برخے ازان شیخ رحمت اللہ لکھنوی

در تذکرة الاصفیا تحریر کرده این مختصر گنجائش آن ندارد بالجمله وفاتش بست وسوم ربیع الثانی
سن هشت صد وبست ونه هجری واقع شده پائین پدر خود به لکهنؤ مدفون گشت شیخ
رحمت الله مؤلف تذکرة الاصفیا در کلمه رحمة الله علیه تاریخ فوتش یافته کند ورے
بالفتح ودال مهمله مضموم سفره ودستارخوان

شیخ سعد الله بیانوی در علم نحو نظیر خود نداشت سالها ملجاء وملاذ طلبه علم واهل سلوک و
صائم الدهر بود از شیر وگیاه ومیوهاے بیابانی افطار مے کرد از صغر سن بار ارادت
شیخ محمد غوث بر دوش نهاده آخر الامر حیرت بر وے غالب آمده سکوت ورزید ودر حجره
تنهائی عزلت گزید که فرزندان را هم بخود راه نمی داد تا در سال هشت صد وهشتاد ونه هجری
ازین جهان درگذشت وبخانقاهے که در بیانه تعمیر کرده بود مدفون گشت برد الله مضجعه
بیانه بر وزن بهانه قصبه ایست قریب بهرت پور

حافظ سید سعد الله بلگرامی فاضل بے عدیل عالم عدیم المثیل شاگرد ملا عبد الرحیم قاضی
مراد آباد شاگرد ملا عبد الحکیم سیالکوٹی در سال یک هزار ویک صد ونوزده هجری وفات یافت

مولانا سعد الله سلونی ابن عبد الشکور سبط شیخ پیر محمد سلونی در صغر سن باندک
زمانے از تحصیل علوم فراغ یافته بر مسند درس وتصنیف جلوه افروز شد وبزیارت حرمین
شریفین فائز گشت ودر مکه معظمه تا دوازده سال قیام فرمود اهل حرمین شریفین بدو اعتقادی
راسخ داشتند شیخ عبد الله بصری مکی صاحب ضیاء الساری شرح صحیح بخاری
بطریقه قادریه مرید او گردید مخدوم هاشمی سندهی از تلامذه اوست مولانا سعد الله
از مکه معظمه معاودت کرده به بندر سورت رخت اقامت انداخت ومرجع خلائق شد
شرح هدایة الحکمة ورساله کشف الحق وشرح مثنوی مولانا روم ورساله تحفة الرسل
از تالیفاتش یادگار اند بتاریخ بست وهفتم جمادی الاولی سال یک هزار ویکصد وسی وهشت
هجری به بندر سورت وفات یافته همانجا مدفون گشت علیه الرحمة والغفران وے دو ساده فرزند
عبد العلی وعبد الولی بودند پسر ثانی در کمالات علمی ثانی پدر بود عزلت تخلص می کرد
مولوی محمد صادق ٹهٹهوی شاگرد اوست

مولوی مفتی سعد اللہ مراد آبادی ولادت شریف او در سال ہزار و دو صد و
نوزدہ ہجری وقوع یافتہ کہ تاریخش از لفظ ظہور حق و بیدار بخت بر مے آید در اوائل سن صبی
از کتب فارسیہ ضروریہ فراغت یافت من بعد شوق طالب العلمی در سر افتاد برام پور
رفتہ شروع در صرف و نحو نمود پس ازان بمقام نجیب آباد شرح جامی وغیرہ از
مولوے عبد الرحمن قہستانے خواندہ استعدادے تام بہم رسانیدہ بدہلی تشریف آوردہ
بر آخوند شیر محمد ولایتی و مولوے محمد حیات پنجابی و مفتی محمد صدر الدین خان صدر الصدور
اکثر کتب درسیہ تحصیل کردہ در سال ہزار و دو صد و چہل و سہ ہجری بہ لکھنؤ وارد شدہ
از مولوے محمد اشرف لکھنوی و مولوی محمد اسمعیل مراد آبادی و میرزا حسن علی محدث و
مفتی ظہور اللہ لکھنوے فرنگی محلی رجوع آوردہ بعد فراغ علمی و ازدواج خود اولا بعہدہ
مدرسی مدرسہ شاہی و ثانیا بتالیف بعض مجلدات تاج اللغات ترجمہ قاموس ثالثاً
بعہدہ افتاے کچہری کوتوالی تا مدت بست و نہ سال مامور ماند درین ایام
بسفر حج بیت الحرام توفیق یافتہ از شیخ جمال مکی سند جدید علم حدیث گرفتہ بلکھنؤ
مراجعت فرمودہ بانصرام عہدہ افتا مصروف شد بعد عزل واجد علی شاہ حسب الطلب
نواب یوسف علی خان کہ تلمیذ وے بود برامپور رسیدہ خدمت قضا و افتا و مرافعہ
وغیرہ بدو تفویض یافت و تا عہد نواب کلب علی خان رئیس رامپور بدستور بعہدۂ
مفوضہ مامور بود واقع چہار دہم رمضان روز یکشنبہ سال ہزار و دو صد و نود و چہار ہجری
بمقام رام پور داعے اجل را لبیک گفتہ رحلت فرمود وہمانجا مدفون گشت طاب اللہ
ثراہ دو فرزند ارجمند مسمیان لطف اللہ و بشارت اللہ عقب خود گذاشت ہر دو
برامپور قیام پذیر اند حکیم لطف اللہ در تاریخش چند اشعار عربے گفتہ مقطع آن کہ
شامل مادہ تاریخ است اینست ~ فانا اللطف خصت تاریخا * لسنی موتہ وما اخناہ
فبوجہ الجمیل یا بشری * قیل مثواہ طاب طیب ثراہ * مولوے محمد یحیی تاریخش چنین گفتہ
~ تاریخ وفات گفت یحیی * گنجینۂ علم و فضل صد آہ * مسودہ اوراق در سنہ ۱۲۶۴ھ
بمقام لکھنؤ بجہت طلب علم در انجا وارد بود صاحب ترجمہ را دیدہ عشقک

مزاج یافت وبا اصاغر کم توجہی مے نمود از تصانیف رائقہ او کتب ذیل یادگار ماند مفید الطلاب فی خاصیات الابواب القول الفضل فی ہمزۃ الوصل۔ عقود الاجیاد فی مجہول اختار وانقاد نوادر الاصول فی شرح الفصول در علم صرف غایۃ البیان فی تحقیق السبحان۔ رسالہ ترکیب بسم اللہ در نحو خلاصۃ النوادر نوادر البیان فی علم القرآن رسالہ منہ فی وجود الغنہ در قرأت۔ القول المانوس فی صفات القاموس۔ نور الصباح فی اغلاط الصراح ترجمہ بعض مجلدات قاموس در علم لغت ترجمہ فقہ اکبر و وصیت نامہ امام ابوحنیفہ و ترجمہ حقیقۃ الاسلام و ہدایۃ النور فیما یتعلق بالاظفار والشعور۔ زاد السبیل الی دار الخلیل و حواشی مالا بدمنہ و رسالہ طہر متخلل در دینیات۔ حاشیہ بر شرح سلم مولوی حمد اللہ سندیلی و شرح ضابطۃ التہذیب و شرح خطبہ قطبی در منطق۔ رسالہ قوس قزح و رسالہ تناسخ و رسالہ تحقیق علم واجب در حکمت و رسالہ سبع عرض شعیرہ موسومہ مفید البصیرہ در حساب۔ حاشیہ بر شرح چغمینی در ہیأت۔ رسالہ تشبیہ واستعارہ در علم بیان رسالہ عروض باقافیہ و میزان الافکار شرح معیار الاشعار و قصیدہ لامیہ فارسیہ وغیرہا

شیخ سعد الدین لکھنوی بن شیخ الاسلام شیخ سعد اللہ کندوری فرزلکھنوی جامع بود میان علم ظاہر و باطن وسالہا بدرس وافادہ علوم دینیہ اشتغال داشت و در مدرسہ وی طلبہ مستعد رجوع مے کردند طبع شریفش مائل بشعر بود تخلص او سعدی است از نتائج فکر او ست **ع** چو داری موئے چون قل ہو اللہ بخطی درکش بگرد ماسوی اللہ **ولہ** چون دوست موافق است سعدی ۔ سہل است جفای ہر دو عالم **ولہ** گرہ بر عیوب کس نکنی بخندہ بر عیب دیگران چہ زنی ۔ بست و نہم جمادی الاول سال ہشت صد و ہشتاد و یک ہجری رحلت بدار البقا فرمودہ اعداد مخدوم قطب الاولیا موافق سال وفاتش اند

شیخ سعد الدین خیرآبادی پدرش قاضی خیرآباد بود شیخ اولاً از حفظ قرآن مجید فراغ نمودہ بحلقہ تلمذ مولانا اعظم لکھنوی در آمد تکمیل تحصیل علوم کردہ مرید شیخ مینا لکھنوی گشت بعد وفات پیر خود بخیرآباد وطن مالوف خود رفتہ بدرس وارشاد صارف الاوقات ماند

تاآنکہ در سال ہشت صد و ہشتاد و دو ہجری وفات یافت شرح مصباح و شرح کافیہ و شرح جامی و بزدوی و شرح رسالہ مکیہ مسمی بہ مجمع السلوک کہ بسی از ملفوظات و حالات شیخ مینا دروی درج کردہ از وست قبرش در خیرآباد دست یزار و تیرک بہ۔

ملا سعد الدین دہلوی کنیتش ابو الفضایل بود شرح کنز الدقایق و منار از عمدہ تصانیف وست در سن ہفت صد و نود و یک ہجری بجوار رحمت ایزدی بپیوست طاب ثراہ وجعل الجنۃ مثواہ

مولوی سعد الدین صادق دہلوی ابن مولوی امان اللہ شہید بسال یازدہ صد و بست و ہفت ہجری متولد شدہ و از والد ماجد خود علوم تحصیل کردہ بر مسند افادہ متمکن گشت و در اکثر مباحثات بر معاصرین غالب مے آمد تاریخ بست و سوم ذیحجہ سال یازدہ صد و پنجاہ و یک ہجری وفات یافتہ و قریب مدفن والد خود مدفون گردید

مولانا سعید سمرقندی اعلم العلماے روزگار بودہ اکتساب علوم از ملا احمد جند و ملا محمود سرخ و ملا عصام الدین ابراہیم نمودہ در سال نہصد و شصت و شش ہجری بہ ہندوستان آمدہ بملازمت اکبر بادشاہ ممتاز شدہ کیفیت درویشی و انکسار غالب داشت خوش طبع و فصیح و بلیغ و شفیق بر تلامذہ بود صحبت او بادشاہ را خوش مے آمد در سال نہصد و ہفتاد ہجری بجوار رحمت ایزدی بپیوست

مولوی سلام اللہ محدث رامپوری بن شیخ الاسلام بن حافظ فخر الدین از اولاد امجاد شیخ عبد الحق محدث دہلوی فقیہ و محدث و مفسر بود علوم متداولہ از والد ماجد خود شیخ الاسلام مصنف شرح فارسی صحیح بخاری و رسالہ طرد الاوہام عن اثر الامام الہمام و کشف الغطا عما لزم للموتی عن الاحیا حاصل کردہ و سند اجازت حدیث وغیرہ یافت جد امجد او حافظ فخر الدین نیز علامہ عصر بود از تصانیف حافظ مذکور شرح فارسی صحیح مسلم و شرح فارسی عین العلم و شرح حصن حصین یادگار روزگار اند بالجملہ صاحب ترجمہ بعد اکتساب علوم ہمچو اسلاف خود بر مسند افادت و افاضت متمکن بودہ در نشر علوم مے کوشید بماہ جمادی الثانی وقت شام سال دوازدہ صد و بست و نہ دلبقوے

دوازدہ صد وسہ ہجری رحلت کرد تصانیفہ المشہورۃ کمالین حاشیہ جلالین۔ محلی شرح موطا کہ آنرا در سن دوازدہ صد و پانزدہ ہجری تصنیف نمود تاریخ آن ہو الفوز الکبیر است ترجمہ فارسے صحیح بخارے۔ ترجمہ فارسی شمائل ترمذی۔ رسالہ اصول حدیث بزبان عربی

مولانا محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری ابن شیخ برکت اللہ صدیقی رئیس

بدایون عالم العلوم کالشمس بین النجوم ذات بابرکاتش مستغنی از توصیف و تعریف است مؤلف اوراق نیز چندی خوشہ چینی خرمن فیض آن بزرگوار نمودہ رسالۃ الاسناد کہ وقت اعطاے سند بہ مخدومی مولوے شاہ محمد عادل ارشد تلامذہ خود جناب موصوف بزبان فارسے تصنیف فرمودہ اند بنابر بیان ترجمہ شریف کافی است ازان رسالہ ترجمہ عالیہ بر سبیل اختصار حوالہ قلم نمودہ مے آید وہو ہذا

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مے گوید سلامت اللہ بدایونی مولد صدیقی نسب حنفی مذہب قادری مشرب کہ فقیر تحصیل کتب درسیہ متداولہ از خدمت چند فضلاے عصر نمودہ اولاً در حداثت سن از خدمت مولانا ابوالمعالی بن مولانا عبدالغنی بدایونی کہ سلسلہ درس ایشان بہ ملا جلال الدین دوانی میرسد استفادہ کردہ در عرض مدت دو سال از میزان صرف تا شرح جامی بر کافیہ و شرح تہذیب یزدے خواندم بعد ازان از خدمت مولوے ولی اللہ رحمۃ اللہ لہ از تلامذہ مولانا باب اللہ جونپوری بودند تحصیل قطبی و میبذے و رشیدیہ مناظرہ بعمل آمد بعد ازین ہمینکہ مولوے صاحب بداعیہ ضرورتے مراجعت بوطن خود فرمودند حسب ارشاد ہدایت بنیاد حضرت پیر و مرشد برحق سید شاہ آل احمد مارہروی قدس سرہ العزیز بخدمت شریف مولانا محمد مجد الدین عرف مولوے مدن صاحب کہ دران زمان از کلکتہ مراجعت فرمودہ عزت افزاے سکنہ بریلی بودند حاضر شدہ تکمیل تحقیق و تدقیق کتب درسیہ متعارفہ از زواہد ثلاثہ و قاضے مبارک و حمد اللہ شرح سلم و مطول تفتازانی و صدرا و شمس بازغہ و شرح عقائد جلالی

با ملا یوسف وحاشیہ ملا کمال الدین وہدایہ فقہ حنفی ومسلم الثبوت وبیضاوی وغیرہ آن
اتفاق افتاد وجناب مولانا بفرط عنایت در اندک فرصت ہر قدر ہا کہ از ذخیرہ مبلغ معلومات
بہ تحویل خود بدولت داشتند تفویض این ہیچ کارہ فرمودند وحق اینست کہ جل تحقیقات و
تدقیقات کہ معارکہ آرا ومزال اقدام علما وفضلا ہست ازمین ارشاد جناب ممدوح
درکیسہ استعدادم فراہم شد واللہ یضاعف لمن یشاء وبعد طی مرحلہ تحقیق وتدقیق کتب
درسیہ برطبق فرمان واجب الاذعان جناب پیر ومرشد برحق قدس سرہ ذخیرہ اندوز
سعادتہا از خدمت سراپا موہبت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی انار اللہ برہانہ
گردیدہ درصدد تحقیق وتنقیح وسند کتب احادیث وتفاسیر افتادہ فائدہ ازین مائدہ
عامدہ گرفتم چنانچہ صحاح ستہ وکتب تفاسیر را از حضور مولانائے ممدوح ومولانا
رفیع الدین برادر کوچک ممدوح کہ تبحر تام در جملہ علوم خاصۂ علم حدیث وتفسیر داشتند
بمعرض سند رسانیدم تا آنکہ از فیض مجالست وخدمت این ہر دو بزرگ
فہم معانی احادیث وادراک حقائق ودقائق تفسیر بمذاق طبعم حاصل شد آخر کار جناب
مولانائے ممدوح تفقد کریمانہ بحال این خاکسار فرمودہ بہ اجازت صحاح ستہ ومشکوۃ
المصابیح وحصن حصین وکتاب المسلسلات ودیگر کتب احادیث وتفاسیر ورسائل
مصنفۂ خود ونیز کتب مؤلفہ والد ماجد خود سرفراز فرمودہ رخصت فرمودند مجملاً
فقیر سند کتب درسیہ تمام وکمال از خدمت مولانا مجد الدین شاہ جہان پوری دارد
وسند کتب احادیث وتفاسیر قراءۃً وسماعۃً ودرایۃً واجازۃً از زبدۃ المحدثین و
اسوۃ المفسرین مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی وبرادر ایشان مولانا رفیع الدین دارد و
حضرت ایشان از والد ماجد خود شان مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی دارند
حضرت ایشان حال اسانید متنوعہ خود را در کتاب الارشاد الی مہمات الاسناد
بہ تمامتر تفصیل نوشتہ اند انتہی ملخصاً مولانا صاحب الترجمہ حین حیات خود مسجدے
بمقام کانپور وطن خود در سال یک ہزار ودو صد وشصت وہفت ہجری تعمیر فرمودند
کہ تاریخ بنائے از فقرہائے۔ ان ہذا الا بیت اللہ۔ وما ہذا الا مسجد الفردوس۔ وواللہ

ہو الغنی الحمید مے برآید چونکہ نفس قدسی آنحضرت مفید عام و مفیض انام بود صدہا علماء و فضلائے نامی زیر سایہ دامان تلمذ و درس آن خاتم العلما برخاستہ اند باایں ہمہ کتب مصنفہ حضرت معزے الیہ دال بر ذخیرہ علمی شان موجود اند از انجملہ کتب ذیل ہستند تحفۃ الاحباب و معرکۃ الآراء و برق خاطف در مناظرہ اہل سنت و شیعہ و تحریر الشہادتین شرح سر الشہادتین در بیان شہادت سید الشہدا رضی اللہ عنہ و خدا کی رحمت خرد و کلان در بیان میلاد سرور کائنات علیہ الصلوٰۃ والتحیات و رسالہ شہاب ثاقب در سقوط کواکب و حقائق احمدیہ در علم حقائق و تجرالتوحید در بیان شطحیات اولیاء اللہ و اسرار العاشقین در حل اقوال و اشعار عربیہ و فارسیہ بطریق صوفیہ کرام و رسالہ کشفیہ بجواب ایرادات بعض جہلہ کہ بوجہ ناواقفیت از اصطلاحات حافظ شیراز بر چند اشعار حافظیہ وارد نمودہ اند و ترجمہ دو تا رسالہ شیخ محی الدین ابن العربی در بیان لطائف موسومہ معائنات صوفیہ و مکاشفات قدسیہ و رسالہ نغمات حالات و رسالہ اشباع الکلام فی اثبات المولد والقیام و رقعات کشفی و شرح مثنوی گل کشتی و رسالہ الوان در بیان جواز و عدم جواز الوان و رسالہ در تحقیق جواز مصافحہ و معانقہ عیدین و رسالہ مجموعہ استفتا کہ اجوبہ ہر یک خود تحریر فرمودہ اند و رسالۃ الاسناد در بیان کیفیت تحصیل علوم مختلفہ متداولہ و استحصال اسناد علوم از اساتذہ۔ مولانا را طبع شعر گوئی ہم بود بنا بران تخلص خود کشفی مے کردند و دیوان کشفی کہ مجموعہ اشعار آبدار فارسی است مشتے نمونہ از خروارے بہ میزان فہم باید سنجید چند اشعار از دیوان مذکور بطور انموذج نوشتہ مے شوند ؎ آنانکہ بر خیال تو جان را فدا کنند ؛ بینند اگر ندیدہ جمالت چہا کنند ؛ محو نظارۂ رخ خوب تو دیدہا ست ؛ آنے کہ خاک پائے ترا توتیا کنند ؛ ترسم کہ رفتہ رفتہ فتد طشت من ز بام ؛ یاران اگر کلافۂ عشق تو وا کنند ؛ غیر از جفا ندیدہ دل من ز مہوشان ؛ این ہم حکایتے است کہ خوبان وفا کنند ؛ بیمار عشق بہ نشود از دم مسیح ؛ بیہودگی نگر کہ طبیبان دوا کنند ؛ تنہا نہ من سبک و گلزار و حد تم ؛ زندان تمام تکیہ بدوش صبا کنند ؛ آئینہ را بدست نگیرند زینہار ؛ خوبان اگر معاینۂ یار ما کنند ؛

ناہد تو حق شناس ئی راہ خود بگیر ✽ خاصان حق ہمیشہ بمن اقتدا کنند ✽ تر دانم چنانکہ ملائکت بر آسمان ✽
نام مرا وظیفہ بجاے دعا کنند ✽ حرف حزین بگفتۂ حافظ نمے رسد ✽ کشفی تو کیستی کہ ترا مرحبا کنند ✽

بالجملہ ہر کملے را زوالی است وکل نفس ذائقۃ الموت مسکن دل ہر صاحب خیالے
آہا ثم آہا کہ آن آفتاب فلک تحقیق وتدقیق واقع سوم رجب یوم شنبہ سال یک ہزار و
دو صد و ہشتاد و یک ہجری زیر افق عدم پنہان شدہ در کانپور پیش مسجد خودش بزمین سپردند
طاب اللہ ثراہ وجعل الجنۃ مثواہ قطعۂ تاریخ وفات آن مرجع العلوم بر سنگ بالین
مزارش چنین کندہ اند ــــ مظہر کشف وکرامات جناب کشفی ✽ ہادی راہ خدا کاشف راز
عرفان ✽ شدہ برخاستہ خاطر چو ازین گلشن دہر ✽ رفت در چشم زدن جانب باغ رضوان ✽
سال تاریخ قلمبند نمودم ارشد ✽ یوم ہفتہ سوم از ماہ رجب شد ز جہان ✽

حاجی سلطان تھانیسری بزیارت مکہ معظمہ و مدینہ طیبہ مشرف شدہ وعلوم نقلیہ را
خوب ورزیدہ و مدتے مدید در خدمت اکبر بادشاہ بودہ حسب الحکم بادشاہ موصوف
چہار سال بہ ترجمہ کتاب مہابھارت موسوم برزم نامہ بطریق انفراد و استقلال
اشتغال داشتہ بناے کہ از نقیب خان شروع شدہ بود اوباتمام رسید ہنگام ترجمہ
نویسی مہابھارت یکے ازوے پرسید کہ این چیست کہ مے نویسید گفت کہ حرف دہ ہزار
رسالہ را از زبان حال موافق مے سازم

قاضی سماء الدین الملقب بقتلغ خان وزیر سلطان حسین شرقی کہ اعلم العلماے
وقت بود در سال ہشت صد و ہشتاد و چہار ہجری بدست سلطان بہلول لودے اسیر
شدہ بزندان رفت واز مجلس مومنان رہائی یافت

مولانا سماء الدین دہلوی جامع بود میان علوم رسمی وحقیقی وتقوے وورع از
دنیا زیادہ بر ما یحتاج اختیار نکردہ وپیش مولانا سناء الدین شاگرد میر سید شریف
جرجانی تلمذ کردہ واز ملتان بسبب بعضے وقائع برآمدہ مدتہا در تھور وبیانہ وغیرہ
گذرانیدہ بدہلی آمدہ توطن کرد مرید شیخ کبیر است و نسبت ہم کبیر داشت در آخر عمر
حاسہ بصرش رفتہ بود حق سبحانہ تعالی بے واسطہ علاج بصارت را بوے رد کرد

برلمعات شیخ فخر الدین عراقی حواشی نوشتہ کہ بحل معانی آن کافی ووافی ہست ورسالہ مفتاح الاسرار ہم از تصانیف اوست تاریخ ہفتم ہم جمادی الاول سن ہنصد و یک ھ وفات یافتہ قبر او در دہلی بالاے حوض شمسی است رحمہ اللہ و مولانا تراب علی لکھنوی از اولاد امجاد شان ہستند

مولوی سناء الدین احمد بدایونی ابن مولانا محمد شفیع بن مولانا عبد الحمید ابن مولانا محمد سعید ابن مولانا محمد شریف ابن مولانا محمد شفیع بدایونی ولادت وے در سال دوازده صد و نوزده ہجری بظہور پیوستہ چنانچہ ظہور حق نام تاریخی ویست اکثرے از علوم درسیہ بخدمت مولانا فضل امام خیرآبادی و علم حدیث و تفسیر بخدمت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی تحصیل نمودہ فوائد معتمدہ در نحو و حاشیہ قاموس در لغت و دیگر مسودات عربیہ از تالیفاتش یادگار ماندوے رحمۃ اللہ علیہ بیعت بخدمت عم خود مولانا عبد المجید عین الحق داشت بماہ محرم سال دوازده صد و ہفتاد و ہشت ہجری رحلت فرمودہ

سید احمد گیسو دراز کالپوی جامع علوم ظاہر و باطن مرید پدر خود سید محمد کالپوی بود گیسو دراز کردنش بمتابعت سید محمد گیسو دراز بود کہ در دکن آسودہ اند کتاب جوامع الکلم بعبارت عربی در شرح اسماے حسنیٰ و مشاہدات بزبان فارسے در حقائق و معارف از تصنیفات اوست در سال یک ہزار و پنجاه و ہشت رحلت فرمائے عالم بقا شد قدس اللہ سرہ

سید احمد مجاہد رای بریلوی گو بظاہر بجرگہ علماے ظاہر معدود نبود مگر باطن او بنور علم الٰہی معمور بودہ وے از خاندان سادات تکیہ رای بریلی است کہ دران خاندان عالی پیش ازین بسیاری از اولیاء اللہ گذشتہ اند ہمچو شاہ علیم اللہ کہ وفاتش در سال ہزار و نود و شش ہجری و شاہ محمد عدل عرف شاہ لال متوفی سن یازده صد و نود و دو ہجری سید احمد قدس سرہ مرید و خلیفہ مولانا شاہ عبد العزیز مرحوم بود در سال دوازده صد و سی و ہفت ہجری بزیارت بیت اللہ مشرف شدہ بسال دوازده

صدوسی وہشت ہجری مراجعت نمودہ بمسکن خود رسیدہ ہفتم جمادی الثانی سال دوازدہ صد وچہل ویک ہجری روز دوشنبہ وقت عصر از تکیہ رای بریلی بعزم جہاد فی سبیل اللہ ہجرت فرمودہ بتاریخ بست وچہارم ذیقعدہ سال دوازدہ صد وچہل وشش ہجری متصل بالاکوٹ واقع ملک پنجاب شربت شہادت چشید۔ شکر اللہ سعیہ

سید محمد دہلوی بن سید مبارک بن سید محمد بن سید محمود کرمانی جامع کتاب سیر الاولیا کہ دران احوال مشایخ چشتیہ جمع نمودہ وے بصغر سن بشرف بیعت شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ مشرف شدہ وبعد از وبخدمت خلفاے او بودہ از شیخ نصیر الدین محمود کہ اجل خلفاے شیخ موصوف بود تربیت یافتہ رحمۃ اللہ علیہ

سید محمد گیسو دراز ساکن گلبرگہ ابن یوسف الحسنی الدہلوی خلیفہ راستین شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی جامع بود میان سیادت وعلم وولایت وشانے رفیع ورتبتی منیع وکلام عالی داشت دراوائل حال بدہلی تشریف داشت بعد رحلت فرمودن پیر خود بدیار دکن رفت وقبولی عظیم یافت وہمانجا رحلت فرمود اورا گیسو دراز ازان گویند کہ روزے او باچندے دیگر از مریدان پالکی شیخ نصیر الدین محمود برداشتہ بودند وقت برداشتن گیسوے او بسبب درازی در پایہ پالکی بند شد واو بسبب رعایت ادب وفرط استغراق بہ برآوردن گیسو مقید نہ شد وہم بران وضعے کہ واقع شد مسافت بعیدہ قطع کرد چون شیخ برین معنی اطلاع یافت خوشحال شدہ این بیت انشا فرمود

ہر کو مرید سید گیسو دراز شد ⁂ واللہ خلاف نیست کہ او عشق باز شد ⁂ بعض مریدانش کہ محمد نام داشت ملفوظاتش موسوم بجوامع الکلم جمع کردہ واز تصنیفات خاص وے کتاب اسمار است کہ حقائق ومعارف بزبان رمز وایما والفاظ واشارات بیان فرمودہ

مفتی سید محمد لاہوری بن مفتی غلام محمد لاہوری صاحب علم وعمل بود کتاب خلاصۃ المدارج وفقہ محمدی ومخزن الفرایض از تالیفات اوست بارادہ زیارت حرمین شریفین قدم براہ سفر نہادہ کہ ناگاہ متصل ٹھٹھ کوٹ سفر آخرتش پیش آمد روانہ دار البقا گردید

سید محمد قنوجی از فرقہ سادات رسول دار و استاد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ ماہر علوم ریاضیہ وادبیہ بود حاشیہ مطول از تصانیف اوست

مولوی سید محمد برہانپوری ابن شاہ فضل اللہ نایب رسول اللہ دانشمند بزرگ و عارف سترگ بعد وفات پدر وسادہ آرای افادہ علوم در برہان پور شد از تصانیفش کتاب تحفۃ المرسلہ مشہور و معروف است

سید محمد مکی الدہلوی ابن سید جعفر المکی متبحر دانشمند خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی در توحید و تفرید مقام عالی داشت کتاب بحر المعانی و دقائق المعانی و حقائق المعانی و رسالہ اسرار روح و رسالہ پنج نکات و بحر الانساب در بیان نسب اہل بیت از تصانیف اوست بعہد سلطان بہلول لودی در سن ہشت صد و نود و یک ہجری رحلت فرمود

میر سید محمد امروہی عالم باعمل صاحب صلاح و تقوی و ورع بود از سید جلال تلمیذ سید رفیع الدین در بدایون تحصیل علوم کردہ بعد از تحصیل کمالات بدرس و افادہ مشغول شد و در اواخر در سلک ملازمان درگاہ بادشاہی بمرتبہ اختصاص رسیدہ بمنصب میر عدلی عز امتیاز یافت و درین منصب جلیل القدر طریق عدالت و انصاف و صدق و امانت سلوک داشتے تا زمانیکہ او بدربار اکبری بود ہیچ مبتدعی و ملحدی را قدرت رخنہ انداختن در دین اسلام نبود بعد از و نام میر عدلے بر سائر مردم مجازی و عاریتی گشت در سن نہصد و ہشتاد و چہار ہجری بحکومت بھکر فائز شدہ ہمانجا در سن نہصد و ہشتاد و شش ہجری بجوار رحمت حق پیوست

سید محمد بلگرامی ابن سید عبد الجلیل الحسینی الواسطی بلگرامی در علم ادب کمالی داشت شاگرد سید طفیل محمد اترولوی بود و استفادہ فنون عربیہ و فروع ادبیہ از والد خود کردہ کتاب الجزء الاشرف من المستظرف منتخب کتاب مستظرف از مؤلفات اوست کہ در سال یک ہزار و یک صد و پنجاہ و پنج ہجری انتخاب کردہ ہشتم شعبان شب شنبہ سال یک ہزار و یک صد و ہشتاد و پنج ہجری وفات یافتہ در بلگرام مدفون شد طاب اللہ ضریحہ

شیخ سیف الدین سرہندی ابن شیخ محمد معصوم ابن شیخ احمد مجدد قدس سرہم جامع علوم عقلیہ ونقلیہ بود اکتساب علوم از والد ماجد خود کردہ وہم در طریقت مرید وے وبہ لقب محی السنہ مشہور بود وبارباب دنیا تعلق نداشت بمجرد شنیدن نام اللہ تعالیٰ حالتی بروی طاری مے شد درسال ہزار ونود وہشت ہجری وفات یافتہ قدس سرہ

حرف الشین المعجمہ

شاہ احمد شرعی ساکن چندیری دانشمندی متبحر ودرویشی کامل کبیر السن جامع جمیع علوم عقلیہ ونقلیہ رسمیہ وحقیقیہ بود در دیار چندیری ملک مالوہ توطن داشت وی درجواب ابیات صاحب کشاف کہ در طعن اہل سنت وجماعت دارد اشعار ہمان وزن وقافیہ گفتہ ہست **اشعار صاحب کشاف** وجماعۃ سمّوا ہواہم سنۃ وجماعۃ حمر لعمری موکفہ ٭ قد شبہوہ بخلقہ تخوفوا ٭ شنع الوری فتستروا بالبلکفہ ٭ **جواب شاہ احمد شرعی** عجبا لقوم ظالمین تلقبوا ٭ بالعدل ما فیہم لعمری معرفہ ٭ قد جاءہم من حیث لایدرونہ ٭ تعطیل ذات اللہ مع نفی الصفہ ٭ وفات او درسن نہصد وبست وہشت ہجری بوقوع پیوستہ شیخ عبدالغنی سُنپتی کہ دانشمند متشرع ومتعبد بود شاگرد اوست۔

شیخ شاہ محمد فاروقی از اکابر علمای جونپوری بورع وتقوی موصوف وہموارہ بافادہ ودرس علوم مصروف بود ملا محمود جونپوری نبیرہ اوست شیخ موصوف درسال ہزار و سی ودو ہجری وفات یافتہ روح اللہ روحہ

شرف الدین احمد منیری ابن یحیی المنیری وی از مشاہیر مشایخ ہندوستان است چہ احتیاج کہ کسی ذکر مناقب وی کند اور اتصانیف عالیہ ہست از جملہ تصانیف او مکتوبات مشہور ولطیف ترین تصانیف اوست بسیارے از آداب طریقت واسرار حقیقت دران اندراج یافتہ وبرآداب المریدین نیز شرحے دارد ووے مرید خواجہ نجیب الدین فردوسی است قبر شیخ شرف الدین در بہار ست یزار ویتبرک وی رحمۃ اللہ علیہ در سال ہفتصد وہشتاد ودو ہجری وفات یافتہ

مفتی شرف الدین رامپوری ماہر علوم فلسفہ ومنطق مشہور ہست داماد

ملا احمد ولایتی بود در سال دوازده صد و پنجاه و شش ہجری ہنگامیکہ از کلکتہ برام پور میرفت درا ثنا ے راه به فتح پور ہنسوه بنابر فاتحه خوانی قبر مولوی محمد سعید داماد خودش که بدرگاه سید شاه راجی قدس سره مدفون اند بمسکن برادر کلانم حکیم احسان علی خان فرود آورده دران وقت راقم ہیچمدان صغیر السن بود لاکن ہنوز حلیه او بصفحه خیالم مرتسم ہست که وے میانه قد سیاه رنگ سفید ریش نحیف الجثه ضعیف القوی بود از تصانیف او سراج المیزان در منطق و شرح سلم تا لایجد ولا یتصور و بعض فتاوای فقیہه مشہور اند

حکیم شریف خان دہلوی طبیب مشہور و معروف ہست عجالہ نافعه و تالیف شریفی و علاج الامراض بود ستور الفصد و حاشیه نفیسی و حاشیه شرح اسباب وغیره از تصانیف اوست وفاتش در سال دوازده صد و سی و یک ہجری واقع شده شاعری تاریخ فوتش این چنین یافته

ــــــه دریغا ازین دار فانی گذشت * حکیم و طبیب و لطیف و ظریف * خرد گفت سال وفاتش ببین * صد افسوس مرزا محمد شریف

مولانا شعیب دہلوی پدرش ملا منہاج در صغر سن از لاہور بقصد تحصیل علم در دہلی آمد و در تحصیل علوم ریاضات شاقه کشید بعده در عہد دولت سلطان بہلول لودی مفتی شہر شد و ہمین جا سکونت ورزید مولانا شعیب عالم و عامل در صورت و سیرت ملک تمثال بود و در وعظ و تذکیر بے نظیر زمان خود وقتیکه وعظ گفتی و قرآن خواندی ہیچ کس را مجال عبور ازان راه نبودے اگرچه خود بار گران بر سر داشتی ایستاده شدے و استماع نمودی و اورا در وعظ بحسب اختلاف مقامات وعد و وعید حالات عارض شدے جمیع اکابر و علماے شہر دہلی در پاے وعظ او حاضر شدندی و اکثر از موالی و آہاے شہر در ابتدا شاگرد او بودند بسال نہصد و سی و شش ہجری وفات یافته قبرش در دہلی بر بالاے حوض شمسی ہست نور الله مرقده

قاضی شمس الدین شیبانی دانشمند متبحر بود از دہلی در زمان تغلق شاه بنارنول رفت در بدایت حال گاہے ز سنت نکاح در دست او نیامده بود بقصد زیارت خانۂ کعبه بر آمد و چون بگجرات رسید در مسجدے در آمد و واعظی معتزلے مذہب بر منبر بر آمده تقریر مذہب

اعتزال کہ در مادہ خلق افعال عباد ہست کرد گفت این دست منست اگر بکشایم من بکشایم واگر بربندم من بربندم ہیچ کس را از حاضران قوت مجادلہ او نبود قاضی شمس الدین گفت اگر قدرت بدست تست چرا دست بر پشت بربندے حاکم گجرات را این دخل وے خوش آمد جاریہ کہ از دار الحرب آوردہ بودند پیش کش او کرد واز وے اولاد شد حق سبحانہ در اولاد او برکت داد و علم بخشید رحمۃ اللہ علیہم اجمعین یکے از اولاد او بنام تاج الافاضل بود از وے پنج پسر شدند ہمہ دانشمند ومتقی یکے از پسران او قاضی مجد بود پدر شیخ احمد مجد کہ ذکر او در حرف الف گذشت داو راہفت پسر ہمہ عالم وعامل بودند

مولانا شمس الدین یحیی اودہی وی از تلامذہ مولانا فرید الدین شافعی است کہ شیخ الاسلام اودہ بود از اودہ بنا بر تحصیل علم بدہلی قدوم آوردہ وبخدمت مولانا ظہیر الدین بہکری تلمذ نمودہ از مشاہیر علماے شہر دہلی گشت بیشتر مردم شہر در تلمذ بوے انتساب مے کردند بآن نسبت مفخر ومتبجح بودند گویند او را شرحے است بر مشارق الانوار ودران نقل کردہ کہ ما تا آنی قطو وے روزے با مولانا صدر الدین ناوے بخدمت شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہٗ آمد شیخ پرسید در شہرے باشید چیزے تعلّم مے کنید گفت آری بخدمت مولانا ظہیر الدین بہکری اصول بزدوی می خوانیم شیخ ایشان را از بعضی مواضع کہ باشکال مشہور بود پرسید گفت کہ سبق ما ہمین جا رسیدہ است این حرف بر ما نیز مشکل ماندہ است شیخ آنرا حل کرد ایشان را اعتقاد در حق شیخ راسخ شد بعد از مدتے مولانا شمس الدین یحیی مرید شد وبمرتبۂ کمال رسید واز اعاظم خلفاے شیخ گشت ومیان یاران اعلی شیخ معظم ومکرم وصاحب صدر شد واز تکلفات ومراعات رسم وعادات مبرا واز تعلق تزویج معرا بود وکمتر کسے را مرید گرفتی شیخ نصیر الدین محمود کہ از تلامذہ اوست در مدح وے گفتہ شعر سالت العلم من احیاک حقاً ٭ فقال العلم شمس الدین یحیی ٭ بزمانیکہ سلطان محمد تغلق شاہ دہلی تیغ قہر وسیاست بر خلائق خصوصاً بطائفہ مشائخ آختہ بود مولانا شمس الدین یحیی را طلبیدہ گفت مثل تو دانشمندی اینجا چکند بکشمیر برو ودر بتخانہاے آن دیار بنشین وخلق خدا را باسلام دعوت کن مولانا از پیش سلطان براے تہیہ اسباب سفر ہم آمد وگفت کہ من شیخ را بخواب دیدہ ام کہ مرا می طلبد مردم

چہ می گویند من بخدمت خواجہ خود میروم ایشان مرا کجا می فرستند فردای آن روز بر سینہ او دنبلی برآمد و بیمار افتاد این خبر بسلطان رسید حکم کرد کہ او را بدرگاہ ما بیارند مبادا کہ بہانہ میکردہ باشد درہمین اثناء بسال ہفتصد و چہل و ہفت ہجری ازین عالم رحلت فرمود قبر او در یاران چبوترہ در دہلی است رحمۃ اللہ علیہ۔

مولوی حافظ محمد شوکت علی صدیقی سندیلی ابن چودھری سند علی بن چودھری

منصب علی تاریخ نوزدہم محرم الحرام یوم الخمیس سال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری ولادت یافتند جدشان چودھری منصب علی بخشی بنبیرۂ اولین خود ہزار ہا روپیہ صرف فرمود سرگاہ عمر شریفش قریب بسہ سال رسید دنبلی زیر کمر برآمد کہ از صدمہ آن اعصاب پای تشنج شدہ ہر دو پا لاغر و کوتاہ گشتند و مانع رفتار شدند با وجود تداوی اطبای عصر از ان آفت مخلصی دست نداد بعمر چہار سال و چہار ماہ و چہار روز کہ معمول شرفای مسلمانان ہندوستان است رسم تسمیہ خوانی بظہور پیوست حفظ قرآن مجید از سید فتح اللہ سندیلی و حافظ محمد ابراہیم خیر آبادی نمودہ بچہار سال فراغت یافتند در خدمت مولوی سید فقیہ اللہ سندیلی و ملا اعز رقل بخاری قدس سرہ مستفید شدند بعدہ والد ماجد شان یعنی چودھری مسند علی مولوی تراب علی ابن شیخ شجاعت علی لکھنوی را کہ دانشمند متبحر بودند بمشاہرہ پنجاہ روپیہ نقد باضافہ خوراک و پوشاک و صرفہ چند طلبہ بنابر تعلیم صاحب ترجمہ ملازم کردند کہ در مدت قلیلہ از کتب درسیہ بخدمت مولوی معزی الیہ فراغ حاصل کردند لیکن والد ماجد شان چودھری مسند علی قبل از فراغ داعی اجل را اجابت لبیک گفتہ رہگرای عالم بقا شدند اعمام شان چودھری حشمت علی و چودھری عظمت علی کہ موجود بودند تقریب فراغ بکشادہ پیشانی تمام بصرف پانزدہ ہزار روپیہ بانجام رسانیدند جزاہم اللہ خیراً درین تقریب بسیاری از علما و صلحا و طلبہ و حفاظ و اطبا و حجاج و مشائخ مدعو بودند صاحب ترجمہ بعد نماز جمعہ وعظ آیہ کریمہ وعلم آدم الاسماء الآیۃ گفتند بعدہ سورۂ فاتحہ و حدیث انما الاعمال بالنیات خواندند و علمای موجودین از دست خاص دستار فضیلت بفرق مبارکش بستند و مولوی تراب علی را یک ہزار روپیہ نقد و دوشالہ و رومال وغیرہ اعمام صاحب ترجمہ

نذر کروند علی ہذا القیاس دیگر علما حسب حال بذل نمودند مشار الیہ بدرس وتربیت طلب
علوم مصروف اند و از مولوی سید حسین احمد ملیح آبادی وشاہ خادم صفی صفی پوری وسید شاہ
نوازش احمد صفی پوری وشاہ محمد علی صفی پوری بیعت وخلافت سلاسل قادریہ وچشتیہ
وسہروردیہ حاصل نمودہ وصدہا مردم مریدانش ہستند مؤلف ہیچمدان را در تالیف این
تذکرہ از حضرتش امدادے کامل رسید کہ اداے شکرش بہزار زبان ہم نمی تواند کرد
سلمہ اللہ وابقاہ واوصلہ الی ما تمناہ تصانیفہ الشہیرہ حاشیہ شرح جامے
الاستقصار فی الاستغفار۔ علم الیقین فی مسائل الاربعین ثمرآت الانظار فیما مضی من الآثار
غایۃ الادراک فی مسائل السواک آثار الہدے فی تحقیق الصلوۃ الوسطی۔ کشف المستور عن وجہ
السحور کتب زیر تالیف ختمہا اللہ بالخیر رسالہ در باب طہارت مصلے۔ رسالہ
انشراح الصدر بلیلۃ القدر۔ رسالہ بجواب بطلان خلافت خلفای ثلثہ۔ افاضۃ المنافع بمسائل
اختلاف المطالع در تحقیق رویت ہلال۔ عقد اللولو المسحور فی تکملۃ کشف المستور۔ افہام
السائل بجواب مایۃ مسائل۔ انشاء خرد افزا۔ تاریخ سندیلہ

قاضی شہاب الدین دولت آبادی ابن شمس الدین بن عمر الزاولی در دولت آباد
متولد شدہ از قاضی عبد المقتدر دہلوی ومولانا خواجگی تلمیذ مولانا معین الدین عمرانی اکتساب
علوم کردہ ہرگاہ لشکر امیر تیمور متوجہ دہلی شد قبل رسیدنش بدہلی قاضی شہاب الدین
ہمراہ استاد خود مولانا خواجگی از دہلی بکلپی شتافت مولانا خواجگی بکالپی رخت
اقامت انداخت وقاضے بجونپور رفت سلطان ابراہیم شرقی قدوم قاضے مغتنم شمردہ
باعزاز وتعظیم تمام پیش آمدش واو را بملک العلما ملقب کرد قاضے وسادہ افادہ ودرس
بجونپور مزین فرمود وبتصنیف کتب مصروف گردید از انجملہ بحر مواج تفسیر قرآن مجید
بزبان فارسے وحاشیہ کافیہ وکتاب ارشاد در نحو کہ دران تمثیل ہر مسئلہ در ضمن
عبارت ادا کردہ فقیر کتاب مذکور بہ کتب خانہ مولانا مفتی علی کبیر مچھلی شہری دیدہ بود و
بدائع البیان در فن بلاغت وشرح بزدوی در اصول فقہ وشرح قصیدہ بانت سعاد
ورسالہ در تقسیم علوم بعبارت فارسی ومناقب السادات وفتاوای ابراہیم شاہی وغیرہ

از تصانیف وی مشہور اند تاریخ بست و پنجم رجب سال ہشت صد و چہل و نہ ہجری رحلت فرمود
بجونپور جانب جنوب مسجد سلطان ابراہیم کہ بنام مسجد اٹالہ شہرت دارد مدفون شد مؤلف
اوراق در سال شصت و یکم صدی سیزدہم ہجری وقتیکہ از مچھلی شہر بغازی پور مے رفت
مرقدش را زیارت کردہ نور اللہ مرقدہ صاحب تاریخ فرشتہ نوشتہ کہ اصل او از غزنین است
در دولت آباد دکن نشو و نما یافتہ سلطان ابراہیم شرقی در تعظیم و توقیر او بسیار می کوشید
و بروزہاے متبرک در مجلس سلطان ابراہیم بر کرسی نقرہ مے نشست گویند
وقتے قاضی را مرضے طارے شد سلطان بعیادت او رفتہ بعد از تفتیش احوال
و اظہار لوازم مہربانی قدحے پر از آب کردہ گرد سر مولانا گردانیدہ بنوشید و گفت بار خدایا
ہر بلاے کہ در راہ او باشد نصیب من گردان و او را شفا بخش از ینجا عقیدہ آن صاحب
تخت و تاج نسبت علماے شریعت محمدی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم معلوم میتوان کرد
کہ تا چہ غایت بود۔

شہاب الدین معمائی در فن معما گوئی مہارت کاملہ داشت ہمراہ بابر شاہ بہند آمدہ
در سلک ندماے مقرب او انتظام داشت رسالہ در تبیین و توضیح علم معما از تصنیفات
اوست بسال نہصد و چہل و دو ہجری بعہد ہمایون شاہ فوت شدہ شہاب الثاقب
تاریخ فوت اوست

ملا شگرف کشمیری از احفاد بابا عثمان گنائی و علماے نامدار کشمیر محدث و فقیہ
جامع علوم عقلی و نقلی بود ملا فیروز مفتی برادر زادہ اوست پیش علماے شہر خود کتب درسیہ
گذرانیدہ بحرمین شریفین رفتہ و از ابن حجر مکی اجازت حدیث یافت باز بہ کشمیر آمدہ بافادہ
طلبہ علوم مے پرداخت کہ اجلش در رسید بمحلہ قلاش پورہ مدفون گشت۔

حکیم شیر علی احمد آبادی بن حکیم محی الدین صدیقی و الد ماجد این مسود اوراق اولاً
کتب درسیہ طبیہ بحضرت والد خود تحصیل فرمودہ بعد از ان بمقام لکھنؤ پیش حکیم امام بخش
مرحوم تلمیذ حکیم محمد اسحاق خان دہلوی مغفور مطب نمودہ فن طبابت را بحذاقت رسانید
و بسرکار نواب آصف الدولہ بہادر بعہدہاے معتبر مثل تحصیلداری و فوجداری

ملازمت کرده بعمر شیخوخت خانه نشین شده به معالجه مرضاے مے پرداخت واز کسی خواہان مزد
نے شد واوقات شبانروزی بتلاوت قرآن مجید وورود دلائل الخیرات وصلوٰۃ پنجگانہ صرف
مے نمود وے غفرالله له بعد فراغ نماز چاشت واشراق بر سر یکہ نشستگاہ او بود نشست
به پرسش احوال مرضائے کہ موجود بودند مے پرداخت وہر یکے را علاج مناسب تجویز میفرمود
حتی الامکان نسخه قلیل الاجزا وکثیر المنفعت تجویز مے کرد وبخانہ کسے نے رفت وازاہل برادری
ومردم مفلوک الحال چیزے نے گرفت انچہ از اغنیاے بیرونی بدو مے رسید ہمہ بداوات
غربا صرف مے نمودی را طریق معالجہ عجیبے بود کہ تعلق بدید وشنید ندارد روزی طفلی را
پیش وے آوردند کہ بدرد گوش بیہوش بود وے گفت کہ چیزے در گوشم مے کاود والد
مرحوم فرمود کہ نے حقہ بیارید چون نے آوردند اورا از کارد کہ در قلمدانش بود ہمچو قلم تراشیده
در گوش ماؤف طفل نهاد وبطرف دیگر فتیلہ سوزان نهاد بلبے بر نیامد کہ طفل متبسم گردید
ہرگاہ نے را بزمین زدند بچہ ہزار پاکہ آنرا کنکھجورہ گویند برآمد مردمان ششدر شدند زنے
خمیازه کرده ہر دو دست بالاے سر برد ہمچنان دستہاش کشیده ماندند بہیچ تدبیر فرود
نے آمدند والد مرحوم فرمود کسے کہ باین زن رشتہ مضحکہ داشتہ باشد دفعۃً دست خود
زیر ناف زن برد ہمچنین کردند زن ماؤف ہر دو دست دفعۃ فرود آورد باوائل ماہ شعبان المعظم
سال دوازده صد وپنجاه وشش ہجری حضرت قبلہ گاہے بعارضہ تپ واسہال کبدی
مبتلا شدند حکیم مردان علی وحکیم احسان علی مؤلف طب احسانی اخلاف حضرت
شان کہ از مؤلف ہمچو ان کلان تر ودران وقت موجود بودند ہر یکے طبیب حاذق بود
بمداواے کوشیدند لاکن ع قضاے نبشتہ نباید ستردن تدبیرے کارگر نشد بتاریخ
چہاردہم رمضان المبارک سال مذکور وقت نماز عشا کلمہ طیبہ گویان بعمر ہفتاد وپنج سالگی جان
بحق تسلیم فرموده بمقابر آباے واقع احمد آباد مدفون شدند ہفت پسر یعنے حکیم
مردان علی وحکیم علی رضا وحکیم احسان علی ومولوی حکیم امان علی وحافظ قربان علی وحکیم فرمان علی
وبنده رحمان علی مؤلف وپنج دختر اعقاب خود گذاشتند وجملہ اولاد پسری ودختری
از ذکور واناث خرد وکلان شصت کس وقت وفات آن جناب زنده وموجود

بودند

بودند یک روز قبل از وفات ہمہ را پیش خود طلبیدہ یگان یگان را پرسش فرمودہ رخصت نمودند مؤلف اوراق دران وقت از سال یازدہم ماہی چند تجاوز کردہ بود شعرا ے وقت تاریخ وفات آن سرور کہ نوک ریز خامہ فرمودند ثبت ذیل اند ازان جملہ از شیخ نیاز محی الدین سلوانی شبر علی بفن طبابت بہ ملک ہند ؛ بود ہست بی مبالغہ بابو علی سہیم ؛ رحلت بخلد کرد ز دار الشفای دہر ؛ در خانہ باغ خلد برضوان بود ندیم ؛ تاریخ آن بدیہہ ز طبع صحیح ریخت ؛ افسوس بے علاج طبابت شدہ سقیم از مولوی کفایت علی کافی مراد آبادی جو شبر علی نے کیا انتقال ؛ تو کافی نے مناسب ہی بہر ثواب ؛ یہی سال تاریخ لکھدیجئے ؛ بہ لوح لحد خادم بوتراب ۱۲۵۶ از صنعت مراد آبادی حکیم شبر علی ثانی فلاطون تھے ؛ یہ بچا ہا آپنے اب سیر بہ جنت کی یہی ہے سال وفات اُن کا صنعت از سرآہ ؛ ہزار حیف مسیح زمان نے رحلت کی ؛ از شاعری لکھنوی چو رفت از جہان شیخ عالی نسب ؛ کہ راز خفی بود بروے جلی ؛ خرد از سر جہد تاریخ گفت ؛ بود با علی حشر شبر علی ؛ ۱۲۵۶

حرف الصاد المہملۃ

ملا صادق حلوائی سمرقندی علامۂ زمان رتبہ او ازین عالی تر ست کہ در شمار شعرا در آوردہ شود ملاے خوش فہم و خوش بیان بہ مادۂ بود بعد از تردد بسیار بہندوستان آمدہ و کشان کشان توفیق رفیق او شدہ بزیارت بیت اللہ و اماکن شریفہ آن دیار بر دو در سن نہصد و ہفتاد و ہشت ہجری مراجعت نمودہ قصد وطن مالوف کرد و در اثنای راہ مرزا محمد حکیم وے را بکامل تکلیف توقف فرمودہ سبق شروع کرد وے در شعر گوئی سلیقہ خوب و فطرتی عالی داشت صاحب دیوان است از نتیجہ طبع اوست ؎ دل گم شدہ دیدم کس نشان از و ؛ در خندہ است لعل تو دارم گمان از و ؛ و لہ ضمیر دوست چو آئینہ در مقابل ماست ؛ در و معاینہ پیداست انچہ در دل ماست ؛ و لہ درد عشقت کز تو پنہان در دل و جان داشتم ؛ شد عیان از چہرہ ام ہر چند پنہان داشتم ؛

سید صبغۃ اللہ بروجی نامش سید مجد الدین بن سید روح اللہ حسینی شاگرد

شیخ وجیہ الدین گجراتی وخلیفہ او بود زمانے حسب اشارہ پیر خود بدرس وارشاد مشغول ماند وگروہی عظیم از خلائق بحلقہ تلمذ وارادت او در آمد زان بعد بحرمین شریفین رفتہ شرف زیارت حاصل کردہ بوطن خود باز آمد ودر سال نہصد ونود ونہ ہجری بمالوہ قدوم آوردہ وازانجا باحمد نگر آمدہ تا سالے بایماے برہان الملک مرزبان مالوہ مقیم بودہ بارادۂ حرمین شریفین رہگراے بیجاپور گشت سلطان ابراہیم بیجاپوری بخدمات لائقہ پیش آمدہ سامان سفر مہیا کرد وبرجہاز خاص سوار کردہ سمت حرمین روانہ نمود سید موصوف مع توابع وخدام بحرمین رسیدہ بعد شرف یابی زیارت در جبل احد قریب مدینۂ منورہ رخت اقامت انداخت وجواہر خمسہ محمد غوث گوالیارے رامعرب نمود کتاب الوحدۃ ورسالہ ارادۃ الدقائق فے شرح مراۃ الحقائق وما لا یسع للمرید از مصنفات اوست احمد شنادی وحسن قراقی وحبیب اللہ وعبد العظیم از تلامذہ وے اند در سال ہزار وپانزدہ ہجری بمدینۂ طیبہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ رحلت فرمود رضی اللہ عنہ بَرَوَج بفتح بای موحدہ وسکون راے مہملہ وفتح واو وجیم بروزن جعفر شہریست بصوبۂ گجرات

صدر جہان پہانوی ساکن پہانی کہ دہی است از توابع قنوج سیدی فاضل خوش طبع بود وکسب کمالات در خدمت شیخ عبد النبی صدر الصدور گنگوہی کردہ بسعی شیخ موصوف چندین سال مفتی ممالک محروسہ بود زان بعد ہمراہ حکیم ہمام بالیلچیگری نزد حاکم توران زمین رفتہ وباز آمدہ بصدارت سرفراز شد

قاضی صدر الدین جالندہری ثم اللاہوری در عہد اکبر بادشاہ قاضے بندر بہروج ملک گجرات دانشمند متبحر از تلامذہ مخدوم الملک عبد اللہ سلطانپوری اوست بود در تحقیقات از وفائق بودہ اعتقاد باہل تصوف وطبع خوش داشت بااین ہمہ بسادہ لوحے خود آن چنان مغلوب حسن ظن بود کہ اگر کسے را بشیوہ تجرید یافتی گو آنکس مبتدع بودی بجلازمتش رفتی ودست بستہ ایستادی روزے یکے از مدعان عیار باو گفت کہ خضر علیہ السلام دایم ہمراہ من مے باشد قاضے در پایش افتادہ گفت کہ مرا بنما مرد عیار گفت الحال مرا فکر کد خدائی دختر دامنگیر ہست وآن موقوف بہ ہفت صد تنگہ است

بعد از فراغ خاطر ازین کار ترا بخضر ملاقی سازم قاضی فی الحال ہفت صد تنگہ باو داد بعد
از دو روز آنکس پیش قاضی آمده گفت بیا کہ خضر را بتو نمایم قاضی را بدریا برد عیار طویل القامۃ و
قاضی کوتاه قد بود در آبی کہ تا حلق بود رفتہ استاد گفت کہ بیا این جا خضر ست قاضی
گفت من شناوری نمی دانم چگونہ بیایم مرد گفت ترا بجای خضر دلالت کردم اگر تو نتوانی آمد گناه من چیست

صدر الدین حکیم دہلوی عمده ترین اطباے وقت وی را در صناعت طب مہارت
تامہ بود و از اجلہ خلفاے شیخ نصیر الدین محمود است در طفولیت منظور نظر شیخ نظام الدین
اولیا نیز شده قصۂ پیدائش وی بدعاے سلطان المشایخ و ربودن پریان وی را بنا بر معالجہ
بیمار در اخبار الاخیار مذکور ست از تصانیف وی صحائف است بس فصیح و متین
مشتمل بر معارف و حقائق رحمۃ اللہ علیہ

مفتی صدر الدین دہلوی اصلش از کشمیر ست وی در دہلی متولد شده اکتساب
علوم نقلیہ بخدمت مولانا شاه عبد العزیز و مولانا عبد القادر و مولانا محمد اسحاق نموده و علوم
عقلیہ از مولوی فضل امام خیر آبادی اخذ کرده فائق الاقران شد از سرکار انگلیشیہ بعہدۂ
صدر الصدوری و افتاے دہلی سربلندی داشت با مروت و احسان بود و اکثر طلبہ
مدرسہ دار البقا را کہ زیر جامع مسجد دہلی بود طعام و لباس می داد بسال دوازده صد و ہفتاد
و سہ ہجری کہ زمان غدر بود باتہام فتواے جہاد منصب و جائداد منقولہ و غیر منقولہ از دست
رفت و تا چند ماه نظر بند بود بعد تحقیقات رہا شده جائداد غیر منقولہ باز یافت جائداد منقولہ
کہ در معرض البیع من یزید در آمده واپس نشد زمان بعد ہم بدرس می پرداخت طبع
موزون داشت اشعار عربی و فارسی و اردو می گفت و آزرده تخلص وی بود و بسیارے
مردم از بلاد و امصار بعیده آمده ازو مستفید می شدند بوجہ کثرت درس و افتا بتصانیف
کم توجہی داشت رسالہ منتہی المقال فی شرح حدیث لا تشد الرحال و در المنضود فی حکم
امرأة المفقود و اجوبہ کثیره استفتاہا ازو یادگار اند تا دو سال بمرض فالج مبتلا بوده بعمر ہشتاد و
یک سالگی بروز پنجشنبہ بست و چہارم ربیع الاول سال دوازده صد و ہشتاد و پنج
ہجری وفات فرمود و مولوی ظہور علی المخاطب بہ شمس الشعرا تاریخ وفاتش

چنین یافتہ سے چہ مولاناے صدر الدین کہ در عصر ؛ امام اعظم آخر زمان بود ؛ زہے صدر الصدور نیک محضر ؛ بعدل وداد چون نوشیروان بود ؛ بروز پنجشنبہ کرد رحلت ؛ کہ این عالم نہ جاے جاودان بود ؛ ربیع الاول و بست و چہارم ؛ وداع او سوے دار الجنان بود ؛ ظہور افسوس آن اوستاد ذی قدر ؛ پدر وارم ہمیشہ مہربان بود ؛ چراغش ہست تاریخ ولادت

کنون گفتم چراغ دو جہان بود ؛ ۱۲۸۵

مفتی صدر الدین لکھنوی از اولاد شیخ محمد عرف شیخ قاضی پسر اکبر شیخ اعظم ثانی بود عالم مسن و بزرگ طبع شعر گوی داشت در زمانیکہ ارادت خان فوجدار لکھنؤ بہ بیت اقامت خود محلہ ارادت نگر آباد کرد و عمارت عالی ترتیب داد صاحب ترجمہ در مدح خان مذکور و تعریف عمارت قصائد و غزلیات نوشتہ از آن جملہ اینست سے ہمہ آفاق چون جسم و جہان راجان ارادت خان ؛ صفات عالیاتش گوہر است و کان ارادت خان ؛ شود آباد ہر جاے کہ افتد یک نگاہ او ؛ خراب آباد گیتی را سر و سامان ارادت خان ؛ **ولہ ایضاً** ہر سوختہ کان بہ ارادت نگر آید ؛ گر چوب خشک است کہ با برگ تر آید ؛ جای ہست مصفا کہ اگر دیدۂ یعقوب ؛ اندر نظر آرد غم یوسف بسر آید ؛ وفاتش در سال ہزار و ہفتاد و پنج ہجری واقع شدہ پسرش محمد صادق تاریخ وفاتش و تاریخ بنای مقبرہ کہ در سن یازدہ صد و نہ تعمیر شدہ این چنین یافتہ سے شدہ تاریخ وصال وے و تاریخ بنا ؛

کہ بود خانہ جنت زپی دوست خدا ؛ ۱۱۰۵

مولوی سید صدیق حسن خان بہادر ابن مولوی سید آل حسن قنوجی کنیت شان ابو الطیب است بسال دوازدہ صد و چہل و ہشت ہجری بقنوج متولد شدہ علوم درسیہ مروجہ بخدمت مفتی صدر الدین خان دہلوی و علوم تفسیر و حدیث وغیرہ از علماے یمن و ہند مثل قاضی حسین بن محسن انصاری و شیخ عبد الحق بن فضل اللہ ہندی و شیخ محمد یعقوب دہلوی مہاجر برادر مولوی محمد اسحاق دہلوی اکتساب فرمود از ہر یکے اجازت عامہ تامہ یافتہ بمطالعہ کتب متنوعہ علوم متعددہ پرداخت تا اینکہ مطیہ سفرش بریاست بھوپال کہ از ممالک مالوہ است رحل اقامت انداخت در آن بلدہ ترقیات

روز افزون استقبالش کرد بوزارت و نیابت چہ گفتہ آید بزوجیت رئیسہ بھوپال در سال دوازده صد و ہشتاد و ہشت ہجری رسیده بخطاب نوابی و خانی کامیاب گردید و نشان مجیدی درجۂ ثانیہ از سلطان عبدالحمید خان عثمانی یافتہ دو فرزند ارجمند از بطن زوجۂ دیگر دارد یکے میر نور الحسن خان طیب دوم میر علی حسن خان طاہر ہر دو صاحب علم و ثروت مثل پدر اند کتب مؤلفہ صاحب ترجمہ بزبان ہندی و فارسی و عربی کہ در مطابع بھوپال و مصر و قسطنطنیہ وغیره مطبوع شدند اسماے آنہا بذیل مذکور اند ابجد العلوم۔ اتحاف النبلاء۔ الاحتواء۔ الادراک۔ الاذاعہ۔ اربعین حدیث۔ افادة الشیوخ۔ اکسیر فی اصول التفسیر۔ اکلیل الکرامہ فی تبیان مقاصد الامامہ۔ الانتقاد الرجیح فی شرح الاعتقاد الصحیح۔ بدور الاہلہ۔ بغیۃ الرائد فی شرح العقائد۔ البلغہ الی اصول اللغہ۔ بلوغ السؤل من اقضیۃ الرسول۔ تمیمۃ الصبی۔ ثمار التنکیت فی شرح ابیات التثبیت۔ الجنۃ فی الاسوة الحسنۃ بالسنۃ۔ حجج الکرامہ فی آثار القیامہ۔ الحرز المکنون من لفظ المعصوم المامون۔ حصول المامول من علم الاصول۔ الحطہ بذکر الصحاح الستہ۔ حل الاسئلۃ المشکلہ۔ حیتیۃ الاکوان۔ دلیل الطالب الی ارجح المطالب۔ ذخر المحتی من آداب المفتی۔ رحلۃ الصدیق الی البیت العتیق۔ الروضۃ الندیہ فی شرح الدرة البہیہ۔ ریاض الجنۃ فی تراجم اہل السنۃ۔ السحاب المرکوم۔ سلسلۃ العسجد فی ذکر مشائخ السند۔ شمع انجمن صافیہ شرح شافیہ۔ ضالۃ الناشد۔ ظفر اللاضی بما یجب فی القضاء علی القاضی۔ العبرة مما جاء فی الغزو و الشہادة و الہجرة۔ العلم الخفاق من علم الاشتقاق۔ عون الباری بحل ادلۃ البخاری۔ غصن البان۔ غنیۃ القاری۔ فتح البیان فی مقاصد القرآن۔ فتح المغیث بفقہ الحدیث۔ الفرع النامی من الاصل السامی۔ قصد السبیل۔ قضاء الارب۔ قطف الثمر۔ کشف الالتباس۔ روشیعہ۔ لف القماط۔ لقطۃ العجلان۔ مثیر ساکن الغرام۔ مراتع الغزلان۔ مسک الختام شرح بلوغ المرام۔ منہج الوصول۔ الموعظۃ الحسنہ۔ نشوة السکران۔ نیل المرام من تفسیر آیات الاحکام۔ الوشی المرقوم۔ ہدایۃ السائل۔ یقظہ اولی الاعتبار۔ جمادی الثانی شب پنجشنبہ سال سیزده صد و ہفت ہجری

وفات یافتہ بجاک بھوپال مدفون گشت

صفی بن نصیر اسم شریفش صفی الدین بن نصیر الدین بن نظام الدین است سلسلہ نسبش بچند واسطہ بامام ابوحنیفہ کوفی سے پیوندد وامام ہمام رحمۃ اللہ علیہ از اولاد نوشیروان عادل شاہ عجم بود بالجملہ شیخ نظام الدین جد صاحب ترجمہ با پسر خود نصیر الدین از مرزبوم غزنین باتنے چند در حادثۂ ہلاکوخان بعہد دولت علاء الدین خلجی رو بہندوستان نہادہ مدتے در دہلی قیام ورزید ودر قرات مذکور قاضے شہاب الدین بن شمس الدین دولت آبادی ہم ازان دیار وارد دہلی گشت وبزمرۂ تلامذہ قاضے عبد المقتدر مباہی گردید چون حادثہ مغل در دہلی رو نمودہ بعہد سلطان ابراہیم شرقی قاضی شہاب الدین و شیخ نظام الدین جد صاحب ترجمہ از دہلی بجونپور قدوم آوردند قاضے دخترے داشت او را بشیخ نصیر الدین بن نظام الدین منکوح فرمود از وسہ پسر بوجود آمدند صفی الدین فخر الدین رضی الدین وہر یکے بخدمت قاضے شہاب الدین جد مادرے خود باکتساب علوم متداولہ دانشمند متبحر شدند شیخ صفی الدین بعد فراغ بدرس علوم متعارفہ پرداخت وبسیاری کتب عربیہ وفارسیہ از شروح ومتون تصنیف فرمودہ از آن جملہ دستور المبتدے وحل التراکیب کافیہ وغایۃ التحقیق شرح کافیہ مشہور اند شیخ صفی الدین مدتے بدرس و تدریس گذرانیدہ بالآخر بتلاش شیخ وارد ودلی گشت ہمدران زمان سید اشرف جہانگیر کہ مرقدش در کچھوچھہ است دران بلدہ رونق افروز بود چون شیخ صفی الدین بخدمتش رسید سید اشرف قدس سرہ بمجرد دیدنش برخاست ودر قریب خود نشانید وہمان ساعت وے را بسلسلہ چشتیہ نظامیہ مرید گرفتہ خرقۂ خلافت عطا فرمود برادر خوردش شیخ رضی الدین دران ہنگام برودلی عہدہ قضا داشت شیخ صفی الدین ہم دران جا رخت اقامت انداخت پسرش شیخ ابو المکارم سمعیل ہست کہ رسالہ دستور المبتدی بجہت تعلیم او تالیف فرمودہ ونیز شیخ ابو المکارم را خرقۂ خلافت خاندان چشتیہ نظامیہ پوشانیدہ بتاریخ سیزدہم ذیقعدہ سال ہشت صد ونود وہجری بریاض رضوان خرامید

مولانا صفی الدین سرہندی مشہور بصفی القدر بن عزیز القدر بن محمد عیسیٰ بن

سیف الدین بن محمد معصوم الملقب بعروۃ الوثقی بن مولانا شیخ احمد مجدد الف ثانی سرہندی دانشمند متبحر و محدث معتبر جامع علوم ظاہر و باطن تارک الدنیا زاہد طالب المولیٰ بود نواب نصیر اللہ خان مرزبان رامپور ہر چند جہت بخشی گری فوج خود ملتجی شد وے قبول نہ فرمودہ دوام بمطالعہ کتب حدیث و تفسیر داو ر اد اشتغال داشت بروز پنجشنبہ بست و نہم شعبان سال دوازدہ صد و بست و شش ہجری بدار البقا شتافت

حرف الضاد المعجمۃ

خواجہ ضیاء الدین برنی مؤلف تاریخ فیروز شاہی کہ بسال پنجاہ و ہشتم صدی ہشتم ہجری اتمام یافتہ و دران کتاب تواریخ ہشت نفر شاہان کہ در مدت نود و پنج سال سلطنت کردہ اند از غیاث الدین بلبن تا فیروز شاہ ذکر نمودہ وے مرید شیخ نظام الدین اولیا ہست مجموعہ لطافت و ظرائف بود و از ہر گونہ کلمات و حکایات یاد داشت و در آخر واسطہ لطائف طبع و فن ندیمے کہ داشت بخدمت سلطان محمد تغلق متمکن و مستقل گشت و بعد اندر دولت فیروز شاہ بمایحتاج کفایت کرد و گوشہ گرفت کتاب حسرت نامہ در تصوف ہم از تصانیف اوست و بعد وفات در جوار روضہ شیخ نظام الدین اولیا مدفون گشت رحمۃ اللہ علیہ می گویند بزمان شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ سہ کس بنام ضیاء الدین بودند یکے قاضی ضیاء الدین سنامی کہ منکر شیخ بود دوم خواجہ ضیاء الدین برنی صاحب ترجمہ کہ معتقد و مرید شیخ علیہ الرحمہ بود سوم خواجہ ضیاء الدین نخشبی کہ نہ منکر بود و نہ معتقد

خواجہ ضیاء الدین نخشبی بدایونی مرید شیخ فرید کہ نبیرہ و خلیفہ شیخ حمید الدین ناگوری ہست او را تصنیفات بسیار ہست آنانجملہ سلک السلوک عشرہ ہشرہ کلیات و جزئیات طوطی نامہ وغیرہ کتاب سلک السلوک در شیرین بیانی و رنگین زبانی مشہور ہست و مشتمل بر حکایات لطیفہ کہ غرے تمام اندو ے رحمۃ اللہ در سال ہفت صد و پنجاہ و یک ہجری وفات یافتہ نور اللہ مرقدہ

قاضی ضیاء الدین سنامی دانشمند متبحر و دیانت و تقوے نقشہائے وقت عام

شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ بود و بر پایۂ شریعت بغایت قدم راسخ داشت و دائم بر شیخ از جہت سماع احتساب کردی و شیخ با وے جز معذرت و اتقیاد پیش نہ آمدی و در تعظیم صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ دقیقہ نامرعی نگذاشتی او را کتابی است مسمی بہ نصاب الاحتساب حاوی بر دقائق و آداب احتساب و انواع بدعت و احکام سنت گویند کہ شیخ نظام الدین اولیا در مرض موت قاضی ضیاء الدین بعیادت وے رفت قاضی دستارچہ خود را بپائے انداز شیخ انداخت شیخ دستارچہ برچید و بر چشم نہاد و شیخ تا کہ پیش وے نشست قاضی چشم با وے دو چار نکرد و چون برخاست و بیرون آمد آواز فوتش برخاست شیخ می گریست و تاسف میکرد کہ یک ذات حامی شریعت بود حیف کہ آن نیز نماند رحمۃ اللہ علیہما در تذکیر ضیاء الدین سنامی زیادہ از سہ ہزار مردم حاضر می شدند نقل است کہ وقتی شوارب شیخ شرف الدین ابو علی قلندر پانی پتی بغایت دراز شدہ بود کسے را مجال آن نبود کہ بوے امر بقص آنہا کند مولانا ضیاء الدین سنامی کہ جوش شریعت در سر داشت معارض بر گرفت و محاسن شریفش در دست گرفتہ قص شوارب کرد گویند کہ بعد از ان شیخ ابو علی قلندر ہمیشہ محاسن خود را بوسیدی و گفتی کہ این در راہ شریعت محمدیہ گرفتہ شدہ است قدس سرہ

حافظ ضیاء اللہ بلگرامی از سادات واسطی بلگرام و فضلای عالی مقام ست حافظ و قاری قرآن مجید و عالم کامل بود ہموارہ بدرس طلبہ اشتغال داشت در نثر و نظم عربی و فارسی بلند پایہ بود منشآتش بعد فوت او بدو دفتر ترتیب یافتہ و میر عبد الجلیل بلگرامی بران دیباچہ نوشتہ وے بسال ہزار و یک صد و نہ ہجری از دار دنیا بآخرت رحلت فرمود

حرف الطاء المہملۃ

سید طفیل محمد اترولوی ابن سید شکر اللہ الحسینی اترولوی البلگرامی دانشمند متبحر جامع علوم ظاہر و باطن طبع موزون داشت بتاریخ ہفتم ذیحجہ سال یکہزار و ہفتاد و سہ ہجری در قصبہ اترولی متولد شدہ بعمر ہفت سال بمعیت عم خود سید احسن اللہ بشاہجہان آباد رفت و در انجا اکتساب علوم آغاز کرد و سبق اول میزان الصرف از سید حسن عرف رسول نما کہ از مشاہیر عرفاے دہلی بود خواند و از ابتدا تا شرح جامی از عم خود سید احسن اللہ

قرارت کردہ بعمر یازدہ سالگی بمحروسہ بلگرام آمدہ دیگر کتب درسیہ از سید مربی بلگرامی و سید سعد اللہ بلگرامی و قاضی علیم اللہ کنجبندوی و مولانا قطب الدین شمس آبادی استفادہ نمودہ و بعد فراغ علمی در بلگرام رخت اقامت انداختہ عمر خود در خدمت علوم شریف صرف نمود و گروہی کثیر افاضل ازو کامیاب شدند تاریخ بست و چہارم ذیحجہ سال یکہزار و یکصد و پنجاہ و یک ہجری وفات یافتہ در باغ محمود نگر واقع بلگرام مدفون گردید اشرق اللہ ضریحہ۔ آترولی بضم ہمزہ و سکون تاے فوقانیہ و فتح راے مہملہ و سکون واو و کسر لام و سکون تحتانیہ

قصبہ ایست از توابع اکبرآباد

شیخ طیب رفیقی ابن احمد بن مصطفےٰ ابن معین الدین رفیقی کنیت او ابوالمصطفےٰ در یازدہ صد و نود و یک ہجری ولادت یافتہ فقیہ و محدث بود بعد خواندن قرآن مجید علوم متعارفہ ظاہر و باطن از پدر بزرگوار و عم و نبی عم خود اخذ نمودہ و دست ارادت بدست پدر دادہ بصحبت اولیا و مشایخ عظام مستفیض گشت و از میان عبدالمجید تعلیم طریقہ قادریہ و کبرویہ و شطاریہ یافتہ و جمعے غفیر از علماء و فضلا بخدمتش مستفید شدند و در آخر عمر خود بمسجد معتکف شدہ بقیام لیل و صیام نہار مے پرداخت و بعلم حدیث و فقہ و سلوک و معرفت کتب متعددہ تصنیف کردہ حامی مذہب حنفی بود بروز دوشنبہ ماہ شوال سال دوازدہ صد و شصت و شش ہجری وفات یافتہ

حرف الظاء المعجمۃ

مولوی ظہور الحق فرنگی محلی ابن مولوی ازہار الحق تحصیل علوم مرسومہ متعارفہ نمودہ قرآن مجید حفظ کردہ اشتغال بقرأت آن و تفسیر بیضی و مطالعہ کتب حدیث میداشت و توجہ بہ معقولات ہرگز نے کرد و براے رفع عسرت سفر کلکتہ و مدراس و حیدرآباد اختیار کرد لاکن زیادت از نصیب نیافت النصیب یصیب الغرض تمام عمر بہ تنگے بسر برد

مولوی ظہور اللہ فرنگی محلی ابن مولوی محمد ولی بن مفتی غلام مصطفےٰ در سن ہزار و یکصد و ہفتاد و چہار ہجری ولادت یافتہ از والد ماجد خود و عم بزرگوار ملا محمد حسن

اکتساب علوم کردہ در عہد یمین الملک سعادت علی خان نواب لکھنؤ بہ عہدۂ افتا مباہی گشت
پس بوجوہی چند کہ خداوند تعالی داند از عہدۂ افتا معزول شدہ برفاقت حکیم مہدی علیخان
نائب نواب موصوف رسیدہ بسفارش وے بست روپیہ ماہوار از سرکار نواب
مے یافت بعد وفات سعادت علی خان پسرش غازی الدین حیدر ثانیاً او را
بر عہدہ مذکور منصوب کرد تعلیقات حاشیہ زاہد بر شرح تہذیب منطق و حاشیہ بر
صدرا و شمس بازغہ از تصانیف اوست و بدرس اشتغال داشت و در عصر خود نامی برآوردہ
تو سے بخدمت او تحصیل علوم کردہ و جمعی از فیض او کامیاب گشتہ

حرف العین المهملة

ملا عالم کابلی عارف تخلص ملای شیرین ادای خوش طبعی مندون حرکاتی بود زمان بخشید
وغیر آن سخنہا مے گفت کہ از خندہ بلاک بالیستی شد از بیاض خود تقریرے در بحث شرح
مقاصد نوشتہ و اشعاری کردہ کہ این عبارت از کتاب قصد ہست کہ از جملہ مصنفات
کاتب است و ہمچنین تجدید در مقابل شرح تجرید و یک دو حاشیہ بر مطول نوشتہ
و گفتہ کہ این تقریر نقل از کتاب اطول ہست کہ در برابر مطول و اطول ہست و تا بیفے در
شرح حال مشائخ ہند بنام فواتح الولایہ نوشتہ حصل الجرس دلالۃ العقل
بحر البحود عوالم الآثار ہم از تالیف اوست بسال نہصد و نود و دو ہجری وفات یافت
مولوی عالم علی مرادآبادی ابن سید کفایت علی ابن سید فتح علی ساکن قصبہ نگینہ
ضلع بجنور وارد مرادآباد عالم و حافظ و طبیب و قاری بود در خدمت اساتذۂ ذیل تلمذ
یافت مولوے فرید الدین سہارنپوری ملا غفران رامپوری حافظ شبراتی رامپوری
مولوے محمد رامپوری مفتی شرف الدین رامپوری مولانا مملوک علی نانوتوی
مولانا محمد اسحاق دہلوی حکیم نصر اللہ خان تلمیذ حکیم شریف خان دہلوی حکیم
غلام حیدر خان دہلوی مولوے نوازش علی نگینوی مولوی تہور علی نگینوی رسالۂ
فضائل صیام و رسالۂ فضائل رسول مقبول صلعم و رسالہ قراءت ضاد معجمہ و رسالۂ
تعدد جمعہ و شرح ضابطہ شرح تہذیب یزدی از تصانیف مشہورہ وی اند تاریخ بستم

رمضان المبارک روز پنجشنبہ مابین عصر و مغرب سال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری بعمر شصت و ہفت سالگی رحلت فرمود بباغ جنان باد مسکن ؛ مادۂ تاریخ فوتش یافتہ اند

حافظ عبداللہ اعظم گڈھی ساکن قصبۂ مو ضلع اعظم گڈھ مؤلف رسالہ تسہیل الفرائض وغیرہ کہ باوصاف حسبی آراستہ و بفضائل کسبی پیراستہ است اکثر کتب درسیہ از فاضل صدوق مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی خواندہ و بعض کتب حدیث از مولوی نذیر حسین محدث نزیل دہلی سماعت نمودہ و مدتے بمدرسہ چشمۂ رحمت غازی پور بتدریس بسر بردہ و صدہا طلبۂ علوم را افادہ داد لیکن بوجہ عصبیت مسلک قشریان حدیث از پایۂ خویشش انحطاط پذیرفتہ سلمہ اللہ تعالیٰ

شیخ عبداللہ تلنبی ابن شیخ الٰہداد عثمانی تلنبی وے تاج العلما سراج الفضلا و یگانۂ عصر در معقول و منقول و یکتائے دہر در فروع و اصول بود مدتے بوطن خود قصبہ تلنبہ مضاف ملتان بتدریس و افادہ طلاب اشتغال داشت ہنگام خرابی ملتان بعہد سلطان سکندر لودھی بدہلی آمدہ رخت اقامت انداخت و علم معقول را در ان دیار رواج داد قبل ازان بغیر از شرح شمسیہ و شرح صحائف از علم منطق و کلام در ہند شایع نبود سے گویند زیادہ از چہل عالم نحریر و متبحر از پائے دامن شیخ عبداللہ مثل میاں لادن و جمال خان دہلوی و میاں شیخ بودے و میران سید جلال بدایونی وغیرہ برخاستہ اند چون سلطان سکندر بوقت درس پیش شیخ عبداللہ مے آمد بتقریب آنکہ مبادا خلل در سبق طلبہ افتد پنہان در گوشۂ مجلس آہستہ مے نشست و بعد از فراغ درس سلام علیک گفتہ بایکدیگر صحبت مے داشتند بدیع المیزان شرح میزان منطق از تصانیف اوست وفات وے در سال بست و دوم صدی دہم بود اولٰئک لہم الدرجات العلیٰ تاریخ رحلتش یافتہ اند

آخوند عبداللہ کشمیری ابن خواجہ محمد فاضل ٹوپیگر دوی شاگرد ملا محمد محسن و امان اللہ شیخ الاسلام از فحول علمائے کشمیر و مرید و خلیفہ قاضی شاہ بود سیر و سیاحت پشاور و لاہور کردہ بمنصب افتائے کشمیر سر بلندی یافت بالآخر ترک شدہ بعبادت الٰہی

مشتغل گشت با با محمد عثمان و با با عبداللہ و ملا عبدالمؤمن و میر محی الدین قادرے و قاضی
محمد حسین و ملا فور الدین و قوام الدین محمد مفتی علماے کشمیر از تلامذہ وے بند و در منتصف شوال
سال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری وفات یافت

شیخ عبداللہ مدنی او و شیخ رحمت اللہ مدنی سندی دو عزیز بودند از فقہاے صوفیہ
از مدینہ مطہرہ بدین دیار تشریف آوردہ افادہ علم حدیث نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نمودہ
طلبہ این دیار ایشان را شیخین مے گفتند خواجہ عبدالشہید عبدالالٰہی رح مے فرمودند کہ این
شیخین یاد از ان شیخین مے دہند کہ ابوبکر صدیق و عمر فاروق باشند رضی اللہ عنہما
ہر کدام آیتے در علم و عمل و تقوی و ورع بودند نظیر ایشان از ان مقامات شریفہ بدین دیار
کس نیامدہ ایشان از یاران خاص و خلفاے شیخ علی متقی بودند بعضے حکام کہ از جانب
سلطان روم بمکہ معظمہ مے آمدند و بہ شیخ اعتقاد و بندگی بسیار داشتند شیخ از براے
اکثر اصحاب وخدام و فقراے خود وظیفہ از ایشان مے گرفتند الا ایشان را و بندگی شیخ عبداللہ و با
سازیرا کہ وجوہ این مال خالے از شبہہ نبود والد شیخ رحمۃ اللہ علیہ قاضی عبداللہ
از ولایت سند در بعضے حوادث روزگار بقصد زیارت سید کائنات صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم و توطن مدان مقامات بابرکات با جمعے کثیر از فرزندان واہل و عیال
برآمدہ چندگاہ در احمد آباد اقامت نمودہ با شیخ علی متقی صحبت داشت و بعد از وصول
بمقامات شریفہ در مدینہ منورہ توطن فرمود و در اندک مدت درگذشت و این شیخ
عبداللہ یار و مصاحب قاضی عبداللہ بود و نشو و نماے ایشان در مدینہ منورہ بود و سالہا
دران مقامات شریفہ بدرس و عبادت گذرانیدہ بجہت بعضے حوادث و بواعث
در حدود سن سبع و سبعین و تسعمائۃ درین دیار آمدند بعد از عود چندگاہ در احمد آباد
کہ حکم وطن اصلی ایشان داشت اقامت نمودند و در آخر ہر دو بزرگ بتفاوت چند
سال در عین مرض کہ قوت حس و حرکت مفقود بود از احمد آباد برآمدہ عزیمت آن مقامات
شریفہ نمودہ برآمدند و تا وصول بمکہ معظمہ فرصت یافتہ عنقریب بدار بقا رحلت
فرمودند رحمۃ اللہ علیہما

سید عبد اللہ لاہوری ابن سید عبد الخالق بھاکری از سادات عظام و مشائخ کرام سلسلۂ قادریہ جامع علوم عقلیہ و نقلیہ بود تمام عمر شریف خود در تعلیم و تدریس فقہ و حدیث و تفسیر بسر بردہ و سائلی را از فیض مظہر خود رونکوہ در سال نہصد و چہل و سہ ہجری رحلت فرمودہ بلاہور در جوار مزار سید جان محمد مدفون گشت

ملا عبد اللہ سلطان پوری از قوم انصار آبائے او در سلطان پور سکونت اختیار کردہ بودند از فحول علمائے زمان و یگانہ دوران بود خصوصاً در علم فقہ و تعلیلات گوئی سبقت ربودہ در عربیت و اصول و فقہ و تاریخ و سائر نقلیات تصانیف لائقہ و رائقہ دارد از آن جملہ کتاب عصمۃ الانبیا و شرح شمائل النبی صلعم مشہور اند از ہمایون بادشاہ بمخدوم الملک و شیخ الاسلام مخاطب شدہ در ترویج شریعت غرا ہمیشہ سعی بلیغ می نمود سنی متعصب بود تا اینکہ دفتر ثالث روضۃ الاحباب را میگفت کہ از میر جمال الدین محدث نیست درین باب مولوی عبد القادر بدایونی با او مکالمہ کردہ کہ تفصیلش در منتخب التواریخ مذکور است ملا موصوف در عہد اکبر شاہ آن چنان متمول شد کہ بعد فوتش سہ کرور از خزانہ او بر آمدہ وے بعہدہ وکالت دیوان خانہ عالی سرفراز بود در سال نہصد و نود ہجری بوقت انصراف از مکہ معظمہ در احمد آباد گجرات رحلت کرد سلطان پور از مضافات لاہور است

مولوی عبد اللہ سندیلی ابن سید زین العابدین مخدوم زادہ قصبہ سندیلہ شاگرد مولوے حمد اللہ سندیلی و مرید شاہ عبد الباسط امیٹھوی بود و اجازت خاندان چشت از شاہ قدرت اللہ تھدوالی صفی پوری حاصل نمودہ در علوم ظاہری و باطنی مہارت کامل داشت بروز پنجشنبہ بعد نماز عصر و بروز جمعہ وقت نماز جمعہ حالت مجذوبانہ بروی طاری مے شد سوے این دو روز در بقیہ ایام سالکانہ بسر می برد مزارش در مقابر باغ امرہ قصبہ سندیلہ است

عبد اللہ شطاری ابن شیخ بہلول سندیلی دانشمند متصوف صاحب تصانیف انیق بود کتاب سراج السالکین و انیس المسافرین و اسرار الدعوات و کنز الاسرار و اشکال الشطاریہ و شرح رسالہ غوثیہ وغیرہ از تصانیف اوست واقع بست و سوم جمادی الاول سن ہزار و دہ ہجری در بلدہ آگرہ رحلت فرمود رضی اللہ عنہ

شیخ عبد الله بدایونی از نواحی سامانه که مسکن آبا و اجداد وے بود بجانب دہلی سفر اختیار
کرده بقرائت قرآن و طلب علم مشغول شده بالآخر جمعی از علماے نامدار و مشائخ کبار دریافته
از فحول دانشمندان عهد گشت دست ارادت بشیخ عبد الباقی چشتی بدایونی روح الله روحه داده
و نیز بخدمت شیخ صفی قدس سره پیوسته بتکمیل رسیده و نعمت علم ظاهر از اکثر مقتدایان وقت
خویش یافت خصوصاً از شیخ لادن دہلوی و سید جلال بدایونی و بعد وفات سید جلال
قائم مقام او شده سالها در بدایون بدرس افاده فرمود و خیلے از دانشمندان نامی از دامن او برخاستند
و بروش سلف اشیای ضروری و ما یحتاج از بازار بخانه خود بر داشته مے آورد و در اثنای
راه جماعه طلبه را سبق نیز مے فرمود هر چند طلبه منع تصریح مے نمودند و می گفتند که این خدمت
مایان بجا آریم قبول نمی داشت و با وجود اجازت از بزرگواران مقید بشیخی و مریدی نبود بلکه
احتراز تمام ازان وادی داشت ملا عبد القادر بدایونی شرح صحایف در علوم کلام و تحقیق در علم
اصول فقه بخدمت وے استفاده نموده و مے در منتخب التواریخ مے نویسد که مسترشدان
اشکالات دقیق می آوردند هرگز ندیدم که او را در افاده و افاضه و حل آن بمباحث شریفه و نکات
غامضه احتیاج بمطالعه کتب افتاده باشد تا آنکه جمیع نظریات پیش وے بدیهی بودند بالجمله تا سن
نود سالگی زنده بود تاریخ وفاتش جائے بنظر مؤلف نرسید

مولوی حافظ عبد الله بلگرامی حنفی مذهب قادری مشرب ابن سید آل احمد واسطی
بلگرامی بتاریخ بست و یکم جمادی الاول سال دوازده صد و چهل و هشت هجری بقصبه بلگرام ولادت
یافته سلسله نسبش بحضرت زید بن زین العابدین بن سیدنا حسین بن سیدنا علی کرم الله
وجهه مے پیوندد و بعضے بزرگانش از مدینه منوره بشهر واسط آمده رغبت اقامت اندوختند
و از اولاد امجادش سید محمد صغری در سال ششصد و چهار ده هجری بقصبه بلگرام که سابق ایشان
نامش سرسے نگر بود آمده متوطن گشت و از چند قبائل متفرع و منشعب شدند از انجمله پنج بهیتا
یعنے اولاد برادران پنجگانه اند و بهمان قبیله پنج بهیتا صاحب ترجمه منسوب است بالجمله مولوی
عبد الله بعمر دوازده سالگی بعد ختم قرآن مجید و کتب مروجه فارسی از وطن خود بهمراهی والد ماجد و
خال خود سید فرزند حسین عرف کوروت میان بکانپور آمده بتحصیل کتب عربیه مصروف شده

درضمن آن از حفظ قرآن مجید فراغت یافت کتب صرف و نحو و مختصرات منطق بخدمت بعض تلامذه جناب مولانا محمد سلامت الله بدایونی کانپوری خوانده بعده از قطبی تا شرح سلم حمدالله خاص بخدمت معزے الیه اکتساب نموده و بقیه کتب منطق و فلسفه و قصائد عربیه بخدمت مولانا فضل حق خیرآبادی بمقام رامپور و لکھنؤ استفاده کرد زان بعد دیگر کتب درسیه فقه و حدیث و تفسیر وغیره بریاست الور از مولوی نورالحسن کاندهلی که در معقولات تلمیذ مولانا فضل حق خیرآبادی و در حدیث شاگرد مولانا محمد اسحاق دهلوی بودند با تمام رسانیده بکانپور معاودت نموده باز بخدمت مولانا محمد سلامت الله مرحوم بیضاوی شریف خوانده بماه شوال سال دوازده صد و هفتاد و شش هجری سند فراغ حاصل فرمود و نیز از سید احمد دحلان مفتی شافعیه و مدرس مسجد بیت الله الحرام سند فقه و حدیث و تفسیر یافته و بخدمت حافظ عبدالعزیز دهلوی خلیفه سید شاه آل احمد مارهروی عرف اچھے میان صاحب بسلسله قادریه شرف بیعت شده و سند خلافت یافته بمنصب مدرسی مدرسه عربیه بنارس در سرکار انگریزی حرز امتیاز داشت تصانیف را که یادگار گذاشته بتاریخ یکم رمضان روز یکشنبه سال سیزده صد و پنج هجری از دار فانی بعالم جاودانی رحلت فرمود شاعری تاریخ فوتش چنین یافته قطعه نکو سیرت چو عبدالله حافظ به سوی ملک بقا ناگاه رفته ؛ بسال رحلتش هاتف ندا داد ؛ بجنت پاک عبدالله رفته تصانیفه رساله عین الافاده فی کشف الاضافه در بیان اضافت ؛ عجاله هادیه در حرمت شطرنج و گنجیفه وغیره ؛ حاشیه هدایه فقه از کتاب البیوع تا کتاب الشفعه ؛ تحفه علیه حاشیه هدیه سعیدیه در علم حکمت طبعی ؛ مفیض فارسی در قواعد فارسی ؛ تشریح النحو عربی در قواعد نحو بزبان اردو که در صله آن از سرکار انگریزی دو صد روپیه عطا شده ؛ فیض الصرف قواعد صرف عربی بزبان اردو ؛ دفتر عصمت تذکره زنان شاعرات ؛ تشریح الانشاء ؛ شاهد نظم شرح گلدسته دانش ؛ حل غوامض شرح اشعار اردو علاوه آن رسائل بر فرقه وهابیه و قصاید و مکاتیب عربیه و قطعات تواریخ عربیه و فارسیه از ایشان یادگار اند۔

مولوی عبدالاعلی فرنگی محلی خلف اکبر ملا عبدالعلی بحر العلوم بن ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین الشهید السهالوی تحصیل کتب درسیه بخدمت پدر بزرگوار خود نموده چندے

اشتغال بتدریس داشت در مدراس بیمار شد که یاس از حیات او رو داد از والد خود رخصت وطن خواست هر چند والد ماجد شان مانع شد که درین بیماری مسافت بعیده چگونه طی خواهد گشت از اراده خود باز نه آمد رخصت شده روانهٔ لکهنو گردید و در اثنای راه در سال دوازده صد و هفت هجری وفات یافته شاعری تاریخ وفاتش چنین گفته ؎ زین جهان رفت چو عبد الاعلی یافت در خلد مقام اعلی ٭ بست و هشتم ز مه شعبان بوده رحلت از عالم اجسام نموده گفت

تاریخ وفاتش رضوان ٭ کرد آرامگه خود بجنان ٭

مولوی عبد الاعلی بنارسی ابن حاجی شاه کریم الله الصدیقی النقشبندی از نواح غازیپور زمانیه آمده در بنارس سکونت پذیر شد صاحب ترجمه علیه الرحمه بسال دوازده صد و چهار هجری ولادت یافته علوم ظاهریه متعارفه از والد ماجد خود و نیز علماے عصر تحصیل فرموده فائق الاقران گشت و علم باطن از والد خود شاه کریم الله تعلیم و تلقین یافته بدرس و افاده طلبه شاغل قانع و صاحب ورع و تقوی بود کتاب هدایة المسلمین و تهذیب المنطق منظوم فارسی وغیره از تصانیف وی یادگار ماند بمقام بنارس در مدرسه موسومه جی نرائن کالج بعهده مدرس اول عربی ممتاز بود ازان مستعفی شده بعبادت الهی اوقات شریفش صرف می نمود که در سال دوازده صد و هفتاد و چهار هجری بعمر هفتاد سالگی ازین جهان فانی بعالم جاودانی شتافت در فاطمان باغ

شاهزادگان بنارس مدفون گردید روح الله روحه الاسنی

سید عبد الاول زیدپوری بن علاء الحسینی آباء او از زیدپور بوده اند که قصبه ایست از مضافات جونپور بعد ازان بولایت دکن رفتند ولادتش همدران جا شد و همانجا تحصیل علوم نمود ارادت به بعضی از اولاد سید محمد گیسو دراز داشت جامع جمیع علوم عقلی و نقلی و رسمی و حقیقی بود در اکثر علوم تصنیفات دارد فیض الباری شرح صحیح بخاری رساله فرائض منظوم رساله فارسی در تحقیق نفس منتخب کتاب سفر السعادة از تصانیف وے مشهور اند و علاوه آن بر اکثر کتب حواشی و شروح و تعلیقات دارد و در آخر عمر بطلب خانخانان محمد بیرم خان بدهلی آمده

در سال نهصد و شصت و هشت هجری برحمت حق پیوست

خواجه عبد الباقی باقی بالله دهلوی نقشبندی امام وقت و مقتدای زمانه جامع کمالات

ظاہر و باطن زاہد و متقی متصف بخصائل حمیدہ مخزن سجایای پسندیدہ بود در اوائل از کابل بسمرقند قدوم آوردہ و بعد تحصیل علوم فقہ و حدیث و تفسیر وغیرہ دست ارادت بخواجہ محمد امکنگی خلیفہ خواجہ درویش محمد دادہ مریدوی شد و بعد تکمیل کمالات باطن خرقۂ خلافت یافتہ رونق افروز دہلی گشت و بدرس و تلقین خلائق بسر مے بردوی رحمۃ اللہ علیہ نہایت کم گو و کم خورد و کم خواب بود بعد نماز عشا تا نماز تہجد روزانہ دو مرتبہ قرآن شریف ختم نمودی از اجلہ خلفاے وی مولانا شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی است بست و پنجم جمادی الاخری سال یکہزار و دوازدہ ہجری بدہلی رحلت فرمودہ متصل قدم رسول بہ محلہ کنجشک گیران مدفون شد

مولوی عبد الباسط بن مولوی رستم علی قنوجی در حدیث و تفسیر و اصول و فروع یدطولی داشت تفسیر ذوالفقار خانی مے نوشت کہ قبل از اتمام تفسیر عمرش در سال دوازدہ صد و بست و سہ ہجری تمام شدہ بجوار رحمت حق پیوست غفر اللہ لہ رسالہ عجیب البیان فی علوم القرآن ہم از تصنیفات اوست

مولوی عبد الباسط فرنگی محلی ابن مولوی عبد الرزاق بن مولوی جمال الدین احمد کتب درسیہ بخدمت والد خود خواندہ فارغ التحصیل گشتہ حفظ قرآن مجید نمود جوان صالح و عابد بود و سلسلہ بیعت بمولوی عبد الوالی داشتہ بسرکار نواب نظام حیدر آباد بشاہرہ چہار صد روپیہ ملازم شدہ بتاریخ بست و دوم ذیحجہ سال دوازدہ صد و نود و پنج ہجری در عین شباب بہ گلگشت رضوان خرامید رحمہ اللہ تعالی

مولوی عبد الجامع فرنگی محلی ابن مولوی محمد نافع بن مولانا عبد العلی بحر العلوم تحصیل کتب درسیہ نمودہ مگر بوجہ بے معاشی صورت درس بظہور نرسیدہ بہ حیدر آباد دکن رفتہ در انجا بتاریخ بست و سوم شوال دوازدہ صد و ہفتاد و دو ہجری وفات یافتہ بہ پہلوے قبر مولوی محمد غضنفر مدفون شد

مولوی شیخ عبد الجلیل سندیلی ابن حافظ نوازش علی بن بشارت علی بماہ ذیحجہ سال دوازدہ صد و ہشتاد و سہ ہجری متولد شدہ اولاً قرآن مجید حفظ کردہ مختصرات صرف و نحو بخدمت والد ماجد خود گذرانیدہ بخدمت مولوی حافظ شوکت علی سندیلی و مولوی سید محمد علی

دوکوہی و مولوی محمد کمال عظیم آبادی و مولوی حکیم عبدالحمید عظیم آبادی و مولوی مقیم الدین ساکن
کوٹ ممنہ متعلقہ دیرہ اسمعیل خان و حکیم عبدالعلی لکھنوی تکمیل علوم درسیہ نمودہ فی الحال مدرس
مدرسہ شوکت الاسلام سندیلہ اند از ایام تحصیل تا اینوقت اشتغال بتدریس طلبہ دارند رسالہ
ہدایۃ الکبری لانتقال الدوار من درجۃ الی الاخری و رسالہ البرق الخاطف فی علوم النبض و
المعارف و رسالہ الشہاب الثاقب علی منکری رویۃ اللہ الواجب از تالیف وے اند
سلمہ اللہ تعالی۔ دوکوہی نسبت بہ دوکہ و آن قصبہ ایست از مضافات جالندہر شوکۃ الاسلام
مدرسہ ایست کہ آنرا مولوی حافظ محمد شوکت علی رئیس سندیلہ در سندیلہ بنا فرمودہ و رکثیر با مداد
اساتذہ و طلبہ صرف مے فرماید جزاہ اللہ خیرا

سید عبدالجلیل بلگرامی ابن سید احمد حسینی واسطی ولادتش بتاریخ سیزدہم شوال سن یکہزار
و ہفتاد و یک ہجری در بلگرام وقوع یافتہ اخذ علوم عقلی و نقلی از مولانا غلام نقشبند لکھنوی کردہ
فائق الامثال والاقران گردید و سند حدیث از سید مبارک محدث بلگرامی شاگرد شیخ نورالحق
حاصل نمودہ در تفسیر و حدیث و تاریخ و لغت و ادب و شعر گوئی مہارتی و بزبان عربی و فارسے
و ترکی و ہندی طلاقتی وافر داشت و بہر زبانی تصنیفی رشیق و تالیفی انیق (از و یادگار ست از عہد
اورنگ زیب تا زمان فرخ سیر ادشاہان دہلی بعہدہ بخشیگری و سوانح نگاری با عزاز تمام بسر بردہ
ہرگاہ در سن یا نزدہ صد و یازدہ ہجری اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ قلعہ ستارہ فتح نمود میر عبدالجلیل
دریک شب یازدہ قطعہ تواریخ آن فتح نظم نمودہ رسالہ موسومہ بگلزار فتح شاہ ہند و طوطی نامہ
فیروزی شاہ عالمگیر ترتیب دادہ بحضور شاہ گذرانیدہ مورد الطاف خسروانہ شد و طرفہ اینکہ
از مہر دو نام رسالہ مذکور تاریخ فتح قلعہ ستارہ بر مے آید و قطعہ تاریخ از ان رسالہ کہ بطرز استنباط
گفتہ است بنابر نزہت ناظرین حوالہ قلم می شوند قطعہ تاریخ و عربی لما توجہ سلطان الانام
الی رب السموات فی تائید اسلام ٭ اقر بہامہ فی وصل خنصرہ ٭ بورد یا قادر افتاح الکمام ٭ فصار من
افتتاح الاکم منفتحا ٭ حصنا لمن عبدوا الحجار اصنام ٭ نظرت فی الفات وہی اربعۃ ٭ من
لوی ابہامہ من غیر ابہام ٭ وجدتہن لعام الفتح حینئذ ٭ رقما علی سنۃ من ہذا الہام ٭ اللہ تلک
ید بیضاء قد ترعت ٭ للناظرین فیا المعجز الساعی ٭ ہذا البدیع من التاریخ انشاہ ٭ عبدالجلیل

بتائیدات الہام ؛ **ایضاً بفارسی** چو شہ ابہام زیر خنصر آورد ؛ بود اسم اعظم در شمارہ ؛ قلاع کفر شد مفتوح فی الحال ؛ زتیغ او عدو شد پارہ پارہ ؛ ز انگشتان شہ بر تقیا ابہام ؛ برابر چار الف کردم شمارہ ؛ بعینہ بود شکل سال ہجری ؛ پے تاریخ تسخیر ستارہ ؛ چنین تاریخ گفتن اختراعیست ؛ شد از عبد الجلیل این آشکارہ ؛ سید جلیل القدر مذکور الصدر شب شنبہ تاریخ بست وسوم ربیع الآخر سال یازدہ صد و سی وہشت ہجری در بلدہ شاہجہان آباد رحلت فرمودہ بمقام بلگرام بوطن خود مدفون گردید نور اللہ مضجعہ سید غلام علی آزاد حسان الہند در آیۂ کریمہ للذین احسنوا الحسنیٰ وزیادۃ تاریخ فوتش یافتہ

مولوی عبد الحق رامپوری خلف ملا محمد عمران رام پوری شاگرد والد خود بود در سال دوازدہ صد و نود و دو ہجری بملک دکن رحلت کرد

شیخ عبد الحق دہلوی ابن سیف الدین بن سعد اللہ بن الترک الدہلوی بخاری کنیت او ابو المجد بود یکی از اجدادش از بخارا آمدہ بدہلی سکونت پذیر شد وی رحمۃ اللہ علیہ بماہ محرم سال نہصد و پنجاہ و ہشت ہجری ولادت یافتہ تاریخ ولادت او شیخ اولیاست و از بدو شعور کمر ہمت بطاعت حق و طلب علم بستہ قریب بلوغ اکثر علوم دینیہ فرا گرفت و بعمر بیست و دو سالگی از تحصیل کمالات فراغ حاصل نمودہ قرآن شریف حفظ کرد بالجملہ فقیہ و محدث بقیۃ السلف و حجۃ الخلف جامع علوم ظاہر و باطن بود علم حدیث بمحروسہ ہندوستان از وشیوع یافتہ و دریا قبولیت خداداد حاصل بود کہ فردے از افراد دانش پژوہان داد پسند بانکارش لب نکشادہ وی در عنفوان شباب بحرمین شریفین متوجہ شدہ مدتے دران دیار پر انوار با علماء و مشائخ وقت خصوصاً شیخ عبد الوہاب متقی خلیفہ و جانشین شیخ علی متقی صحبتہا داشتہ تکمیل فن حدیث را بدرجۂ علی رسانید و بابرکات فراوان مراجعت بوطن مالوف فرمودہ بنشر علوم و افادہ خلائق مشتغل گشتہ مے گویند کہ تصنیفاتش خرد و کلان از صد متجاوز اند کہ فی زماننا باعث فخر علماء و دستور العمل اوشایان ہستند چون طبع موزون داشت در شعر تخلص حقی می کرد اشعارش بشمار ابیات تقریباً بہ پنج لک میرسند مرید سید موسیٰ قادری بسلسلہ قادریہ بود در اوائل با شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی خلافی داشت مگر بآخر از خیال خود باز آمدہ بتصفیہ پرداخت وفاتش در سال یک ہزار و پنجاہ و دو ہجری در دہلی بظہور آمدہ مرقدش بمقبرہ قطب صاحب برکنار حوض شمسی است ہزار و تیر گسہ بہ تاریخ فوت او

ود لمجز العلما یا لتہ اند تصانیفہ الشہیرۃ لمعات شرح عربی مشکوٰۃ ؛ اشعۃ اللمعات شرح فارسی مشکوٰۃ ؛ شرح سفر السعادت ؛ شرح فتوح الغیب ؛ مدارج النبوۃ ؛ شرح اسماء الرجال بخاری ؛ اخبار الاخیار ؛ جذب القلوب ؛ زبدۃ الآثار ؛ جامع البرکات ؛ مرج البحرین ؛ زاد المتقین ؛ فتح المنان فی مناقب النعمان ؛ ما ثبت بالسنۃ ؛ حلیہ سید المرسلین ؛ چہل رسالہ

مولوی عبد الحق بنارسی ابن مولوی فضل اللہ باشندہ قصبہ نیوتنی مضاف لکھنؤ متوطن بنارس کہ نسب وے بحضرت عثمان ابن عفان مے پیوندد در سال دوازدہ صد و شش ہجری ولادت یافتہ چنانچہ از لفظ فضل رسول تاریخ ولادت بر می آید چون از ایام صبی شوق حدیث خوانی در دل حق منزل او ریختہ بودند بنابران رخت سفر بر داشتہ کہ ہمت بہ تجسس و تحقیق آن علم شریف بستہ بدہلی رفت و پیش مولانا عبد القادر یا مولوی محمد اسمعیل شہید دہلوی ہم سبق گشت ازان بعد بشہر صنعا ملک یمن رسیدہ از قاضی محمد بن علی بن الشوکانی سند قرآن و حدیث کہ نام آن اتحاف الاکابر فی اسناد الدفاتر ست حاصل کردہ مشار الیہ امثال و اقران گردید گویند کہ وی ہفت حج بیت اللہ کردہ یکے ازان بہمراہی سید احمد راہی بریلوی و مولوی محمد اسمعیل دہلوی بود در حج اخیر بمقام بمبئی سال دوازدہ صد و ہشتاد و شش ہجری بعمر ہشتاد سالگی رحلت فرمودہ در مسجد الخیر مدفون شد کہ از لفظ فضل رسول تاریخ فوت وے بر می آید ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء وی تارک التقلید بود از تصانیف او الدر الفرید فی المنع عن التقلید مشہور ست و سوار الطریق تصنیف مولانا تراب علی صاحب لکھنوی از نام مولوی عبد القادر سندیلی در رد یکین الدر الفرید ہست مولوی جلال الدین احمد بنارسی مدرس اول گورنمنٹ کالج بنارس و مولوی حمید الدین احمد مدرس کالج مذکور از نا رشد تلامذہ وئیند

مولوی عبد الحق خیر آبادی شاگرد پدر خود مولوی فضل حق خیر آبادی بعلوم عقلیہ سر مد مشاغل خود بدربار رئیس رامپور معززانہ بسر می برد از تصانیف شان حاشیہ غلام یحییٰ و تسہیل الکافیہ و شرح ہدایۃ الحکمۃ و جواہر غالیہ شرح میر زاہد امور عامہ مطبوع و شائع اند سلمہ اللہ و ابقاہ

ملا عبد الحکیم سیالکوٹی علامہ زمان سر آمد اقران خود شاگرد رشید مولانا کمال الدین کشمیری خواجہ تاش حضرت علامہ ربانی شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی قدس سرہ بود او بحضرت مجدد عقیدت راسخ داشت و حضرت مجدد او را آفتاب پنجاب میگفت در عہد جہانگیر ابن اکبر شاہ در سیالکوٹ مسکن خود

بود

بدرس علوم افاده میداد ہرگاه شاہجہان ابن جہانگیر سریر آرای سلطنت گردید وصیت وے بقدر دانی علما وفضلا اقطار عالم را گرفت ملا موصوف باستانۂ سلطنت علیا رسیده بیافتن انعام واکرام مباہات حاصل کرد شاه جہان ملا را دو مرتبہ در ترازو بانقره سنجیده بدو بخشید که ہر مرتبہ شش ہزار روپیہ بوزنش برآمدند علاوه آن چند دیہات مرفوع القلم او را اعطا فرمود ملا تمام عمر خود بدرس وتصانیف بسر برده مشہور ہست که یک لک روپیہ ماہواری از سلطان وقت مییافت تا اینکه بتاریخ شانزدہم ربیع الاول سال ہزار وشصت وہفت ہجری بجان بحق تسلیم کرده در سیالکوٹ مدفون شد منجملہ تصانیف او کتب ذیل مشہور اند: حاشیہ تفسیر بیضاوی: تکملہ حاشیہ عبد الغفور بر فوائد ضیائیه: ترجمہ فارسی غنیۃ الطالبین: حاشیہ مقدمات اربعہ تلویح: حاشیہ مطول: حاشیہ شرح مواقف: حاشیہ شرح عقائد تفتازانی: حاشیہ شرح عقائد دوانی: حاشیہ بر حاشیہ خیالی حاشیہ شرح شمسیه: حاشیہ شرح مطالع: الدرة الثمینه فی اثبات الواجب تعالیٰ: حواشی بر حواشی شرح حکمۃ العین: حواشی بر حواشی ہدایۃ الحکمہ میبذی: حواشی بر حواشی مراح الارواح

مولوی عبد الحکیم لکھنوی ابن مولوی عبد الرب بن بحر العلوم مولانا عبد العلی بن ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین سہالوی تکمیل کتب درسیہ مختصرات ومتوسطات از والد خود مولوی عبد الرب ومولوی دایم ومطولات از مولوی نور الحق مرحوم نموده شب وروز بدرس مصروف بود صلاح وتقوی شعار ودثار خود گردانیده لشب بیداری ویاد الٰہی می گذرانید وہمگی ہمت خود بخدمت طلبہ علوم معطوف داشت ودر ناندہی بمسافران بعید الوطن مشار الیه بود الحق که ذات ستوده صفاتش جامع ظاہر وباطن بود وبیعت از شاه نجابت الله کرسوی داشت محرر سطور در سال دوازده صد وشصت وچہار ہجری به لکھنؤ بہره یاب صحبتش شده بغایت خلیق ومسافر نواز یافت ببست وچہارم صفر روز پنجشنبه سال دوازده صد وہشتاد وہشت ہجری بجان بحق تسلیم نموده فقره دان موت العلم موت العالم ماده تاریخ وفاتش یافته اند دو عقب خود گذاشته یکی مولوی عبد الحلیم دوم مولوی محمد نعیم ہر دو عالم وبرجاده آبای مستقیم اند: شرح کافی بزبان فارسی: تفسیر بسم الله در فارسی: ترجمہ فارسیه دقائق الحقائق: حاشیه شرح سلم مولوی حمد الله: شرح دائر الوصول الی علم الاصول: شرح جلدین آخرین ہدایه: وشرح چہل کاف در فارسی: شرح رسالۃ النظامیه

مدیان و منور رسول مقبول صلعم؛ مجرد در علم صرف؛ زبدۃ النحو؛ حاشیہ تفسیر بیضاوی؛ شرح رسائل الارکان؛ حاشیہ بر حاشیہ زاہدیہ بر شرح تہذیب ملا جلال الدین دوانی؛ حاشیہ بر حاشیہ کمالیہ شرح عقائد جلالی؛ جدول الصرف فارسی؛ جدول النحو فارسی از تصانیف بالیقہ اویادگار اند قدس اللہ روحہ الاقدس

مولوی عبدالحلیم فرنگی محلی ابن مولوی امین اللہ بن مولوی محمد اکبر بن مفتی احمد ابو الرحم بن مفتی محمد یعقوب بن ملا عبدالعزیز بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی بیاندہم شعبان سال دوازدہ صد و سی و نہ بمقام لکھنؤ متولد شدہ بعمر دہ سالگی از حفظ قرآن مجید فراغت یافتہ بہ تحصیل علوم درسیہ کمر ہمت بست و بخدمت والد ماجد خود مولوی محمد امین اللہ و مفتی ظہور اللہ و مفتی محمد اصغر و مولوی نعمت اللہ و مفتی محمد یوسف علماے فرنگی محلی بعمر شانزدہ سالگی از اکتساب علوم درسیہ متداولہ خاندان قطبیہ شہیدیہ فراغ حاصل کردہ دانشمند متبحر جامع علوم عقلی و نقلی حاوی فنون فرعی و اصلی گشتہ و سادہ آرای درس و افادہ گردید و بسال دوازدہ صد و شصت ہجری بشہر باندا مضاف بوندیل کھنڈ رفتہ رئیس آنجا نواب ذوالفقار بہادر کہ قدردان علما و فضلا بود باعزاز و اکرامش پیش آمدہ وی را مدرس مدرسہ خود گردانید و مدتی بران کار مامور ماندہ بوطن خود لکھنؤ واپس آمدہ یکسال در وطن مالوف متوقف شدہ بشہر جونپور قدوم آوردہ حاجی امام بخش مرحوم کہ یکے از روساے ذو دولت آن شہر بود بکمال قدردانی پیش آمدہ بمدرسہ امامیہ حنفیہ کہ خود بانی آن مدرسہ بود وی را مدرس مقرر کرد کہ عالمی از علم وے در ان بقعہ بہرہ اندوز گشت و تا نہ سال بران منصب معزز بودہ بسال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری بوطن مراجعت کردہ دست بیعت بدست مولوی عبدالوالی قادری فرنگی محلی دادہ در سن ہفتاد و ہفت ہجرے بعد صدی دوازدہم بحیدرآباد دکن تشریف بردہ سید تراب علی خان سالار جنگ مدار المہام آن مرزبوم کہ متصف باوصاف حمیدہ کالشمس بین النجوم بود وی را مدرس مدرسہ نظامیہ مقرر ساخت درین سفر بمقام ریوان کہ بشاہراہ دکن واقع است آن چراغ دودمان قطبیہ غربت کدہ جامع الاوراق را فروغ اعزاز بخشیدہ بود در انوقت مولوی عبدالحی خلف الصدق شان صغیر السن قطبی می خواند و بسال ہفتاد و نہم بعد صدی دوازدہم ہجری از حیدرآباد بحصول رخصت عازم زیارت حرمین

شریفین زادہما اللہ تشریفاً و تعظیماً شدہ بخدمت علما و مشائخ آن دیار پر انوار فائز گشتہ مستفید گردید از انجملہ بمکہ معظمہ از مولانا محمد جمال حنفی و از مولانا احمد بن زین دحلان شافعی اجازت و سند علم حدیث و دیگر علوم معقول و منقول حاصل کردہ در سن دوازدہ صد و ہشتاد ہجری بزیارت طیبہ علے صاحبہا الصلوٰۃ و التحیہ مشرف اندوز شدہ از مولانا علے مدنی شیخ الدلائل سند دلائل الخیرات و از مولانا محمد بن محمد العریب الشافعی مدرس مسجد نبوی سند حدیث و تفسیر وغیرہ و از مولانا عبد الغنی ابن مولانا ابو سعید مجددی دہلوی نزیل مدینہ منورہ اجازت حدیث و تفسیر و فقہ وغیرہ و از مولوی عبد الرشید بن مولانا احمد سعید مجددی دہلوی اجازت قصیدہ بردہ و حزب البحر یافتہ مالامال از فیوض و برکات حجاز در سن دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری بہ حیدر آباد رونق مراجعت بخشیدہ بانصرام حکومت عدالت نظامیہ مشغول گشت پس ازان بماہ جمادی الثانی سال ہشتاد و سوم بعد صدی دوازدہم از ہجرت باستحصال رخصت بوطن مالوف شریف آوردہ از سنت نکاح خلف خود مولوی عبد الحی مرحوم فراغت یافتہ در سال ہشتاد و چہارم بماہ جمادی الثانی از لکھنؤ رخت سفر حیدر آباد کہ در حقیقت سفر آخرتش توان گفت بر بست و بماہ شعبان سال مذکور دران بلدہ رسیدہ بکار متعلقہ خود مصروف بود کہ ناگاہ عارضہ سل و عرق بماہ صفر المظفر سن ہشتاد و پنجم بعد صدی دوازدہم بجثہ لطیفش عارض شدہ بتاریخ بست و نہم شعبان المعظم روز دوشنبہ سال مذکور طائر روح پر فتوح آو از قفس عنصری پرواز نمودہ بشاخسار جنان نشیمن گرفت و حسب وصیت در پائین قبر شاہ یوسف قادری کہ از کبار اولیاے دکن اند مدفون گشت شعراے وقت قطعات عدیدہ متضمن تاریخ رحلتش بسلک نظم کشیدند از انجملہ مولوی عبد الرحمن صاحب گنجی انجنین گفتہ ؎ العالم والعارف باللہ تعالیٰ ٭ قد قرا الی اللہ بحمد و ثنا ٭ الہمت بعالم المتوفی بیقین ٭ قد شرفہ اللہ بقصر و لقا ٭ و دیگری این مصرعہ گفتہ ؎ واقف راہ خدا مولوی عبد الحلیم و در لفظ غفرہ نیز تاریخ نوتش یافتہ اند تصانیفہ الرائقہ التحقیقات المرضیہ حل حاشیہ میر زاہد رسالہ القول الاسلم حاشیہ شرح سلم ملا حسن۔ کشف المکتوم فی حاشیۃ بحر العلوم۔ القول المحیط فیما یتعلق بالجعل المؤلف والبسیط۔ حل المعاقد فی شرح العقائد۔ التعلیق الفاضل فی مسئلۃ الطفر المتخلل۔ معین الغائصین فی رد المغالطین۔ الایضاحات لمبحث المختلطات۔ کشف الاشتباہ فی شرح

السلم الحمد للہ۔ البیان العجیب فی شرح ضابطۃ التہذیب۔ کاشف الظلمہ فی اقسام الحکمہ۔ العرفان در منطق۔ نظم الدرر فی سلک شق القمر۔ التحلیہ شرح التسویہ مؤلفہ شیخ محب اللہ آلہ آبادی۔ نور الایمان فی آثار حبیب الرحمن۔ برکات الحرمین۔ ایقاد المصابیح فی صلوٰۃ التراویح۔ آل الماء فی تحقیق الدعا۔ غایۃ الکلام فی بیان الحلال والحرام۔ خیر الکلام فی مسائل الصیام۔ القول الحسن فیما یتعلق بالنوافل والسنن۔ عمدۃ التقریر فی مسائل اللون واللباس والحریر۔ قمر الاقمار حاشیہ نور الانوار۔ حاشیہ نفیسی شرح موجز۔ الاقوال الاربعہ۔ و دیگر کتب مثل حاشیہ ہدایہ و حاشیہ بدیع المیزان و حاشیہ حاشیہ قدیمیہ ناتمام ماند کہ اجلش در رسید عطر اللہ روحہ

مولوی عبد الحمید خان رام پوری ابن ملا غفران رام پوری از برادر خود ملا محمد عمران و نیز مولوی ارشاد حسین رامپوری اکتساب علوم نمودہ بدرس و افادہ طلبہ اشتغال دارد بسال دوازدہ صد و نود و ہشت ہجری در قصبہ سندیلہ جہت لقای مولوی حافظ شوکت علی رئیس سندیلہ قدوم آوردہ بود سلمہ اللہ تعالے

مولوی عبد الحمید بدایونی ابن مولوی محمد سعید بدایونی بسال یازدہ صد و پنجاہ و دو ہجری ولادت یافتہ از مولوی محمد لبیب برادر کلان خود تحصیل علوم متداولہ نمودہ شرف بیعت از حضرت شاہ سید آل احمد قادری مارہروی قدس سرہ حاصل ساختہ کامل و مکمل شد بسال دوازدہ صد و سی و پنج ہجری رحلت فرمود روح اللہ روحہ

مولوی عبد الحی دہلوی شاگرد و داماد مولانا شاہ عبد العزیز قدس سرہ العزیز از جملہ سعادتمندان ناحی سید احمد مجاہد رائے بریلی بود در فقہ حنفی دستگاہی کامل داشت رسالہ نکاح ایامی دفتاوای متفرق از تالیف اوست تاریخ ہشتم شعبان روز یکشنبہ سال دوازدہ صد و چہل و سہ ہجری بعارضہ بواسیر رحلت فرمود

مولوی عبد الحی فرنگی محلی ابن مولوی عبد الحلیم ابن مولوی محمد امین از اولاد امجاد ملا قطب الدین سہالوی بود کنیت او ابو الحسنات ہست بمقام باندا در عشرہ اخیرہ ذیقعدہ سال شصت و چہارم از صدی سیزدہم ہجری ولادت یافتہ از عمر پنج سالگی بحفظ قرآن مجید مشغول شدہ بدہ سالگی ازان فارغ گشت در جامع مسجد جونپور اولاً امامت تراویح کردہ در یازدہ سالگی بخدمت

والد خود تحصیل علوم متعارفه آغاز نموده بهفده سالگی فارغ شده بافادهٔ طلبه بجنب او ستاد
سے پرداخت وکتب علم ریاضی از مولوی نعمت الله فرنگی محلی خال والد خود که از مهرهٔ آن علم بود
تحصیل کرده ؏ اه والد ماجدش هنگامیکه بحیدرآباد میرفت مؤلف اوراق بمقام میلوان از دیدارش
مسرور شده وی دران حال که صغیر السن بود ذکاوت طبع وجودت حافظه اش (حفظه الله) درخشید
وے رحمة الله علیه دو مرتبه بزیارت حرمین شریفین زادهما الله شرفاً وتعظیماً مشرف ومباهی
گشته اولا بسال دوازده صد وهفتاد ونه هجری بمعیت والد خود وثانیاً در سال دوازده صد و
نود ودو هجری واز سید احمد دحلان شیخ الشافعیه بمکه معظمه اجازت جمیع ما حصل له من الشیوخ
وهمچنین از والد خود یافته عالم از تعلیم ودرسش فیضیاب گشت وبسے افاضل نامدار از سایه
دامن فیضانش برخاستند بالجمله صاحب ترجمه علیه الرحمة کثیر الدرس والتصنیف بدان مرتبه بود که
صیت افاضه واشاعت علومش درحیات وی اکناف عالم را بر گرفت قریب به مجددیت رسیده
بست ونهم ربیع الاول سال چهارم صدی چهار دهم هجرت یوم دوشنبه وقت شب بعارضه صرع
بمقام لکهنؤ این جهان بی بود را پدرود فرموده همانجا مدفون گردید جزء دختر کی عقبی نگذاشت آن صبیه
دو صد روپیه ماهوار از نظام حیدرآباد می یابد سید عبد العلی شرقی تخلص تاریخ فوتش چنین گفته ع
هاے مولانا محمد عبد حی ؛ شاد در خلد از میان ما برفت ؛ آستانش سجده گاه خلق بود ؛ قبلهٔ هندوستان ما
برفت ؛ گفت شرقی مصرع سال وفات ؛ وای اوستاد زمان ما برفت ایضاً ازمولوی
محمد سعید عظیم آبادی حسرت تخلص ع کرد رحلت جناب عبد الحی ؛ فاضل لکهنوی فطین وذکی ؛
گفت سال وفات او حسرت ؛ شد فرنگی محل ز علم تهی تصانیفه المرقومه عمدة الرعایه حاشیه
شرح وقایه ؛ مجموعه خطب سالتمام ؛ الفلک المشحون فی الانتفاع بالمرهون ؛ نزهة الفکر فی سبحة الذکر ؛
تحفة الطلبه فی تحقیق مسح الرقبه ؛ الرفع والتکمیل فی الجرح والتعدیل ؛ القول الجازم فی
سقوط الحد بنکاح المحارم ؛ نفع المفتی والسائل بجمع متفرقات المسائل ؛ الفلک الدوار فی رؤیة
الهلال بالنهار ؛ القول المنشور فی هلال خیر الشهور ؛ الافصاح عن شهادة المرأة فی الارضاع ؛
تحفة النبلاء فی جماعة النساء ؛ الکلام الجلیل فیما یتعلق بالمندیل ؛ الاجوبة الفاضلة للاسولة
العشرة الکامله ؛ السعایه ؛ نقض الوضوء بالقهقهه ؛ غیر الخبر فی اذان خیر البشر ؛ سباحة

الفکر فی الجہر بالذکر ٭ النافع الکبیر لمن یطالع الجامع الصغیر ٭ رفع الستر عن کیفیۃ ادخال المیت
و توجیہہ اِلے القبلۃ فی القبر ٭ طرب الاماثل فی تراجم الافاضل ٭ ترویح الجنان تشریح حکم شرب الدخان
ردع الاخوان عن محدثات آخر جمعہ رمضان ٭ آکام النفائس فے اداء الاذکار فی لسان الفارس
زجر الناس علی انکار اثر ابن عباس ٭ الانصاف فے حکم الاعتکاف ٭ امام الکلام فیما یتعلق بالقرأۃ
خلف الامام ٭ غیث الغمام ٭ الآثار المرفوعہ فی الاخبار الموضوعہ ٭ دافع الوسواس فے اثر ابن
عباس رسالہ احکام غیبت اُردو ٭ فوائد البہیہ فے تراجم الحنفیہ ٭ امتحان الطلبہ فی الصیغ المشکلۃ ٭
التبیان فی شرح المیزان ٭ چہار گل در صرف ۔ خیر الکلام فی تصحیح کلام الملوک ملوک الکلام ٭
ازالۃ الجمد فے اعراب الحمد للہ اکمل الحمد در نحو ٭ ہدایۃ الوریٰ اِلے لواء الہدی تعلیق حاشیہ
غلام یحیی بر حاشیہ زاہدیہ قطبیہ ٭ مصباح الدجی فی لواء الہدی ٭ نور الہدی تکملۃ لواء الہدے ٭
علم الہدی ٭ حل المغلق فی تحقیق المجہول المطلق ٭ الکلام المتین فی تحریر البراہین ٭ میسر العسیر فے
مبحث المثناۃ بالتکریر ٭ الافادۃ الخطیرۃ فی مبحث نسبۃ سبع عرض شعیرہ ٭ التعلیق العجیب بحل
حاشیۃ الجلال علی التہذیب ٭ تکملۃ حاشیۃ والد خود بر نفیسی ٭ الہدیۃ المختاریۃ شرح الرسالۃ العضدیہ
در مناظرہ ٭ القول الاشرف فی الفتح عن المصحف ٭ زجر ارباب الریان عن شرب الدخان ٭ احکام
القنطرہ فی احکام البسملۃ ٭ غایۃ المقال فیما یتعلق بالنعال در علم فقہ ٭ حسرۃ العالم بوفات مرجع العالم
در ترجمہ والد خود ٭ افادۃ الخیر فی الاستیاک بسواک الغیر ٭ مقدمۃ الہدایہ ٭ مذیلہ الہدایہ ٭ التحقیق
العجیب فے التثویب ٭ تحفۃ الاخیار فی احیاء سنۃ سید الابرار ٭ الحجۃ علے ان الاکثار فی التعبد
لیس ببدعۃ ٭ الکلام المبرور فی رد القول المنصور ہدایۃ المعتدین فی فتح المقتدین ٭ وغیر ان از
تعلیقات متفرقہ بر کتب متعددہ و سیزدہ کتب دیگر اند کہ صاحب ترجمہ در رسالہ نافع کبیر اسامی
آنہا تحریر فرمودہ **اسماء گرامی تلامذہ** مولوی عبد الحی فرنگی محلی کہ بعد تکمیل و فراغ بحصول
سند ممتاز شدند مولوی عبد العزیز ساکن بھیرہ ضلع اعظم گڈھ مولوی بدیع الزمان لکھنوی مولوی
وحید الزمان لکھنوی مولوی محمد عبد الاحد الٰہ آبادی مولوی سید مرتضے شیعی ساکن نوتارہ
ضلع غازی پور مولوی عبد الباری ساکن نگرنہسہ مولوی محمد حسین الٰہ آبادی مولوی علی حیدر خان
ساکن خالص پور پرگنہ ملیح آباد مولوی ساکن عبد الکریم پنجابی مولوی بشارت کریم

مولوی عبدالغفور سکنہ رمضان پور مولوے عبدالغنی بہارے مولوے فدا حسین ساکن محی الدین نگر مضاف بہار مولوے ابوالحسن مرحوم ترہتی مولوے عین القضاۃ حیدرآبادی مولوے عبدالعزیز فرنگی محلی مولوے نظام الدین فرنگی محلی مولوے عبدالرحمن ساکن صاحب گنج مولوی حافظ محمد شعیب ولایتی مولوے اکبر خان مرحوم ولایتی مولوے محمد اسحاق ساکن امیٹھے مولوی سلیمان ساکن پھلواری ضلع عظیم آباد مولوے عبدالقادر ولایتی مولوی سید امین نصیرآبادے مولوے محمد ہارون نصیرآبادی مولوی ظہور الاسلام فتحپوری مولوے لطف الرحمن عظیم آبادے مولوے سنظاہر الحق عظیم آبادی مولوی محمد ابراہیم آرہ آبادی مولوی محمد تقی اعظم گڈہی مولوی محمد تدبیر لکھنوی مولوی بشیر محمد ولایتی مولوی آزاد خان مرحوم مولوی عبدالغنی بہاری مولوی محمد یسین آروے مولوی قادر بخش سہسرامی مولوی محمد حسین نصیرآبادی عرف صاحب میان مولوی سید محمد رسان کابلی مولوی عبداللہ ساکن چاند پارہ ضلع اعظم گڈھ مولوی ابوالفضل محمد حفیظ اللہ ساکن بندی ضلع اعظم گڈھ مولوی محمد عثمان ساکن چتارہ ضلع اعظم گڈھ مولوے انعام اللہ فرنگی محلی مولوے عبدالماجد بھاگل پوری مولوے قاسم یار ساکن کڑا ضلع آلہ آباد مولوے سید اعجاز حسین ساکن سونی مولوے محمد عثمان ساکن کہنڈ ا ضلع اعظم گڈھ کذا فی کنز البرکات مصنفہ مولوے محمد حفیظ اللہ سالق الذکر سلمہ اللہ کہ سند علمی در سال اخیر صدی سیزدہم از مولوے عبدالحی مرحوم یافتہ اند۔

مولوی عبدالرب فرنگی محلی پسر خرد مولانا عبدالعلی بحرالعلوم از خرد سالے ہمراہ والد خود در شاہجہان پور و رام پور و بہار و مدراس ماند و مولانا کوشش بلیغ در تعلیم و تدریس او نمود و کتب درسیہ تمام و کمال باو تعلیم ساخت و شب و روز متکفل امور او می بود بالجملہ مولانا او را با موال خطیر بغرض کتخدا شدنش بوطن فرستاد وے بہ لکھنؤ آمدہ از نکاح خود فارغ گردید و زر کثیر کہ از مدراس آوردہ بود ہمہ بہ فضولے و مسرفے دی برباد رفت کہ افلاسش رو نمود بعد وفات مولانا بحرالعلوم وے و برادرزادہ اش عبدالواجد بمدراس رفتند چنانچہ تفصیل آن بذیل ترجمہ مولوے عبدالواجد خواہد آمد آخرکار ترک تدریس و درس کردہ بیافتن دو صد روپیہ از سرکار نواب مدراس و یک صد ہفتاد و پنج روپیہ از سرکار انگریز معاوضہ جاگیر راضی شدہ تدریس بمولوی عبدالواجد سپردہ بہ لکھنؤ آمد و تا حیات خود علوفہ مذکورہ بتوسط رزیڈنٹ لکھنؤ مے یافت

کذا فی الاغصان الاربعه

مولوی عبد الرب دهلوی جامع معقول و منقول ماهر فروع و اصول کامل فنون علم و ادب حاوی اسرار لغت عرب که وعظ پر تاثیرش شهرهٔ آفاق بود مسجد جامع بمقام سهارنپور بصرف زر کثیر تعمیر فرموده بماه محرم سال نجم صدی چهاردهم هجری بمقام دهلی رحلت فرمود طاب الله ثراه بیدل سهسرامی تاریخ وفاتش چنین گفته **قطعه تاریخ** جناب مولوی عبد رب آن * که وقت وعظ دل می شد شکارش * درین ماه محرم جان بحق شد * زبس رحمت کباره بر مزارش * رقم زد سال رحلت

کلک بیدل * درود ایزدی بادا نثارش

مولوی عبد الرزاق فرنگی محلی ابن مولوی جمال الدین احمد بن مولوی علاء الدین فرنگی محلی بسال دوازده صد و سی و هفت هجری متولد شده چون هشت ساله گشت پدرش مولوی جمال الدین بمدراس رفت وی بمقتضای فطرت بتحصیل علوم اشتغال نمود و اوائل از مولوی نور کریم دریاباوی کتب مختصره خوانده بقیه کتب بخدمت مفتی محمد اصغر و مفتی محمد یوسف فرنگی محلی تکمیل فرمود و کتب درسیه حدیث و تفسیر بخدمت مولوی حسین احمد ملیح آبادی گذرانیده و تمامی کتب حدیث از مرزا حسن علی محدث لکهنوی قرائت نمود از ان بعد جمله کتب حدیث از حضرت ملا محمد حسین مدنی قرائت نمود که مولوی حسین احمد و مرزا حسن علی مع دیگر محدثین سماعتش می فرمودند و کتب عقائد و سلوک و تصوف از مولوی عبد الوالی مرشد خود استفاضه نموده از ان بعد قرآن مجید در یکسال حفظ نموده بسال دوازده صد و پنجاه و چهار هجری فراغ کلی حاصل کرد و اجازت بیعت سلسله قادریه و چشتیه از مولوی عبد الوالی و نیز پدر خود یافته بعد وفات مرشد خود سلسله درس و تدریس منقطع فرموده اشتغال بیاد حق شعار و دثار خود ساخت در سن سیزده صد و هفت هجری در اواخر ماه صفر انتقال فرموده

در باغ مولوی انوار صاحب مدفون شدند

مولوی سید عبید الرحمن لکهنوی عالم متصوف بیعت و خلافت سلسله چشتیه داشت در مسجد ٹنڈن واقع بلده لکهنو مقیم بود در اخر تاریخ ششم ذیقعده سن دوازده صد و پنجاه و نه هجری وفات یافته در صحن مسجد مذکور مدفون گردید روح الله روحه ایشان عالم و خادم سادات و قانع و متوکل و عزلت نشین بودند و رساله کلمة الحق و رساله کاسرة الاسنان در توحید از تصانیف

شان ہست و مورع و حریص مردد و غنا بسیار بودند

مولوی عبدالرحمن ساکن قصبہ بہدوہی ضلع مرزاپور عالم متقی حافظ تارک الوطن کہ در مسجد نارگھاٹ واقع شہر مرزاپور متوکلانہ لبسر می برد در سال دوازدہ صد و ہشتاد و پنج ہجری رحلت نمود

مولانا عبدالرحیم دہلوی عمری نسب حنفی مذہب نقشبندی مشرب جامع فنون عقلی و نقلی حاوی علوم اصلی و فرعی محدث بود از اخلاف امجادش مولانا شاہ ولی اللہ دہلوی و مولانا شاہ اہل اللہ دہلوی ہستند ع این خانہ تمام آفتاب است ؛ دوازدہم صفر در سال یکہزار و یکصد و سی و یک ہجری وقت چاشت رحلت فرمود

مولوی عبدالرحیم صفی پوری ابن عبدالکریم صفی پوری دانشمند متبحر در علوم ادبیہ حظی وافر داشت از تصانیف او شرح قصیدہ سبعہ معلقہ و غایۃ التبیان فی علم اللسان در بیان قواعد صرفیہ والمسالک البہیہ فی القواعد النحویہ و ضرورۃ الادیب فی المؤنث السماعی و منتہی الارب فی کلام العرب ترجمہ قاموس در چہار جلد مشہور اند تاریخ وفاتش معلوم نشد

مولانا عبدالرشید جونپوری ابن شیخ مصطفی ابن عبدالحمید ملقب بہ شمس الحق بود و شمسی تخلص میکرد شاگرد شیخ فضل اللہ جونپوری و مرید پدر خود شیخ مصطفی مرید شیخ محمد مرید نظام الدین امیٹھوی قدس اللہ اسرارہم از اولیای کبار و علمای کرام بود در اوائل حال بہ تدریس و افادہ علوم شغل داشتی از ان بعد ترک کردہ بمطالعہ کتب حقائق اکتفا کرد و از اختلاط امرا و اغنیا احترازی داشت شاہجہان بادشاہ اوصاف حمیدہ او شنیدہ مشتاق ملاقاتش گشت فرمان بدست وکیلی بطلب او فرستاد مولانا قبول نکرد و از گوشۂ عزلت پای خود بیرون ننہاد تصانیف مفیدہ دارد منجملہ آن رشیدیہ در مناظرہ و زاد السالکین فی شرح اسرار الخلوۃ و رسالہ مکتوم مربوط و حاشیہ شرح مختصر عضدی و حاشیہ فارسی بر کافیہ ابن حاجب و مقصود الطالبین و سا و راو دیوان شعر فارسی مشہور اند و حادثۂ وفاتش اینچنین مشہور ہست کہ بعد فراغ سنت فجر چون در فرض آغاز کردہ وقت گفتن تحریمہ طائر روحش باشیان جنت بسال یکہزار و ہشتاد و سہ ہجری پرواز نمود ادخلہ اللہ بحبوحۃ الجنان

مولوی محمد عبدالسبحان ابن شیخ محمد محسن ساکن احمدآباد نارہ فاضل علام حاجی بیت اللہ الحرام طبیب حاذق حامل قرآن از بدو سن شعور بصلاح و تقوی آراستہ بلکہ مولف اوراق میداند

کہ ابلوغ تا وقت اخیر صلوٰۃ فریضہ از و قوت نشدہ باشد و جملہ علوم ظاہریہ و باطنیہ وخلافت ارشاد از مولوی فخر الدین احمد آلہ آبادی حاصل نمود تمام عمر شریف بہ ہدایت وارشاد و بدرس علوم مثل اوستاد خود بسر بردہ مولوی عبد المجید خلف مولوی حمید حسین جونپوری و مولوے محمد عبد الکافی برادر زادہ صاحب ترجمہ از شاگردان اوشان صاحب استعداد ولیاقت موجود اند منجملہ کتب مصنفہ شان رسالہ اسرار الصلوٰۃ قصہ منظومہ حضرت اسمعیل ؑ قصہ منظومہ حضرت سلیمان ؑ التمہید فی وجوب التقلید۔ دلائل قاطعہ در تحقیق فرقہ ناجیہ شجر المقالہ فی اثبات العجالہ۔ مطبوع شدہ شائع اند آخر کار بعمر شصت و سہ سالگی تاریخ بست و یکم محرم الحرام یوم جمعہ سال یکہزار و سہ صد و سہ ہجری بمقام الہ آباد از دار فانی بعالم جاودانی رخت زندگی بربست و در گلاب باڑی کہ مقبرہ اہالیان دائرہ شاہ اجمل مرحوم است مدفون شد غفر اللہ لہ

ملا عبد السلام لاہوری شاگرد میر فتح اللہ شیرازی فقیہ و مفسر بود و از شاگردان وی ملا عبد السلام ساکن قصبہ دیوہ مضاف لکھنؤ مشہور است بر تفسیر بیضاوی حواشی برجستہ داد بسال یکہزار و سی و ہفت ہجری وفات یافتہ

قاضی عبد السلام بدایونی ابن عطاء الحق محدث و مفسر بود تفسیر زاد الآخرۃ منظوم بزبان اردو قریب دو لکہ شعر بسال دوازدہ صد و چہل و چہار ہجری تصنیف کردہ از زاد الآخرۃ سال تالیفش برمی آید در سال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری ازین جہان فانی بعالم جاودانی شتافت نور اللہ مرقدہ

مولوی عبد السلام ساکن ہسوہ ابن سید شاہ ابو القاسم نقشبندی ساکن قصبہ ہسوہ کہ متصل فتح پور ست در سال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری ولادت یافتہ نام تاریخی او سید ریاض الحسن مردی متقی بود کہ از بدو سن شعور ورع و تقوی را و ثار خود کردہ بعد حفظ قرآن ابتدا اکثر کتب درسیہ از عم خود مولوی سراج الدین احمد خواندہ بعدہ از مولوے معین الدین کڑوی و مولوی محمد معین لکھنوی وغیرہ تکمیل نمودہ و سند صحاح ستہ از مولانا شاہ عبد الغنی دہلوی گرفتہ در سال دوازدہ صد و شصت و یک ہجری فراغ علمی حاصل نمود و بخدمت شاہ احمد سعید مجددی بیعت وخلافت سلسلۂ نقشبندیہ یافتہ و در سن دوازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری مشرف

حج اکبر و زیارت روضۂ منورہ شد ہم در انجا از شیخ احمد دحلان مکی شافعی تکمیل حدیث نمود با فادہ وافاضۂ
خلایق می پرداخت بعارضۂ وبل در ماہ شوال سال دوازدہ صد و نود و نہ ہجری رحلت فرمودہ
شیخ محمد علی طلیق تخلص ساکن قصبہ ہنسوہ در فقرہ نور اللہ تربتہ تاریخ وفاتش یافتہ

ملا عبد الشکور بتلو کشمیری از علماے نامدار صاحب ورع و تقوی بود پیش خواجہ حیدر چرخی
وغیرہ علماے وقت تلمذ نمودہ بتدریس منقولات اشتغال داشت اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ
زر کثیر کہ جہت قوت علماے کشمیر فرستادہ بود ازان چیزی قبول نکردہ بسال سیزدہم از صدے
دوازدہم ہجری رحلت فرمود ملا محمد اشرف شاگرد و استادزادۂ او قصیدہ عربی در مرثیہ او گفتہ
دران قصیدہ مادۂ تاریخ وفاتش چنین یافتہ ع لامات یوفاتہ عادما

قاضی عبد الصمد چڑیاکوٹی ابن قاضی ابو الحسن بن ملا محمد ماہ بن قاضی منصور عباسی طبعی عالی
و ذہنی صافی داشت بعد تحصیل علوم از پدر دانش آموز برای حصول سند قضا کہ منصب موروثی
او بود بحکم پدر بزرگوار بدہلی شتافتہ و در انجا بجمع علما و فضل و کمال امتیاز یافتہ تا آنکہ ارکان شاہی
وی را در فقہ و اصول و دیگر علوم منقول و معقول یگانہ دیدند و بحکم محمد شاہ فرمانرواے شاہجہان آباد
بمنصب قضاے پرگنہ چڑیاکوٹ و دیگر مقامات پسندیدند مگر او رحمۃ اللہ علیہ قضاے پرگنہ خود کہ آبای
کرامش از عہد قدیم بران مامور بودند قبول فرمود و دیگر مقامات را بمستحقان قدیم ارزانی نمود و از دہلی
بچڑیاکوٹ مراجعت کرد و در خوبی فصل خصومات و حسن تعلیم فنون درسیہ گنج نیکنامی بدست آورد
یگانۂ آفاق حافظ محمد اسحاق از تلامذۂ او ست صاحب ترجمہ علیہ الرحمہ در سال ہفتاد و یکم از صدی
دوازدہم ہجرت درگذشت قاضی منصف مادہ تاریخ وفاتش یافتہ اند رحمۃ اللہ علیہ وعلی اسلافہ

شیخ عبد العزیز دہلوی ابن حسن بن طاہر چونپوری از مشاہیر مشایخ چشتیہ و از اکابر علماے
صوفیہ صافیہ رضوان اللہ علیہم مظہر معرفت و محبت و بعلوم شریعت و طریقت و حقیقت عالم بود
و بسماع و تواجد وظیفہ داشت مرید پدر خود شیخ حسن بود ہموارہ معتکف بودی و بجامع ردای
خلایق کوشش بلیغ نمودی و در علوم ظاہر ہم کامل و مکمل بود و تفسیر عرائس و عوارف و فصوص الحکم
و شرحش بتلامذہ درس گفتی و صاحب تصانیف مشہورہ است از انجملہ رسالۂ عینیہ است کہ در مقابلۂ
رسالۂ غیریہ شیخ امان پانی پتی نوشتہ و بسیاری از رسائل غامضۂ وحدت وجود موافق کشف

ارباب شہود در انجا مذکور شدہ ملا عبد القادر بدایونی مؤلف منتخب التواریخ نیز از وی بعض کتب و رسائل تصوف استماع و استفادہ نمودہ وی رحمۃ اللہ علیہ در جونپور بسال ہشت صد و نود و ہشت ہجری متولد شدہ بعمر یک و نیم سالگی ہمراہ والد خود بدہلی تشریف آوردہ تاریخ ششم جمادی الاخری سن نہصد و ہفتاد و پنج ہجری شہباز روحش باوج بقا پرید و از نمود قطب طریقت نماند مادہ تاریخ فوتش یافتہ اند و چون مشار الیہ در تصانیف و مکاتیب خود را ذرہ ناچیز عبد العزیز می نوشت از ذرہ ناچیز نیز تاریخ رحلتش یافتہ مے شود

مولانا عبد العزیز دہلوی ابن مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی در سال یازدہ صد و پنجاہ و نہ ہجری ولادت یافتہ وی بہ غلام حلیم اسم تاریخی موسوم گشت و بعمر پانزدہ سالگی بخدمت والد ماجد خود از تحصیل علوم عقلیہ و نقلیہ و تکمیل کمالات خفیہ و جلیہ فارغ شدہ بعد پدر بزرگوار مسند درس و ارشاد گردید بالجملہ وی جامع علوم بلکہ آیتی از آیات الٰہی بود ہر انچہ در توصیفش خامہ و زبان بطراز دشتی است از خرواری واندکی است از بسیاری رسالہ سر الشہادتین و بستان محدثین و تحفہ اثنا عشریہ و عجالہ نافعہ و فتح العزیز تفسیر سورۂ بقر و دو پارہ اخیر قرآن مجید از تصانیف شہیرہ وی نہم شوال سال دوازدہ صد و سی و نہ ہجری ازین جہان بے بنیان بعالم جاودان رحلت فرمود شاعرے تاریخ فوتش چنین گفتہ ؎ بے سر و پا گشتہ اند از دست بیداد اجل فقر و دین لطف و کرم فضل و ہنر علم و عمل

ملا عبد العلی بحر العلوم لکھنوی ابن ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین الشہید السہالوی در اواخر عمر پدر بوجود آمدہ بعمر ہفدہ سالگی از جملہ کتب درسیہ و علوم متعارفہ بخدمت پدر بزرگوار فراغ حاصل نمودہ بعدہ پدرش ازین جہان سال ارتحال فرمود بعد وفات پدر بمطالعہ کتب معقول و منقول مشغول گشت و مطالب غامضہ بخدمت ملا کمال الدین کہ تلمیذ خاص پدرش بود پیش می کرد در اوائل حال صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ را سانحہ عظیم بوطنش لکھنو پیش آمدہ کہ بدان سبب روانہ شاہجہان پور گشت حافظ الملک حافظ رحمت خان رئیس آن شہر قدومش را غنیمات شمردہ باعزاز و اکرام تمام پیش آمدہ وجہ معقول برای مصارف وے مقرر ساخت تا حیات حافظ الملک ہمدر انجا مقیم بودہ بتدریس طلبہ اشتغال داشت بعد کشتہ شدن حافظ الملک مرحوم نواب

فیض اللہ خان رئیس رامپور ملای موصوف را برامپور برد و در آنجا نیز بہ تعلیم و تدریس مشغول بود
لیکن بوجہ قلت کفاف مولانا برخاستہ خاطر می بود کہ درین اثنا منشی صدر الدین بہاری وے را
برای تدریس مدرسہ خود کہ در بہار بنا نہادہ بود و خرج معتدبہ فرستادہ طلبید چنانچہ ملا عبد العلی
از رامپور جانب بہار روانہ شدہ در اثنای راہ از رای بریلی ملا انوار الحق را کہ در آنجا مقیم بود ہمراہ
خود بہ بہار برد منشی صدر الدین باعزاز و اکرام پیش آمدہ چہار صد روپیہ ماہوار برای ذات خاص
مولانا و یک صد روپیہ ماہوار برای ملا انوار الحق علاوہ مصارف طلبہ مقرر کردہ داد
مدتی در آنجا رونق افروز مسادۂ تدریس ماند بعد چندی مفتریان وقت در میان وے و
منشی صدر الدین رنجشی پیدا کردند ناچار ہم برخاستہ خاطر گردید این خبر بہ نواب والاجاہ محمد علی خان
رئیس کرناٹک وغیرہ رسید خطی بطلب مولانا مع خرچ بخدمتش فرستاد کہ مولانا روانہ مدراس
شد چون آنجا رسید نواب موصوف مع عزیزان عاملین استقبالش نمودہ باعزاز تمام بہ محل خود
برد و مدرسہ کلان بنا نمودہ مولانا در آن مدرسہ بتدریس طلبہ مشغول گشت و از سرکار نواب
موصوف بحر العلوم خطاب یافت بعد وفات نواب محمد علی خان پسرش عمدۃ الامرا و بعد او عظیم الدولہ
نبیرۂ محمد علی خان بر مسند ریاست نشستند و عمر مولانا بہ ہشتاد و سہ سالگی رسیدہ بعوارض جسمانی
مبتلا گشتہ دوازدہم رجب سال دوازدہ صد و سی و پنج ہجری رحلت فرمودہ در مدراس
مدفون گشت بجایش مولوی علاء الدین کہ شاگرد و دامادش بود مقرر گردید **تصانیفہ الشہیرۃ**
ارکان اربعہ در اصول فقہ و حاشیہ بر میر زاہد رسالہ و حاشیہ بر حاشیہ زاہدیہ بر شرح تہذیب
جلالیہ و حواشی ثلاثہ بر حاشیہ زاہدیہ امور عامہ جدیدہ و قدیمہ و شرح سلم مع حاشیہ منہیہ و عجالہ نافعہ
مع منہیہ و فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت و تکملہ بر شرح ملا نظام الدین بر تحریر ابن ہمام و تنویر
الابصار شرح فارسی منار و حاشیہ بر شرح صدرای شیرازی و شرح مثنوی مولانا روم و
شرح فقہ اکبر و ہدایۃ الصرف و رسالہ در احوال قیامت و رسالہ توحید وغیرہ

مولوی عبد العلی فرنگی محلی بابو تراب شہرت داشت پسر چہارم مولوی عبد الجامع بن
مولوی محمد نافع ابن مولوی عبد العلی بحر العلوم است بعد حفظ قرآن مجید جملہ کتب درسیہ تحصیل کردہ
فاتحہ فراغ خواند صاحب استعداد و مرید مولوی عبد الوالی فرنگی محلی بود درس مے داد و

عین شباب بعارضہ سل ودق مبتلا شدہ بتاریخ دوم جمادی الاول سال دوازدہ صد ونود ودو ہجری لاولد به لکھنؤ وفات یافت رحمہ اللہ

مولوی حافظ عبد العلی نگرامی در سال دوازدہ صد وسی ودو ہجری بہ قصبہ نگرام از مضافات لکھنؤ متولد شدہ در اوائل کتب مروجہ درسیہ از خال خود مولوی حافظ علیم اللہ نگرامی تحصیل کردہ پس ازان بہ لکھنؤ رفتہ از چند علماے وقت مستفید شدہ فاتحہ فراغ علمی پیش مولوی انور علی لکھنوی خواند واجازت جملہ علوم ظاہریہ از حافظ علیم اللہ سابق الذکر عن مرزا حسن علی محدث لکھنوی عن مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی یافتہ مرید قاضی سید عبد الکریم بریلوی بود واز شاہ گلزار کشتوی خلیفہ قاضی ممدوح تلقین واجازت جملہ خاندانہای طریقت حاصل کردہ اسامی کتب مؤلفہ صاحب ترجمہ اینست تفسیر آیات الاحکام رد المبتدعین تحقیق الامور فی الفاتحۃ والنذور التحریر فی المزامیر السکین المسلول علی من انکر کون مسح الرقبۃ من سنۃ الرسول۔ تحقیق سفے المولود والقیام۔ نور الایمان فی تائید مذہب النعمان۔ الیواقیت اللطیفہ فی تائید مذہب ابی حنیفہ رسالہ در باب حفاظ شیعہ۔ ہدایۃ الانام الی خرقۃ المشائخ العظام۔ رسالہ تقریر حق۔ رسالہ مولد شریف مسودہ اوراق در سن دوازدہ صد وشصت وچہار ہجری بمقام لکھنؤ بخدمت صاحب ترجمہ مشرف شد بجدی خلیق ومنکسر النفس یافت خدا ایش بیامرزد واقع شب بست وہشتم ماہ شوال سال ہزار وسہ صد ونود وشش ہجری رحلت فرمودہ بہ نگرام مدفون گشت انا للہ وانا الیہ راجعون

نگرام بنون مفتوح وکاف فارسی ساکن ورای مہملہ مفتوحہ والف ومیم موقوف۔

مولوی عبد العلی خان رامپوری ابن ملا محمد عمران بن ملا محمد غفران رامپوری شرف تلمذ بخدمت جد امجد خود یافتہ حافظ وقاری بود در سن دوازدہ صد ونود وہفت ہجری رحلت فرمود

مولوی عبد العلی قنوجی ابن مولوی علی اصغر قنوجی شاگرد برادر خود مولوی رستم علی قنوجی عالم علوم عقلیہ ونقلیہ بود حاشیہ شرح منار در اصول فقہ از تصانیف اوست بموضع بندگی متصل کورا جہان آباد ضلع فتح پور ہسوہ رحلت فرمود سال فوتش معلوم نہ شد

مولوی عبد العلی اسلام آبادی ابن منت علی از شرفای اہل اسلام چاٹگام ہست بروز پنجشنبہ دہم شہور دوازدہ صد وشصت ودو ہجری ولادت یافتہ کتب درسیہ فارسیہ پیش اساتذۂ وقت گذرانیدہ بعمر

چہاردہ سالگی میزان الصرف آغاز کردہ بمدت نہ ماہ از درس مجموعہ صرف و نحو فارغ شدہ بکلکتہ شتافت و بمدرسہ سرکار انگریزی معمور شدہ طرح اکتساب علوم انداخت و بہر سالی از جماعتی بجماعتی ترقی می شد و اساتذہ ہر جماعت بر و شفقتہا ارزانی داشتند تا بر جمیع مماثلان خود گوی سبقت می ربود و بیافتن انعام مباہی می گشت و در اثنای تحصیل علوم متداولہ اہل اسلام بزبان انگریزی ہم مہارت معتد بہ پیدا کرد و بعد ران مدرسہ بمنصب مدرس زبان فارسی مقرر شد الحال عربی پروفیسر مدرسہ ہوگلی است سلمہ اللہ تعالی کتاب صحیفۃ الاعمال در مرآۃ الاحوال مصنفہ او مشتی است از خرواری و سطریست از طوماری

اسلام آباد نام چاٹگام مضاف ممالک بنگال است

ملا عبد الغفور لاہوری لقب او رضی الدین از عمدہ ترین تلامذہ مولانا عبد الرحمن جامی قدس سرہ السامی بود حاشیہ فوائد ضیائیہ بہ متانت تمام نوشتہ تکملۂ آن ملا عبد الحکیم سیالکوٹی نمودہ است در سن نہصد و دوازدہ ہجری جان بجان آفرین سپرد طاب اللہ ثراہ۔

شیخ عبد الغفور اعظم پوری از علماے مشاہیر وقت مرید شاہ عبد القدوس چشتی رح صاحب کمالات صوری و معنوی بود در متابعت حضرت ختمی پناہ صلعم توفیقی رفیق داشت اکثر اوقات درس علوم دینیہ فرمودی بحسن صورت و خوبی سیرت سر آمد اہل زمان بود ہر بدیہ گرفتی خلائق را وعظ و نصیحت فرمودی در تصوف رسائل متعددہ نوشتہ چون عمرش بدایرہ ابناء الثمانین عنقاء اللہ قدم نہاد بسال نہصد و ہشتاد و پنج ہجری بدار البقاء رحلت فرمودہ باعظم پور مدفون گشت اعظم اللہ شانہ **اعظم پور** قصبہ ایست از توابع سنبھل

شیخ عبد الغنی بدایونی از علماے صوفیہ قدس اللہ اسرارہم در ترک دنیا ادہم وقت و در تجرید شبلی روزگار بود باوائل کہ طلب علم در بدایون میکرد حال بر و غالب می آمد احیاناً یکپاس کم و بیش در عین سبق خوانی از شنیدن نغمہ بے شعور می ماند بالجملہ بنا بر بعضی علائق کہ سر راہ طالبان آگاہ میگردد

؎ در راہ خدا کہ رہزنانند ÷ آن راہ زنان ہمین زنانند ÷ در طلب کفاف بدہلی رفت و بملازمت تلنار خان حاکم آنجا کہ در لباس اہل جاہ از اہل اللہ بود رسید و ارادت بشیخ عبد العزیز دہلوی آورد و تحصیل تمام کتب متعارفہ و متداولہ در خدمتش نمود و سالہا درس گفت بیکبارہ جذبہ عنایت ازلی گریبانگیر او شد و از ہمہ اشتغال بر آمدہ چندگاہ در خانقاہ شیخ خود در سلک درویشان

مرتاض انتظام یافته به مجاهدت و ریاضت اشتغال گرفته بعد از تحصیل کمال بیرون الٰہ آباد اے بجانب قدمگاه حضرت رسالت پناه صلعم در مسجدی که مشهور بمسجد خان جهان است سکونت ورزید و پیوسته باعتکاف مے گذرانید و با آنکه عیال بسیار داشت راه سلوک را بقدم توکل می سپرد چون در سن یکهزار و سه هجری خانخانان بخدمتش رسیده التماس نصیحتی نمود فرمود که اتباع سنت محمد صلی اللہ علیه و آله وسلم لازم گیر

مولوی عبدالغنی دہلوی ابن ابوسعید العمری بماه شعبان سال دوازده صد و سی و پنج هجری در دہلی متولد شده اولاً حفظ قرآن مجید نمود بعد از والد خود مولوی شاه ابوسعید و مولوے مخصوص اللہ ابن مولانا رفیع الدین دہلوی و مولوی محمد اسحاق دخترزاده مولانا عبدالعزیز و شیخ محمد عابد سندی و شیخ ابوزاہد اسمعیل رومی اخذ علوم کرده بدرس حدیث مشغول گشت مرید و خلیفه والد خود بود و حاشیه بر سنن ابن ماجه تالیف نموده نامش انجاح الحاجه است علاوه آن دیگر مولفات دارد بعد بغاوت و تسلط انگریزان بدہلی بمکه معظمه رفته و از انجا بمدینه منوره رخت اقامت انداخت همدران بقعه متبرکه بماه محرم سال دوازده صد و نود و شش هجری رحلت فرمود **قطعه تاریخ وفات**

شاه عبدالغنی وحید زمان ٭ نازش علم و عارف باللہ ٭ سال نقلش شنیدم از ہاتف ٭ بہترین محدثین ای آه ٭

مولوی سید عبدالفتاح گلشن آبادی ابن سید عبداللہ حسینی از سادات نقویه ساکن گلشن آباد عرف ناسک عالم باعمل فاضل اجل بخدمات موالی وقت مثل سید میان سورتی و مولوی شاه عالم ساکن برودہ و مولوی بشارت اللہ کابلی و ملا عبدالقیوم کابلی و مفتی عبدالقادر تھانوی خلیل الرحمن ساکن مصطفےٰ آباد عرف رامپور مولوی و مولوی فضل رسول بدایونی و مولوی محمد اکبر کشمیری و معلم ابراہیم باعکلظ تحصیل علوم متعارفه و متداوله نموده در سن دوازده صد و شصت و چهار هجری بعد امتحان سند افتا یافته در سال دوازده صد و هفتاد و یک هجری به منصب افتاے عدالت ضلع خاندیس ممتاز گشت و در سال دوازده صد و هشتاد و چهار هجری بمدرسه انفلسٹن واقع بندر بمبئی مدرس عربی و فارسی شده اکنون از سرکار انگلشیه پنشن یافته بوطن مالوف خود مقیم اند و نیز از سرکار سابق الذکر به خطاب جسٹس آف پیس و خان بہادر معزز و مباہی است مدام بتدریس و موعظت و تالیف کتب مفیده اوقات عزیزش بسر مے برد

سلمہا اللہ تعالی مولوی سید نظام الدین و شیخ قطب الدین و قاضی سید بچو میان خاندیسی از تلامذہ وی‌اند
دیرا دو فرزند ارجمند ہستند مولوی سید امام الدین احمد و سید سراج الدین محمد رقاہما اللہ بمدارج العلوم
تصانیفہ الانیقہ تحفہ محمدیہ فی رد وہابیہ تائید الحق جامع الفتاوی در چہار جلد خزینۃ العلوم در دو جلد
فارسی آموز دو حصہ۔ تشریح الحروف فارسی خزینۂ دانش کلید دانش فارسی کلید دانش ہندی
اشرف القوانین مصادر الافعال۔ مجامع الاسما تعلیم اللسان۔ تحفۃ المقال۔ اشرف الانشا
جغرافیہ عالم۔ باقیات الصالحات۔ دیوان اشرف الاشعار۔ رحمۃ للعالمین۔ تاریخ روم
تاریخ اولیا وغیرہ

مولوی شاہ عبدالقادر بدایونی ابن مولوی شاہ معین الحق فضل رسول بدایونی ولادت
شان در ہفتدہم رجب سال دوازدہ صد و پنجاہ و سہ ہجری علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام وقوع
یافتہ مظہر حق نام تاریخی ولیست اللہم اجعلہ کاسمہ الشریف اکثر کتب درسیہ پیش مولوی نور احمد بدایونی
و بعض کتب ہمچو شروح سلم العلوم و شرح اشارات و محاکمات وغیرہ بخدمت مولانا فضل حق خیرآبادی
گذرانیدہ مشار الیہ بین الاقران گشت و بشرف بیعت و خلافت از والد خود سعادت اندوز گردید
و ہمراہی والد خود ہنگام زیارت حرمین شریفین زادہما اللہ تشریفاً بخدمت شیخ الفقہا والمحدثین مولانا
شیخ جمال عمر مکی اخذ حدیث فرمودہ بافادۂ علوم دینی و تالیف کتب دینیہ سے پردازند
رسالہ احسن الکلام فی تحقیق عقائد الاسلام بزبان عربی و رسالہ سیف الاسلام المسلول علی المناع
بعمل المولد والقیام بزبان فارسی و رسالہ حقیقۃ الشفاعۃ علی اہل السنۃ والجماعۃ و شفاعۃ السایل
بتحقیق المسایل مشتمل بر جواب دو صد سوال در فقہ و عقاید و دیوان عربی در نعت شریف نبوی
صلعم کہ در اثنای راہ سفر مدینۂ طیبہ مشتمل بر ذکر آثار خیر الامصار مسنوح خاطر عاطر شدہ از تصانیف
شان مرغوب اہل العلم اند ما سوای مذکور الصدر دیگر کتب و رسائل زیر تالیف اند اللہم تممہا بالخیر
الغرض ذات جامع البرکات حضرت سابق الصفات از مغتنمات توان شمرد اللہم زد فی معالیہم
و بارک فی ایامہ و لیالیہ خصوصاً امدادیکہ در تالیف این کتاب بہیچمدان از آنجناب رسیدہ ادای شکر
آن بقول شخصی ؎ اگر ہر موی تن گردد زبانم ٭ ادای شکر او کی می توانم ٭ ناگزیر بدین فقرہ مختصر
مختتم کلام می نمایم عمر اللہ الوقت بحیاتہ و افاض علیہ سجال ہبایۃ

شیخ عبدالقادر پٹنی ثم المکی بن شیخ ابوبکر مفتی مکہ معظمہ از احفاد شیخ محمد طاہر پٹنی فصیح و بلیغ دانشمند جید و فقیہ مستند بود اکتساب علوم از شیخ عبداللہ انصاری مکی شافعی کردہ از تصانیف شریفہ او فتاوی در چہار جلد و مجموعۃ المنشآت مشہور ہست و بیازدہ صد و ہشتاد و سہ ہجری رحلت فرمودہ

شاہ عبدالقادر اورنگ آبادی تخلص بہ مہربان معروف بہ فخری اصلش از سادات نقویہ نیشاپور ہست بعض اسلافش از آنجا بہ قصبہ کنتور مضاف لکھنو آمدند والد ماجدش شرف الدین خان بہ اورنگ آباد وارد شدہ قاضی بلدہ روضہ گردید و در انجا صاحب ترجمہ در سال یازدہ صد و چہل و سہ ہجری متولد شدہ حفظ قرآن مجید و اکتساب علوم عقلیہ و نقلیہ کردہ بتدریس می پرداخت و خرقہ قادریہ در بر داشت در شاعری شاگرد غلام علی آزاد بلگرامی بود تمام عمر شریفش در ہدایت و ارشاد بسر کرد در اواخر صدی دوازدہم بمدراس رفت نواب والاجاہ رئیس آن دیار بہ بزرگی و حسن عقیدہ بوی پیش آمدہ ہمانجا در سال دوازدہ صد و چہار ہجری وفات یافتہ در خانقاہ واقع قصبہ میلاپور مضاف مدراس مدفون گردید

مولوی عبدالقادر لکھنوی ابن شیخ سلطان از اولاد مولانا قطب الدین محدث ابن مولانا خضر محدث مردے بود بزرگ بغایت متقی از دنیا زیادہ بر قدر مایحتاج اختیار نکردی و از محاصل جزوے مدد معاش کہ قریب موضع کسمنڈی پرگنہ ملیح آباد بود صرف مایحتاج خود و فقرای ساخت چون در اصل فطرتش نشاء تقوی و ورع غالب بود مردانہ قدم در ساحت کسب علوم گذاشت و جابجا خصوصاً بہ بلدہ لاہور تحصیل و تکمیل علوم نمودہ بکرم و مبجل شدہ بابرکت و کرامت بوطن مالوف لکھنو معاودت فرمودی در زمان خود بفضل و علم مشار الیہ اقران بود و عادت معہودہ داشت کہ بعد نماز عشا تا ہنگام بیداری بود نمی خسپید چون مردم می خفتند او برخاستی و تا بامداد بنماز و اشغال باطن مشغول بودے بعد نماز چاشت بتعلیم و افادہ طلبہ می پرداخت تا چہل سال بر مسند درس و افادہ جا داشت شیخ پیر محمد لکھنوی و اکثر علمائے شہر جوار از تلامذہ وئند صاحب ترجمہ چہار خلف الصدق خود گذاشتہ رحلت فرمود سال رحلتش دریافت نشدہ غالباً در اواسط صدی یازدہم بودہ باشد مرقدش در لکھنو بجوار خانہ ویست برد اللہ مضجعہ۔

مولوی عبدالقادر سلہٹی ابن مولوی ابوالنصر محمد ادریس صدر الصدور بن مولوی ابو سعید

محمد محمود ندیم نواب مرشدآباد الملقب بعاقبت محمود بن مولوی محمد کلیم خلیفہ مرزا مظہر جانجانان قدس سرہ
ابن محمد رفیع بن محمد صالح بن عبدالکریم فاروقی مدنی ثم الہروی ثم النہدی البنجالی السلہٹی کنیت وے
ابو محمد است علوم متعارفہ بخدمت مولوی رمضان اللہ اکتساب کردہ وی تلمیذ مولوی فضل الرحمن
قاضی القضات شاگرد مولوی غلام سبحان قاضی القضاۃ بنگال و وی شاگرد مولوی معظم الدین تلمیذ مولانا عبدالعلی
بحر العلوم بود صاحب ترجمہ شام و پگاہ خود بدرس علوم و تصانیف بسر می برد منجملہ کتب مصنفہ او کہ بنظر راقم الحروف
گذشتند رسالہ رد المعقول در رد فرقہ وہابیہ و الفوائد القادریہ فی شرح العقائد النسفیہ و الجوامع القادریہ
درعقائد اہل سنت و الدر الازہر فی شرح الفقہ الاکبر مشہور اند سلمہ اللہ تعالیٰ

شیخ عبدالقادر احمد آبادی بن عبداللہ العیدروس یمنی حضرموتی ہندی کنیت او ابوبکر لقبش
محی الدین بود بروز پنجشنبہ بستم ربیع الاول سال نہصد و ہفتاد و ہشت ہجری در احمد آباد گجرات
متولد شدہ بخدمت علمای وقت اکتساب علوم نمودہ دانشمند متبحر گشت و علوم عجیبہ و فنون غریبہ
بتصانیف و تالیف شائع کرد کہ ازو یادگار ماند و بسال ہزار و سی و ہشت ہجری در احمد آباد رحلت
فرمود **تصانیفہ** الفتوحات القدسیہ فی الخرقۃ العیدروسیہ الحدائق الخضرۃ فی سیرۃ النبی و اصحابہ
العشرۃ المنتخب المصطفا فی مولد المصطفیٰ الدر الثمین فی بیان المہم من الدین اتحاف الحضرۃ العزیزہ
بعیون السیرۃ الوجیزہ المنہاج الی معرفۃ المعراج الانموذج اللطیف فی اہل بدر الشریف
اسباب النجاۃ والنجاح فی اذکار المساء والصباح الحواشی الرشیقۃ علی العروۃ الوثیقۃ المنح الباری
بختم البخاری تعریف الاحیا بفضائل الانبیاء عقد اللآل بفضائل الآل بقیۃ المستفید شرح تحفۃ المرید
النفحۃ العنبریۃ فی شرح تبیین العنبریہ غایۃ القرب فی شرح نہایۃ المطلب اتحاف اخوان الصفا بشرح
تحفۃ الظرفا صدق العرفا بحق الاخفا النور السافر فی اخبار القرن العاشر و غیرہا و غیرہا۔

مولانا عبدالقادر دہلوی ابن مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی در تفسیر و حدیث و فقہ
شانی بلند داشت موضح القرآن ترجمہ قرآن مجید بزبان اردو بکمال فصاحت تحریر فرمود کہ بر ماہران
محاورہ اردو مخفی نیست نہم رجب سال دوازدہ صد و چہل و دو ہجری رحلت فرمود

مولوی عبدالقادر سندیلی ابن مولوی شاہ جمیل الدین بن مولوی اظہر علی ابن مولوی اصغر علی
بن مولوی حمداللہ سندیلی نوزدہم محرم سال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری یوم پنجشنبہ در قصبہ سندیلہ

متولد شدہ از حافظ مولوی شوکت علی سندیلی و مولوی سید فقیہ اللہ سندیلی و مولوی عبدالحکیم فرنگی محلی و مولوی تراب علی لکھنوی اکتساب علوم متعارفہ نمودہ فراغ علمی حاصل ساخت و مرید والد خود بود بمقامات ناگود وجھانسی وغیرہ بذریعہ نوکری تعلیم قیام داشت بسیاری از طلبہ از و مستفید شدند دا قع نوزدہم ذیحجہ سن دوازدہ صد و ہفتاد و دو ہجری وفات یافتہ قریب مزار والد خود پیش دروازہ مدفون گشت

ملا عبدالقادر بدایونی ابن ملوک شاہ از اکابر بلدہ بدایون شاگرد شیخ مبارک ناگوری بفضل و کمال متصف بود بلازمان اکبر شاہ منسلک شدہ در محفل خلوت بار داشت اکثر بانتخاب و ترجمہ کتب ہندیہ ماموری شد کتاب رامائن بفارسی ترجمہ کردہ و تاریخ کشمیر منتخب نمودہ در تاریخ گوئی مہارتی وافر داشت کتاب منتخب التواریخ کہ آنرا تاریخ بدایونی نیز میگویند بر حق گوئی و فضل و کمال او دلیلی است واضح کتاب مذکور بتاریخ بست و سوم جمادی الثانی سال یکہزار و چہار ہجری اتمام پذیرفتہ تاریخ اتمامش صاحب ترجمہ چنین یافتہ **قطعہ** شکر للہ کہ باتمام رسید ؛ منتخب از کرم ربانی ؛ سال تاریخ نزول جستم و گفت ؛ انتخابی کہ ندارد ثانی ؛ مراد از ثانی دو حرف اند یکی نون کہ ثانی حرف اول است دوم یای مثناۃ تحتانی کہ ثانی حرف آخر است چون اعداد دو حرف مذکور کہ شصت اند از لفظ انتخابی خارج شوند سال اتمام کتاب برمی آید ترجمہ سنگاسن بتیسی موسوم بنامہ خرد افزا کہ از ان تاریخ ترجمہ مے برآید نیز از صناعت او گشت

شیخ عبدالقدوس گنگوہی صاحب علم و عمل از اکابر علمای صوفیہ صافیہ مرید شیخ محمد بن شیخ عارف بن شیخ احمد عبدالحق ردولوی بود و اعتقاد کامل بروحانیت شیخ احمد عبدالحق ردولوی داشت کتاب انوار العیون قریب ہفت فن از تصانیف اوست در سال نہصد و چہل و پنج ہجرے رحلت فرمود رضی اللہ عنہ

مولوی عبدالقدوس فرنگی محلی پسر اکبر مفتی محمد یعقوب بن ملا عبدالعزیز حافظ قرآن بود کتب معقول از پدر خود و کتب منقول از ملا محمد حسن تحصیل کردہ جامع معقول و منقول شد و بہ تعلیم و تدریس مے پرداخت و از وفات پسر خود عبدالسلام کہ استعداد خوب و خط مرغوب داشت رنجہا کشیدہ وفات یافت

ملا عبدالکریم کاکوروی ابن حافظ شہاب الدین ابن شیخ بھکھاری کاکوروی بعمر ہیزدہ سالگی

از کتب درسیہ فراغ یافتہ بطور سیاحت بدہلی رسید و بمزار فائض الانوار خواجہ قطب الدین اوشی چندی مراقب بودہ بحلقہ خواجہ باقی باللہ قدس سرہٗ نیز نشستہ بکاکوری تشریف آوردہ عمر گرانمایہ بتہلیل و ارشاد خلائق و اذکار باطنی بسر مے برد تا کہ برحمت حق پیوست سال وفاتش ببسیافت نرسید

حاجی عبدالکریم لاہوری عالم باعمل و فاضل بی بدل مرید شیخ نظام الدین بلخی بود شرح فصوص الحکم فارسی و اسرار عجیبہ در بیان ذکر و شغل چشتیہ از تصانیف اوست در سال یکہزار و چہل و پنج ہجری

از ین جہان رحلت کرد علیہ الرحمۃ والغفران

ملا عبدالکریم پشاوری ابن ملا درویزہ پشاوری باخوند کریم داد شہرت داشت علوم ظاہر و باطن از والد ماجد خود اخذ کردہ محقق افغانستان گشت فاضل صوفی مشرب بود و از میر سید علی غواص خرقہ خلافت یافتہ وی صاحب شریعت و طریقت بود و کتاب مخزن الاسلام از تصانیف اوست از خوارق او منقول ہست کہ وی ہر شب یک جزو کاغذ سفید بحجرہ خود می برد و بغیر روشنی چراغ وغیرہ تحریر فرمودہ علی الصباح بیاران خود میداد تا آنکہ کتاب مذکور باختتام رسید در سال ہزار و ہفتاد و دو ہجری وفات

یافتہ بعلاقہ یوسف زئے مدفون گشت

قاضی سید عبدالکریم رای بریلوی ابن سید محمد مقیم رئیس قدیم رای بریلی کہ جد مادریش قاضی محمد آصف صوفی بلگرامی بود بحلیہ علم و عمل آراستہ و بصلاح و تقوی پیراستہ او لا بخاندان نقشبندیہ بامولوی سید عبدالکریم چوراسی خلیفہ شاہ لال رای بریلوی بیعت نمود و باشتغال و اذکار نقشبندیہ مستفیض شدہ بخدمت مولانا سید عبدالرحمن نزیل لکھنؤ حاضر شدہ اجازت و خلافت دیگر سلاسل چشتیہ و قادریہ و سہروردیہ و اویسیہ و قلندریہ حاصل کرد فیض تام برداشت و رسائل متعددہ تالیف فرمودہ کہ تفصیل آن و ذیل مذکور ہست وسیلۃ النجاۃ فی احکام الاموات۔ الکلام المتین فی کشف اسرار الحق و الیقین رسالہ در بیان مراتب ولایت و خاتم آن۔ رسالہ در محاکمہ بحث وجود مطلق و وجود عام۔ رسالہ در فرق میان بروز و تناسخ بتاریخ بست و دوم رجب سال یکہزار و دو صد و چہل و ہشت ہجری در

رای بریلی وفات یافتہ مدفون گشت نور اللہ مرقدہٗ

شیخ عبدالکریم سہارنپوری انصاری سہارنپوری مروی صاحب وجد و حال بود در جمیع علوم و فنون مہارتی کامل داشت بتاریخ چہاردہم محرم سال ہزار و بست و چہار ہجری فوت شد عفر لہ

شمع ارشاد حق تاریخ فوتش یافته مؤلف حین تالیف کتاب آنرا منظوم ساخته **وهو هذا** شیخ عبدالکریم
انصاری ٭ بود از خطهٔ سهارنپور ٭ از محرم چو چارده بگذشت ٭ رخت بر بست سوی رب غفور ٭
شمع ارشاد حق بگفت کسی ٭ سال نقل و رحال آن مبرور ٭

ملا عبداللطیف سلطان پوری از علمای اورنگ زیب عالمگیر بادشاه بود در معقولات
و منقولات مهارت تمام داشت سال یکهزار و سی و شش هجری وفات یافت ع آفتاب علم را
آمد کسوف ٭ ماده تاریخ فوتش یافته اند۔

میر عبداللطیف قزوینی از سادات حسنی سیفی است در علوم عقلی و نقلی بهره تمام داشت
و ابا عن جد سلسله ایشان تاریخی آمده چونکه سادات سیفی همه سنی متعصب بوده اند لهذا شاه طهماسپ
فرمان روای ایران ضیاع و عقار ایشان را کشیده گرفت میر موصوف از ولایت عراق در سال
نهصد و شصت و نه هجری متوجه هند شده سعادت خدمت اکبر شاه دریافته بادشاه پیش ایشان
سبقی چند از دیوان حافظ و غیر آن خوانده اند واقع پنجم رجب سن نهصد و هشتاد و یک هجری در معموره
جدید فتح پور سیکری بدار الخلد انتقال نموده بالای قلعه اجمیر در جوار میر سید حسین خنگ سوار مدفون گشت
قاسم ارسلان فخر الیس تاریخ فوتش یافته

مولوی عبدالمجید بدایونی ابن مولوی عبدالحمید ابن مولوی محمد سعید ابن مولوی محمد شریف
ابن مولوی محمد شفیع بدایونی بتاریخ بست و نهم رمضان سال یازده صد و هفتاد و هفت هجرے
متولد شده ظهور الله نام تاریخی وی یافتند از صغر سن بخدمت مولانا محمد علی بدایونی تربیت یافته
بر کمال ورع و تقوی و تعلم علم دین مجبول بود و اکثر کتب متداوله مروجه بخدمتش تحصیل نموده بعد وفاتش
بقیه کتب درسیه بخدمت مولانا ذوالفقار علی ساکن قصبه دیوه مضاف لکهنو که تلمیذ مولانا نظام الدین
ابن ملا قطب الدین سهالوی بودند تکمیل فرمود و بعد فراغ علمی در وادی طلب مرشد کامل پای
استقامت نهاد و بهر جا بتلاش شیخ کامل معرفت چونکه اتباع شرع شریف در بسیاری از مشائخ وقت
نمی یافت تنفری ازین طائفه بخاطرش جا گرفت اما از آنجا که طالع بیدار داشت بخواب دید که در مجلس
حضرت هادی المضلین سید المرسلین صلی الله علیه و آله وسلم جناب محبوب سبحانی غوث صمدانی شیخ عبدالقادر
جیلانی و مخدوم الانام کان نمک و گنج شکر شیخ فریدالدین و دیگر اولیاء الله قدس الله تعالی اسرارهم

حاضر

حاضر اند پس باشارہ حضرت رسالت پناہی صلعم جناب غوث الاعظم دست صاحب ترجمہ بدست
سید شاہ آل احمد مارہروی دادند چون وی رحمۃ اللہ علیہ بیدار شد راہ مارہرہ گرفتہ بخدمت پیر دستگیر
خود رسیدہ کمال ورع وتقوی واتباع شرع را بہم یافتہ شرف بیعت حاصل نمود وبخلافت ممتاز
گشت واز حضور پیر بلقب عین الحق مباہی شد نان بعد بعمر ہشتاد سالگی بزیارت حرمین شریفین
زادہما اللہ شرفا بہرہ اندوز گردید کتاب مواہب المنان شرح جواہر الرحمان کہ عبارت از
ملفوظات غوثیہ ہست ورسالہ رد روافض بزبان فارسی ورسالہ رد وہابیہ در ہندی ودیگر رسائل
از تصانیف شان اند ومنجملہ تلامذہ ارشد وی شاہ آل رسول مارہروی ومولوی افتخار الدین ہستند
صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ بتاریخ ہفتدہم محرم الحرام سال دوازدہ صد وشصت وسہ ہجری رحلت فرمودہ
علماے دیار وشعراے امصار قطعات تاریخ فوتش برشتہ نظم کشیدند ازان جملہ مفتی سعد اللہ مرادآبادی
آشفتہ تخلص چنین یافتند ؎ جناب مقدس شہ کاملین ؛ امام ہدی قبلۂ اہل دین ؛ بعلم وعمل یادگار سلف
زفیضش منور دل عارفان ؛ سر اولیا شاہ عبد المجید ؛ خدایش دہد جنت حور عین ؛ بماہ محرم کہ شب
ہفتدہم ؛ بسوی جنان شد غریمت گزین ؛ رقم کردہ آشفتہ تاریخ آن ؛ کہ گردید واصل بخلد برین ۔

قاضی عبد المقتدر دہلوی ابن قاضی رکن الدین الشریحی الکندی الدہلوے خلیفہ شیخ
نصیر الدین محمود اودہی دانشمند فیاض ودرویش کامل واوستاد قاضی شہاب الدین ہست بغایت
فصیح وبلیغ بود قصائد وغزلیات دارد قصیدۂ او کہ در معارضہ لامیۃ العجم بمدح آنحضرت صلعم گفتہ
دلالت دارد بر کمال فصاحت او واو دایم درس می گفت وبافادۂ علم مشغول بود کہ طریقۂ شیخ
نصیر الدین محمود واکثر خلفاے ایشان ہمین بود وصیت او بطالبان اشتغال علم در حفظ شریعت بود
گفتی فکر در یک مسئلہ شرعی فضل دارد بر ہزار رکعتی کہ مشوب بہ عجب وریا کنند گویند کہ وی اوان
طالب علمی پیش شیخ نصیر الدین محمود میرفت وبحث میکرد شیخ او را وبحثہای او را نیکو دوست داشتی
واو را تحریص کردی بر تحصیل علم تا انجام کار مرید شیخ شد ونعمت باطن را با فضیلت ظاہر مقرون گردانید
یکے از معتقدان ایشان کتابے نوشتہ ہست مسمی بہ مناقب الصدیقین دران می نویسد کہ روزے
قاضی شہاب الدین نذری یافتہ بود با مادر خود گفت این زر را در جای گور کنم این بگفت ودر مجلس
قاضی عبد المقتدر رفت وے بمجرد آنکہ نظر بر قاضی شہاب الدین افگند گفت شما کہ در گور کردن

زر بید با علم کجا پردازید قاضی شہاب الدین بر گفتار خود متنبہ شد قاضی عبد المقتدر می گفت پیش من
طالب علمی می آید کہ پوست او علم و مغز او علم و استخوان او علم است و ازین طالب علم قاضی شہاب الدین
را می خواست بتاریخ بست و ششم محرم سال ہفتصد و نود و یک ہجری بعمر ہشتاد و ہشت سال وفات
یافتہ قبرش بمقام خواجہ قطب الدین بختیار اوشی جانب جنوب حوض شمسی است نور اللہ مرقدہ
شیخ عبد النبی صدر الصدور گنگوہی بن شیخ احمد بن عبد القدوس گنگوہی چند مرتبہ
بحرمین شریفین رفتہ علم حدیث را خواند و بعد از ان کہ باز گشتہ آمد از روش آبا و اجداد کرام خود سماع و
غنا را منکر بود و بروش محدثین سلوک می نمود و بتقوی و طہارت و نزاہت و عبادت ظاہرے
اشتغال داشت پدرش در اباحت سماع رسالہ نوشتہ او نیز در انکار سماع رسالہ ساختہ لاجرم باعث
ایذا و تکلیف بسیار شد و این باعث شہرت او گشت اکبر بادشاہ دران زمان صدری میخواست کہ
بصفت علم و دیانت موصوف باشد بتوسط بعض وسائل او را در سال نہصد و یک صدر الصدور
مقرر ساخت او بر عہدۂ خود کوس استقلال زد و از مال و جاہ و اعتبار زائد از انچہ گفتہ شود نصیب
او گردید کہ در زمان ہیچ بادشاہی آنچنین صدری نگذشتہ و بادشاہ را چند گاہ نسبت او آنچنان اعتقاد
پیدا شدہ بود کہ کفش پیش پای او می نہاد آخر بوجہ مخالفت مخدوم الملک ملا عبد اللہ سلطانپوری و دیگر
علما آن قضیہ منعکس شد و مزاج سلطانی بسبب بعضی حوادث از وی منحرف گشتہ در سال نہصد و ہشتاد
و شش از منصب صدارت معزول شدہ آخر بعد خرابی بسیار او را و ملا عبد اللہ سلطانپوری را کہ باہم
مخالف بودند بصورت رفیق یکدیگر ساختہ بمکہ معظمہ فرستادند تاہم میان ہر دو رفع کدورت صورت
نہ بست آخر بی صبری کردہ از مکہ معظمہ ہر دو بدیار ہند رجوع نمودند مولانا ملا عبد اللہ در دیار گجرات
بسال نہصد و نود و یک ہجری وفات یافتہ و شیخ عبد النبی بدرگاہ بادشاہ آمد مدتے در بندی خانہ
محبوس ماند ہم دران حبس بسال نہصد و نود و دو ہجری رحلت کرد رسالہ بعبارت عربی در رد
طعن امام قفال مروزی شافعی کہ بر امام ابو حنیفہ کردہ بود از تصانیف اوست
عبد النبی شطاری نامش عماد الدین محمد عارف العثمانی الصوفی الشطاری نسبۃً و خرقۃً الحنفی
مذہبًا پیرو شرع و مرید شیخ عبد اللہ صوفی شطاری اکبر آبادی از علمای عظام صوفیہ کرام بود تصانیف
رائقہ از و یادگار ماند از انجملہ فواتح الانوار شرح لوائح الاسرار ملا جامی و روائح شرح لوائح مختصر فواتح مذکور

ذریعۃ النجاۃ شرح المشکوٰۃ۔ شرح الفصوص۔ شرح ترجمہ فصوص۔ شوائق اللمعات فی شرح اللمعات شرح خلاصۃ العشق۔ شرح جام جہان نما۔ شرح اللطیفۃ الغیبہ۔ شرح نخبۃ الفکر۔ شرح آداب حنفی۔ شرح معمای میرحسن۔ شرح جواہر خمسہ۔ شرح کلید مخازن۔ شرح تحفۃ حل الودود۔ فیض الخبیر شرح حاشیہ سید شریف بر عضدی۔ رسالہ در تعریف فقر۔ رسالہ کشف الجواہر۔ رسالہ در اسم ذات۔ رسالہ در شرح حدیث خیر الاسماء عبد اللہ و عبد الرحمن۔ رسالہ کنوز الاسرار فی اشعار الشطار۔ جوامع کلم الصوفی مقامات العارفین۔ فتوحات المغیبہ۔ حدائق الانشاء۔ رسالہ ناسخ و منسوخ مسمی بدستور المفسرین بحر الکرم شرح عین العلم۔ حاشیہ شرح جامی از مبحث حال تا مجرورات۔ سواطع الالہام شرح تہذیب الکلام۔ شرح حدیث الصلوٰۃ معراج المؤمنین۔ شرح حدیث کنت کنزا مخفیا۔ دستور السعادۃ فی بیان الولایۃ۔ فیض القدوس منتخب نقد النصوص۔ مطالع الانوار الخفی شرح اجوبۃ الولی جواہر الاسرار شرح الفصوص الفارابی فیض الملک المبین شرح حق الیقین۔ حاشیہ بر نقد النصوص۔ لوامع الانوار فی مناقب السادات الاطہار۔ رسالہ سماع۔ رسالہ در جواب اسولہ فاضل نارنولی شرح جواب شیخ ابن سینا کہ بر مکتوب ابو الخیر مولانا ابو سعید نوشتہ۔ مواہب آلہی شرح اصول ابراہیم شاہی شرح ارشاد النحو قاضی شہاب الدین۔ روح الارواح شرح حکمۃ اشراقیۃ۔ رسالہ ایمان فرعون۔ رسالہ خلوات الوجود۔ رسالہ ناسخ التناسخ شرح حضرات خمس وغیرہا سال وفاتش او دریافتہ نشدہ در خاتمہ فواتح الانوار کہ بتاریخ ہشتم ذیحجہ یوم جمعہ سال ہزار و بست ہجری تصنیف نمودہ می نویسد قد وقع الفراغ یوم الجمعۃ ثامن ثانی عشر من عشرین من حادی عشر من الہجرۃ تجاہ مرقد الشیخ الوالد الواقع ببلدۃ آگرہ صانہا اللہ من جمیع مایکرہ و تاریخ اتمامہ افضال حق انتہی بلفظہ ازین عبارت زمانہ حیات صاحب ترجمہ چنانکہ مذکور شد دریافت می شود واللہ اعلم بالصواب

ملا عبد النبی احمد نگری ابن قاضی عبد الرسول العثمانی الاحمد نگری گجراتی علامہ زمان یگانہ دوران شاگرد و مرید شاہ وجیہ الدین علوی احمد آبادی بود بسیاری از تصانیف او بر صفحۂ روزگار یاد از مرتبہ علمی وی می دہند از انجملہ کتاب جامع الغموض منبع الفیوض شرح مبسوط کافیہ نحو بعبارت فارسی است کہ در سال یازدہ صد و چہل و چہار ہجری بمقام احمد نگر مضاف ممالک گجرات دکن تالیف نمودہ و نیز حاشیہ بر شرح تہذیب یزدی نوشتہ شکر اللہ سعیہ

شیخ عبدالواحد بلگرامی شاہدی تخلص صاحب فضائل و کمالات و ریاضت و عبادات بود اخلاق مرضیه و صفات رضیه داشت نام پدرش ابراهیم بن خطیب بود وطن اصلی وی بلگرام است مگر بعض اجدادش بقصبه باڑی تعیالم رزیدند و او به بلگرام آمده رخت اقامت انداخت نسبت ارادتش به سید حسین سکندره میرسد مصنفات در حقائق و معارف دارد از ان جمله حقائق هندی و حل شبهات و شرح کافیه تا بحث غیر منصرف که آنرا بطور معانی تصوف کشیده و شرح نزهة الارواح و سبع سنابل در تصوف اند اکبر شاه وی را بتعظیم تمام طلبید زمینی در سیورغال مرحمت فرمود مؤلف نقائس المآثر وی را از اکابر قنوج شمرده همانا که بلگرام سرکار قنوج بود از منظوماتش مناظره انبه و خربزه باهل مذاق شیرینی و چاشنی میدهد عمرش از صد متجاوز شده وفاتش بشب جمعه سوم رمضان سال یکهزار و هفده هجری در بلگرام وقوع یافته همانجا مدفون گردید عزیزی تاریخ فوتش چنین یافته ؎ چو رفت واحد صوری و معنوی گفتم ٭ هزار و هفده شب جمعه ماه صوم سوم ٭ مصرعهٔ ثانی تاریخ صوری و معنوی است بیانش آنکه بست عدد که بحساب جمل در مصرعهٔ ثانی زاید می شود آنرا بلطافت تخرجه کرده یعنی واحد صوری که عددش نوزده است و واحد معنوی که یکی است مجموعه آن بست شد آنرا خارج کرده یکهزار و هفده که سال وفاتش بود باقی ماند

میر عبدالواحد بلگرامی واحد و ذوقی تخلص داشت شعر بزبان هندی و فارسی می گفت کتاب شکرستان خیال مشتمل بر نظم و نثر در وصف حلویات بدستور دیوان مرتب کرده دوم محرم یازده صد وسی و چهار هجری روز جمعه در معرکه زمینداران لاهور بقتل رسید

مولوی عبدالواحد فرنگی محلی پسر کلان مولوی عبدالاعلی بن مولانا عبدالعلی بحرالعلوم اولاً بخدمت ملا ازهار الحق فرنگی محلی تحصیل علوم کرده بقیه کتب درسیه پیش جد خود در مدراس گذرانیده فراغ حاصل نموده باراده حصول منصب قضا دفعتا به کلکته رفته با هارنگٹن حاکم عدالت بنگال ملاقی شد مگر حصول مرام صورت نه بست بعد فتح دهلی مفتی ضلع روهتک بمشاهره دو صد و پنجاه روپیه بسفارش حاکم مذکور مقرر گردید و از انجا تبدیل شده بپانی پت رفت و بعد چندی رحلت کرد

مولوی عبدالواجد خیرآبادی شاگرد و همشیرزاده مولوی محمد اعلم سندیلی بود از تلامذهٔ وے مولوی فضل امام خیرآبادی صدر الصدور دهلی بس نامور شده رحمة الله علیهما مولوی ناظم العالم مرحوم خیرآبادی شارح قصیده برده از احفاد امجادش هم سبق مؤلف اوراق بدقت طبع و حدت ذهن

مشارالیہ اقتران بود غفر اللہ لہٗ۔

مولوی عبدالواجد فرنگی محلی پسر خرد مولوی عبدالاعلی ابن مولانا عبدالعلی بحر العلوم در صغر سن بخدمت جد خود بمدراس رفتہ مختصرات از عم خود مولوی عبدالرب و متوسطات از دیگران و مطولات بخدمت جد خود مولانا عبدالعلی تحصیل نمودہ بہ لکھنؤ آمد وی و عم خویش مولوی عبدالرب در لکھنؤ بودند کہ مولانا عبدالعلی بحر العلوم بمدراس رحلت فرمود خبر وفاتش یافتہ مولوی عبدالواجد و عمش مولوے عبدالرب بمدراس رفتند و مستدعی جای مولانا مرحوم شدند چون مولوی علاء الدین پیش ازین بجایش مقرر شدہ بود و عزل وی رئیس وقت مناسب ندانست بدین وجہ مدرسہ خاص کہ مملوک مولانا مرحوم بود بہ مولوی عبدالرب پسر مولانا مرحوم داد و مولوی علاء الدین راجای دیگر دادہ مشاہرہ مولانا مرحوم نصف بمولوی عبدالرب و نصف بہ مولوی علاء الدین مقرر ساخت مولوی عبدالرب برادرزادہ خود یعنی مولوی عبدالواجد را قائم مقام خود کردہ کنارہ کش گشت ازان وقت مولوی عبدالواجد مدرس مدرسہ مولانا مرحوم بنا بہ گردید و لاولد درگذشت

حاجی عبدالولی طرخانی کشمیری دانشمند کامل و محدث بود از وطن خود طرخان واقع ترکستان بحرمین شریفین رفتہ و بادای مناسک حج مشرف شدہ در مدرسہ دارالشفا از شیخ ابوالحسن سندے اجازت حدیث و تفسیر حاصل کردہ بکشمیر قدوم آورد و تتمۃ الحواشی ملاکو سبح تحفۃً بخدمت شیخ الاسلام مولانا قوام الدین محمد گذرانید و اجازت کتب حدیث و تفسیر لوی دادہ مدتی بکان ادمقیم ماند آخر الامر از دست ظلمہ بسال یازدہ صد و ہفتاد و یک ہجری شربت شہادت چشید

مولوی عبدالوالی فرنگی محلی ابن محمد ابوالکرم ابن مفتی محمد یعقوب بعد تکمیل تحصیل علوم بیعت از جد مادری خود ملا انوار الحق نمودہ خلیفہ بحق و مجاز مطلق از و گشت و جملہ عمر عزیزش بیاد الٰہی و عبادات و ریاضات بسر برد و شب بست و دوم شعبان سال دوازدہ صد و ہفتاد و نہ ہجری بعمر نود سالگی بجوار رحمت الٰہی پیوست مولوی عبدالباسط در کنت کنزاً مخفیاً تاریخ وفاتش یافتہ

مولوی عبدالوحید فرنگی محلی ابن مولوی عبدالواحد پسر کلان مولوی عبدالاعلی بن مولوے عبدالعلی بحر العلوم کتب درسیہ بخدمت مولوی قدرت علی و مولوی سراج الحق و مولوے ولی اللہ و عم خود مولوی عبدالواجد سکنہ فرنگی محل تحصیل کردہ بتاریخ پنجم شعبان سال دوازدہ صد و نہ ہجری لاولد وفات یافت

حاجی سید عبدالوهاب بخاری از اولاد سید جلال بخاری بزرگ است که جد سید جلال الدین
مخدوم جهانیان بود سید جلال مذکور را دو پسر بودند یکے سید احمد دیگر سید محمود مخدوم جهانیان پسر سید
محمود است و حاجی عبدالوهاب از اولاد سید احمد است وی رحمة الله علیه بزرگ بود موصوف بعلم و
عمل و حالی محبت در اوایل حال که هنوز در ملتان توطن داشت روزی در خدمت پیر و استاد خود
سید صدرالدین بخاری نشسته بود از وی شنید که میگفت دو نعمت در عالم بالفعل موجود اند که فوق
جمیع نعمتها است ولیکن مردم قدر آن دو نعمت نمی شناسند و بدان پی نمی برند و از تحصیل آن غافل اند
یکے آنکه وجود مبارک سیدنا محمد صلی الله علیه وآله وسلم بصفت حیات در مدینه موجود است و مردم این
سعادت را نمی یابند و دیگر قرآن مجید که کلام پروردگار است و وی سبحانه تعالی بیواسطه بدان تکلم و خلق
از ان غافلند سید عبدالوهاب بمجرد شنیدن این کلام از پیش پیر برخاست و رخصت زیارت مدینه
در خواست و براه خشکی بزیارت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بشتافت و این سعادت را دریافته باز بوطن
اصلی عود نمود بعد از ان بتقریب بعضی سوانح روزگار در عهد دولت سلطان سکندر لودی بدهلی آمد
سلطان سکندر لودی اعتقاد عظیم پیدا شد و آنچه از شرائط تعظیم و تبجیل بود رعایت نمود بار دیگر هم از
دهلی قصد زیارت حرمین شریفین کرد و مکرّر ا باین سعادت عظمی رسید و به بشارتها حضرت خاتم الرسل
صلی الله علیه وآله وسلم اشارت یافته باز بدهلی عود فرمود و بر تفسیر بیست که اکثر قرآن مجید بلکه تمام آنرا
ارجاع به نعت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم و ذکر او کرده و بسیاری از دقائق عشق و اسرار محبت دران
درج کرده است غالباً وقوع آن در غلبهٔ حال و استغراق وقت بوده باشد شمّی چند از وی شیخ المحدثین
دهلوی در اخبار الاخیار انتخاباً درج فرموده و آغاز تصنیف تفسیر مذکور بشهر ربیع الثانی سال نهصد و پانزده هجری
و اتمام آن بروز دوشنبه تاریخ هفدهم ماه شوال سال مذکور بظهور پیوسته وی رحمة الله علیه در سال نه
صد و سی و دو هجری وفات یافته که عدد عبارت شیخ حاجی موافق آن است و مقبره وے در جوار
مقبره شاه عبدالله در دهلی است و او را بادشاه عبدالله بحالت حیات نسبت محبت و نیاز چندان
بود که آنچه میگویند که فنا فی الشیخ می باشد این چنین خواهد بود

میر عبدالوهاب منور آبادی ابن میر هاشم عالم عامل و فقیه کامل متشرع و متقی بود تمام عمر شریف
بذکر قال الله و قال الرسول بسر کرده بعمر هشتاد سالگی در سن پانزده صد و پنجاه و دو هجری رحلت فرمود

شیخ عبدالوہاب قنوجی المخاطب بنواب منعم خان بہادر ساکن محلہ راجگیر منجملات بلدۂ قنوج
فاضل جلیل و عالم نبیل در علوم متعارفہ ید طولی داشت تصانیف مفیدہ بعلوم درسیہ دارد ازانجملہ مفتاح الصرف
و بحر المذاہب در علم کلام و کتاب الصدرہ در عقائد نشان می دہند

سید عبدالوہاب سالوری ابن سید عبدالمجید گویند وی بیراعلم وہبی بود بمطالعہ کتب و تدریس علم
اشتغال داشت در سال ہشصد و شصت و پنج ہجری وفات یافتہ در سالورہ مدفون گشت

شیخ عبدالوہاب متقی ابن شیخ ولی اللہ مندوی برہانپوری در صغر سن والدین شان در گذشتند
ازہمان زمان قائد توفیق الٰہی رفیق حال ایشان شدہ در طلب حق براہ فقر و تجرید و مسافرت و سیر عالم
کشید غالب سیر ایشان در نواحی گجرات و اکناف ولایت دکن و سیلان و سرندیب بود و زیادہ از سہ
روز در ہیچ مقام اقامت نمی کردند مگر در بعضی بلاد کہ بجہت تحصیل علم و تقریب صحبت مشایخ و صلحا بمقدار
استیفای غرض و انقراض حاجت اختیار اقامت ضرورت می افتاد در عنفوان شباب بماہ جمادی الاولے
سن نہصد و شصت و سہ ہجری بمکہ معظمہ آمد شیخ علی متقی باستماع خبر آمدنش بسابقہ تعارف کہ بوالد ماجد
شان داشتند پیش ایشان آمد و مہربانیہا کردند و استدعای صحبت نمودند وی رحمۃ اللہ علیہ بمقتضای
استغنای ذاتی اولا گفتند انشاء اللہ بینہم تا النصیب چیست در آخر بمشاہدۂ فضل و کمال شیخ اختیار صحبت
نمودند و بکتابت تالیفات شیخ و تصحیح و مقابلہ آنہا مشغول شدند و تا دوازدہ سال بمصاحبت شیخ
در فقہ و حدیث وغیرہ علوم شرعیہ مہارت کامل حاصل کردہ از کاملین اولیاء اللہ شدند و بعد وفات
شیخ تا سی و شش سال بمکہ معظمہ نشر علوم ظاہر و باطن میکرد در ایام اقامت حج فوت نشدہ شیخ عبدالحق
دہلوی بمکہ معظمہ از ایشان سند صحاح ستہ حاصل کردہ مرید شان شدند وی رحمۃ اللہ علیہ بسال ہزار
و یک ہجری ازین دار فانی بعالم جاودانی شتافت مندو سابقا دار الخلافہ سلاطین مالوہ بود و اکنون
زیر حکومت ریاست دہار ہست و بماندوگڈھ شہرت دارد

شیخ عزیز اللہ تلنبی صاحب ارشاد و ہدایت دانشمند متبحر در عہد سلطان سکندر لودی از ملتان
در سنبھل آمدہ رخت اقامت انداخت طبعی فیاض و استحضاری غریب داشت کہ متعلم متفطن ہر طور
کتابی مشکل منتہیان را کہ می خواند بی مطالعہ درس می گفت و میگویند بارہا بامتحان پیش آمدہ کہ اسولہ لا
مدفع را آوردہ اند و شیخ آنرا در وقت افادہ مشاغل ساختہ میان حاتم سنبھلی از ارشد تلامذہ او بود

اند تصانیف رایقه مشهوره اند ازانجمله رساله عینیه است که بمقابله رساله غیریه شیخ امان الله پانی پتی نوشته در سن نهصد و هفتاد و پنج هجری رخت هستی ازینجهان بعالم جاودان برد انا لله و انا الیه راجعون

تلنبه بضم تای مثناة فوقانی و فتح لام و سکون نون و فتح بای موحده با آخرهای هوز شهری است قریب ملتان

مولوی عسکر علی سندیلی خلف اکبر مولوی حمدالله سندیلی از والد ماجد خود تحصیل علوم نموده فراغ حاصل کرد و بتوسل وی باریاب بارگاه شاه دهلی شد و از دربار شاهی بخطاب خیرالله خان مباهی گردید و چند مواضع بجاگیر یافته بنابر تعمیر مدرسه مامور شد و تعمیر مدرسه مذکور حسب الحکم شاهی باهتمام نواب ابوالمنصور خان صوبه دار اوده در سن یازده صد و چهل و شش هجری باتمام رسیده بمدرسه منصوریه شهرت یافته و تاریخ تعمیرش در لفظ خیرالمدارس بمناسبت خیرالله خان یافته اند همدران مدرسه بدرس و افاده طلبه مشغول بود که باواخر صدی دوازدهم ازین جهان فانی بعالم جاودانی رخت هستی بربست علیه الرحمة والغفران

ملا عصمة الله سهارنپوری از مشاهیر علمای هندوستان است اگرچه بظاهر بینائی نداشت اما در باطن چشم بصیرتش روشن بود تمام عمر خود در خدمت علم و تدریس بسر کرده تصانیف رائقه دارد ازانجمله شرح خلاصة الحساب و حاشیه فوائد ضیائیه یعنی شرح ملای جامی است در سن هزار و سی و نه هجری برحمت حق پیوست

مولوی عصمت الله لکهنوی خلف اکبر مولوی عبدالقادر و مرید شیخ پیر محمد سلونے وی حافظ قرآن و عالم علوم غریبه بود و در علم و عمل از برادران خود فوقیت داشت لباس سپاهانه را غشاوهٔ حال خود ساخته بصورت اغنیا در صحبت بادشاه وقت مستور بود دوم رجب سال یکهزار و یکصد و سیزده هجری شب شنبه براه دکن در موضع بربنده وفات یافته و هفتدهم شوال سن مذکور بروز جمعه در موضع بهدرانوه متصل بلده لکهنؤ مدفون کردندش خلد الله دار النعیم تاریخ رحلت ویست

مولانا علاء الدین نیلی از علمای اوده بود روشنی پاکیزه و صفای تمام داشت پیش مولانا فریدالدین شافعی که شیخ الاسلام اوده بود تفسیر کشاف می خواند و مولانا شمس الدین یحیی اودهی و دیگر علمای اوده سامع بودند زی علما داشت اما باوصاف تصوف موصوف بودی اگرچه از سلطان المشایخ نظام الدین اولیا مجاز مطلق بود اما یک مرید هم نگرفت و اورا بخدمت پیر خود غایت نسبت بود

قبرش در دہلی نزدیک چبوترہ یاران است رحمۃ اللہ علیہ

ملا علاء الدین لاہوری پسر شیخ منصور لاہوری از دانشمندان مشہور و مدرس است مدتے در صحبت خانخانان معزز و مکرم بود چون بملازمت محمد اکبر شاہ رسید نیز خیلی اعتبار یافت و ہر چند تکلیف سپاہگری نمودند قبول نکردہ بدرس و افادہ مشغول ماند و ہر چہ از جاگیر حاصل می شد ہمہ صرف طلبہ می کرد و حاشیہ مشہورہ بر شرح عقاید از تصنیفات معتبرۂ اوست بزیارت حج مشرف شدہ ہمانجا داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ جان بجان آفرین سپرد

ملا علاء الدین فرنگی محلی برادر عینی ملا نور الحق ابن ملا احمد انوار الحق بن ملا احمد عبد الحق تحصیل علم چندے بخدمت ملا محمد مبین فرنگی محلی نمودہ زان بعد از عم خود ملا احمد ازہار الحق در بالس بریلی افادہ برداشتہ ہنگامیکہ ملا عبد العلی بحر العلوم در بہار بمدرسہ منشی صدر الدین مدرس بود بہمراہی عم خود ملا ازہار الحق در آنجا رفتہ فاتحہ فراغ خواندہ بوطن مراجعت نمود و از والد خود بیعت حاصل کردہ باشتغال باطن می کوشید و اندکی درس و تدریس نیز می کرد چون مولانا عبد العلی بحر العلوم بمدراس رفت وی ہم در انجا بخدمتش پیوست و تا حیات مولانا در حضرتش تکمیل علوم می نمود بعد وفات مولانا بوجہ دامادیش بسرکار نواب مدراس مدرس مقرر گشت و بخطاب ملک العلماء ممتاز گردید از تصانیف او شرح فصول اکبری است دہم شوال سال دوازدہ صد و چہل و دو ہجری در مدراس وفات یافتہ آنجا مدفون گشت

مولانا علاء الدین لاری صاحب حاشیہ بر عقاید نسفی از بیش خان زمان باگرہ آمدہ اشتغال بدرس علوم نمود و مدرسہ از خس ساخت و مدرسہ خس تاریخ آن یافتند و در سال نہصد و شصت و نہ ہجری بحج رفتہ و ہمدران سفر رخت سفر آخرت بربست رحمۃ اللہ علیہ

مولوی علی اصغر قنوجی ابن مولوی عبد الصمد از اکابر علمای قنوج در سال ہزار و پنجاہ و یک ہجری متولد شدہ از ملا محمد قنوجی و ملا عصمۃ اللہ سہارنپوری مختصرات و متوسطات و مطولات خواندہ فاتحہ فراغ بخدمت ملا محمد زمان کاکوروی خواند جامع علوم عقلیہ و نقلیہ و امام تصوف و سلوک مرید و خلیفہ شاہ پیر محمد لکھنوی بود تا شصت سال عمر شریف خود بتدریس طلبہ گذرانیدہ جم غفیر از علما و فضلا زیر دامن تربیتش بمرتبۂ فضیلت رسیدند تصانیف ذیل ازو یادگار اند اللطائف العلیہ فی المعارف الالٰہیہ۔ تبصرۃ المدارج در سلوک۔ القصیدۃ المہیمیۃ فی النفحۃ المحمدیۃ۔ شرح قصیدہ

مذکورۃ النفائس العلیہ فی کشف اسرار المیمیہ تفسیر تواقب التنزیل کہ در اختصار وایجاز ہم پلہ جلالین است
ودر علوم ادبیہ ومسائل شرعیہ بر کشاف وبیضاوی تفوق میخواہد شرح فصوص الحکم وے بسال یازدہ صد
وچہل ہجری رحلت فرمود غلام علی آزاد بلگرامی تاریخ وفاتش بنظم آوردہ ہ مولوی زمان علی اصغر ؎

از وفاتش کمال شد معدوم ٭ سال تاریخ او نوشت خرد ٭ شد نہان آفتاب صبح علوم

قاضی علی اکبر حریاکوٹی ابن قاضی عطار رسول ابن قاضی غلام مخدوم عباسی در سال است ونجم
صدی سیزدہم متولد شدہ ہر چند سلسلہ تحصیل وا از اوستاد باتمام نرسیدہ وسرمایۂ اکتسابش از فوائد ضیائیہ
جامی متجاوز نگردیدہ مگر ازانجا کہ جودت ذہن وقوت حافظہ اش آیتے بود از آیات الٰہی وموجی بود از بحر
فیض نامتناہی بذکر بعض حالاتش می پردازم وآیہ کریمہ ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء ورد زبان
مے سازم والد ماجدش قاضی عطار رسول گو صاحب علم واستعداد بود ودر فرائض وفقہ مہارتے معتدبہ
داشت مگر چونکہ از حکومت انگلشیہ گاہی بہ منصب منصفی وگاہی بعہدۂ تحصیلداری مور بودہ در تعلیم صاحب
ترجمہ علیہ الرحمۃ نظر توجہ نمی گماشت وی بشوق جبلی خود کہ از مبدٔ فیاض بدلش ودیعت بود کتاب گلستان
از اوستاد باتمام رسانید آنگاہ استعدادے وقوتے فراہم آورد کہ بدان جملہ کتب متداولہ فارسی را
بے مدد اوستاد حل میکرد بعد ازان بتحصیل صرف ونحو عربی پرداخت واز مقامات مختلفہ مختصرات
ابتدائی را حاصل کردہ بنا رقوت مطالعہ را استوار ساخت از ہمسالانش منقول ہست کہ اورا ہنگام
تحصیل بہ بذل جہد مشغول ندیدیم مگر جواب ہر سوال از وبے تامل می شنیدیم کتاب کافیہ محشی بدستش
افتاد شبہا بمطالعہ آن سپری کرد تا آنکہ کتاب مذکور را بزور حواشی باتمام رسانید پیشش آن فوائد ضیائیہ
از مولوی احمد علی چڑیاکوٹی کہ رابطۂ مصاہرت ہم داشت قریب چہل سبق ازان کتاب آموخت
وما بقی را بمطالعہ خود باٰخر رسانید ہمچنین از جاہای عدیدہ نبذی از منطق وکلام خواندہ باین قلت
تحصیل استعداد سخن فہمی را بمرتبہ رسانید کہ مسائل دقیقہ فلسفہ وکلام از شرح مواقف وصدرا
وغیرہ می گرفت واز راے نادرہ راے خود وادتحقیقات انیقہ میداد وگرہ از معضلات فن می کشاد
ہر بحثے کہ می گرفت گاہے از دست نمی داد وہر کتابیکہ یکبار از ابتدا تا انتہا مطالعہ کردے
در ہیچ باب بعد ازان حاجت بمراجعتش نمی افتاد منقول ہست کہ روزی صاحب ترجمہ با وستادے
ومولائے مشہور مولانا محمد شکور مغفور مچھلی شہرے در بحثے جوہر فرد بمناظرہ درآمد مولائے ممدوح

بابطال ترکیب اجسام از امثال این اجزا در گفتگو بکشاد و وی از جانب متکلمان سلف سنگ منع و مناقضه در راه می نهاد بالجمله تا ہفتہ درین باب مکالمه فیمابین جاری ماند و گفتگوی طرفین بطوالت کشید در انجام کار مولای ممدوح لب به تحسین وی کشاد و داد جوہر شناسی داد که در مسئله مختلف فیها که بجانب منع آن تسلیم دلیلی نبود تقریر را بجای رسانده که متاخرین متکلمین از ان اغماض کرده اند۔ قاضی مشار الیه صاحب ثروت و مال و ہم مطرح انظار عزو وقار حکام انگلشیه بود بایام غدر ہندوستان بصله خیر سگالی از سرکار انگریزی وظیفه و انعام و منشور برات اخذ اسلحه بدست آورده با اینهمه ہمیشه تحصیل کمال را می پسندید و حصول جاه و منال را بدیدۂ اعتداد و طلب نمی دید و بفرزندان خود مولوی عنایت رسول و مولوی محمد فاروق که ہر یکی ازان مرآت کمال پدر اند تاکید تحصیل علم و ہنر می فرمود و گاہی بتحریص اکتساب سیم و زر نمی نمود به تصانیف و تالیف رغبتی نداشت دو رساله از مصنفاتش موجود اند یکی در رد بعض مزعومات اہل فرنگ یعنی مسئله جذب و انجذاب دوم در رد بعض اعتراضات شیعه وی رح بسال ہشتاد و سوم از صدی سیزدہم رحلت فرمود ادخله الله فی اعلی علیین

مولوی علی احمد دخترزاده حافظ شاه ابو اسحاق سجاده نشین آستانه بھیرا ضلع اعظم گڈھ در ورع و زہد چون جد خود یگانهٔ روزگار ہست ولادت باسعادت وی در سال دوازده صد و بست و نه ہجری بظهور پیوسته اکثر کتب درسیه از فاضل ادیب مولوی محمد سلیم مچھلی شہری مرحوم آموخته و بندی ازان از مولوی احمد علی عباسی چریاکوٹی رحمة الله علیه گرفته فاضلی قوی الحفظ والادراک از ثقات آن دیار است مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی سلمه الله در مراسله ممدانهٔ زیب رقم فرموده که راقم سطور بیش از سی سال بخدمت سراپا برکتش طرف سعادت می بندد تا ایندم کلامیکه دال بر ذم کسی باشد از زبانش نشنید و مجلسش را گاہی خالی از ذکر الٰہی ندید تا این زمان به صلاح حال و ممدوحیت السنهٔ رجال و به التزام و مداومت محاسن اعمال مقرون است ادام الله برکاته

مولوی علی بخش خان بدایونی از عمائد علما و روسای بلدۂ بدایون است تلمذ بخدمت مولوی فیض احمد بدایونی و شرف بیعت بخدمت مولوی شاه عبد الحمید عین الحق بدایونی داشت باوجود تعلق منصب صدر الصدوری که از سرکار انگریزی بدان مباہی بود در تعلیم طلبه و تالیف کتب دینیه مشغول می ماند رساله شہاب ثاقب و رساله تائید الاسلام در رد فرقه نیچریه و رساله در رد مذہب شیعه

از تالیف وی مطبوع شده شائع و مطبوع طبع حق پسندان اند لقبیه توالیف مفیده اش ہنوز زیر طبع نرسیده اند در سال سیزده صد و سه ہجری رحلت فرموده بعالم جاودانی شتافت علیه الرحمة والرضوان۔

مولوی علی عباس چریاکوٹی ابن شیخ امام علی ابن شیخ غلام حسین ابن شیخ سعد اللہ برادر زاده مولوی احمد علی عباسی است و از جانب مادر بفاضل باب اللہ جونپوری می پیوندد از افاضل دہر و اذکیای عصر بود کتاب ہیبذی از مولوی ابوالحسن منطقی گرفته و بقیه کتب درسیه از عم مکرم ممدوح الصدر آموخته قوت حافظه اش بغایت عتیق بود و ذہن و فطنتش بمرتبه اعلی انیق بالجمله این فاضل جلیل المنازل ہم ذکا، جودت داشت و ہم فطانت حدت لاجرم در عہد تحصیل بمناظره و جدل مدام بر حریف می‌چربید و در میزان بحث کسی با وی برابری نمی سنجید ہر کتابی که میخواند با اوستاد بجارات فرس مناظرت میراند تا آنکه تحصیلش بترتیب نظامی چون بحواشی زاہدیه متعلقه رساله قطبیه رسید استعدادش بمطالعه کتاب و تنقید مضامین ہر باب تام و کامل گردید پس دست از تحصیل باز کشید و بمطالعه کتب قدما، و ہم متاخرین ہجبیده که روز و شب می کشید و شبش بروز میرسید در چند سال بجودت حافظه و حسن فطانت به مسائل اکثر کتب درسیه و غیر درسیه حاوی گشته و از کتب مشهوره کمتر بود که از نگاہش نگذشته اکثر کتب درسیه را بی مراجعت بحواشی طالبان را محققانه می آموخت ہر گاه بر مسائل درس نظامیه واقف گردید عنان عزیمت بسوی تکمیل ادب و حفظ لغات عرب گردانید تا آنکه برادای مضامین ہم نظم و ہم نثر خطی وافی بدست آورد و اکثر مسائل منطقیه و نحویه را منظوم کرد بحث و جدل بر طبیعتش غالب بود و ہر سخنی که بر زبان آوردی ہر چند دران بر سر خطا بودی مگر خصم را بزور جدال ساکت کردی روزی در مثال جئت زیداً لفظ جئت را فعل متعدی و زید را مفعول به فرموده یکے از اذکیای محصلین دران باب با او راه مخالفت پیموده و دیگر معاصران ہم با محصل مذکور موافقت کردند تا آنکه سلسله جدل درازی کشید و بعد اختتام جہد زبان نوبت بتکمیل کلک و بیان رسید پس مولوی ممدوح دران باب رساله ترتیب ساخت آنگاه کسے از محصلان به تحریر جوابش نیز پرداخت و مولوی ممدوح در قضیه شرطیه که انقسامش بتقسیم غیر حاصر متصله و منفصله مشهور است قسمی جدید پدید آورد و نامش شرطیه عباسیه کرد و مثال قام زید ثم قعد عمرو فرموده بالجمله فاضل ممدوح بقوت نقادهٔ خود مسائل ہر علم را بمیزان نظر مے سنجید و در تحقیق نفس الامر حکیمانه می کوشید چنانچه نقض و احکام او در مسائل متداوله بسیار اند این مختصر

ذکر آنزا برنتابد از فنون متداوله در فن تواریخ وسیر کامل بود وبفن ادب وانشاء نظم ونثر بطور عرب
هم مهارتی معتد به داشت واز علوم دیگر هم بی بهره نبود در اوائل حال برسم سیاحت به حیدرآباد دکن
رفته وبمدح امرای دولت قصائد غرا انشا کرده مگر حظی برنداشت وطرفی نه بست ازانجا واپس آمده
قصیده مشتمل بر هجو آن مرز وبوم بقلم آورده واین شعر از همان قصیده است ؎ من حیدرآباد اهربن
والقوم فیها فواد اولی المکارم یصدع ٭ بعد ازان بریاست بهوپال شتافته وانجا یا لعامات نواب سکندر بیگم
والیه ریاست جائزه ها برداشته وسالی چند در انجا اقامت داشت مبسبے بر نیامد که بجا لفت بعضی
ارکان آن دولت بوطن باز آمد وروزگارے چند در وطن به بیکاری بسر برد ازانجا که شهره
کمالش آفتاب وار بر جهانی تافته والی حیدرآباد بمشاورت ارباب دولت اورا بعزت وجلالت
تمام بخوانده وبمنصب وپایگاه بلندش نشانده روزی چند بعمل منصبی خود مقیم بوده بعد ازان ترک
عمل کرده بر دوصد ماهانه وظیفه بلا شرط خدمت قناعت نموده تا آنکه در سن دوم صدی چهاردهم هجرت
بوطن رسیده باواخر ذیحجه سال مذکور رحلت فرموده ولادتش بگمان غالب سال سی ام صدے
سیزدهم است از اشعار اوست ؎ لوکان ندی فی الزمان نهاته ٭ واحمر الکان فی میقاته ذهبین
قصیده در مدح شمس الامرا گوید ؎ لولم یکن شمس السماء سمیه ٭ ما هدی لخضر ولاته ٭ ونیز از اشعار اوست
؎ ثغور کـ والحواحب الحیات ٭ سیتمار هلالات ثریا ٭ انتهی فقیر مؤلف بسال دوازده صد وشصت و
هجری بزمرہ طلبه علوم وارد بیت السرور غازیپور بود دران هنگام بفرودگاه مولوی محمد ظهور مچهلی شهری
صدر الصدور شهر مذکور خدمت صاحب ترجمه که بپاس بقیه مولوی ابو الحسن منطقی سندیهی تشریف
آورده بود دریافت درحقیقت همان اوصاف در وموجود بودند مگر باوجود این همه قابلیت بعلت
حدت طبع وقادو جودت قریحه نقاد بقبولیت نه پیوسته واز مقبولیت اقران فرو ماند فقاده ومن فاقد
الاستعداد آنوقت حاشیه عبد الغفور بر شرح جامی وشرح تهذیب یزدی بپیش مولانا مولوی ابو الحسن
مزبور میگذارد وهمدران زمان کتاب نبراس الفطانه مصنفه صاحب ترجمه بنظر گذشته الحق که داد
قابلیت داده غاله الله بلطفه الہی

مفتی علی کبیر مچهلی شهری شاگرد سید تفضل حسین خان کشمیر بیست ودو ترقی بمنصب افتای محکمه
دائر سائر در سرکار انگریزی سرفراز بوده هم ازان منصب حق تقاعد حاصل نموده خانه نشین گردیده

جامع الاوراق ہرگاه در سن دوازده صد و شصت ہجری بجرگہ تلامذه مولانا محمد شکور مرحوم و مغفور
مچھلی شہری کہ ہمشیره زاده وی بودند بمچھلی شہر رسید وی را دید کہ ضعیف و نحیف شده محض استخوانی و پوستی
داشت و قد شریفش بکثرت پشتی ہمہ جسم راکع گشته غالباً بنود سالگی دران زمان رسیده باشد گاہی با طلبه
کہ بخدمتش میرفتیم بتمامی اخلاق حمیده و پرسش احوال پیش می آمد تا بیکی می طلبید ہم بہمان ہیئت کہ داشت
برخاسته از الماری برآورده می داد و میگفت ع کتابم میدہم لاکن باین شرط کہ طبل درق و صندوقش نسازی

قاضی علی محمد بیجاپوری از اکابر علمای عہد سلطان ابراہیم عادل شاه محدث و مفسر و فقیہ بود بہ لقب
استاد الاولیا شہرت داشت از گجرات به بیجاپور آمده دران بلده افتتاح مدرسه نمود کہ اکثر از طلبه علوم
ازو مستفیض شدند منجملہ تلامذه وے شاه برہان و شیخ ابو تراب مدراسی و سید محمد مدراسی و
قاضی ابراہیم زبیری مشہور اند در عہد سلطان سابق الذکر بمنصب قضای بیجاپور امتیازے داشت
چہارم ماه ذیحجہ سن ہزار و ہفتاد ہجری رحلت فرموده در بیجاپور مدفون گشت

ملا علی محدث سمرقندی برادر ملا صادق حلوائی علم حدیث در عرب تحصیل کرده بغایت متقی
و پرہیزگار بود بہندوستان آمده در سال نہصد و ہشتاد و یک ہجری بجوار رحمت ایزدی پیوست
ملا عالم کابلی این تاریخ یافت **قطعه** دریغا کہ ناگاه ملا علی را ٭ ربود از میان دستبرد حوادث ٭ پی
سال تاریخ او سال گفتا ٭ بگو مرد ملا علی محدث ٭

شیخ علی متقی برہانپوری ابن حسام الدین بن عبد الملک بن قاضی خان المتقی لقباً
القادری الشاذلی المدینی الچشتی مشرباً الجونپوری وطناً البرہانپوری مولداً المکی منزلاً در سال ہشت
صد و ہشتاد و پنج ہجری در برہانپور دکن متولد شده حالات بابرکات شان شیخ عبد الحق محدث
دہلوی در اخبار الاخیار بتفصیل تمام تحریر فرموده ملخص آن اینست کہ وی رحمة الله علیہ را در ہفت
و ہشت سالگی پدرش بخدمت شاه باجن برہانپوری مرید ساخته خود بسفر آخرت خرامید وے بعد
وفات پدر چندی بصحبت امرا و سلاطین وقت بسر برده در عین شباب بمقتضای جاذبہ ازلی
بخدمت شیخ عبد الحکیم بن شاه باجن رسیده خرقه خلافت سلسله چشتیه پوشید و از برہانپور بملتان
مطیه سفر نشانیده بخدمت شیخ حسام الدین متقی ملتانی رسیده تفسیر بیضاوی و عین العلم را بخدمت
ایشان مطالعه نمود و سلوک طریقه ورع و تقوی را بامداد و برکات صحبتش پیش گرفته ہمراه زاد تقوے و

راحلهٔ ورع توفیق عزیمت حرمین شریفین یافته بخدمت شیخ ابو الحسن بکری شرف تلمذ حاصل نموده و دیگر
علمای عصر آن دیار را دریافت و مستفید گشت و از شیخ محمد بن محمد بن محمد السخاوی خرقهٔ خلافت
قادریه و شاذلیه در بر کشیده بمکهٔ معظمه رخت اقامت انداخت و عالمی را بانوار طاعات و مجاهدات
و بآثار افاضات و افادات علوم دینی و فنون یقینی منور و مستفید ساخت و بجمع و تصنیف کتب و
رسائل علم حدیث و تصوف پرداخت از انجمله جامع صغیر و جمع الجوامع شیخ جلال الدین سیوطی را که مرتب
به حروف هجا بود مبوب بابواب فقهیه فرمود و بار دیگر از ان منتخبی گرفته آنهم بغایت مهذب و منقح آمد و
رسالهٔ تبیین الطرق و مجموع حکم کبیر در تصوف از تصانیف وی است و مجموع تصانیفش از صغیر و کبیر و
عربی و فارسی پانصد متجاوز اند تاریخ دوم جمادی الاولی سال نهصد و هفتاد و پنج هجری بمکهٔ معظمه
رحلت فرمود علیه رحمة سبحانه و در لفظ قضی نحبه تاریخ فوتش یافته اند

ملا علی مهائمی ابن شیخ احمد از قوم نوائت بر وزن ثوابت از کبار سیر زمان صاحب عرفان معتقد
توحید وجودی بود مصنفات متبرکه معتبره دارد از انجمله تفسیر رحمانی که آنرا تفسیر مهائمی نیز گویند و
زوارف شرح عوارف المعارف و شرح فصوص الحکم و شرح فصوص مصنفه شیخ صدر الدین قونوی
و ادلة التوحید و رساله در بیان وجوه اعراب قوله تعالی الم ذلک الکتاب لاریب فیه هدی للمتقین که
دوازده کرور و هشتاد و سه لک و چهل و چهار هزار و پانصد و بست و چهار وجه بیان نموده صورتش
در هندسه اینست ۱۲۸۳۴۴۵۲۴ بماه جمادی الاولی سال هشت صد و سی و پنج هجری وفات یافته
بمهائم مدفون شد قدس سره مهائم بر وزن عظائم بندریست از بنادر کوکن که نام ملکی است در دکن
بر کنار سمندر ـ نوائت بر وزن ثوابت قومیست در بلاد کوکن می گویند که هرگاه حجاج بن یوسف ثقفی
پنجاه هزار اولیا و علما وغیره بکشت گروهی از قریش مدینهٔ طیبه جلاوطن شده بساحل بحر هند رسیدند
و سکونت ورزیدند از اولاد آنها فرقهٔ نوائت است ـ

سید علیم الله جالندهری جامع علوم ظاهر و باطن مرید شاه ابو المعالی خلیفه سید بهیکه بود
انهار الاسرار و تربیة السالکین و شرح اخلاق ناصری و زبدة الروایات و نثر الجواهر ترجمه فارسی
نظم الدر و المرجان عربی مولفه مرزا جان بیگ محدث از تصانیف مشهورهٔ وی اند در سال یکهزار و
دو صد و دو هجری وفات یافت

مولوی حافظ علیم اللہ نگرامی صاحب علم و فضل متقی مقتبس انوار مولانا شاه عبدالرحمن نزیل لکھنؤ
بود چون ہمتش ہمواره بمعمول اشتغال داشت بنا بران بجز ترجمه رساله مرشد خود مسماة بجهد المقل تالیفی
نکرده در سال ہزار و دو صد و پنجاه و پنج ہجری از دار فنا بعالم بقا شتافت روح اللہ روحه

مولوی علیم اللہ قنوجی ابن مولوی فصیح الدین قنوجی در فضائل نمونه سلف صلحا و در عربیت
یادگار عرب عربا تلمیذ مولوی عبدالباسط قنوجی بود از تصانیف لطیفه اوست کتاب دار الفضائل
فی شرح الشمائل و چند رسائل در منطق و کتاب معین الهدی شرح قطر الندا که بسال دوازده صد و
یازده ہجری تالیف نمود سال رحلتش معلوم نیست

امیر کبیر سید علی ہمدانی ابن سید شهاب الدین دوازدہم رجب روز دوشنبه سال ہفتصد و چهارده
ہجری متولد شده مخزن علوم ظاہر و باطن مظہر تجلیات ربانی و مرید علاء الدوله سمنانی بود اکثر ممالک دنیا
را سیر کرده و بخدمت ہزار و چهار صد اولیاء اللہ رسیده مستفید گشت در سن ہفتصد و ہشتاد و یک
ہجری از ہمدان با ہفتصد کس سادات در رفقا بخطه کشمیر تشریف آورده بمحله علاء الدین پوره که در انجا
خانقاه وی است رخت اقامت انداخت در لفظ مقدم شریف او تاریخ قدومش یافته اند قطب الدین
شاه والی کشمیر بکمال ارادت بوی پیوسته وی رحمة اللہ علیه بغایت سرگرمی باشاعت اسلام بخطه کشمیر
فرموده بعمر ہفتاد و سه سالگی بمیدان کبیر که نام مقامی است بتاریخ ششم ذیحجه سال ہفتصد و ہشتاد و شش
ہجری وفات فرموده نعش او در ختلان مدفون کردند چون که وقت انقطاع روح بسم اللہ الرحمن الرحیم
از زبان مبارکش برآمده بود ہمین کلام اخیر تاریخ فوتش یافته اند رحمة اللہ علیه و علی اسلافه **تصانیف**
جمع الاحادیث شرح اسماء حسنی ذخیرة الملوک شرح فصوص الحکم مراة التائبین شرح قصیده خمریه
فارضیه آداب المریدین اوراد فتحیه وغیره اند

شیخ علی کشمیری رفیقی بن یحیی بن معین الدین بروز سه شنبه چهارم رمضان سال یازده صد و
پنجاه و دو ہجری ولادت یافته از پدر بزرگوار و برادر کلان خود شیخ اسلم اخذ علوم کرده فقیه و محدث گشت
و ہر سه پسران خود یعنی عبدالاحد و بهاء الدین و شیخ سنا و برادران عم زاد خود یعنی ابو الطیب احمد و
عبد اللہ و اخوند عبدالرسول را تعلیم علوم نمود عامل و عارف زاهد و متورع بود بتاریخ دہم محرم
الحرام سال دوازده صد و چهارده رحلت فرمود

شیخ علای مهدوی بیانوی بن شیخ حسن از مشائخ کبار بنگاله بود او برادر خرد شیخ نصر الله که از فحول علما بود از بنگاله بزیارت مکه معظمه رسیده و از انجا بهند آمده در خطه بیانه رحل اقامت انداختند جاء نصر الله والفتح تاریخ قدوم ایشان یافتند شیخ حسن بارشاد و هدایت و شیخ نصر الله بفتوی و درس قیام داشت شیخ علاے که ارشد اولاد شیخ حسن و از عهد صبا اثر نجابت و صلاح بر لوح پیشانی او عیان بود در ملازمت پدر خود کسب علوم ظاهری و باطنی و تهذیب اخلاق نموده در اندک زمانی کتب متداوله را مطالعه کرده بتدریس و افاده مشغول شد بعد وفات پدر ترک تدریس گفته بر جاده طاعت و نهج ریاضت و سجاده مشیخت استقرار گرفته طالبان راه را تلقین و ارشاد مینمود لیکن هنوز بقیه از آثار نفس اماره داشت و می خواست که بوی شیخی دیگر دران شهر شرکت مکانی نداشته باشد آخر طریق آبا و اجداد خود ترک داده بخدمت عبد الله نیازی مرید و خلیفه سید محمد جونپوری موجد طریق مهدویه آمده روش وی آموخت و جمعی کثیر بادی شدند و راه سلوک بقدم توکل سپردند و با این همه اسلحه و آلات حرب برای دفع مخالفان همیشه با خود می داشتند و هر جا در شهر و بازار نامشروعی و منهی که میدیدند جبرا و قهرا گرفته احتساب میکردند و خوف حاکم نداشتند و حکام موافق امداد وی میکردند هرگاه سلیم شاه پسر شیر شاه سور بر سریر سلطنت هند جلوس نمود آوازه شیخ علاے بسمع او رسید میر سید رفیع الدین محدث و میان ابو الفتح تهانیسری و دیگر علماے آگره را احضار فرموده باغوای مخدوم الملک ملا عبد الله سلطانپوری شیخ علای را از بیانه طلب داشت او با جمعی از اصحاب مخصوص که همه یکتاپوش و مسلح بودند بدرگاه آمده برسومی که در مجلس ملوک می یافتند مقید ناشده بوجه مسنون بر همه اهل مجلس سلام کرد سلیم شاه جواب بکره گفته بر مقربان او وضع شیخ بسیار گران آمد و مخدوم الملک بیشتر ازین خاطر نشان سلیم ساخته بود که این مبتدع دعوی مهدویت میکند و سر خروج دارد و واجب القتل است آنروز بسفارش عیسی خان نجات ازان یافته سلیم شاه حکم باخراج شیخ علاے نموده بهندیه رفته که بسر حد دکن است و اعظم همایون شروانی حاکم آنجا او را چندی پیش خود داشت در انجا هم خلائق بدو گرویدند مخبران این خبر بسلیم شاه رسانیدند تا که باز بطلب وی حکم صادر فرمود چون وی حاضر آمد سلیم شاه بوی گفت که تو از عقیده خود توبه کن شیخ سخن شاه گوش نکرد سلیم بسزای تازیانه حکم فرمود شیخ که از بیشتر ناتوان بود در تازیانه

سوم جان بجان آفرین سپرد و نعشش او بپای فیل بستہ مدار دوی معلی گردانیدند و حکم کردند کہ ویرا دفن نکنند این واقعہ
بسال پنجاہ و ہفتم صدی دہم رو داد آرد وے معلی بازاریکہ پیش دروازہ شاہی باشد
معتمد الملوک سید علویخان حکیم دہلوی اصل نامش محمد ہاشم بن حکیم محمد ہادی قلندر بن سید
مظفر الدین علوی از اولاد محمد بن حنفیہ ہست ولادت او بماہ رمضان سن ہزار و ہشتاد ہجری در دار العلم
شیراز شدہ در سن یازدہ صد و یازدہ ہجری بہند آمدہ در پای قلعہ ستارہ بملازمت عالمگیر بادشاہ
بہ خلعت و منصب سرفراز گردیدہ بخدمت شاہزادہ محمد اعظم تعین گردید و در عہد شاہ عالم بہادر شاہ
بخطاب علویخان و اضافہ منصب جاگیر امتیاز یافت و محمد شاہ بادشاہ را معالجات خوب کردہ
بادشاہ موصوف ویرا بہ نقرہ سنجیدہ بہ منصب شش ہزاری و نقدی سہ ہزار روپیہ ماہوار و بخطاب
معتمد الملوک سرفراز فرمود و نادر شاہ باعزاز تمام ہمراہ خود برد و از انجا بہ حج بیت اللہ رفتہ در سن
یازدہ صد پنجاہ و شش ہجری بہ شاہجہان آباد واپس آمد از تصنیفات او کتابی ہست جامع الجوامع
در علم طب کا سم باسمی است بتاریخ بست و پنجم رجب سن یازدہ صد شصت ہجری در شاہجہان آباد
بمرض استسقا فوت شدہ ویرا حسب وصیتش در حوالی درگاہ حضرت نظام الدین اولیاء دفن کردند
ملا عماد الدین عثمانی لبکنی عالم متبحر ذہانت جبلی و ذکاوت طبعی داشت شاگرد رشید
ملا عبد العلی بحر العلوم بود ہرگاہ ملا موصوف بحرمین شریفین رفت ملا عماد الدین بقیہ شرح چغمنی
پیش ملا محمد حسن خواندہ از تصانیف او عقدہ وثیقہ در بیان چند مباحث معقولیہ عشرہ و عشرہ کاملہ
و در بحث علم مع منہیہ آن و رسالہ مقولہ عشرہ در شرح ابیات محقق طوسی متضمن بیان مقولات عشرہ
بر سرمایہ علمی او گواہ اند لبکن بفتح لام و سکون بای موحدہ و کاف عربی مفتوح و نون نام دیہی است
در ضلع بانس بریلی ملک روہیل کھنڈ
مولانا عماد الدین غوری از اکابر مشائخ دیار نارنول و از اولاد مولانا عماد است کہ در عہد
محمد تغلق بود آبا و اجداد وی از عرب بغور آمدند و از انجا بعض از بزرگانش ہمراہ سلطان شہاب الدین
غوری بہندوستان رسید میگویند کہ وی در عنفوان شباب در کسب علم نکوشیدہ بود و بسیار زور بازو
داشت در ہنگامہا با پہلوانان کشتی گرفتی روزی بہ پہلوانی مشہور راکہ از وی قوی تر بود بزمین آوردہ بود
مست و مغرور بخانہ می آمد یکے از علمای عصر او ما این حالت دیدہ تاسف خوردہ و او را بدین حال

طعنہ زد حمیتی وغیرتی بحال او راہ یافت وانان وضع کہ داشت پشیمان شد وخواست کہ تحصیل علم کند اما چون در خردی اینکار نکردہ بود سعی وی درین باب بے فائدہ نمود ناچار ملازمت روضہ شیخ محمد ترک نارنولے اختیار کرد وشب وروز در انجا باطہارت افتادہ بودے نوافل خواندی وذکر وتلاوت قرآن کردے جز از طہارت بدر نیامدی واز روحانیت شیخ برای حصول علم استمداد کردی دوازدہ سال ہمبرین منوال گذرانید تا شبی برای طہارت بدر می آمد شخصی پیدا شد واو را از عقب در گرفت وگفت بخواہ ہرچہ خواہی وے طالب طریقہ اجداد خود بود علم وتقوے درخواست آن مرد گفت برو کتاب خانہ بزرگان خود پیش گیر وبمردم درس بگو حق سبحانہ تعالے ابواب علوم دینیہ بروی فتح کردے رحمۃ اللہ علیہ مردے بزرگ بود کمال اتباع داشت کہ ہیچ سنتی از سنن سید المرسلین صلعم ترک نمی کرد وفقر وفقرا را بسیار دوست مے داشت رحمۃ اللہ علیہ

شیخ عماد الدین رفیقی کشمیری بن عبد الرسول بن اسلم بن علی رفیقی کشمیری در دوازدہ صد وچہل وسہ ہجری ولادت یافتہ علوم متعارفہ از اساتذہ وقت حاصل کرد وصحیح بخاری پیش شیخ احمد واعظ گذرانیدہ مرید شیخ احمد تاربلی بود وبعزم زیارت بیت اللہ سفر اختیار کردہ واکثر بلاد را سیر وسیاحت نمودہ بحج بیت اللہ مشرف گشت شیخ نظام الدین وشیخ عمرہ بنی اعمام او ازو مستفید شدند بروز جمعہ وقت عصر ہشتم رمضان سال سیزدہ صد ہجری جان بجان آفرین سپرد۔

عمر غزنوی بن اسحاق بن احمد ہندی غزنوی کنیت او ابوحفص ولقب سراج الدین بود علم فقہ را از امام زاہد وجیہ الدین دہلوی وشمس الدین خطیب دہلوی وملک العلما سراج الدین ثقفی دہلوی ورکن الدین بدایونی اغرہ تلامذہ ابو القاسم تنوخی شاگرد حمید الدین ضریر حاصل کردہ وبمصر رفتہ قاضی القضاۃ شد بسیاری از تصانیف عمدہ ومعتبرہ یادگار رفیبند از انجملہ توشیح شرح ہدایہ وزبدۃ الاحکام فی اختلاف ائمۃ الاعلام وشامل در فقہ وشرح بدیع الاصول وشرح مغنی وغرۃ المنیفہ فی ترجیح مذہب ابی حنیفہ وشرح زیادات وشرح جامع صغیر وشرح جامع کبیر ناتمام وشرح تائیۃ ابن الفارض وکتاب الخلاف وکتاب التصوف وشرح منار وشرح المختار ولوایح الانوار ولطائف الاسرار وہدیۃ الناسک فی المناسک وشرح عقیدۃ الطحاوی واللوامع فی شرح جمع الجوامع مشہور اند بقول کفوی در سال ہفت صد وشصت وسہ ہجری وبقول سیوطی وصاحب

کشف الظنون در سال ہفتصد و ہفتاد و سہ ہجری وفات یافتہ واللہ اعلم بالصواب ۔

عنایت اللہ قادری لاہوری قصوری ثم اللاہوری الشطاری کنیت وی ابوالمعارف جامع علوم ظاہر و باطن بود غایۃ الحواشی حاشیہ شرح وقایہ در دو جلد متضمن فروع کثیرہ و ملتقط الحقائق شرح کنز الدقائق کہ دران مسنونیت اشارۃ سبابہ را ترجیح دادہ از تصانیف او یادگار ماند وفاتش بسال یازدہ صد و چہل و یک ہجری بظہور آمدہ

ملا عنایت اللہ سال کشمیری از علمای کشمیر فقیہ و محدث و متقی و متورع بود اکتساب علوم از مولوی ابوالفتح و ملا عبد الرشید زرگر و فرزندان خواجہ حیدر چرخی کردہ باندک زمانی فائق الاقران شد سی وشش مرتبہ مذاکرہ صحیح بخاری از اول تا آخر نمود و مثنوی مولانا روم بکمال ذوق و شوق میخواند واز مشائخ وقت خرقۂ خلافت یافتہ و تمام عمر گرامی بتدریس و تذکیر بسر برد طبع موزون داشت اشعار صوفیانہ میگفت بعمر شصت و ہشت سالگی آخر ماہ شعبان سال یازدہ صد و بیست و پنج ہجری رحلت فرمود

مولوی عنایت رسول چریاکوٹی از علمای فحول ماہر معقول و منقول واقف اسرار نفوس وعقول نافذ انظار فروع و اصول ابن قاضی علی اکبر ابن قاضی عطا رسول است بسال چہل و چہارم از صدی سیزدہم ہجرت در مرز بوم یوسف آباد چریاکوٹ بعائلہ بنی عباس متولد شدہ در صغر سن رسائل ابتدائی از صرف و نحو بخدمت والد بزرگوار خود و دیگر اکابر گذرانید چون بکافیہ ابن حاجب رسید بذیل تعلیم مولوی احمد علی چریاکوٹی متمسک گردید وی بحکم صلۂ رحم بمہر و کرم تمام بہ تعلیمش میکوشید و در سفر و حضر با پور کہین مولوی نجم الدین بسلک مرافقت می کشید بالجملہ چون از تکمیل تحصیل ہندسہ وحساب و مناظرہ و ہیئات و دیگر علوم ریاضیہ و حکمیہ فراغتی بدست آورد روبجانب احادیث نبی علیہ السلام کردہ بخدمت مولوی حیدر علی مرحوم بریاست محمد آباد ٹونک پیوستہ و در انجا از تحقیقات مسائل نقلیہ دہم عقلیہ طرفی بربست و بوطن باز آمد روزکی چند بوطن مالوف مقیم شدہ بشوق آموختن زبان عبری بہ کلکتہ رفتہ و در انجا سالے چند پابند اقامت گشتہ از احبار یہود زبان عبری را بجمیع الوجوہ آموخت و از آیات تورات و زبور و غیرہ زبر اولین بشارات و پیشین گوییہا نسبت حضرت سید المرسلین بپایۂ اثبات رسانید و بسال ہفتاد و یکم از صدی سیزدہم ہجرت از ان دیار مراجعت وطن فرمود باز قدم سہنور و سے بجانب نفر سود و بہ تعلیم چند از طلبہ

علوم میکوشید کثرت و ہجوم طلبہ گاہی نہ پسندید بااین ہمہ انزوا و استغنا آوازۂ کمالش بگوش سید احمد خان
نجم الہند رسید کہ وی ہمہ تن بدیدارش کوشید و دست بدامن استفادہ او آویخت و موصوف الترجمہ
جرعہ افادہ خود بجام طلبش ریخت و راز پوشیدہ کتب قدیمہ در کیسہ خیالش نہاد نجم الہند عفی اللہ عنہ داد
گوہر شناسی داد۔ مولوی مرقوم از چند سال بہ تہذیب و تسہیل علوم متعارفہ بدل متوجہ ہست نخستین
علم صرف را بہ تہذیب لطیف و تحقیق دقیق درسی جرعہ مرتب نمودہ گرہ معضلاتش بناخن فکرت کشود بعد
ازان بہ تحریر تنقیح ہندسہ و حساب و مساحت پرداخت و جملہ اشکال و مسائل فنون مذکورہ بدلائل
سابقہ و افکار لاحقہ مرتب ساخت و اعمال حسابیہ و ہندسیہ و مسائل مناظر و انعکاس را باسلوب
خوب و طریق مرغوب از پردہ السنہ غیر بزبان مروجہ ہند جلوہ ظہور در نمود و این کتاب را
بخدمت والی حیدر آباد فرستاد کہ مہرہ فنون بچشم قبول دیدند و بمرتبہ نہایت پسندیدند سلمہ اللہ تعالیٰ

ملا عیاض رام پوری تلمیذ مفتی شرف الدین رام پوری مردے بحاث بود کہ از ہر کسی بحث
و مناظرہ میکرد او را کتابے ہست موسوم دستور المنتہی در صرف کہ بمقابلہ دستور المبتدی تالیف کردہ
بجاے سوال و جواب لفظ شک و فک دران اختیار کردہ

شاہ عیسیٰ جند اللہ برہانپوری از اکابر علمای عظام عرفای برہانپور بود انوار الاسرار تفسیر
قرآن مجید بزبان عرب در چہار جلد از تصانیف شہیرہ او ست برد اللہ مضجعہ

حرف الغین المعجمۃ

مولوی غلام اللہ لاہوری فاضل اجل عالم اکمل از علمای لاہور بود فیض علمی از ذات
بابرکاتش شرقا و غربا رسیدہ مفتی غلام سرور لاہوری مصنف گنج تاریخ وغیرہ از تلامذہ او ست
احمد دین و حمید دین دو عقب گذاشتہ در سال دوازدہ صد و ہفتاد و دو ہجری در گذشت

مولوی غلام حسنین قنوجی ابن مولوی حسین علی بن مولوی ارحم علی قنوجی در سال دوازدہ صد
و بست و یک ہجری متولد شدہ غلام علیم نامش تاریخی است شاگرد مولوی محمد سعادت خان
فرخ آبادی و مولوی ولی اللہ فرخ آبادی بود در سال دوازدہ صد و پنجاہ و پنج ہجری از حج بیت اللہ
الحرام مشرف شدہ بمدینہ منورہ از شیخ محمد عابد سندھی اجازت کتب صحاح و سنن یافت
بمطالعہ کتب تصوف اکثر اوقات خودش صرف نمود حاشیہ کتاب المنازل الاثنا عشر مؤلفہ

مولوی رستم علی جدش از تالیفات اوست در اواخر عمر مرتبہ دوم کہ سفر بیت اللہ اختیار کردہ بعد فراغ حج ہنگام مراجعت در بندر بمبئی سفر آخرت اختیار نمودہ داعی اجل را لبیک اجابت گفت در ابجد العلوم مطبوعہ در سال وفاتش حرف ہندسہ دوازدہ نوشتہ از صفر ہم صفر ہست ندانم بکدام سال وفات یافت

مفتی غلام حضرت لکھنوی علامہ زمان فقیہ دوران مفتی عدالت بلدہ لکھنؤ بود بسال دوازدہ صد و سی و چہار ہجری وفات یافتہ شاعری تاریخ فوتش نظم گفتہ وہو ہذا شعر مفتی غلام حضرت افسوس کو بود بشہر لکھنؤ حاکم شرع ؏ سال تاریخ رحلت آن مرحوم ؏ فرمود کہ بود او حاکم شرع۔

مولوی غلام رسول لاہوری از عمدہ ترین افاضل لاہور شاگرد و پسر مولوی غلام فرید لاہوری بود علمائے پنجاب بہ تلمذ وی فخر میکردند بسال دوازدہ صد و پنجاہ وفات یافتہ۔

مولوی غلام رسول پنجابی از علمائے پنجاب در فقہ و حدیث و تفسیر فاضل کامل اکثر اوقات وعظ میگفت مرید شیخ محمد نصیر مجددی بود بسیاری از تصانیف او بزبان پنجابی اند در سال دوازدہ صد و نود و یک ہجری درگذشت

حسان الہند سید غلام علی آزاد بلگرامی ابن سید نوح حسینی نسباً و واسطی اصلاً و حنفی مذہباً و چشتی مشرباً و بلگرامی مولداً و منشاءً تاریخ بست و پنجم صفر روز یکشنبہ سال یکہزار و یکصد و شانزدہ ہجری در بلگرام متولد شدہ کتب درسیہ از اول تا آخر از سید طفیل محمد اتر دلوی خواند و لغت و سیر نبویہ صلعم و سند احادیث شریفہ و اشعار عربیہ و فارسیہ از جد مادری خود سید عبد الجلیل بلگرامی گرفتہ و عروض و قوافی و بعضے فنون ادبیہ از خال خود سید محمد بن سید عبد الجلیل استفادہ نمود و مرید سید لطف اللہ بلگرامی بود بزیارت حرمین شریفین فائز گشتہ و صحیح بخاری از شیخ محمد حیات سندہی در مدینہ منورہ قرات کرد و اجازت صحاح ستہ ازو گرفت و بہندوستان واپس آمدہ بمصاحبت نواب نظام الدولہ ناصر جنگ ابن نواب نظام الملک آصف جاہ حیدر آبادی رسید منجملہ تصانیف **عربیہ** او ضوء الدراری شرح صحیح بخاری تا کتاب الذکوۃ و تسلیۃ الفواد در قصائد خود و تراجم علما و دو دیوان عربی کہ در ہر دو دیوان سہ ہزار اشعار اند و ہفت صد اشعار عربی کہ در کتاب سبحۃ المرجان بطور مثال درج کردہ و سبحۃ المرجان فی آثار ہندوستان و از تصانیف **فارسیہ** او ید بیضا و سرو آزاد و خزانہ عامرہ در تذکرہ شعرا و روضۃ الاولیا تذکرہ بعض اولیا و ماثر الکرام تاریخ بلگرام در ذکر اولیا

وفضلاء شعرای بلگرام وسند السادات فی حسن خاتمۃ السادات ودیوان فارسی ومظهر البرکات وسبعه سیاره وغیره از و یادگار ماند در سال یکهزار و دو صد هجری ازین جهان رحلت نمود نور الله ضریحه

حافظ غلام علی چریاکوٹی ابن شیخ نجابت الله عباسی از سلائل مولوی محمد احسن عباسی است در اوائل حال یکے از سلحشوران عساکر بود روزی یکے از بزرگانش فرموده ای کاش در خاندان ما کسی بودی که بجای فن تیغ و تبر سرمایه علم و هنر بدست آوردی و بجای ترکش و سپر کسب احادیث و خبر کردی بسماع این کلام نبض غیرتش در حرکت آمد تا آنکه ردای رهنوردی بر زانوی امل بسته و بطلب گوهر علم بر بعمله عجل نشسته از یار و دیار بریده بآستانه فیض کاشانه مولانا شاه عبد العزیز دهلوی پیوسته و در انجا تا دیر باز قیام ورزیده از علم درسیه فراغتی بدست آورده بوطن رسیده و بتعلیم برادران قوم کوشید طرز تعلیم مفید و پسندیده داشت و در صرف و نحو رسائل نغز و دلکش دارد صاحب غیرت و ستوده اخلاق کریمه بود در سال چهل و هشتم صدی سیزدهم جهان فانی را وداع نمود

مولانا غلام علی دهلوی از سادات علوی و مریدان مرزا مظهر جانجانان عارفے بود کامل جامع علوم ظاهر و باطن ولادتش در سن یازده صد و پنجاه و شش هجری بوقوع آمده چنانچه شاعری تاریخ میلاد شریفش چنین یافته ؎ چو نجم چرخ هدی حضرت غلام علی ٭ شده ظهور فگن در جهان جهان بشگفت ٭ سن ولادت شریفش چه جست رافت دل ٭ مه سپهر هدایت شده طلوع بگفت ٭ (۱۱۵۶) و بتاریخ بست و دوم صفر سن دوازده صد و چهل هجری ازین جهان فانی رحلت فرموده در پهلوی مرشد خود مدفون گشت از عبارت نور الله مضجعه (۱۲۴۰) سال وفاتش برمی آید مسود اوراق که تاریخ رحلتش بتخرجه منظوم ساخته اینست ؎ چو ماه چرخ هدی حضرت غلام علی ٭ برخ کشید ز ابر عدم نقاب و نهفت ٭ گزیده پیر خرد لب بحسرت و افسوس ٭ مه سپهر هدایت نهفت (۱۲۴۰) سال بگفت

قاضی غلام غوث گوپاموی فاضل افضل و فقیه اکمل از احفاد قاضی مبارک شارح سلم بود بخدمت ارتضا علی خان اکتساب علوم نموده مدام بدرس و تدریس مشغول بودی چندی در ضلع گنتور ملک مدراس بعهده قضای آنجا رونق بخش بوده دو جلد فتاوی از تصانیف وے مشهور است در سال دوازده صد و سی و دو هجری بحیدرآباد رخت هستی بسوی عدم بربسته همانجا مدفون شد

مولوی غلام فرید لاهوری سهروردی عالم اجل افضل اکمل جامع کمالات ظاهر و باطن

عابد زاہد ذاکر شاغل بود تمام عمر بتدریس و تعلیم طلبہ علوم بسر بردہ واز دنیا و اہل آن سروکارے نداشت بتجرید و تفرید بر طبع گرامیش غالب بود بسال دوازدہ صد و شانزدہ ہجری جہان بجان آفرین سپرد

شاہ غلام قطب الدین الہ آبادی مصیب تخلص ابن شاہ محمد فاخر زائر ابن شیخ خوب اللہ الہ آبادی مرید و خلیفہ پدر خود بود تولد او بغرۂ محرم سال یکہزار و یکصد و سی و ہشت ہجری ست تاریخ ولادتش از نیک بخت ازلی با دوامی برآید تکمیل علوم ظاہر بخدمت مولوی برکت اللہ الہ آبادی کرد در ایام حداثت سن ہنگامیکہ والد ماجدش بمکہ معظمہ رفت مسند آرای خلافت شد از تصانیف او دیوان فارسی کہ بنہایت مرغوب و مقبول ست و مثنوی ثان و قلیہ در جواب نان و حلوا و بستان الحقیقہ یادگار علم وی اند در آخر عمر خود جہت حج بیت اللہ رفتہ بتاریخ سلخ ذیقعدہ سال یکہزار و یکصد و ہشتاد و ہفت ہجری در بلد الحرام وفات یافتہ در قبہ ام المومنین خدیجہ کبری جانب راست مدفون گشت تاریخ فوتش منشی جوگل کشور شاگردش بہ نعیم گفتہ و ہو ہذا ؎ ذات پاک غلام قطب الدین رخت بر بست زین جہان افسوس ٭ دل سوزان من سوال نمود ٭ سال این غم زنوحہ خوان افسوس

بادل غلام سوختہ گفتم ٭ قطب الدین رفت زین جہان افسوس

۱۱۸۷

مفتی غلام محمد لاہوری از اولاد امجاد شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی و پدر مفتی غلام سرور لاہوری جامع علوم و فنون بود مدام بکار تدریس و طبابت سرگرم می ماند و قوت حلال از کتابت قرآن مجید حاصل میکرد بسال دوازدہ صد و ہفتاد و شش ہجری وفات یافت

مولوی غلام محمد خان ساکن کوٹ ولد رحمت خان عرف خان محمد از گروہ کہوکران ساکن کوٹ بخدمت بابرکت مولانا محمد سلامت اللہ کشفی کانپوری رسیدہ اکتساب علوم متعارفہ کردہ ورع و تقوی شعار و دثار خود ساختہ و تنہا نشینی مطبوع طبع شریفش بود بعد فراغ علمی اعزہ و اکابر موضع مذکور مستدعی قدومش بدان قریہ شدند وی گفت تا وقتیکہ ہمقوم ما ترک سود خواری و احتجاب زنان از نامحرمان اختیار نخواہند کرد بدان موضع قدم نخواہم نہاد ہر گاہ مردم ہمقوم او ہر دو شرط را تلقی بہ قبول کردند وی بوطن آمدہ تا حیات خود ہمہ را بپابندی شریعت غرا ہدایات نمود و مسجدی دران موضع تعمیر کردہ آخر کار بحکم کل نفس ذائقۃ الموت ملقع چہاردہم ربیع الاول روز یکشنبہ سال اول صدی چہاردہم ہجرت رحلت فرمودہ بمسکن خود مدفون گشت علیہ الرحمۃ والغفران

کھوکھر بکاف تازی مضموم مخلوط بہا و واو ساکن و فتح کاف تازی مخلوط بہا و رای مہملہ ساکنہ گروہی است
از اہل اسلام کہ لقب خانی دارند و اصل شان از پنجاب است چنانکہ از تاریخ فرشتہ وغیرہ مستنبط میشود و انیان خود را
شیخ میدانند و لفظ خان بر خود خطا نامی انکارند و ہمہ سنی مذہب اند کوٹ بضم کاف تازی و واو ساکن مجہول
و تای ہندی دیہی است در دوابہ گنگ و جمن متصل جانب چپ دریای جمن اکنون بضلع فتحپور ہسوہ تعلق دارد

قاضی غلام مخدوم چریاکوٹی ابن قاضی عبد الصمد عباسی بفطانت و ذکا چون پدر مشہور بود و
بکرم و سماحت بالسنہ مردم مذکور بعد تکمیل علوم متداولہ شوق تعلم زبان سنسکرت در دلش پدید آمد
تا آنکہ در تحصیل زبان مذکور حظی وافی برگرفت و بمقام بنارس کہ معدن مہرہ زبان مرقوم است
میان ماہران این فن استیادی کافی یافت طبعی سخن سنج داشت بزبان فارسی دیوانی ترتیب داد
چون زمان وداع دنیا نزدیکش رسید ہمہ را بجز یک دو آتش سوزان نہاد اشعارش کہ بر صفحہ السنہ مردم
ملفوظ بودند اندکی از انجملہ اینست ~ بباغ دہر نہ گل ماند نی سمن باقیست ہزار عندلیب پری
چند در چمن باقیست * دلم بسوخت تنم سوخت و استخوان ہم سوخت * تمام سوختم و ذوق سوختن باقیست
رفیض شان بکرم خوشم نیم محتاج * درون سینہ ولی حسرت وطن باقیست * صدیق الصدوق مولوی
محمد فاروق چریاکوٹی کہ سلسلہ نسبتش بدو واسطہ بصاحب ترجمہ میرسد غزلی بجواب غزل مذکور
انشا فرمودہ برای تربیت ناظرین سخنور بزبان قلم سپردہ می آید **غزل** نہ آن پیالہ نہ آن می نہ آن
چمن باقیست * مگر ز بیخودیم قصہ کہن باقیست * بچشمان گدا اختتام من کہ بغیر یاد تو نیست * ز من ہر آنچہ
در آغوش پیرہن باقیست * بہر چہ داد خداوند شادم ولیکن * درون دل ہوس طائف دمن باقیست *
خجل ز منت دشنام تو شدم ای جان * کہ بر زبان تو زین حیلہ یاد من باقیست ۔ الغرض موصوف
الترجمہ بجای پدر بزرگوارش بعہدہ قضا مامور بودہ بسال پنجم از صدی سیزدہم ہجرت بعمر پنجاہ سالگی
جہان فانی را پدرود فرمود غفر اللہ تعالےٰ ۔

مولوی غلام محی الدین بگوی ابن حافظ نور حیات بن حافظ محمد شفا ابن حافظ نور محمد بگوی
عالم اجل فاضل اکمل فقیہ و محدث جامع کمالات صوری و معنوی بود بروز دوشنبہ ماہ محرم سال
دوازدہ صد و سہ ہجری متولد شدہ قرآن شریف از حافظ حسن نظراً قرات کردہ بعدہ بماہ
مبارک رمضان یک یک پارہ روزانہ حفظ کردہ بشب در تراویح میخواند تا اینکہ در یکماہ حافظ

قرآن گشت و بتحصیل علوم متوجه شد چونکه ذهن و ذکای کامل داشت بملک پنجاب کسی ویرا تعلیم دادن نتوانست بالآخر او مع برادر خرد مولوی احمد الدین که هشت ساله بود بدهلی قدوم آورده از علمای دهلی علوم معقول و منقول خوانده علم حدیث بخدمت مولوی محمد اسحاق تحصیل نموده سند آن از مولانا شاه عبد العزیز یافته هرگاه فارغ التحصیل گشت بلاهور رسیده در لال مسجد تا سی سال بتدریس طلبه علوم اشتغال داشت پس بوجه بیماری استرخا بسکن خود موضع بگا متعلقه بهیره مضاف لاهور آمده تا چهارده سال بیمار ماند و هم دران حالت باب تدریس و تعلیم مفتوح داشت دبشب دوشنبه ماه شوال سال دوازده صد و هفتاد و سه هجری وفات یافته در موضع بگا مدفون شد و دو فرزند خلف الصدق عقب خود گذاشت یکی حاجی مولوی غلام محمد که امام جامع مسجد لاهور است دوم مولوی عبد العزیز که امام جامع مسجد بهیره است سلمها الله تعالی

حافظ سید غلام میر سندیلی ابن سید قلندر بخش بن مولوی عبد الله ابن سید زین العابدین مخدوم زاده سندیله بخدمت مولوی حیدر علی سندیلی و مولوی ظهور الله لکهنوی و مولوی عبد الواجد خیرآبادی تحصیل علوم کرده اکثر بنواح کلکته تا چرانه بسر می برد باز بسندیله مراجعت نموده بدرس طلبه پرداخت سوم ذیقعده سال دوازده صد و شصت و چهار هجری وفات یافته بمقابر امر هره واقع قصبه سندیله مدفون گشت

مولوی غلام نجف حقانی سندیلی ولد احمد شاه ولد حافظ عنایت الله حقانی از شیوخ قصبه سندیله دانشمند کثیر الدرس و حافظ قرآن سریع التلاوة بود و اکثر ماه رمضان المبارک بیک شب ختم نمودی در سال دوازده صد و پانزده هجری رحلت نمود

شیخ غلام نقشبند لکهنوی ابن شیخ عطاء الله یگانه روزگار جامع شریعت و طریقت بوده رحمة الله علیه تلمیذ میر محمد شفیع دهلوی شاگرد شیخ عطاء الله مذکور است و شیخ عطاء الله شاگرد شیخ پیر محمد لکهنوی بود لاکن شیخ غلام نقشبند فاتحه فراغ بر دست شیخ پیر محمد لکهنوی که استاد پدرش بود خوانده و تمام عمر گرامی خود بافاده و تدریس طلبه علوم بسر برده جمعی کثیر از افاضل بدار لیسانه بفیض همراه خود رسیدند و سلسله تعلیم اکثر علمای هندوستان بدو می پیوندد و شاه عالم ابن اورنگ زیب عالمگیر پادشاه غفره کما لغش را صفا کرده اوراد انجزو طلبید و باعزاز و اکرام تمام پیش آمده منجمله تلامذه

ارشد او سید عبد الجلیل بلگرامی است کہ ذکرش گذشت تفسیر ربع قرآن مجید مع حاشیہ آن و نیز تفسیر چند سور قرآنی و فرقان الانوار و رسالہ لامعہ عرشیہ در وحدت وجود و شرح قصیدہ خزرجیہ وغیرہ از تصانیف معتبرہ وستندہ و بیند واقع سلخ رجب سال یکہزار و یکصد و بست و شش ہجری
این جہان بی بود را پدرود فرمود و بہ لکھنؤ مدفون گشت نور اللہ مرقدہ

مولوی غلام امام یحیی بہاری مسقط راس او موضع اگیر متصل قصبہ نگر نہسہ از توابع بہار است کہ از بہار بفاصلہ ہشت کروہ مابین پٹنہ و بہار واقع شدہ دانشمند تبحر و سرآمد علمای روزگار بود و در ذہانت و منطق دانی گوی سبقت بر اماثل و اقران خود ربودہ از تصانیف او حاشیہ بر میر زاہد رسالہ متداول علمای زمان ہست در سال یازدہ صد و بیست و ہشت ہجری وفات یافتہ در بہار بیرون احاطہ درگاہ مخدوم شرف الدین قدس سرہ مدفون گشت رحمۃ اللہ علیہ۔ اگیر بکسر اول و فتح کاف عربی و سکون یای تحتانی معروف و رای ہندی در آخر۔ نگر نہسہ بفتح نون و کاف فارسی
و سکون را و نون مضموم و ہای ساکنہ و سین مفتوحہ در آخر ہای مختفی

میر غیاث الدین محمد قزوینی ابن میر عبد اللطیف قزوینی از عمدہ ترین افاضل عہد جلال الدین اکبر بادشاہ بود در علم سیر و تواریخ و اسماء الرجال و سائر محاضرات آیتی بود از آیات پروردگار و برکتی بود از برکات روزگار در قوت حافظہ ویرا ثانی لوح محفوظ باید شمرد در خدمت بادشاہ بخواندن علم تاریخ و سائر کتب نظم و نثر شبانہ روز اشتغال داشت بخطاب نقیب خان ممتاز بود

حرف الفاء

ملا فتح اللہ اودہی در اوائل حال از علمای نامور دہلی بود سالہا در مسجد جامع دہلی کہ پائین منار شمسی است بر مسند درس و افادہ جا داشت و در آخر مرید و خلیفہ شیخ صدر الدین حکیم شد و بسلوک این طریق مشغول گشت گویند کہ وی ریاضات بسیار کشید ولیکن نفحہ از ان بمشام جانش نرسید شکایت این حال پیش پیر خود برد فرمود کہ ترک درس کن و کتب از ملک خود بدر کن او ہمچنان کرد مگر کتابی چند کہ بسمت نفاست و لطافت موسوم بودند نزد خود نگاہداشت ہنوز فتح باب معرفت در توقف بود تا بقیۂ کتب را نیز از خود جدا کرد او را دیدند کہ بر لب آبی نشستہ اجزا را می شست و آب از چشم او میرفت تا لوح ضمیرش از نقش ماسوی اللہ پاک شد در

بل آن علم باطن نسبت یافت شیخ قاسم اودہی دہلوی از مریدان اوست رسالۂ دارد مسمے
بآداب السالکین رحمۃ اللہ علیہما

میر فتح اللہ شیرازی شیعی مذہب از سادات شیراز اعلم العلمای زمان بود جمیع علوم عقلی ونقلی وحکمت وہیئت وہندسہ ونجوم ورمل وحساب وطلسمات ونیرنجات وجراثقال نیکو میدانست ولیاقت رصدبندی داشت ودر علوم عربیت وحدیث وتفسیر وکلام نیز نسبت او مسلم است شاگرد غیاث الحکما ودو تصانیف خوب دارد میر موصوف اگرچہ در مجالس بغایت خلیق ومتواضع نیک نفس بود لیکن آن ساعت کہ بدرس اشتغال داشتی بشاگردان غیر از فحش والفاظ رکیکہ دہجو بر زبانش نرفتی ازین جہت کم مردم بدرس او میرفتند وشاگردے رشید ہم از و برنخاستہ چند سال در دکن پیش علاول خان حاکم آنجا بود چون در سن نہصد ونود ہجرے بملازمت اکبرشاہی آمد بعضد الملک مخاطب گردیدہ بملک کشمیر در نہصد ونود وہفت ہجری وفات یافتہ بمقام تخت سلیمان مدفون شد

از مصنوعات او آسیائی بود کہ خود حرکت میکرد وآرد سائیدہ می شد وآئینہ کہ از دور ونزدیک اشکال غریبہ در و مرئی میگشت وبندوقیکہ بیک گردش دوازدہ آواز مے داد

بابا فتح محمد برہانپوری عالم علوم عقلیہ ونقلیہ محدث وعارف باللہ مدام در برہانپور درس دادی علم فقہ وحدیث وتفسیر از والد ماجد خود مولانا عین العرفا شاہ محمد عیسی جند اللہ برہانپوری اکتساب نمودہ جد او شیخ محمد قاسم سندہی بلقب رئیس المحدثین شہرت داشت قدس سرہ بمکہ معظمہ ہست

مولوی فخر الدین زرادی ہنسگی بود جامع علوم وتقوی ودر امر دین صلابتی تمام وعظمتے وافر داشت در اوائل حال پیش مولانا فخر الدین ہانسوی در شہر دہلی تعلیم میکرد وبجوش طبع ودقت سخن وفصاحت عبارت از ممتازان اہل شہر بود عاقبت مرید وخلیفہ سلطان المشائخ حضرت نظام الدین اولیا قدس سرہ شدہ از میان متعلمان برآمد ودر سلک درویشان منسلک گشت وبیشتر احوال در سفر بودی ودر صحاری وبیابانہا عبادت خدا کردی وصوم دائم داشتی ودر زمانیکہ در عہد محمد تغلق شاہ بادشاہ دہلی مردم دہلی را بدیوگیر فرستادند او نیز رفت از انجا بزیارت خانہ کعبہ رفت واز انجا بہ بغداد رفتہ علم حدیث بحث کردہ ہنگام بازگشت مرکب

غرق آب شد و مولانا بدرجهٔ شهادت رسید در صرف کتابی از و مشهور است رحمة الله علیه

مولوی فخر الدین احمد آله آبادی از اولاد امجاد شاه رفیع الزمان مرحوم آله آبادی که یک دائره منجمله دوائر دوازده گانه آله آباد بنام نامی شان به محله یحیی پور مشهور است رکنی بود از شرفای شهر آله آباد بشهر لکهنو در خدمت علمای عصر یعنی مفتی محمد یوسف و مولوی نعمت الله و مفتی محمد اصغر و مولوی حسین احمد محدث لکهنوی فرنگی محلی و آخون شیر محمد ولایتی تحصیل علوم متعارفه متداوله نموده بعد فراغ علمی مراجعت باله آباد وطن خود فرموده وساده آرای مسند ارشاد حسب خاندان خود گردید و بحج بیت الله الحرام شرف اندوز شد علاوه آن افادهٔ درس بطلبه و افاضهٔ معالجه بمرضی نیز میفرمود بوجه حذاقت و شهرت معالجه ملقب بحکیم بادشاه شد اکثرے از خلفای طریقت و تلامذهٔ علوم به برکت فیض شان نامی و گرامی شدند مثل مولوی مسیح الدین احمد خلف و خلیفه موصوف الذکر و مولوی محمد عبد السبحان ساکن احمد آباد و ناره و برادر زادهٔ شان مولوی حافظ عبد الکافی وغیرهم منجمله تصانیف ممدوح الذکر رساله تفرقة البدعة والسنه و کشف الالسنه عن تکفیر الفرقة الرفضه و رساله بشیر و نذیر و رسالهٔ مولد شریف و رساله مناسک الحج و رسالهٔ ازالة الشکوک والاوهام بجواب تقویة الایمان و فاتحه فی جواز الفاتحه مشهور اند بالجمله بمصداق آیهٔ کریمه کل من علیها فان بعمر هفتاد و دو سالگی بتاریخ بست و سوم ربیع الثانی یوم جمعه سال یکهزار و سه صد و سه هجری از دار فنا بدار بقا رحلت فرموده بمحله یحیی پور من محلات شهر آله آباد مدفون شد علیه الرحمة والغفران

فرید واحد العین از شاگردان سید شاه میر سامانه بود و او را چنان نشان بعهد هند که با آنکه تحصیل چندان نکرده بود اما هر مسئله مشکل و بحث دقیق و غامض را از هر کتاب مستفتیانه که از وی می پرسیدند در ربط قلم و دوات گرفته در سلک تحریر کشیده حل می ساخت اما قوت تقریر بلکه قرأت آنچه خود می نوشت نه داشت

مولوی فرید الدین احمد بن سید محمد راجی بن مولوی سید یاد علی مشهدی کرهوی ذهن و ذکای جبلی دارد با ملا کل در خدمت مولانا محمد سلامت الله کشفی کانپوری و دیگر علمای وقت اکتساب علوم متداوله نموده متوجه بتعلم قوانین انگریزی شد و در قانون دانی و معاملات فهمی مشار الیه اماثل و اقران و مورد عنایات حکام والاشان گشت چندی بوکالت هائی کورٹ زمان بود بعده بعهدهٔ سب جج امتیاز داشت الحق اگر بعد تحصیل علوم بخدمت علمی کمر بستی کم از ملا حسن سهالوی و ملا عماد لکهنوی نبودے درینحالت هم متاع و عقار که وی دارد دیگر همچشمان را کم داده اند با این همه اغره و اقربا پروری

شعار خاص اوست بتقریب جوبلی ملکہ انگلستان وقیصر ہند او نیز بخطاب خان بہادر امتیاز یافتہ سلمہ اللہ تعالے

مولوی فضل امام خیرآبادی شیخ فاروقی شاگرد رشید مولوی سید عبد الواجد خیرآبادی بمنصب صدر الصدوری شاہجہان آباد از سرکار انگریزی عزت وامتیاز داشت بر میر زاہد رسالہ ومیر زاہد ملا جلال حواشی متینہ نوشتہ و در علوم عقلیہ گوی سبقت ربودہ آمد نامہ کہ دران قواعد فارسی بیان کردہ ونیز ترجمہ چند علمای جوار لکھنؤ تحریر فرمودہ بس مفید مبتدیان ست پنجم ذیقعدہ سال دوازدہ صد وچہل وسہ ہجری داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ بفردوس برین شتافت

مولوی فصل اللہ سندیلی ابن سید شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ در اوائل از مولوی زین العابدین سندیلی تحصیل علوم کردہ تکمیل آن در قصبہ گوپامؤ بخدمت علمای عصر آنجا نمودہ مرید وسجادہ نشین والد خود بود بہدایت وارشاد طالبین میپرداخت باواخر صدی دوازدہم وفات یافتہ بمقبرہ کریم باغ اندرون روضہ پدر خود واقع قصبہ سندیلہ مدفون گشت

مولوی فقیہ اللہ سندیلی ابن سید صلح اللہ بن سید غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ در سال دوازدہ صد وسہ ہجری متولد شدہ بخدمت مولوی احمد بخش سندیلی ومولوی ہادی ساکن دیوا ومولوی غلام حسین بنگالی ومولوی اسلم بلگرامی ومولوی نور الحق لکھنوی ومولوی محمد حیدر فرنگی محلی لکھنوی ومولوی سراج الحق فرنگی محلی لکھنوی ومفتی محمد اصغر فرنگی محلی ومولوی محمد جعفر ساکن کسمنڈی اکتساب علوم نمودہ وبیعت ارادت از والد خود حاصل کردہ ہموارہ درس میداد ووعظ میفرمود بتاریخ بست ودوم صفر سال دوازدہ صد وپنجاہ ونہ ہجری وفات کرد بصحن مسجد مخدوم صاحب واقع قصبہ سندیلہ مدفون گردید

شاہ فضل اللہ برہانپوری بہ لقب نائب رسول اللہ شہرت داشت اصلش از جونپور است وبرہانپور وطن اقامت اوست کہ در انجا متوطن شدہ مدرسہ بنیاد نہاد ومدام بدرس فقہ وتفسیر وحدیث وتصوف مشغول می بود مصارف مدرسہ وطلبہ بادشاہ وقت خود میداد وفات وی درسن ہزار وپنج ہجری در برہانپور وقوع یافتہ ہمدرانجا مدفون گشت

مولانا فضل رحمٰن اوصاف حمیدہ وخصائص پسندیدہ شان بحدانند کہ قلم مقطوع اللسان

شمہ از ان بر صفحۂ قرطاس بی اساس برنگارد و انسان ضعیف البنیان راچہ یارا کہ عشر عشیر آن بعرض
بیان آید ع لایدرک الواصف المطری خصائصہ ٭ وان یک سابقاً فی کل ما وصفا ٭ بالجملہ نام
والد ماجد شان اہل اللہ بن محمد فیاض متوطن قدیم قصبۂ ملانوان ضلع اونام ممالک اودہ انا اولاد
امجاد مخدوم شیخ محمد ملانوان مصباح العاشقین ہست حضرت شان بنات خود قصبۂ مراد آباد
ضلع اونام راکہ از ملانوان سہ کروہی فاصلہ دارد بقدوم سکونت رونق بخشیدہ اند و بعضی اولاد
شان ہنوز بقصبۂ ملانوان مقیم اند حضرت موصوف الالقاب در سال دوازدہ صد و ہشت ہجری
ولادت یافتند چنانچہ فضل رحمن بدون الف و لام تعریف و الف بعد میم نام تاریخی و شان ہست
بدین حساب عمر شریف تا سال سیزدہ صد و پنج ہجری کہ زمانۂ تالیف مجموعۂ ہذا است نود و ہفت
سال می شود اللہم متع المسلمین بطول بقائہ تحصیل علوم درسیۂ رسمیہ بخدمت اساتذۂ وقت کہ مشہور ترین
آنہا مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی و مرزا حسن علی کبیر محدث لکھنوی و مولوی محمد اسحاق دہلوی اند
فرمودند ورع و تقوی و اتباع فقہ و حدیث شعار و دثار او شان ہست ارادت بیعت و
اجازت خلافت از حضرت شاہ محمد آفاق دہلوی و نیز از حضرت شاہ غلام علی دہلوی قدس اللہ
سرہما دارند چون از بدو سن شعور طبع گرامی بشغل باطن مجبول شدہ اتفاق تدریس و تصنیف نہ افتادہ
و در اوائل حال گاہی بہ تذکیر و موعظت می پرداختند الحال بوجہ ضعف جسمی کہ لازمۂ این عمر است
آنہم نمی شود مگر تاہم فی زماننا مرجع خلائق اند صغیر و کبیر و توانگر و فقیر مشہور و غیر مشہور از نزدیک
و دور مے آیند و بشرف بیعت بہرہ یاب مے شوند دام اللہ فیضہ علی رؤس المسترشدین
مؤلف اوراق بماہ ذی حجہ سال سیزدہ صد ہجری از وطن مألوف بارادۂ استلام سدہ منیفہ تا بکانپور
رفتہ در انجا بدریافت آمد کہ از او نام تا مراد آباد آب باران سر بطغیانی دارد و کہ عبور بسواری عرابہ و
پالکی وغیرہ دشوار ہست ناچار بزبان حال شعر مشہور آوردہ بر نیوان واپس آمدم ع تہی دستان

قسمت راچہ سود از رہبر کامل ٭ کہ خضر از آب حیوان تشنہ می آرد سکندر را

مولوی فضل رسول بدایونی ابن مولوی شاہ عبد المجید قدس سرہما بماہ صفر سن دوازدہ
صد و سیزدہ ہجری متولد شدہ نام تاریخی وی ظہور محمد است تکمیل و تحصیل کتب درسیہ متعارفہ
بخدمت مولوی نور الحق فرنگی محلی خلف مولوی انوار الحق شاگرد ملک العلما بحر العلوم ملا عبد العلی

نموده به قصبهٔ رودولی پیشگاه مزار پر انوار مخدوم شاه عبدالحق قدس سره واکابر علمای وقت مثل
مولوی عبدالواسع و مولوی عبدالواجد خیرآبادی و مولوی ظهوراللہ فرنگی محلی وغیرهم رسم دستاربندی
ادا فرمودند زان بعد علم طب از حکیم سید ببر علی خان موهانی و علم حدیث و تفسیر از شیخ المکه عبدالله
سراج و شیخ المدینه شیخ عابد مدنی و علم تصوف از والد ماجد خودش حاصل نموده و نیز بیعت و
خلافت در سلسلهٔ قادریه چشتیه از والد خود یافته چند بار بحرمین شریفین رفته از حج و زیارت
مشرف گشت یکبار از دهلی احرام بسته پیاده تا بمبئی رسیده و از انجا بسواری جهاز بجده فرود آمد
و از جده بمدینه پیاده رفته همچنین به کمال جذب و ارادت به بغداد خیر البلاد رفته سجاده نشین و سادهٔ
غوثیه حضرت سید علی هم از خود اجازت خاص بوی عطا فرموده بالجمله همواره بهدایت و تعلیم خلائق
و تدریس می پرداخت و در بیخ کنی وهابیه کوشش بلیغ می نمود بسیاری از علمای و فضلای نامی بسایهٔ
تربیتش نشو و نما یافتند از انجمله مولوی فیض احمد بدایونی و مولوی سخاوت علی جونپوری و مفتی اسدالله
اله آبادی و مولوی شاه احمد سعید رامپوری و مولوی عنایت رسول چریاکوٹی هستند سوم
جمادی الثانی سال دوازده صد و هشتاد و نه هجری روز پنجشنبه بعد نماز ظهر بعمر هفتاد و هفت سالگی
جهان فانی را پدرود فرموده در بدایون مدفون گشت برد الله مضجعه مولوی عبدالسلام مرادآبادی
تاریخ وفاتش در فقرهٔ انا فضل الرسول یافته تصانیفه المشهورة بوارق محمدیه - تصحیح المسائل -
معتقد منتقد - سیف الجبار - فوز المومنین - تلخیص الحق - احقاق الحق - شرح فصوص الحکم - رسالهٔ طریقت
حاشیه میر زاهد - حاشیه ملا جلال - مطب الغریب - رسائل دیگر مسائل شتی

مولوی فضل حق خیرآبادی

مولوی فضل حق خیرآبادی عمری حنفی ماتریدی چشتی در سال دوازده صد و دوازده هجری
ولادت یافته شاگرد پدر خود مولوی فضل امام است حدیث از مولانا عبدالقادر دهلوی اخذ کرده و
قرآن مجید در چهار ماه یاد گرفته و فراغ علمی بعمر سیزده سالگی حاصل نمود مرید شاه دهومن دهلوی
بود در علوم منطق و حکمت و فلسفه و ادب و کلام و اصول و شعر فائق الاقران و استحضاری
فوق البیان داشت نظمش زائد بر چهار هزار اشعار خواهد بود از بلاد بعیده طلبهٔ علوم آمده ازو
مستفید می شدند بسال دوازده صد و شصت و چهار هجری مولف هیچمدان بمقام لکهنو بخدمتش
رسیده دید که در عین حمه کشی و شطرنج بازی تلمیذی را سبق افق المبین میداد و مطالب کتاب را

بتعلم با حسن بیانی و دل نشین می نمود تالیفات رائقه واسعه انگریزان او را بزمانه فساد ہند قید کرده بجزیرۂ رنگون فرستادند ہمدر آنجا بتاریخ دوازدہم صفر سال دوازده صد و ہفتاد و ہشت ہجری وفات یافته **تصانیفه** الجنس العالی فی شرح الجواہر العالی - حاشیه شرح سلم قاضی مبارک - حاشیه افق المبین - حاشیه تلخیص الشفا - الہدیة السعیدیة در حکمت طبعی - رساله تحقیق العلم والمعلوم - الروض المجود فی تحقیق حقیقة الوجود - رساله تحقیق الاجسام - رساله تحقیق کلی طبعی و تشکیک در ماہیات و تاریخ غدر ہندوستان خلف رشید وی مولوی عبدالحق که آئینه کمال پدر است بریاست رامپور تعلق دارد

شیخ فضیل کالپوی پسر کلان شیخ جلال واصل کالپوی در وادی عربیت دستگاہی غریب داشت اشعار و قصائد عربیه بفصاحت تامه از وست این مطلع قصیده وی است که در جواب معین الدین طغرائی گفته ع یا جمیل الوجه وجہی عن قدیم الحال حال ❊ راح سدحی بالنوی والدمع کالسلسال سال ❊ و مطلع قصیده طغرائی اینست ع یا اخلی البال قد بلبلت بالبلبال بال ❊ بالنوی زلزلت قلبی فہو بالزلزال زال ❊ و شیخ فضیل موصوف توقیع نثر و نظم عربی که بر تفسیر شیخ فیضی نوشته دلالت برکمال او دارد

مولوی فقیر محمد جہلمی بن حافظ محمد سفارش بموضع چتن که از شہر جہلم بفاصله دو میل جانب غرب است بروز پنجشنبه در دوازده صد و شصت ہجری متولد شده تحصیل علوم عرفی درسیه بخدمت میان قطب الدین ساکن تالیان والہ و میان غلام محمد ساکن موضع جاده و مولوی نور احمد ساکن موضع کمائی کوٹلی وغیره علمای عہد تحصیل کرده رفته رفته بسلک تلامذه مفتی صدر الدین خان صدر الصدور دہلی منسلک گشته باندک زمانی فارغ التحصیل گشت و بوطن مالوف واپس آمد در رد مذہب نصاری کوشش بلیغ دارد الحال مالک و مربی مطبع سراج المطابع واقع جہلم است ترجمه تصدیق المسیح و حاشیه صیانة الانسان عن وسوسة الشیطان و حدائق الحنفیه در تذکرۂ علمای حنفی و زبدة الاقاویل فی ترجیح القرآن علی الاناجیل و رساله آفتاب محمدی از تصانیف وی است سلمه الله تعالی

مولوی فیض احمد بدایونی ابن حافظ غلام احمد بن مولوی شمس الدین ابن مولانا محمد علی بدایونی ولادت وی در حدود دوازده صد و بیست و سه ہجری رو داد. جمله علوم عقلی و نقلی بخدمت خال خود مولوی شاه فضل رسول بدایونی بکمال تحقیق و تدقیق تحصیل نموده مرید مولانا شاه

عبدالمجید جد مادری خود بود تشریح کمالات علمیہ و حالات قدسیہ وی درین مختصر گنجائش ندارد و منجملہ تالیف او حاشیہ صدرا و حواشی فصوص فارابی و دو دواوین ثلثہ عربی و فارسی دارد و در مناقب حضرت غوث الاعظم قدس سرہ بودند کہ اکثر از انہا در فتنہ عامہ ہند ضائع شدند وی رحمۃ اللہ علیہ درحدود سال دوازدہ صد و ہفتاد و چہار ہجری رحلت فرمود

ملا فیروز کشمیری معروف بہ بیچا گناہ والد بابا نونی گنائی بعنفوان شباب از زیارت حرمین شریفین مشرف شدہ واپس بہندوستان آمدہ در بدایون با کتساب علوم کوشش مینمود مگر بے سود بود آخر بر ہنمونی طالع بخضر علیہ السلام دوچار گشتہ از وی استدعای علم کردہ وی او را تعلیم علوم نمود صاحب ترجمہ بہ فقہ و حدیث و تفسیر وغیرہ فائق اقران گشتہ بعہدہ افتای کشمیر عز امتیاز یافت و مرید میر حمزہ کشمیری شدہ در عہد حسین شاہ والی کشمیر بسال نہصد و ہفتاد و سہ ہجری بعمر ہفتاد سالگی از دست اہل تشیع کشتہ شد شیخ یعقوب صیرفی در تاریخ فوت او فرمود ؎
از پے تاریخ و در دین وحید ٭ گفت شد از بہر دین ملا شہید ٭ از فرزندانش ملا عبدالوہاب دانشمندی صاحب تالیف بود بر حاشیہ توتی و شرح مواقف و شرح شمسیہ حواشی نوشتہ

حرف القاف

قاضی خان ظفر آبادی نامش یوسف ناد بوم ظفر آباد مرید خلیفہ شیخ حسن ابن طاہر جونپوری جامع علوم ظاہر و باطن و بصفت قناعت موصوف بود نصیر الدین محمد ہمایون شاہ ہر چند از وی التماس قبول نذری کرد وی قبول نکرد و گفت ؎ از خدا خواہم و از غیر نخواہم بخدا ٭ کہ نیم بندۂ غیر و نہ خدای دگر است ٭ چون فرمان معافی پیش شیخ عبداللہ کہ اکبر اولاد او بود بردند وے نیز قبول نکرد و گفت پسر باید کہ بر متابعت پدر رود وفات قاضی خان پانزدہم صفر سال نہصد و ہفتاد بود مرقدش در ظفر آباد سواد جونپور است

قاضی قاضن بہکری ابن قاضی ابو سعید بن قاضی زین الدین بہکری سر آمد علمای وقت با نواع فضائل حفظ قرآن و علم قرائت نکو آراستہ بود در فقہ و تفسیر و حدیث و تصوف و عربیت و انشا مہارتی کافی داشت و در اوای سلوک بسے ریاضات کشیدہ و بزیارت حرمین شریفین رسیدہ سیر و سفر بسیار کردہ بالاخر در سلک مریدان سید محمد جونپوری مدعی مہدویت منسلک گردیدہ

لہذا علمای وقت بر وطعن داشتند از مرزا شاہ حسن حاکم سند قضای بہکھر یافتہ بجای موروثی نشست
و بکبر سن از و استعفا جستہ بہ برادرش قاضی نصر اللہ سپرد وندوی بسال نہصد و پنجاہ و ہشت ہجری در
گذشت بہکھر بہ بای موحدہ مفتوح مخلوط بہا و کاف عربی مشدد مفتوح مخلوط بہای ہوز و رای مہملہ
نام شہریست از مضافات سند

ملا قاسم کاہی تخلص از علم تفسیر و ہیأت و کلام تصوف و یرا بہرہ تمام بود و ہم در موسیقی تصنیف
دارد اگرچہ صحبت مشائخ متقدمین در زمانہ مولانا جامی قدس سرہ السامی و غیر ایشان دریافتہ اما تمام عمر
بالحاد و زندقہ صرف کردہ مع ذلک صفت وآراستگی وآزادگی و بذل و ایثار بر وجہ اتم داشت دیوان
اشعار او مشہور ہست و گل فشان نام مثنوی در جواب بوستان سعدی قافیہ بقافیہ گفتہ مطلع آنش اینست
ے جہان آفرین را بجان آفرین ؛ بجان آفرین صد جہان آفرین ؛ از عہد ہمایون شاہ تا عہد اکبر شاہ
زندہ بود تاریخ فوتش بدریافت نرسید

سید قطب الدین محمد الحسنی الکڑوی ابن سید رشید الدین احمد الغزنوی کہ سلسلہ نسب
پدری وی بحضرت امام حسن بن امیر المومنین علی رضی اللہ عنہما می پیوندد عالم متبحر و فقیہ نحریر صاحب
ولایت و مجاہد فی سبیل اللہ بود در پانصد و ہشتاد و یک ہجری متولد شدہ بعہد سلطان قطب الدین
التمش از غزنی بدہلی قدوم آوردہ و از انجا بموضع کڑہ بالضم کاف عربی و رای مہملہ مشددہ مفتوحہ در آخر الف
کہ قریب قصبہ ہسوہ بمسافت نیم فرسنگ واقع ہست و بہ کڑا سادات شہرت دارد رخت اقامت انداخت
پس ازان بہ نیت غزا و جہاد بخطہ کڑہ بفتح کاف عربی و رای ہندی و الف کہ مقابیست برلب گنگ
محاذی مانک پور رونق افروز شدہ با راجہ جی چند غزا فرمودہ غالب آمد و بعمر نود و شش سالگی بمقام
کڑا سوم رمضان سال ششصد و ہفتاد و ہفت ہجری رحلت فرمود سہ پسر عقب خود گذاشت سید
نظام الدین سید قوام الدین مقیم دہلی سید تاج الدین قاضی بدایون اولاد امجاد سید موصوف الرحمۃ
در قصبات کڑا و نصیر آباد و ردولی و کوندہن پٹی و اجھو ادر سول پور و کرولی و منعم آباد در اجوپور و گوالیار
و کرپی و جہیزاو دہلی و بدایون و ہسوہ وغیرہ سکونت دارند بسادات قطبیہ مشہوراند۔

ملا قطب الدین شہید سہالوی از شیوخ انصاری ہست کہ نسبش بسیدنا ایوب انصاری
رضی اللہ عنہ صاحب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم می پیوندد یکی از بزرگانش از مدینہ طیبہ بہرات آمدہ

متوطن شد و اولاد امجادش خواجه عبد الله انصاری مشهور و معروف در هرات مدفون است از احفاد خواجه موصوف شیخ علاء الدین انصاری بهند آمده بجوار دهلی سکونت ورزیده وفات یافت از احفاد علاء الدین صدر الذکر ملا نظام الدین بقصبه سهالی مضافات اوده رخت اقامت انداخت وی به پشت هشتم از ملا قطب الدین شهید بود و ملای صاحب ترجمه امام الاساتذه و مقدام الجهابذه معدن علوم عقلیه مخزن فنون نقلیه بود اخذ علوم از ملا دانیال جورسی شاگرد ملا عبد السلام ساکن دیوه و از قاضی گهاسی شاگرد شیخ محب الله آله آبادی کرده عمر عزیزش بشغل درس بسر برده گوی ریاست علمی بجوار لکهنو برد ختم شد و سلسله تلمذ اکثر علمای هند بدو منتهی می شود. در قصبه سهالی دو فریق از شیوخ یکی عثمانی دوم انصاری مقیم و قابض بودند هر دو فریق بوجه مشارکت زمینداری قصبه سهالی باهم نزاع موروثی داشتند در سال یازده صد و سه هجری شیوخ عثمانی وقت شب بخانه ملا قطب الدین انصاری هجوم کرده او را از جان کشتند و مکانش سوختند مسوده حاشیه شرح عقائد دوانی مصنفه وی همان هنگامه تلف شد و کتاب تلویحات از تصانیف اوست و او چهار فرزند ارجمند عقب خود گذاشت که اولاد آن هر چهار تا تحریر کتاب هذا در فرنگی محل واقع لکهنو و ضلاع بنارس و مرزاپور موجود اند ابقاهم الله ابدی ما شاء اولاد هر یکی از فرزندانش صاحب علم و عمل بوده اند بقول شخصی ع اینخانه تمام آفتاب است ٭ در تمامی هندوستان اینچنین خاندان که در آن علم موروثی ابا عن جد باشد یافته نمی شود بجز خاندان ملای شهید برخی از احفاد امجادش که بوفور علم و کثرت درس و تصانیف خود شهره آفاق بودند ذکر شان درین اوراق ثبت کرده شده سهالی بکسر سین مهمله و های هوز و الف و لام مکسوره و یای تحتانی معروف قصبه ایست از توابع لکهنو جورس بفتح الجیم الفارسی و سکون الواو و رای مهمله مفتوحه و الف و سین مهمله قصبه ایست از قصبات ملک اوده دیوه بکسر دال مهمله و سکون یای تحتانی و فتح واو و های هوز در آخر قصبه ایست از قصبات ملک اوده فرنگی محل اکنون محله ایست از محلات شهر لکهنو دار الامارة صوبه اوده سابق قطعه زمین بود که در آن تاجری از فرنگستان سکونت داشت ازین وجه آن قطعه زمین بفرنگی محل شهرت گرفت بعد مرور ایام بوجه نماندن اعقاب تاجر فرنگی زمین مذکوره در نزول شاهی در آمد بعد قتل ملای شهید اولادشان جهت قیام خود جای مذکور معاف یافتند و در آنجا هنوز اولاد شریفش قیام پذیر اند

و آن موقع بہ فرنگی محل شہرت دارد

مولوی قطب الدین شمس آبادی اصلش از سادات اٹیھی است از انجا بشمس آباد آمده اقامت ورزید اعلم علمای زمان بود اولاً از علمای زمانہ خود اکتساب علوم کرده بعده بزمره تلامذه ملا قطب الدین سہالوی داخل شده فراغ علمی حاصل کرد تمام عمر بشمس آباد بر مسند افاده و درس متکی بوده بعمر ہفتاد سالگی درسال یکہزار و یکصد و بست و یک ہجری درگذشت نور اللہ مرقده ۔ اٹیھی بفتح ہمزه و کسر میم و یای تحتانی ساکن مجہول و تای ہندی مخلوط بہای ہوز و یای تحتانی معروف قصبہ است از قصبات لکھنو شمس آباد قصبہ از توابع قنوج

نواب قطب الدین خان بہادر محدث دہلوی در دوازده صد و نوزده ہجری ولادت یافتہ فقیہ و محدث و مفسر قامع شرک و بدعت بود علوم دینیہ خصوصاً حدیث و اصولش از مولوی محمد اسحاق دہلوی حاصل نمود و نیز از فیض علمای حرمین شریفین مشرف گشتہ در دوازده صد و ہفتاد و نہ ہجری بمکہ معظمہ وفات یافتہ **تصانیفہ** مظاہر حق ترجمہ اردو و شرح اردو مشکوۃ ۔ جامع التفاسیر ظفر جلیل ترجمہ اردو حصن حصین ۔ مظہر جمیل ۔ مجمع الخیر ۔ جامع الحسنات ۔ خلاصہ جامع صغیر ۔ ہادی الناظرین ۔ فقہ سلطان ۔ معدن الجواہر ۔ وظیفہ مسنونہ ۔ تحفۃ الزوجین ۔ احکام الضحی ۔ فلاح دارین ۔ تنویر الحق ۔ توقیر الحق ۔ تحفۃ العرب والعجم ۔ احکام العیدین ۔ رسالہ مناسک ۔ خلاصۃ النصائح ۔ گلزار جنت تنبیہ النساء ۔ حقیقۃ الایمان ۔ مراد المعاد ۔ تذکرۃ الصیام ۔ تذکرۃ الرباد غیر ذلک ۔

مولوی قطب الہدی ساکن رای بریلی بن سید محمد واضح بن سید محمد صابر بن سید آیۃ اللہ بن سید شاه علم اللہ قدس اللہ اسرارہم از اکابر علمای وقت متشرع و متدین بود کتب درسیہ از افاضل لکھنو خوانده و حدیث و تفسیر و جز آن از دینیات بخدمت مولانا شاه عبد العزیز دہلوی و برادران ایشان و از شاه عبد القادر مصنف موضح القرآن قرات و سند کرده دستگاہی عالی در ین علوم حاصل فرموده و اخذ معارف و لطائف بخدمت شاه غلام علی دہلوی نموده بعد از تکمیل تحصیل معاودت بوطن مالوف گوشہ عزلت اختیار کرده در تدریس دینیات و تربیت طالبان مولی تعالی می پرداخت وفاتش در چہل سالگی بتاریخ نوزدہم ربیع الآخر سن دوازده صد و بست و شش ہجری واقع شده از تصانیف وی رحمہ اللہ غیر از رسالہ موسومہ بجانب الشرقی فی اثبات کفر

فرعون الغرقے یافتہ نہ شد

سید قمر الدین حسین اورنگ آبادی بن سید منیب اللہ بن سید عنایت اللہ اصل او از سادات نجند ہست در سال یکہزار و یکصد و بست و سہ ہجری متولد شدہ علوم عقلیہ و نقلیہ از علمای نامدار آن دیار حاصل کردہ بحفظ قرآن مجید توفیق یافت و خرقۂ نقشبندیہ از پدر خود پوشید عالم باعمل و فاضل اجل بود تاریخ بستم جمادی الاولی سال یکہزار و یکصد و ہفتاد و چہار ہجری بارادۂ زیارت حرمین شریفین از اورنگ آباد مع دو فرزندان خود میر نور الہدی و میر نور العلی روانہ شدہ اول بمدینہ طیبہ از جدہ متوجہ شدہ ہفتہم ذیقعدہ سال مذکور بمدینہ سکنہ داخل گردید و بزیارت نبوی صلعم شرف یاب گشت و تاریخ چہارم ذیحجہ سن مذکور بمکہ معظمہ رسیدہ مناسک حج ادا کردہ بوطن خود اورنگ آباد واپس آمدہ کتاب مظہر النور در مبحث وجود از تصانیف اوست کہ در سال یکہزار و یکصد و شصت و چہار ہجری تصنیف کردہ تاریخ دوم ربیع الاول یکہزار و یکصد و نود و سہ ہجری رحلت فرمودہ در اورنگ آباد مدفون گردید غلام علی آزاد تاریخ وفاتش در لفظ موت العلماء ثلمۃ یافتہ

سید قوام الدین دہلوی ابن اوسط سید قطب الدین محمد بن الحسنی عالم عامل و فاضل متدین و کامل بود بدختر سلطان التمش کدخدا شدہ و بدہلی اقامت ورزید ولادتش بسال ششصد و بست و ہفت ہجری بظہور پیوستہ و بعمر ہشتاد و سہ سالگی در سال ہفتصد و دہ ہجری رحلت فرمود از تلامذہ او سید رکن الدین بن سید نظام الدین بن سید قطب الدین محمد بن الحسنی بود

مفتی قوام الدین محمد کشمیری بن مولوی سعد الدین صادق ابن مولوی معز الدین بن امان اللہ شہید بن مولوی خیر الدین چہارم شعبان سال دوازدہ صد و پنجاہ و دو ہجری ولادت یافتہ محدث و فقیہ جامع کمالات ظاہر و باطن بود بعد ختم قرآن مجید بخدمت شیخ رحمہ اللہ و ملا مقیم السنۃ توپیگرد بصغر سنی کسب علوم و فنون کردہ محسود اقران گشت و اجازت حدیث از میر قاری تلمیذ شیخ القراء و حاجی عبد الولی طرخانی تلمیذ شیخ ابو الحسن سندہی مدنی و حاجی نعمت اللہ نوشہری و بابا محمد محسن پنچہری تلمیذ مولوی امان اللہ شہید یافتہ بخانقاہ سید محمد امین اویسی ہنگامہ درس و تدریس گرم ساخت و رفتہ رفتہ بقضای کشمیر و شیخ الاسلامی آنجا رسیدہ و بصحبت شاہ زین العابدین قادری و میان زکریا لاہوری و شیخ الاسلام احمد اکہرلی و خواجہ عبد الرحیم ہمگمان مدتہا

مستفید و مستفیض شدہ کتاب صحائف سلطانی کہ مشتمل بر بیان شصت علوم از تصانیف اوست نہم ماہ ذیقعدہ سن دوازدہ صد و نوزدہ این جہان را پدرود نمود۔

حرف الکاف

مولوی کرامت اللہ چریاکوٹی ابن احمد ملیح عباسی از ماہران علوم و نام آوران آن مرزبوم بود بصغر سن بعد از مرگ پدر وطن را وداع نمود و بطلب علوم بجونپور ورود فرمود و آنجا بخدمت ملا محمد عسکری شیعی نبذی از کتب درسیہ با تمام رسانید بعد ازان بپیش ملا احمد اللہ سندیلی رسیدہ از کسب علوم و معارف ہر تلید و طارف فارغ گردید و خواست تا برسم دستار بندی پردازد و غلغلہ شہرت خود باطراف ملک و چار سوی گیتی اندازد گویند مجلسی آراستہ شد و قریب سی صد از علمائے امصار و طلبہ ہر دیار گرد آمدند و ہر کسی ازان انبوہ مسئلہ از مسایل علوم مختلفہ ہمی پرسید آن فاضل عالی پایگاہ بجواب ہر یکی ازان تحسین بیکران و آفرین بی پایان می شنید بعد تحصیل علوم بطلب دنیا کوشید و از بعض امرای لکھنؤ بوجہ کفاف زمینے کہ محاصلش دو ہزار روپیہ بود موظف گشت و تمام عمر بجاہ و جلالت تمام و مرجعیت خواص و عوام بسر بردہ در سال پنجاہ و یک از صدی سیزدہم ہجرت بعد سالگی جہان فانی را پدرود فرمود

مولوی کرامت علی جونپوری صدیقی متشرع و متورع واعظ کثیر التصانیف والدرس مرید سید احمد بریلوی در ہدایت و ارشاد خلائق بغایت می کوشید خصوصاً مردم ممالک ڈھاکہ و بنگالہ ازو مستفیض و مستفید شدند و دران دیار طریق اسلام از مین و برکت او شیوع یافتہ بتاریخ سوم ربیع الآخر روز جمعہ وقت صبح صادق سن یکہزار و دو صد و نود ہجری وفات فرمودہ بمقام رنگ پور مدفون گشت شکر اللہ سعیہ مولوی حافظ احمد فرزند ارجمند آن ہدایت مآب و مولوی محمد محسن برادر زادہ شان یادگار وید سلمہما اللہ تعالی **تصانیفہ المفیدہ** مفتاح الجنۃ۔ زینۃ المصلی۔ دعوات مسنونہ قرۃ العیون۔ تزکیۃ نسوان۔ زاد التقوی۔ راحت روح۔ نور علی نور۔ فیض عام۔ تزکیۃ العقاید۔ مراد المریدین۔ قوۃ الایمان۔ نسیم الحرمین۔ احقاق الحق۔ تنویر القلوب۔ حق الیقین۔ قول الحق۔ مرأۃ الحق۔ رفیق السالکین۔ عکازۃ المومنین بطرد المعاندین۔ براہین قطعیہ فی مولد خیر البریہ۔ کرامۃ الحرمین فی ازالۃ شبہۃ الفریقین۔ ملخص القول الامین۔ اطمینان القلوب۔ ہدایۃ الرافضین

برہان الاخوان مخارج الحروف۔ زینۃ القاری۔ شرح ہندی جزری۔ شرح شاطبی ترجمہ مشکوۃ جلد اول۔ ترجمہ شمائل ترمذی۔ فتح باب صبیان۔ کوکب دری۔ نورالہدی حجب قاطعہ مکاشفات رحمت۔ دافع الوسواس مصباح الظلام۔ رسالہ بیعت۔ قامع المبتدعین استقامت۔ ردالبدعۃ فتوت روح سبیل الرشاد۔ القول الثابت۔ رسالہ محمودیہ وغیرہ

مولوی کرم اللہ محدث دہلوی پدرش از ہنود بود بدست مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی خلعت اسلام پوشیده وی بعد تحصیل علوم ظاہر از شاہ غلام علی دہلوی خرقہ خلافت یافتہ اکثری از اہل دہلی بفن قرأت شاگردش بودند یک مرتبہ بحج مشرف شدہ بوطن آں پس آمد و بر وا پسی خود تاسفہا کردہ باز بزیارت حرمین شریفین شتافت و در اثنای راہ بسال دوازدہ صد و پنجاہ و ہشت ہجری وفات یافتہ مود آیۂ کریمہ ومن یخرج من بیتہ مہاجراً الی اللہ الآیہ گشت روح اللہ روحہٗ

مولوی کریم اللہ دہلوی ابن مولوی لطف اللہ فاروقی بخدمت مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی و مولانا رشید الدین خان دہلوی و مولوی محمد کاظم دہلوی اکتساب علوم رسمی نمودہ دست ارادت بدست سید آل احمد مارہروی عرف اچھے میاں دادہ نقد خلافت بدست آوردہ کثیرالدرس والتصانیف بود چہارم شوال سال نود و یکم صدی سیزدہم ہجرت بعمر نود سالگی از دار فنا ہجرت فرمود

مولوی کریم الزمان سندیلی ابن خواجہ نہال الدین از خواجہ زادگان قصبہ سندیلہ کہ نسب وی بحضرت عبید اللہ احرار علیہ الرحمہ می پیوندد بماہ صفر سال دوازدہ صد و سی ہجری ولادت یافتہ بخدمت علمای عصر ہچو مولوی تراب علی لکھنوی و مولوی سعد اللہ مرادآبادی تحصیل نمودہ بدرس و افادہ طلبہ علوم بسر می برد و بتاریخ بست و نہم ربیع الثانی سال دوازدہ صد و نود و ہفت ہجری بمرض فالج وفات یافتہ

مولوی کلیم اللہ جہان آبادی دانشمندی متبحر مرید شیخ یحیی مدنی بود کتب معتبرہ در علوم مختلفہ و علم حقائق تصنیف کردہ سواء السبیل و کشکول و مرقع از تصنیفات بدیعہ اوست در سن ہزار و یکصد و چہل ہجری جان بجان آفرین سپرد نوراللہ مرقدہ

ملا کمال الدین سہالوی از اجل تلامذۂ مولانا نظام الدین ابن ملا قطب الدین الشہید السہالوی است جامع معقول و منقول حاوی فروع و اصول افضل ترین اذکیای عصر بود تصانیف انیقہ بسیار دارد ازانجملہ عروۃ الوثقی و شرح کبریت احمر و حاشیہ کمالیہ بر شرح عقاید جلالیہ مبسوط و مشہور اند و تعلیقات

حاشیہ زاہدیہ کہ بر شرح تہذیب جلالی است نوشتہ وفات وی سیزدہم محرم الحرام سال ہفتاد و پنجم صدی دوازدہم ہجرت وقوع یافتہ نقرہ بروالوبیر مضجعہ مادہ تاریخ رحلتش یافتہ اند انعمہ اللہ بکمالہ۔

کمال الدین علامۂ دہلوی خواہرزادۂ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی و خلیفہ او بود سلسلہ نسبتش بہ سیدنا حسن بن علی رضی اللہ عنہما می پیوندد و چونکہ وی بحدیث و تفسیر و فقہ و اصول یگانۂ روزگار بود ویرا علامہ می گفتند باحمد آباد گجرات قدوم آوردہ و مدتی بہ ہدایت و افادۂ خلائق بسر بردہ بسال ہفت صد و پنجاہ و شش ہجری وفات یافتہ در دہلی مدفون گشت نور اللہ مرقدہ

مولانا کمال الدین زاہد دہلوی دانشمند متبحر بکمال ورع و تقوی و دیانت موصوف بود شیخ نظام الدین اولیا مشارق الانوار کتاب حدیث راپیش او سند کردہ و او پیش مولانا برہان الدین بلخی و او پیش مصنف کتاب سلطان غیاث الدین بلبن آرزو کردہ کہ مولانا کمال الدین زاہد را امام خود فرماید مولانا انکار فرمود رحمۃ اللہ علیہ

ملا کمال الدین لاہوری برادر مولانا جمال الدین جامع علم و عمل و زہد و تقوی بود مدتی مدید در لاہور و سیالکوٹ بر مسند تدریس و تلقین متمکن بودہ افادہ و افاضہ خلائق می نمود شیخ احمد مجدد الف ثانی و ملا عبد الحکیم سیالکوٹی از ارشد تلامذہ وینہ بسال ہزار و ہفتدہ ہجری در بلدۂ لاہور وفات یافتہ مگرنی زماننا قبرش مفقود است تاریخ فوتش چنین است مصرعہ ملحق حق قطب و تاج اولیا ملا کمال

حرف اللام

مولوی لال محمد ساکن ہسوہ از سادات قطبیہ قصبہ ہسوہ ضلع فتحپور عالم متبحر جامع علوم عقلیہ و نقلیہ کثیر التصانیف بود براکثر کتب شروح و حواشی نوشتہ کتابی در نسب نامہ سادات عرب و عجم تحریر کردہ و تمام عمر بقصبۂ ہسوہ بافادۂ علوم عقلی و نقلی بسر بردہ لاولد وفات یافت ملفوظات قطبیہ از تالیفات ویست نسب پدری وی بہ سید قطب الدین محمد المدنی الحسنی کہ ذکرش بحرف قاف زیب تحریر یافتہ بدین نہج می پیوندد سید لال محمد بن فیض اللہ بن سید ملوک ابن سید علی بن سید جان بن سید طاہر بن سید رکن الدین بن سید قطب الدین بن سید اخوند بن سید بڑا بن سید قوام الدین بن سید صدر الدین بن رکن الدین بن سید نظام الدین بن سید قطب الدین محمد المدنی الحسنی المطنی الغزنوی الدہلوی الکڑہوی۔

شاہ لطف اللہ انبالوی مرید شاہ بھکھہ چشتی لاہوری صاحب علم وعمل بود ثمرۃ الفواد در ذکر کرامات وخرق عادات مرشد خود تالیف کردہ در سال یکہزار ویکصد وہشتاد وشش ہجری وفات یافت نور اللہ مضجعہ

حرف المیم

قاضی مبارک گوپاموی مرید وشاگرد شیخ نظام الدین امیٹھوی قدس سرہ بود کسب علوم وتہذیب اخلاق در خدمت شیخ موصوف نمودہ علمی بدرجہ اتم ودیانتی وامانتی بمنصب قضا داشت وتا آخر عمر معزز ومحترم ومکرم زیست وہمچنان بجانب آخرت رحلت گزید از رشد تلامذۂ او میان مخدوم بدایون میان ابو الفتح خراسانی است کہ اکثر نسخ درسیہ را درس میفرمود ودیگر سید محی الدین است کہ ہمین نسبت داشت کذا فی منتخب التواریخ لملا عبد القادر البدایونی

شیخ مبارک ناگوری از فحول علمای روزگار بود در مبادی احوال پیش خطیب ابو الفضل کازرونی ومولانا عماد طارمی در گجرات کسب علوم نمودہ پیوستہ بدرس علوم دینیہ اشتغال داشت وفن شعر ومعما وغیرہ سائر فضائل خصوصًا علم تصوف را خوب ورزیدہ وشاطبی را یاد گرفتہ درس می گفت وقرآن مجید را بقرآت عشرہ حفظ کردہ در آخر عمر تفسیر قرآن مجید بچہار مجلد موسوم بہ منبع العلوم نوشتہ وجز آن نیز مولف شریفہ دارد قریب پنجاہ سال در آگرہ بافادہ وافاضہ طلبہ علوم گذرانیدہ فرزندانش شیخ ابو الفضل علامی وملک الشعرا شیخ ابو الفیض فیضی فیاضی وشیخ ابو الخیر وغیرہ فخر زمانہ بودند ہفدہم ذیقعدہ سال ہزار و یک ہجری در لاہور برحمت حق پیوست

سید مبارک بلگرامی حسینی واسطی شاگرد شیخ نور الحق فرزند وتلمیذ شیخ المحدثین شیخ عبد الحق محدث دہلوی بود عمر عزیزش در افادۂ علوم دینی خاصتہً فن حدیث ودرس طلبہ صرف نمودہ بسال یکہزار ویکصد ویازدہ ہجری طائر روحش از قفس عنصری پریدہ بشاخسار روضۂ رضوان نشیمن گرفت رضی اللہ عنہ

قاضی مبارک گوپاموی شارح سلم العلوم ابن شیخ محمد دائم گوپاموی فاروقی کہ بر منطقیت وشرح سلم گواہ عدیل است معاصر مولوی حمد اللہ سندیلی ومولوی قاضی احمد علی سندیلی بود وبہر دو قاضی مناظرہ ومباحثۂ علمی بظہور آمدہ بسال یازدہ صد وشصت ودو ہجری رحلت فرمودہ کذا فی بحر زخار قاضی بخاتمہ شرح خود عبارتیکہ نوشتہ است بجنسہ منقول می شود قدتم الشرح بفضل من اللہ تعالی وتبارک من عبدہ

محمد مبارک فی سنۃ الف و مایۃ واربعین وثلث من الہجرۃ النبویۃ فی سلخ شہر ربیع الاول یوم الخمس فی بلدۃ شاہجہان آباد والحمد للہ رب العالمین حمدًا کثیراً طیبًا مبارکًا فیہ والصلوٰۃ علی نبینا محمد خیر البریۃ وعلی آلہ وازواجہ واصحابہ المومنین والمومنات برحمتک یا ارحم الراحمین

مولانا شیخ محب اللہ آلہ آبادی دانشمند متبحر از مشاہیر علمای صوفیہ در علوم ظاہر و باطن سرخیل امثال و اقران خود بود وطن اصلی او قصبہ صدیپور نواح خیرآباد منضافات اود ہست نسبتش بحضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ بوساطت شیخ فرید شکرگنج می پیوند و دست ارادت شیخ ابوسعید گنگوہی دادہ خرقۂ خلافت حاصل فرمود تحقیقات و تدقیقاتش در علم تصوف بمرتبۂ اجتہاد رسیدہ بلکہ می سزد کہ شیخ محی الدین عربی را شیخ اکبر و وی را شیخ کبیر گویند اورا تصانیف عمدہ در حقائق و توحید بسیار اند کہ آن را خزینہ دقائق و گنجینۂ حقائق اسرار الٰہی توان شمرد از جملہ تصانیف او کہ مشہور اند بذیل مذکور می شوند شرح فصوص عربی۔ شرح فصوص فارسی۔ رسالہ ہفت احکام۔ غایۃ الغایات۔ مغالیط عامہ۔ سرالخواص۔ عبادۃ الخواص۔ طرق الخواص۔ عبادۃ اخص الخواص۔ مناظر اخص الخواص۔ رسالہ تسویہ رسالہ ۳ رکنی۔ رسالۂ وجود مطلق۔ نہم رجب سال ہزار و پنجاہ و ہشت ہجری قریب غروب آفتاب آن آفتاب عالمتاب در پردۂ عدم متواری گشت مزار شریفش در آلہ آباد زیارت گاہ ارباب بصیرت است و اولاد امجادش بدائرہ شاہ حجۃ اللہ قدس سرہٗ رونق افروز اند از انجملہ مولائی و مرشدی مولانا حافظ حکیم حاج الحرمین الشریفین مولوی محمد حسین سلمہ اللہ رب المشرقین چراغ این دودمان عالی است سند ارشاد تلامذہ و خلفای شیخ محب اللہ قدس سرہٗ قاضی گھاسی آلہ آبادی و میر سید کبیر قنوجی و میر سید محمدی فیاضی امروہی بودند رحمۃ اللہ علیہم و علی اسلافہ و اخلافہ

قاضی محب اللہ بہاری ابن عبدالشکور بموضع کڑا متعلقہ محب علی پور مضاف بہار در قبیلہ ملک متولد شد بحری بود از بحار علوم و بدری بود بین النجوم و اوائل کتب درسیہ از علمای عصر خواندہ آخر بزمرۂ تلامذۂ ملا قطب الدین شمس آبادی منسلک شدہ فراغ حاصل کرد بعدہ بدکن رفتہ بملازمت عالمگیر بادشاہ بعہدہای قضای لکھنؤ و حیدرآباد از یکی بعد دیگری مباہی گشت بعدہ بتعلیم نبیرہ بادشاہ موصوف یعنی رفیع القدر بن شاہزادہ محمد معظم ملقب بشاہ عالم مامور گردید و در عہد محمد معظم شاہ عالم بعہدۂ صدارت ممالک ہند و خطاب فاضل خان ممتاز شد آخر کار در سال یازدہ صد و نوزدہ

ہجری وفات یافتہ اندرون احاطۂ مزار شاہ فریدالدین طویلہ بخش بہ محلہ چاندپورہ منحلات شہر بہار
مدفون شد تاریخ فوت او از مصرعہ قاضی مولوی محب اللہ، و نیز از مصرعہ رفتہ سوی ارم محب اللہ
برمی آید سلم العلوم وافادات در منطق و مسلم الثبوت در اصول فقہ مع منہیۂ آن والجوہر الفرد در بیان
جزء لایتجزی در رسالہ مغالطہ عامۃ الورود از تصانیف اوست مقبول و متداول علما اند از لفظ مسلم الثبوت
تاریخ تالیفش برمی آید یعنی یازده صد و نہ ہجری بہار بکسر بای موحده وہای ہوز مفتوح والف ورای
مہملہ شہریست در ممالک شرقی ہندوستان بعہد شاہان عائلہ تیموریہ بنام صوبہ بہار مشہور بود کرا
بفتح کاف عربی ورای مہملہ والف مقصوره نام دیہی ہست از توابع محب علی پور علاقہ بہار۔

انتباہ

سید غلام علی آزاد بلگرامی در سبحۃ المرجان نوشتہ کہ محب اللہ بہاری شاگرد ملا قطب الدین شمس آبادی
بود و مولوی عبدالحلیم لکھنوی در حاشیۂ شرح ملا حسن نسبت تلمذ او بہ ملا قطب الدین شہید سہالوی
بیان کرده اند واللہ اعلم بحقیقۃ الحال

مولوی محمد احسن عباسی چریاکوٹی از عمده ترین اذکیای دہر و گرانمایگان عصر بود برای
تکملہ علوم عقلیہ و فنون نقلیہ بخدمت جامع علوم اولین و آخرین ملا نظام الدین لکھنوی فرنگی محلی
شتافتہ و در آنجا از معارف عقلیہ و دقائق نقلیہ نصیبی وافی یافتہ قوت حافظہ و صفائی ذہنش
بمرتبہ بود کہ ہر کتابیکہ می خواند عبارت آن بجمیع الفاظ و معانی ہنگام مطالعہ بلوح حافظہ وی محفوظ
مے بود و گره ہمہ نکات و دقائق متعلقہ سبق ناخن فکرتش می کشود لاجرم پیش استاد سبق خود ہر روز
کتاب ناکشوده می خواند و در بحث دقائق و کشف معضلات دقیقہ در نظرش مخفی نمی ماند ہمہ دانستند
کہ کتاب ناخوانده نمی خواند بلکہ مضامین باجملہ ابحاث دقیقہ و تحقیقات انیقہ از بیشتر می داند **لطیفہ**
روزی شارح سلم العلوم ملا محمد حسن مرحوم بدو گفت کہ از تو عجبی ترکیبست کہ کتاب خوانده میخوانی وی
بجوابش گفت کہ تو ئی زیرا کہ من نادانی خود را دانستم تا باصلاحش کوشیدم و تو این ہم ندانستی کہ من نادانم
لاجرم ہمچنان در تیرگی نادانی ماندی بالجملہ وی بعد تکمیل علوم بدہلی در آمده بخدمت ارکان دولت
شاہی عزتی عظیم و قدرے فخیم بدست آورد علمائے شہر باو طرح جدال انداختند و علم
منازعت افراختند عاقبت ہمہ سپر انداختند و بہ خجالت و ندم ساختند از آنجا کہ ذات والا یش

اعجوبۂ روزگار و نادرۂ اعصار بود آوازۂ بوالعجبیش بوالی شهر رسید و آن قهرمان حدیث کمالش را بگوش دل بشنید خواست تا بحضرتش خواند و از خاک مذلتش برگرفته بر کرسی دولتش نشاند چون حاسدان شنیدند بهلاکش کوشیدند خون جگر خوردند و زهر در طعامش کردند کارش تمام گردید **مصرعه** ای روشنی طبع تو بر من بلا شدی * میگویند هرگاه زهر قاتل هر رگ و پی آن مظلوم سرکشید نامه از وطنش رسید وی دران کشاکش سوح پر فتوح در جوابش باین شعر کفایت ورزید و بر برید روحش بپای رضا و تسلیم بحضرت عزت سرمدی و دولت ابدی دوید **فرد** از حیاتم رمقی بود که یادم کردی * بهر تشخیص نفس آئینه شد نامۂ تو

مولوی محمد احمد فرنگی محلی پسر و جانشین مولوی احمد انوار الحق هر چند اتمام تحصیل کتب درسیه چنانکه باید نکرده لاکن کسب اذکار و اوراد از والد خود نموده مدام بعبادت الٰهی مشغول بود پانزدهم صفر روز یکشنبه سال دوازده صد و شصت و نه هجری بخلد برین شتافت **مصرعه** نور انوار رفت از دنیا * مادۂ تاریخ وفات اوست

مولوی محمد ادریس نگرامی ابن مولوی حافظ عبد العلی نگرامی شاگرد و خلیفه پدر خود است بحکم الولد سر لابیه همچو والد ماجد خود تدریس و هدایت و ارشاد مردمان می کند خداوند کریم او را بحفظ و امان خود نگاهداشته بر جادۂ استقامت و هدایت مستقیم دارد کتب مفصلۂ ذیل از تصانیف رائقۂ وی اند. ابراز الکتمان من تکمیل الایمان. تحفة النبلا فی آداب الخلفا. القول المتین فی التامین الکلام الموطا فی تحقیق الصلوٰة الوسطی. واهب القدوس فی احکام الجلوس. طریق الفلاح الی الاضطجاع بعد رکعتی الصباح. تحصیل المرام بتبویب مسند الامام. اربعین من مرویات نعمان سید المجتهدین الکلام النفیس فی ترجمة محمد ادریس. تحفة الحبیب فی تحقیق الصلوٰة والکلام بین یدی الخطیب. الکلام المبین فی تحقیق مجدد دین. الامین لمحاء السیئات باقامة الصلوات. قرة عیون عن ادعی ایمان فرعون

ملا محمد اسعد سهالوی خلف اکبر ملا قطب الدین الشهید السهالوی شاگرد پدر خود علامۂ عصر از حین حیات پدر به پیشگاه محی الدین اورنگ زیب عالمگیر بادشاه حاضر بوده خدمت عهدہ صدر صوبہ برهانپور حاصل نموده سر بلند بود بعد از اثنا به شنیدن خبر شهادت پدر ملا قطب الدین راشیوخ عثمانی سکنهٔ سهالی از جان کشتند وی رحمة الله علیه در دکن وفات یافته

مولانا شیخ محمد اسعد حنفی مکی از تلامذهٔ شیخ تاج الدین مالکی نزیل آرکات علامهٔ وقت بود از مکهٔ معظمه بهندوستان آمده زمانی برفاقت نواب نظام الدوله ناصر جنگ بسر برد نواب موصوف تعظیم وتکریم او میکرد بعد قتل نظام الدوله ناصر جنگ همشیره زادهٔ او مظفر جنگ مالک ملک شد شیخ محمد اسعد بزمرهٔ رفقای مظفر جنگ منسلک گردید پس ازان درمیان مظفر جنگ وافاغنهٔ قاتلین ناصر جنگ نفاق پیدا شده نوبت بجنگ طرفین رسید مظفر جنگ و روسای افاغنه مقتول شدند همدران معرکه شیخ محمد اسعد بتاریخ هفدهم ربیع الاول روز یکشنبه وقت ظهر سال یکهزار و یکصد و شصت و چهار هجری بقتل رسیده بمیدان جنگ سرزمین کریت مدفون شد غلام علی آزاد بلگرامی که دران معرکه حاضر بود تاریخ فوتش چنین گفته ؎ مضی خیرنا اسعد الاتقیاء ؛ الا لا یری مثله واحد

لقد الهم الله تاریخه ؛ قضی نحبه عالم ماجد ؛

مولانا محمد اسحاق دهلوی ۱۲۶۲ھ کنیتش ابو سلیمان دخترزادهٔ مولانا شاه عبد العزیز دهلوی شاگرد و جانشین جد مادری خود بود در حدیث و تفسیر و فقه مهارتی تام داشت مؤلفاتے چند چو مسائل اربعین و افتای هندی ازو یادگار ماند از هند بمکهٔ معظمه هجرت فرموده همدرانجا بسال دوازده

صد و شصت و دو هجری برحمت حق پیوست رحمه الله علیه

قاضی محمد اسلم هروی از احفاد ملا خواجه کوهی خراسانی است بهرات متولد شده درکابل نشو و نما یافته و اکتساب علوم متعارفه بخدمت شیخ بهلول لاهوری نموده بعد از فراغ علمی پیش نور الدین محمد جهانگیر پادشاه آمده چون قاضی از اقربای میر کلان محدث استاد جهانگیر بود بادشاه باعزازش پیش آمده ویرا بمنصب قضای کابل نامزد فرمود قاضی عهدهٔ خود را بامانت و دیانت تمام انجام داد جهانگیر اورا بحضور خود طلبیده وقضای اردوی معلی بدو سپرد و در عهد شاهجهان ابن جهانگیر نیز بهمان منصب مستقل بوده بمنصب هزاری سرفراز گردید و تا سی سال بعهدهٔ قضای لشکر سرفراز ماند و مورد مراحم سلطانی بود روزی شاهجهان ویرا بروپیه وزن فرمود شش هزار و پانصد روپیه که هم وزن قاضی شده بود بدو بخشید قاضی علاوه وظیفهٔ قضا جاگیر ده هزار روپیه سالانه از بارگاه سلطانی می یافت و بسال شصت و یکم صدی یازدهم هجری بلاهور وفات یافت

پسرش محمد زاهد صاحب زواهد ثلاثه است

محمد اسمٰعیل محدث لاہوری از سادات عظام بخاراست در عہد سلطان مسعود غزنوی
با ماخر سال سه صد و نود و پنج ہجری بلاہور آمده متوطن شد ماہر علوم فقه و حدیث و تفسیر و جامع
ظاہر و باطن بود وی اول واعظان اسلام است که در لاہور به تذکیر و موعظت لب کشاده واز تاثیر
وعظ وی ہزارہا کفار مشرف باسلام شدند و در سال چہار صد و چہل و ہشت ہجری وفات یافت
بیرون بلدهٔ لاہور جانب جنوب مدفون گشت

مولوی محمد اسمٰعیل دہلوی ابن مولوی عبد الغنی بن مولانا شاه ولی الله در دیانت و رسائی
فکر یگانهٔ روزگار و مشار الیه علمای کبار بود ہمراه سید احمد مجاہد ساکن رای بریلی رحمة الله علیه زمام غزا
فی سبیل الله بدست گرفته مساعی جمیله بظہور آورده بتاریخ بست و چہارم ذیقعده سال دوازده
صد و چہل و شش ہجری متصل بالاکوٹ ملک پنجاب شربت شہادت چشیده بریاض رضوان
خرامید رسالهٔ اصول فقه و رسالهٔ توحید و صراط مستقیم و تنویر العینین و تقویة الایمان از مصنفات مشہورهٔ
اوست طاب الله ثراه

مولوی محمد اسمٰعیل لندنی ساکن قدیم مراد آباد از چندی سکونت لکھنؤ اختیار کرده مردی ذہین
و ذکی الطبع بود خصوصاً در علم ادب استعداد کامل داشت مولوی تراب علی لکھنوی از تلامذهٔ اوست
وجه شہرتش بلندنی اینست که نصیر الدین حیدر فرمان روای لکھنؤ بر سم سفارت او را بپیشگاه شاه
لندن فرستاده بود و در لندن با زنی عیسائی که آنرا مس وقت می گفتند نکاح کرده بلکھنؤ باز آمد
چونکه طبع آزاد داشت ہرگاه بعدن رسید زوجه عیسائیش گفت بزیارت بیت الله که ازینجا
قریب است چرا نمی روی بجوابش گفت مرا بدیدار ہای سنگین اعتقادی نیست اعوذ بالله من
سوء الاعتقاد منجمله تصانیفش حاشیهٔ شرح تہذیب یزدی و حاشیهٔ میبذی مشہور است ہیجدہم
ربیع الاول سن دوازده صد و پنجاه و سه ہجری فوت شده تجاوز الله عنه

ملا محمد اشرف نخشو کشمیری متخلف خواجه محمد طیب از احفاد خواجه حیدر کشمیری ذہین و ذکی
بود الغا از بزرگان خود اکتساب کمالات نموده بخدمت ملا محمد محسن فقه و غیره تعلیم کرده دانشمند
متبحر گشت تصانیف رائقه در علم قرائت و رد شیعه و دیگر فنون از و یادگار ماند کتاب جواہر الحکم
منجملهٔ آن شہرت دارد بسال یازده صد و بست و سه ہجری وفات یافت

مولانا محمد اشرف لکهنوی ابن قاضی نعمت الله خوشنویس ولد محمد معظم ولد احمد علی صدیقی بزرگی از اسلافش از لاهور آمده مقیم لکهنؤ شد وے رحمة الله شاگرد مولوی نور الحق لکهنوی فرنگی محلی و مولوی سید مخدوم لکهنوی و مرید سید احمد مجاهد بریلوی بود بتدریس و تصنیف عمر عزیزش بسر برده در تالیف تاج اللغات که بحکم والی لکهنؤ مؤلف شده او هم شریک داشت اصول راسخه و شرحش و دو رسالهٔ شامخه و قسطاس المعرفة و تفسیر قرآن مجید عربی و تاریخ علماء و مشایخ و سلاطین هند نا تمام که مسودهٔ آن بخط شریفش بنظر مؤلف کتاب هذا گذشته از تصانیف او هستند مولانا ثابت علی مرحوم ساکن موضع بهکا ضلع اله آباد از تلامذهٔ او و از اساتذهٔ جامع الاوراق اند صاحب الترجمه بتاریخ هفتدهم صفر سن دوازده صد و چهل و چهار هجری بمرض هیضه رحلت فرموده در حجرهٔ مسجد خود واقع جهوائی توله از محلات لکهنؤ مدفون گردید شرفه الله بتشریف الغفران

مولوی محمد اصغر فرنگی محلی ابن مفتی احمد ابو الرحم ابن مفتی محمد یعقوب عالم و حافظ قرآن و بتدریس طلبه اشتغال داشت و بمنصب افتای عدالت دیوانی شهر لکهنؤ سرفراز بود بتاریخ نوزدهم رجب بسال دوازده صد و پنجاه و پنج هجری وفات فرمود

مولوی محمد اعلم سندیلی قاضی زاده قصبهٔ سندیله از اولاد عمر فاروق رض شاگرد ملا کمال الدین سهالوی بود فاتحهٔ فراغ بخدمت مولوی حمد الله سندیلی خواند و بتدریس و تصنیف مشغول گشت از مشاهیر تلامذهٔ او مولوی سید عبد الواجد خیرآبادی همشیره زادش و مولوی محمد مستعان کاکوروی اند حاشیهٔ دایه شرح منار و سه حاشیه بر صدرا صغیر و کبیر و اکبر و رسالهٔ تشکیک از تصانیف او مشهور هستند باواخر صدی دوازدهم رحلت فرموده بمحلهٔ ملکانه من محلات قصبهٔ سندیله مدفون گشت

خواجه محمد اعظم ددهمری ابن خیر الزمان کشمیری مجددی از علمای نامدار و مشایخ کبار کشمیر بود از ملا عبد الله شهید و ملا مراد بیگ کامل بیگ و میر هاشم و غیرهم کسب علوم کرده و دست ارادت بدست شیخ محمد مراد مجددی داده در شعر گوئی و تاریخ نویسی مهارت کامل داشت تاریخ اعظمی معروف بتواریخ ددهمری در حالات بادشاهان و مشایخ و علماء و شعرای کشمیر بسال یازده صد و چهل و هشت هجری تالیف نموده واقعات کشمیر هم تاریخی آن کتاب است و دیگر کتاب فیض مراد در حالات و مقالات پیر خود و فوائد المشایخ در بیان فقر و رسالهٔ اثبات الجبر و تجربة الطالبین و اشجار الخلد و ثمرات الاشجار

و شرح کبریت احمر از وی یادگار ماند در سن یازده صد و هشتاد و پنج هجری رحلت فرمود

مولوی محمد اعظم عباسی ابن مولوی نجم الدین عباسی چریاکوٹی ولادت با سعادت وی در سال دوازده صد و شصت و شش هجری بظهور پیوسته اکثر کتب درسیه رسمیه از عم خود مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی و نیز از مولوی علی عباس عباسی خوانده و بقیه از مقامات مختلفه باتمام رسانیده اکنون بخدمتی معتدبها بحیدرآباد دکن مامور است سلمه الله و رقاه الی ما یتمناه

مولانا شیخ افضل جونپوری افضل الفضلای عصر و اعلم العلمای دهر جامع علوم عقلیه و نقلیه متشرع و متقی خوش خلق سلیم المزاج بود اوقات عزیزش دائما در خدمت علم صرف میکرد چون ملا محمود جونپوری که ارشد تلامذهٔ او بود رحلت عالم بقا کرد مولانا را از مرگش حزنی عظیم و اندوهی بیحد دامنگیر شد که تا چهل روز بآن غم تبسم نفرمود و بعد چهل روز بهمان رنج و الم در سال هزار و شصت و دو هجری جان بجان آفرین سپرد انا لله و انا الیه راجعون

شیخ محمد افضل الٰه آبادی ولادت او شب نهم ربیع الاول سال سی و هشتم از صدی یازدهم بوطن اصلیش قصبه سیدپور توابع غازیپور زمانیه بظهور پیوسته در اوایل حال بجونپور آمده و از ملا نور الدین تحصیل علوم متعارفه را بانجام رسانیده تا شش ماه بدرس و تدریس علوم اشتغال داشت دفعته جذبهٔ عشق الٰهی برو غالب آمد ترک آن وادی نموده بکالپی رفت و بخدمت میر سید محمد قدس سره مشرف شده شرف بیعت و اجازت سلسلهٔ چشتیه و قادریه و سهروردیه و مداریه و نقشبندیه یافته باانهمه همچو شیخ خود تمام عمر متبع سنت نبویه علی صاحبها التحیه و پیرو طریق نقشبندیه ماند حسب ایمای مرشد خود رحل اقامت باله آباد انداخته بکمال توکل بر مسند هدایت و ارشاد نشسته مرجع انام گشت در سال هزار و هشتاد هجری مسجدی باله آباد تعمیر فرموده تاریخ آن بقعهٔ افضل یافته اند و تاریخ بنا به خانقاهش که در سن هزار و نود و دو بنا نهاده مقام افضل است باوجود مشاغل هدایت و ارشاد بسیارے از تصانیف عمده بعبارت عربی و فارسی دارد از انجمله شرح گلستان ـ شرح بوستان ـ شرح زلیخا ـ تذکیر ولینیه ـ شرح فصوص الحکم مسمی بالشرح الفصوص علی وفق النصوص ـ فتح الاغلاق ـ رسالهٔ عربیه و فارسیه در بحث ایمان فرعون ـ شرح قصاید خاقانی ـ سیر منظوم شرح مثنوی معنوی وغیره اند که از انجمله مجلد متجاوز باشد وی رحمة الله علیه بعمر هشتاد و هفت یا نود و دو سالگی پانزدهم ذیحجه روز جمعه

سال یازده صد و بست و چهار هجری جان بمشاهدهٔ جانان تسلیم نموده این جهان بی بنیان بدرود فرمود سال وفاتش از کان الشیخ قطبا بر می آید مدفنش باله آباد هست یزار و یتبرک بعدش شیخ محمد یحیی عرف شاه خوب الله برادرزادهٔ او زینت بخش وسادهٔ ارشاد گردید

شیخ محمد آفاق لکهنوی عارفی مجرد و محقق بلند همت در فضیلت علوم ظاهر و باطن آراسته و در طریقت و مجاهدات صادق دم و راسخ قدم بود وی از اکابرزادگان صوبهٔ بهار ساکن موضع تاره مضاف پٹنه بود در اوائل کتب متداوله بخدمت شیخ وجیه الدین گوپاموی گذرانید و بعد از آن قدم بکوی فقر و فنا نهاده اسم و رسم سود و زیان بباد فنا بر باد داده و بصحبت شریف شیخ پیر محمد لکهنوی مشرف شده دست ارادت بدست وی داده بسیاری از مشائخ وقت را دریافته و از خدمت شاه مجاهد پوری نیز استفاده علوم طریقت نموده و رساله مصباح الطالبین شیخ عبد الرسول گجهندوی که خلیفه شاه مجاهد بود بحکم پیر خود تعریب نموده و دران رساله جمیع اذکار و افکار مشرب عالیه قلندریه مندرج است همه را شیخ محمد آفاق بعمل آورده بود الغرض بعد وفات شیخ پیر محمد قدس سره چند سال جانشین او بوده و او از تکلفات رسم و عادات مبرا بود و از تعلق تزوج معرا قبرش در لکهنو پائین پیر خود است یزار و یتبرک به

حاجی محمد افضل سهرندی ابن شیخ محمد معصوم بن شیخ احمد مجدد سهرندی دانشمند متبحر و محدث بود بعد تحصیل علوم ظاهر مرید شیخ حجة الله نقشبندی شده از ان بعد از شیخ عبد الاحد خلیفه شیخ احمد سعید مستفید گشت و بزیارت حرمین شریفین مستفیض شده از انجا با فیوضات و برکات بی شمار واپس آمده بتدریس علوم دینی و تلقین اسرار باطنی می پرداخت مولانا شاه ولی الله دهلوی سند حدیث از وی یافته سر چه از فتوحات بوی میرسید از ان کتب هر فن خرید کرده وقف می نمود وفاتش یازده صد و چهل و شش هجری بظهور پیوسته

مولوی محمد اکبر کشمیری از اکابر علمای وقت بود تا سی سال در مدرسه محمدیه متعلقه جامع مسجد بمبئی درس میداد بسیار از تلامذهٔ وی بملک کوکن هنوز موجود اند از انجمله مولوی سید عبد الفتاح گلشن آبادی و مولوی سید عماد الدین و مفتی عبد اللطیف نامی و گرامی هستند در سال دوازده صد و هفتاد و دو هجری رحلت فرموده به بندر بمبئی مدفون شد

ملا محمد امین کشمیری دانشمند متبحر کثیر الدرس و التصنیف بود ملا عنایت الله شال و ملا محسن وغیره علمای کشمیر از تلامذهٔ وی بند بر شرح تهذیب وغیره کتب متداوله حواشی و شروح دارد ماه رمضان

بروز لیلة القدر سال نهم از صدی دوازدهم وفات یافت نور الله ضریحه

مولوی محمد امجد قنوجی از اکابر فضلا و اعظم علمای قنوج شاگرد رشید مولوی علی اصغر قنوجی کثیر الدرس
والتالیف بود حاشیه صدرا در علم حکمت از توالیف شهرهٔ اوست تاریخ وفاتش معلوم نه شد

محمد بیرم خان خانخانان از اولاد میرزا جهان شاه است بوفور دانش و سخا و صدق و حسن نطق
و نیاز و انکسار گوی سبقت از همگنان برده در ابتدای حال بخدمت بابر شاه و در وسط بملازمت
همایون شاه نشو و نما یافته بخطاب خانخانانی سرفرازی یافت و در اخیر جلال الدین محمد اکبر شاه بایام سلطنت
خود و سا اتالیقش افزوده وی بنفسه درویش دوست علم و صاحب حال و نیک اندیش بود بهمین سعی و جلادت
و حسن تدبیرش هندوستان در مرتبه ثانی مفتوح شد و فضلای جهان از اطراف و اکناف رو بدرگاه
آورده از کف بحر مثالش شاداب می رفتند و بارگاه آسمان جاهش قبله ارباب فضل و کمال زمانه را
بوجود شریفش تفاخر بود لاکن ارباب نفاق مزاج بادشاه از و متغیر ساخته بودند ناچار روی بقصد
زیارت حرمین شریفین با توابع از راه ناگور روانه گجرات گردیده براهی که در آن انبوهی از درخت مغیلان
بود میگذشت ناگاه گوشهٔ دستارش بخاری بند شده از سر افتاد چون این را بشگون بدی شمارند
خانخانان را فی الجمله تغیری در بشره نمود حاجی محمد خان در بدیهه خواند ~ در بیابان چون بشوق کعبه
خواهی زد قدم ~ سرزنشها گر کند خار مغیلان غم مخور ~ این قبض به بسط مبدل گشت چون به پتن گجرات رسید
روزی در حوض سهس لنگ در کشتی نشسته سیر میکرد ناگاه مبارک خان افغان نامبارک که در ابتدای
فتح هندوستان خانخانان حکم بقتل پدرش فرموده بود موقع انتقام خیال کرده بوقت نماز شام که خانخانان
از کشتی فرود می آمد با جمعی از اوباش به بهانه ملاقات آمده بیک ضربت خنجر آبدار شربت شهادتش
چشانید این واقعه در سال نهصد و شصت و هشت هجری بظهور پیوسته عظام او را حسب وصیتش
بمشهد بردند تاریخش چنین یافته اند ~ بیرم بطواف کعبه چون بست احرام ~ در راه شهید گشت
تا یافته کام ~ تاریخ شهادتش ز دل پرسیدم ~ گفتا که شهید شد محمد بیرام ~ خانخانان رقیق القلب و بسخنان
اکابر مشایخ رضی الله عنهم معتقد بود و همیشه در مجلس شریفش سخن از قال الله و قال الرسول می راندند
روزی در سیکری بدیدن درویشی گوشه نشین رفت و از معنی آیه کریمه تعز من تشاء و تذل من تشاء
پرسید چون درویش تفسیر ناخوانده بود جواب نداد خانخانان خود گفت تعز من تشاء بالقناعة

وتندل سن گشاد، بانسوال نماز جمعہ وجماعت از خاناناں فوت نمی شد لیکن بہ تفضیل مائل بود حافظ محمد امین خطیب میگفت کہ در القاب حضرت امیر کرم اللہ وجہہ کلمہ سعید بیشتر از دیگر اصحاب بیفزاے لطیفہ — شبے ہمایون شاہ مخاطبہ با بیرم خان داشت و او را بظاہر غنودگی دست داد پادشاہ او را متنبہ فرمودند کہ ہان بیرم با تو میگویم وی گفت بلی پادشاہم حاضرم اما چون شنیدہ ام کہ بملازمت پادشاہان محافظت چشم و بپیش درویشان نگاہداشت دل و نزد عالمان حفظ زبان باید کرد بنابران درین فکر بودم کہ چون حضرت ہم پادشاہ و ہم درویش و ہم عالمند کدام کدام را نگاہ خواہم داشت پادشاہ را این ادا از و خوش آمد و تحسین فرمود و یرا دیوان اشعار بزبان فارسی و ترکیست در منقبت حضرت امیر کرم اللہ وجہہ قصیدہ گفتہ کہ مطلعش اینست — شہی کہ بگذرد از نہ سپہر افسراو؛ اگر غلام علی نیست خاک بر سراو؛ محبت شہ مردان مجو زبی پدری؛ کہ دست غیر گرفتست پای مادراو؛

مولوی محمد جعفر سندیلی ابن شاہ ولی اللہ بن شاہ غلام علاء الدین بن سید روح اللہ مخدوم زادہ سندیلہ بخدمت مولوی اظہر علی سندیلی و مولوی وارث علی سندیلی و مولوی فقیہ اللہ سندیلی و مولوی انعام اللہ سندیلی و مولوی تراب علی لکھنوی تلمذ نمودہ بہ نوبت تدریس و تصنیف برسیدہ تاریخ سیزدہم رمضان سن دوازدہ صد و شصت و یک ہجری در لکھنؤ رحلت فرمود نعش او بقصبہ سندیلہ آوردہ در کریم باغ دفن کردند

مولوی محمد جونپوری خلف اکبر مولوی سخاوت علی عمری جونپوری مہاجر و مقیم مکہ معظمہ بآبیاری تعلیم پدر خود سرو علمش بالیدگی و تازگی یافتہ در علم و فضل و زہد و تقوی و ورع و وعظ و افتاء و بدیہہ گوئی و حاضر جوابی و تحریر دلپذیر و تقریر پر تاثیر یگانۂ آوان و ممتاز بین الامثال والاقران بود تحریریکہ در تعریف ربیع املا نمودہ یادا زقابلیتش میدہد در عین شباب ازین عالم اسباب بحیات پدر سابق الالقاب تاریخ دوم شوال سال دوازدہ صد و ہفتاد و سہ ہجری رخت ہستی بسوی روضۂ رضوان کشید اللہم اغفر لہ و لوالدیہ

مولوی حکیم محمد جنید جونپوری خلف دوم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری ہمراہ والد بزرگوار بملک حجاز تشریف فرما شدہ و تا حیات پدر از فیضان علمی و عملی وی مستفیض بود و بعد رحلت پدر بجونپور آمدہ بخدمت مولوی عبد الحلیم فرنگی محلی کہ مدرس مدرسہ حاجی امام بخش جونپوری بود

جمیل

بعض کتب درسیہ خواندہ بخدمت مفتی محمد یوسف فرنگی محلی فراغ علمی حاصل نمودہ متوجہ بہ تحصیل فن طبابت گشت و پیش حکیم اولاد علی کاہمش مطب کردہ دران فن مہارتی و حذاقتی اکتساب نمود معہذا بدرس و تدریس و امداد طلبہ و افتاء و تداوی مرضی مشغول می بود در عین جوانی ازین جہان فانی بسال دوازدہ صد و ہشتاد و یک ہجری بعالم جاودانی شتافت خلفی بنام مولوی محمد معروف گذاشت وی بخدمت مولوی عبد اللہ ساکن جہیر الکتب درسیہ گذرانیدہ فارغ است سلمہ ربہ

قاضی محمد جمیل برہانپوری عالم کامل و فاضل باجمل مدرس مدرسہ حیدرآباد دکن بود در سال دوازدہ صد و ہفتاد و چہار ہجری وفات یافتہ غفر اللہ لہ

مولوی محمد حامد فرنگی محلی پسر و جانشین مولوی احمد در ماہ رجب سال دوازدہ صد و ہشتاد و سہ ہجری رحلت فرمودہ بجایش مولوی ملعان الحق پسر مولوی برہان الحق بسجادہ نشین گردید

شیخ محمد حسن جونپوری بن شیخ حسن بن طاہر جونپوری از عرفای روزگار جامع بود میان حال و قال و بمظاہر صوریہ نیز تعلقی داشت اصل نسبتش منجانب پدر بسلسلہ چشتیہ بود لیکن ارتباطاو بسلسلہ علیہ قادریہ بر ہمہ غالب آمدہ سالہا در حرم مدینہ منورہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والتحیہ مجاورت کردہ از مشائخ قادریہ یمن بیعت و اجازت یافتہ از خوارق او مشہور ست کہ چون از خلوت می برآمد ہندو و مسلمان ہر کرا نظر برروی او فتادی بیساختہ صدای تکبیر برآوردی و تعجب کردی او را مکتوبات و رسائل و مریدان بسیار اند و ولادتش بجونپور و اقامتش باگرہ بود بتاریخ بست و ہفتم رجب سال نہصد و چہل و چہار ہجری وفات یافتہ در دہلی زیر بجی منڈل برابر مرقد والد ماجد خود مدفون گشت قدس سرہ

ملا محمد حسن بن قاضی غلام مصطفی بن ملا محمد اسعد خلف اکبر ملا قطب الدین الشہید السہالوی تلمیذ ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین شہید در ذہن و ذکا بر برادران خود سبقت بردہ در تحقیقات معقول و منقول نظیر و مثیل خود نداشت کثیر الدرس والتصانیف بود شرح مسلم الثبوت تا مبادی الاحکام و معارج العلوم در منطق و غایۃ العلوم در طبعی و حاشیہ بر شرح ہدایۃ الحکمۃ صدر الدین شیرازی و حاشیہ شمس بازغہ و حواشی زواہد ثلثہ و شرح سلم العلوم از تصانیف انیقہ وی مشہور اند بعد مراجعت از دہلی بفرنگی محل استقامت در زیدہ تدریس علوم میکرد مگر بوجہ بعضی طوارق کہ غسدہ عظیم رو دادہ قیام وطن مالوف مناسب ندانستہ جانب روہیل کھنڈ رخت غربت بربست در عہد نواب فیض اللہ خان

برام پور رفتہ در محلہ موسومہ مدرسہ اقامت گزید ودر انجا نکاح ثانی بزنی غیر کفو کردہ از بطن او مولوی
عبداللہ وعبدالرزاق بوجود آمدند چنانچہ اولاد شان از زوجہ ثانیہ رام پور موجود اند زوجہ سوم دختر
صفی پور بود از و پسری موسوم غلام دوست محمد متولد شدہ کہ پسرانش مولوی غلام یحیی ومولوی غلام محمد
ومولوی غلام زکریا مقیم بنارس بسرکار انگریزی بر عہدہای جلیلہ ممتاز بودند بالجملہ ملا حسن در رام پور
وفات یافتہ ہمانجا مدفون است تاریخ وفاتش بدریافت نرسیدہ از شاگردانش مولوی محمد مبین لکھنوی
ومولوی عماد الدین لبکنی مشہور اند۔

مولوی محمد حیدر لکھنوی بن ملا محمد مبین بن ملا محب اللہ فرنگی محلی تحصیل علم بخدمت پدر بزرگوار
خود نمودہ بتدریس مشغول بود وبتذکرہ ہدایت خلق اشتغال ورزیدہ واز شاہ نجابت اللہ مرحوم
بیعت نمودہ ہمچو والد خود مقبول خلایق بود از سرکار نواب سعادت علیخان سہ روپیہ یومیہ کفاف
می یافت بعزم حج بیت اللہ روانہ شدہ بعد قطع تکالیف سفر بتاریخ دوم جمادی الاول سال دوازدہ
صد وچہل ہجری بمکہ معظمہ رسیدہ از سید یوسف بطاح یمنی وشیخ عمر مکی تحصیل صحیحین کردہ بماہ جمادی الثانی
سوی مدینہ طیبہ رخت سفر بستہ در انجا از علمای وقت سند حدیث حاصل نمود در آخر ماہ شعبان باز
بمکہ آمد قرآن شریف کہ در اثنای راہ حفظ نمودہ بود بماہ رمضان در بیت اللہ خواند وبعد ادای ارکان
حج بتاریخ بست وہفتم ذیحجہ سن مذکور از مکہ معظمہ روانہ شدہ بہزار خرابی بعد نوزدہ روز بہ بمبئی رسیدہ
قصد وطن نمود چون بحیدر آباد تبقریبی داخل شد ہزار روپیہ ماہوار از سرکار نواب نظام برای وی
مقرر شدہ احفاد او مولوی ظہور حسن ومولوی افضل حسن ہنوز در حیدر آباد دکن موجود بودند وجاگیر
چہار ہزار روپیہ سالانہ از سرکار نظام مے یابند کذا فی الاغصان الاربعہ

شیخ محمد حیات سندھی از علمای ربانین وعظمای محدثین عالم باعمل بود نام پدرش ملا فلاریہ
از قبیلہ چاچر ساکن اطراف عادل پور محروسہ ملک سندہ شیخ محمد حیات از وطن خود بحرمین شریفین
در عنفوان شباب رفتہ مناسک بیت حرام دریافت وبمدینہ طیبہ رخت اقامت انداخت وسوا
توکل اسباب معیشت ذخیرہ نساخت وہمان حالت موجودہ بہ تحصیل علوم پرداخت وبار شاگردی
مولانا ابوالحسن سندھی مقیم مدینہ سکینہ برداشت وعلم علوم در سینہ بیامن او برافراخت واجازت
حدیث از مولانا عبداللہ بن سالم بصری یافت وتمام سرمایہ عمر خود بدرس حدیث نبوی در باخت

بروز چهارشنبه تاریخ بست و ششم صفر سال یکهزار و یکصد و شصت و سه هجری رخت هستی از دار فنا بدار بقا برداشت و طائر روحش جسد پاکش را بجنة البقیع سپرده بروضۂ رضوان نشیمن ساخت اعطاه الله الحسنات ـ فلاریه بفای مفتوحه اسم سندهی است چاچر بدو جیم فارسی مفتوح در میان آن الف و در آخر رای مهمله قو نیست در ملک سنده عادل پور شهر بست خرد از توابع بهکهر

مولوی محمد رضا لکهنوی خلف اصغر مولوی عبدالقادر لکهنوی در اوایل حال بخدمت شیخ پیر محمد لکهنوی دنیز برادر کلان خود قاضی محمد وارث تلمذ کرده و بعد فراغ از تحصیل علم ضروری بتصفیه قلبی مشغول شد و ریاضتهای شاقه از اربعین نشینی و اسفار بعیده برخود گوارا فرموده از مشائخ و فقرای وقت مستفید میشد در صحراها و بیابانها بعبادت مولی پرداختی و آخر بقدم تجرد و تفرد براه خشکی بزیارت حرمین شریفین مشرف شده در بلده مصر بست و دوم رمضان سن یازده صد و هفت هجری رحلت نموده همانجا مدفون گردید ـ

ملا محمد رضا سهالوی پسر چهارم ملا قطب الدین الشهید بعد والد خود بخدمت ملا نظام الدین برادر کلان خود تعلیم و تربیت یافته فراغ حاصل نموده در جنب برادر خود تدریس طلبه میکرد از حضرت سید شاه عبدالرزاق بانسوی بیعت کرده روانه مدینه منوره گشت و بعد زیارت روضه شریفه بحج بیت الله مشرف شده ببغداد آمده هم در انجا جان بجان آفرین سپرد

شیخ محمد رفیقی کشمیری بن مصطفی ابن معین الدین رفیقی کنیت وی ابوالرضا بود بسال یکهزار و یکصد و پنجاه و چهارم هجری متولد شده فقیه و محدث و مفسر صوفی مشرب بود علوم معقول و منقول از جد مادری خود مقیم السنة ٹوپیگر و خال خود علامه نور الهدی ٹوپیگر واخذ نمود و حدیث از عم و پدر بزرگوار خود شنیده و کتاب عوارف به پیش نعمت الله بن رضا ٹوپیگر وگذرانیده و بسی مردمان بخدمتش مستفید شدند در تصوف رسائل متعدد از و یادگار اند بروز چهارشنبه شانزدهم جمادی الاخری سال بست و ششم از صدی سیزدهم وفات یافت

میر محمد زاهد هروی ابن قاضی محمد اسلم هروی کابلی در هند متولد شده تربیت یافته از پدر خود و دیگر علمای هندوستان اکتساب علوم کرده ذهن ثاقب و فکر صائب داشت در تحقیق و تدقیق گوی سبقت از سابقین ربوده و در حاضرین و لاحقین متفرد بود شاهجهان بادشاه او را به منصب

وقائع نگاری کابل منصوب فرمود و در عہد عالمگیر بادشاہ محتسب اُردوی معلی شد زمان بعد
عالمگیر بادشاہ حسب خواہش او مشار الیہ را بصدارت کابل مامور گردانیدہ در انجا علاوہ منصب
خود افادہ علوم میداد تصانیف غرا دارد از انجملہ شرح مواقف و حاشیہ شرح تہذیب علامہ دوانی
و حاشیہ رسالہ تصور و تصدیق مصنفہ ملا قطب الدین رازی و حاشیہ شرح الہیاکل اند بشہور سال
یازدہ صد و یک ہجری بکابل وفات یافت

مولوی محمد باقر مدراسی تخلص آگاہ اصلش از بیجاپور است بسال پنجاہ و ہشتم از صدے
دوازدہم ہجرت در ویلور متولد شدہ بمدراس نشو و نما یافتہ پیش مولانا سید ابو الحسن قربی علوم ظاہر
اکتساب نمودہ عالم علوم عجیبہ ماہر فنون غریبہ گشت در شعر گوئی و ادب عرب ید طولی داشت گویند
شافعی المذہب بود ممالک مدراس و کرناٹک بفیوض ظاہر و باطن او بہرہ یاب است و چہارم ذیحجہ
سال دوازدہ صد و بست ہجری رحلت فرمودہ بخاک مدراس مدفون گشت **تصانیف**
تنویر البصیر نفائس النکات القول المبین الدر النفیس دیوان اشعار عربی النفحۃ العنبریہ
کشف الغطا اتحاف السالک جلاء البصایر تبیین الانصاف النقول البدیعۃ الحجۃ البدیعۃ
ریاض الجنان روضۃ الاسلام وغیرہا

مولوی محمد زمان خان شاہجہان پوری جامع الفضائل و الکمالات عامل الاحادیث و الآیات
محی السنن و الحسنات ماحی الشرک والبدعات ابو رجا محمد زمان خان تغمدہ اللہ بالرحمۃ و الغفران
مدرس مدرسہ حیدرآباد و استاد سید محبوب علیخان نظام الملک رئیس حال بود با فرقہ مہدویہ عصوبتی
داشت فرقہ مہدویہ پیروی سید محمد جونپوری مدعی مہدویت میکنند و بملک ڈھونڈھار و گجرات
و حیدرآباد دکن اکثری ازین فرقہ ضالہ سکونت ورزیدہ بفرق دیگر اسلام تعصب دارند تا اینکہ
مرتکب خونریزیہای مسلمانان شدند القصہ مسمی سید عیسی عرف عالم میان مہدوی حیدرآبادی
سرگروہ آن فرقہ رسالہ کشف الحجب و دلیل متین و ثلاثیہ ہر سہ رسائل مؤلفہ خود بسال دوازدہ صد و
ہشتاد و دو ہجری و رسالہ رد شبہات الفتاوی در رد فتوی ابن حجر مکی وغیرہ ائمہ مذاہب اربعہ
و رسالہ معارضۃ الروایات بعد از یکسال طبع کنانیدہ باطراف و اقطار ہندوستان شہرہ و منتشر کرد
ہم آنہم قانع نماند رسائل مذکورہ و رسالہ دیگر متضمن معتقدات و معمولات خود تالیف نمودہ ۲۶

مع رقعہ بخدمت قاضی دلاور علی حاکم دار القضای حیدر آباد از دست خود پیش کرده مضمون رقعہ اینست کہ ما رسائل مذکوره محض بنا بر دریافت حق باطراف بلاد منتشر کردیم و بخدمت علمای آفاق رسانیدیم و مدتی انتظار کشیدیم لیکن ہنوز علمای وقت از جواب ساکت اند لہذا بخدمت سامی پیش نموده اگر خطای بنظر آید حسبۃ للہ ما را مطلع باید فرمود کہ ما یان رجوع بحق نمایم ورنہ اعانت عامداد تصدیق واقرار ما یان نمایند فقط قاضی موصوف رقعہ در رسائل مذکوره بہ معیت عالم میان مسطور پیش مولوی محمد زمان خان فرستاد ہر چند کہ وی علیہ الرحمۃ والغفران از ہمچو منازعات و مناقشات کناره کشی میکرد تاہم نظر بہ حمیت اسلامی وغیرت ایمانی اشہب قلم حقیقت رقم را در میدان رد و قدح رسائل مذکوره جولان داد و نیز از اقوال مسلمہ آن فرقہ دعاوی باطلہ اوشان را مردود و مطرود فرمود کہ مجتہدان آن فرقہ بجوابش سر بزانوی سکوت نہاده غریق لجۂ ندامت شدند نام آن رسالہ ہدیہ مہدویہ است ہر گاه رسالۂ مذکور بعالم میان مجتہد مہدویہ مصنف رسائل مردوده رسید بحواریان خود گفتہ ہر کسیکہ مولوی محمد زمان خان را قتل خواہد کرد او را دو سکان مروارید و چہار درخت خرما در بہشت خواہم داد بشنیدن کلام ابلہ فریب جوانی بست و دو سالہ از ان فرقہ منتظر موقع بود ہر گاه نواب مختار الملک بہادر بتقریب ملاقات پرنس آف ویلز روانہ کلکتہ شدند آن بی مغز شہر حیدر آباد را از حاکم بیدار مغز ہمچو دماغ خود خالی یافتہ ہر گاه وقت شام روز سہ شنبہ ششم ذیحجہ سال دوازده صد و نود و دو ہجری مولوی صدر الذکر حسب معمول خود بمسجد تشریف آوردند و بعد ادای نماز مغرب دو زانو نشستہ آغاز تلاوت قرآن مجید کردند آن شقی ممدوح الذکر را اسلام کرده از پس پشت بضربۂ کنار مجروح ساخت کہ آن مرحوم سر بہ مصحف مجید نہاده شربت شہادت چشید و خون آن جانباز راه خدا بر آیۂ کریمہ فانظر کیف کان عاقبۃ المفسدین چکید ہر چند تجسس نمودند سراغ قاتل نرسید سر خیل مہدویان بکوشک سفارت انگریزی خزید و بر جنازه آن مبرور انبوہی کثیر از مسلمانان و جم غفیر از دینداران گرد آمدند کہ چہارده جماعت متفرق نماز جنازه ادا کرده بصحن مدرسہ او بحیدر آباد مدفون کردند شعرای وقت قطعات تواریخ این واقعہ بنظم آوردند از ان جملہ قطعہ تاریخ نوک ریزخامۂ مکرمی محمد عبد الرحمن خان شاکر تخلص و مالک مطبع نظامی زیب ترقیم می یابد وہو ہذا محمد زمان خان زحکم قضا ❊ بجر شہادت چو شد آشنا ❊ ہمین مصرعۂ سال شاکر نوشت ❊ عبای شہادت زحق شد عطا ❊

ایضاً الہ گوچون علی شد بمسجد شہید؛ از منشی عنایت حسین برون رفت از جسم چون جان جان؛ عنایت بگو شد چو عثمان شہید

سرہندی
شیخ محمد سعید سہرندی نسبی ابن مولانا شیخ احمد مجدد الف ثانی ابن عبد الاحد سہرندی لقب وی خازن الرحمۃ دانشمند متبحر فقیہ و محدث بود علوم ظاہر و باطن از والد ماجد خود آموختہ حاشیہ برمشکوٰۃ المصابیح نوشتہ در یکہزار و ہفتاد ہجری رحلت فرمود

ملا محمد سعید سہالوی پسر دوم ملا قطب الدین الشہید بعد شہادت پدر خود با محضر مظلومی جہت استغاثہ و دادرسی بحضور محی الدین اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ بملک دکن رفتہ از بارگاہ شاہ موصوف فرمان معافی فرنگی محل کہ از امکنہ مشہورہ بلدۂ لکھنؤ بود حاصل نمودہ مراجعت بوطن کردہ بذریعہ اہالیان نزول تعمیل فرمان مذکور بر فرنگی محل قبضہ نمودہ ہمہ فرزندان ملای شہید را در آنجا مقیم ساخت بعد چندی مرۃً بعد اولی بغرض استحکام فرمان معافی فرنگی محل وغیرہ بخدمت بادشاہ روانہ شدہ بحصول اسناد دیگر کامیاب شدہ آنرا روانہ وطن کردہ بمکۂ معظمہ رفتہ بلحوق عوارض جسمانی ازین عالم فانی بملک جاودانی خرامیدہ نزول امکنہ لاوارث و منضبطہ را بہ محاورہ اہل دفتر لکھنؤ گویند

مولانا محمد سعید بدایونی ابن محمد شریف بن محمد شفیع بدایونی وی از اجلہ علمای وقت و اکابر اولیای بدایون بود بیعت بخدمت شاہ کلیم اللہ جہان آبادی کہ مزار پر انوارش در دہلی است داشت واز فیض ظاہر و باطن وی عالمی کامیاب بود چہارم ذیقعدہ سن یازدہ صد و پنجاہ و ہفت ہجری رحلت فرمود از وی دو خلف الصدق مولوی محمد لبیب و مولوی عبد الحمید عقب باندند قدس اللہ سرہ السامی

حکیم محمد سرور ساکن احمد آباد نارہ تخلص سرور ابن حکیم حضور احمد طبع سلیم و ذہن مستقیم داشت تعلیم رسمی پیش مؤلف اوراق یافتہ اکثر اشعار نعتیہ میگفت قصہ اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ منظوم ازو یادگار ہست فتوح الشام را بہ بحر متقارب می نوشت کہ پیغام اجلش در رسید و بعنفوان شباب بسال دوازدہ صد و نود و چہار ہجری ازین جہان درگذشت چند اشعار نعتیہ تضمین کلام سعدی کہ خاتمہ منظومات اوست بطور یادگار حوالہ قلم میشوند حقیقت نام و نشان خود بجز عشق نبوی صلعم دیگر نگذاشت

وہو ہذا

ای نور خدا عجب حسینی
محبوب زمان وہم زینی
رحمت ز براے عالمینی
اللہ اللہ چہ مہ جبینی

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

آگہ ز علوم اولینی
کحل از پئے دیدۂ یقینی
واقف ز رموز آخرینی
اے بعثت مکی و مدنی

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

واللیل ز گیسوے تو تعبیر
نون از پئے ابروی تو تقریر
والشمس ز روی تست تفسیر
ای مہر سپہر عز و توقیر

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

ای باعث خلقت دو عالم
منظور نگاہِ رب اکرم
وی موجب فخر نوح و آدم
ہستی پے ریش سینہ مرہم

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

ای سرمۂ دیدۂ تو لا
بر روے تو دیدۂ تماشا
ای غازہ بچہرۂ تمنا
باز است تو نیز دیدہ بکشا

گر بر سر چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

ای حجلہ نشین محمل نور
از نور تو عالم است معمور
ای شمع ضیاے شعلۂ طور
ای مردمک دو دیدۂ حور

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

زلفت پئ عاشقان جانباز
بیشت ہمہ دلبران طناز

زنجیر بلاست اے ہمہ ناز
ہستند برین ترانہ دمساز

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

زلف تو بلاے جان سرور
عشقت نام ونشان سرور

درد تو دواے جان سرور
نامست ورد زبان سرور

گر بر سر و چشم من نشینی
نازت بکشم کہ نازنینی

اوستادی مولانا محمد شکور مچھلی شہری ابن شیخ امانت علی جعفری در علوم عقلیہ وادبیہ شاگرد مولانا رشید الدین خان دہلوی و در حدیث و تفسیر مستفید خدمت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی بودند ہموارہ بمناصب جلیلہ از سرکار انگریزی عز امتیاز داشتند ہنگامیکہ بفتح پور ہنسوہ رونق افروز عہدۂ صدر الصدور بودند مؤلف ہیچمدان بنعال برداری تلامذۂ مولانا کامیاب حاصل کرد بسال شصتم از صدی سیزدہم مولانای ممدوح حق تقاعد قبول فرمودہ بوطن مالوف مراجعت فرمودند این حقیر نیز ہمراہ رکاب مچھلی شہر رفتہ کتب متوسطہ درسیہ بخدمت فیضدرجت می گذرانید مولانا ممدوح تمام عمر شریف بدرس علوم صرف فرمودند کتب درسیہ بلا معائنہ کتابی بحالت چہل قدمی درس میدادند بتالیف وتصنیف توجہ نداشتند دو مرتبہ بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ بست ویکم ذیحجہ یوم سہ شنبہ سال سیزدہ صد ہجری از دار فنا بدار بقا شتافتند انا للہ وانا الیہ راجعون ولادت ممدوح بسال دوازدہ صد ویازدہ ہجری بظہور پیوستہ از لفظ تاریخ سال ولادت بر می آید ازین حساب عمر شریف بہ نود ونہ سال رسیدہ باشد

غفر اللہ لہ مچھلی شہر قصبہ الیست از توابع جونپور

مولوی محمد شبلی اعظم گدھی مصنف رسالہ اسکات المعتدی فی انصات المقتدی

وحل الغمام وغیرہ است جملہ کتب درسیہ متداولہ پیش مولوی محمد فاروق عباسی چڑیاکوٹی گذرانیدہ
اکنون بمدرستہ العلوم علی گڈھ بمنصب مدرس اول قیام دارد سلمہ اللہ تعالی تصانیفہ المامون
تاریخ زمانہ مامون الرشید خلیفہ عباسیہ بغداد الجزیہ دربیان حقیقۃ جزیہ گذشتہ تعلیم دراظہار
کیفیت تدوین علوم مسلمانان سلف واسامی مدارس قدیمہ شان صبح امید وبیان حالت موجودۂ
اسلام سیرۃ النعمان تواریخ عمری امام ابوحنیفہ رح قصاید وغزلیات عربی وفارسی

مولوی محمد شبلی جونپوری خلف سوم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری بست ونہم شعبان
سال دوازدہ صد وشصت وسنہ ہجری تولد یافتہ ہنگام ہجرت فرمودن پدر بزرگوار خود نہایت
صغیر السن بود بدینوجہ از رفتن بمکہ معظمہ قاصر ماند پیش جد مادری خود قاضی ضیاء اللہ صدر الصدور
مرحوم بناز ونعمت تعلیم وتربیت یافتہ بمقام جونپور از حافظ نعمت اللہ ساکن سرای میر حفظ قرآن مجید
نمودہ کتب درسیہ فارسیہ از بعض اعیان جونپور خواندہ بتحصیل علوم عربیہ عنان عزیمت تافتہ مختصرات
صرف ونحو وغیرہ از تلامذہ مفتی محمد یوسف فرنگی محلی تحصیل کردہ باندک زمانی بخدمت
مفتی موصوف الذکر تمامی کتب درسیہ متداولہ خاندان نظامیہ بہ تحقیق وتدقیق تمام کردہ وسند
فضیلت مفتی محمد یوسف از دست خاص بوی عطا فرمودہ وعلم باطن بخدمت مولوی سید
خواجہ احمد نصیر آبادی کہ از تلامذہ پدر بزرگوار وی بود آموختہ واجازت کتب احادیث از مولوی
سید نذیر حسین تلمیذ مولانا محمد اسحاق دہلوی یافتہ بحصول سند ممتاز گشت ودر سال دوازدہ صد
ہشتاد وشش ہجری بمعیت جد مادری خود قاضی ضیاء اللہ از زیارت حرمین شریفین
مشرف گشتہ بوطن مالوف معاودت فرمودہ جانشین پدر خود ہست وبواسطۂ مدرسہ قرآنیہ جامع جونپور
وتذکیر خلائق می پردازند سلمہ اللہ وابقاہ واوصلہ الی ما یتمناہ۔

مولوی محمد شفیع بدایونی از اجلۂ علمای عہد سلطنت محی الدین محمد اورنگزیب عالمگیر بادشاہ است
سلسلہ نسبتش بامیر المومنین سیدنا عثمان ابن عفان رضی اللہ عنہ منتہی میشود وہو مولوی محمد شفیع
ابن شیخ مصطفی بن عبد الغفور بن عزیز اللہ بن کریم الدین بن قاضی محمد بن شیخ معروف بن شیخ
ودود بن عبد الشکور بن محمد راجی ابن قاضی سعد الدین بن قاضی القضاۃ قاضی رکن الدین الملقب
بہ شمس الحق بن قاضی دانیال ابن شیخ شہید بن شیخ ابراہیم بن شیخ اسحاق ابن عبد الکریم بن

شیخ شریف بن نور اللہ بن عبد الحی بن شیخ محمد فردوس بن شیخ انیس بن شیخ رافع بن شیخ عبد الکریم بن عبد الرحیم بن عبد الرحمن بن ابان بن سیدنا عثمان بن عفان الاموی القرشی رضوان اللہ علی من اتبع الہدی منہم قاضی دانیال از عراق بہند قدوم آوردہ بقضای بدایون مباہات یافتہ بہدر انجا سکونت پذیرفتہ از اولاد امجادش شیخ مصطفیٰ ہست کہ در علم تصوف یگانۂ روزگار خصوصًا در حل غوامضات کتب شیخ محی الدین عربی مشار الیہ علمای کرام بعد پسرش مولوی محمد شفیع انار شد تلامذہ وبیست کہ عمر گرانمایہ خود بدرس و تدریس بسر بردہ بعمر ہفتاد و نہ سالگی روز جمعہ بست و دوم شوال اواخر صدی یازدہم یا اوائل صدی دوازدہم ہجری رحلت فرمود دو خلف الصدق عقب خود گذاشت یکے مولوی محمد شریف دوم خطیب عبد اللطیف

محمد صدیق لاہوری ابن محمد حنیف بن محمد لطیف فقیہ و محدث و ادیب بود والد ماجد وی از کابل بلاہور آمدہ امامت مسجد وزیر خان میکرد صاحب ترجمہ بروز دوشنبہ تاریخ بست و نہم محرم سال یازدہ صد و بست و ہشت ہجری در لاہور متولد شد چون بپنج سالگی رسید مولانا محمد عابد صاحب تعلیقات تفسیر بیضاوی رسم تسمیہ خوانی وی ادا کرد و بعد حفظ قرآن مجید بخدمت مولانا محمد عابد و مرزا مہر اللہ و ملا حفیظ اللہ و مولوی عبد اللہ و ملا ظہور اللہ و ملا شہریار و غیرہم علوم متداولہ تحصیل کردہ و سند حدیث از شیخ یحیٰی ابن صالح مکی مدرس مسجد الحرام و شیخ ابو الحسن سندہی مدنی مدرس مدینہ منورہ بسال یازدہ صد و ہفتاد یافتہ تصانیف بسیار دارد و در یازدہ صد و نود و دو ہجری رحلت نمود۔ **تصانیفہ**۔ سلک الدرر بصنعت اہمال در سیرت نبویہ علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ۔ مدار الاسلام فی علم الکلام۔ شروط الایمان۔ القول الحق فی بیان ترک الشعر والحلق۔ درر النعت۔ ہدم الطاغوت فی قصۃ ہاروت و ماروت۔ نور حدقۃ الثقلین فی تمثال النعلین۔ شرح النغمات الباہرہ فی جواز القول بالخمسۃ الطاہرہ۔ ازالۃ الفسادات فی شرح مناقب السادات۔ تبییض الرق فی تبیین الحق۔ جامع الوظائف۔ لقطۃ الحطب۔ مزیل الاحزان۔ زبدۃ الفرج۔ جامع طب احمدی۔ ترجمۂ فقر محمدی۔ ہدیۂ انام وغیرہ

محمد صدیق برہانپوری از علمای دکن کنیتش ابو بکر لقب وی محی الدین بن حبیب اللہ التمیمی البرہانپوری ہست از تصانیف او رسالہ فقہ محاسبات ہست کہ در ان یک تنبیہ و دوازدہ فصل

وخاتمہ ترتیب دادہ مسائل احتضار وتجہیز وتکفین وغیرہ متعلقات میت بیان کردہ دیدہ شد کہ خالی از زوائد نیست زمانۂ وفاتش بدریافت نرسید

شیخ محمد طاہر پٹنی نامش جمال الدین محمد ابن طاہر است وبہ محمد طاہر شہرت دارد بسال نہصد وچہاردہ ہجری دربلدۂ نہروالہ گجرات متولد شدہ اولاً ازمولانا متھ ومولانا شیخ ناگوری ومولانا برہان الدین سمہوی ومولانا یداللہ سوہی اکتساب علوم کردہ فارغ التحصیل شد بعد درسن ہشتصد وچہل وچہار ہجری بسوی حجاز رخت سفر بست وبشرف زیارت حرمین شریفین زادہما اللہ تشریفاً وتعظیماً مباہات اندوختہ درآن دیار پرانوار از شیخ عبدالمعبد زبیدی وسید عبداللہ عدنی وشیخ عبیداللہ حضرمی وشیخ جاراللہ مکی وشیخ ابن حجر مصری ثم المکی صاحب صواعق محرقہ وشیخ علی مدنی وشیخ برخوردار سندھی وشیخ علی بن حسام الدین المتقی وشیخ ابوالحسن بکری مکی وغیرہ تحقیقات واستناد فن حدیث نمودہ دست ارادت بدست شیخ علی متقی دادہ درفضل وکمال کامل ومکمل گشت وازانجا بخیر وبرکت بوطن مالوف بازآمدہ بافادہ وتدریس مرجع طلبہ علوم شد چون ذات شریفش آمر بالمعروف وناہی عن المنکر بود در قلع وقمع بیخ بدعت ومنکرات عموماً بغایت مے کوشید خصوصاً درازالہ بدعات ہم قوم خود کہ ہمہ بوہرہ بودند ومذہب مہدویہ اسمعیلیہ داشتند ہمہ تن مستعد بود ونیز عہد کردہ تا وقتیکہ نقش بدعت وضلالت ازقوم خود زائل نگرداند عمامہ برسر خود نہ بندد وحسب وصیت مرشد خود شیخ علی متقی مداد از دست خود حل کردہ بامداد کتب نویسی طلبہ را امداد دبحالت درس نیز دستش ازحل نمودن سیاہی بازنمی ماند چون جلال الدین محمد اکبر بادشاہ بسال ہشتصد وہشتاد ہجری مرزبوم گجرات راخیم سرادقات خود ساخت شیخ ہم بشمول علمای وقت ببارگاہ شاہی تقرب یافت بادشاہ سبب ترک عمامہ بستن پرسیدوی رحمۃ اللہ علیہ سبب آنچنانکہ گذشت بیان نمود اکبر بادشاہ از دست خاص عمامہ برسرش بست وفرمود کہ نصرت دین متین بذمۂ من است شما درازالہ بدعت کوشید خان اعظم مرزا عزیز کوکہ برادر رضاعی اکبرشاہ کہ حاکم گجرات بود تا ایام حکومت خود ہمہ تن مددگار شیخ بود ہرگاہ مرزا عزیز کوکہ معزول شدہ بجایش عبدالرحیم خان خانان شیعی منصوب گردید فرقہ بواہیر اسمٰعیلیہ کہ مجانست بمذہب اہل تشیع دارند قوی بازو شد شیخ مایوس شدہ عمامہ از سر خود جدا کردہ جہت عرض حال پیشگاہ بادشاہ جانب آگرہ روانہ شد گروہی از بواہیر

اسمعیلیه در پی او روان شدند هرگاه شیخ بنواح اوجین بمنزلی که مابین اوجین و سارنگپور واقع است
رسید گروه اشقیا فرصت یافته او را شهید کردند این سانحه بسال نهصد و هشتاد و شش هجری وقوع
یافته همراهیان شیخ نعش وی را به پتن آورده در مقابر بزرگانش بخاک سپردند شکر الله سعیه و جزاه الله
جزاء شیخ علیه الرحمة در فن حدیث تالیف مفیده دارد از انجمله کتاب مجمع بحار الانوار است در لغت
حدیث که فی الحقیقة بجای خود شرح صحاح سته می تواند شد دیگر مغنی در تصحیح اسماء الرجال بلا تعرض بیان
احوال بغایه مختصر نوشته و تذکرة الموضوعات در بیان احادیث موضوعه و قانون الموضوعات فی
ذکر الضعفاء والوضاعین نیز از تصانیف وی است. بوهره بر وزن جوهره لفظ هندی بمعنی تاجر مشتق از
بیوهار بباء موحده مکسوره و یای مثناة تحتانی مجهوله ساکن مخلوط بواو و های هوز و الف و رای مهمله
بمعنی تجارت قومی است در دکن که همه تجارت پیشه اند با خود ها رابطه معاضدت و اتحاد دارند اغنیا
شان فقرای خود را اعانت کنند رئیس شان در بمبئی فی زماننا ملا نجم الدین است که شفقت پدرانه
بر جمیع بواهیر مرعی دارد این گروه مهدویه اسمعیلیه اند و خود را پیرو محمد ن المهدی بن عبد الله ابن احمد
بن محمد بن اسمعیل بن جعفر صادق رض دانند و محمد بن عبد الله را مهدی آخر الزمان گویند و بغایت تعصب
مذهبی دارند و اسمعیلیه چند فرقه هستند داودیه و اسحاقیه که سوای دکن هندوستان در ممالک
یمن و الموت و مغرب و ایران و قهستان یافته می شوند مگر بواهیر اسمعیلیه بالخصوص بدکن هند
سکونت دارند فرقه مهدویه که خود را پیرو محمد جونپوری گویند اکثر اهل این مذهب بممالک بمبئی و
حیدرآباد دکن قیام پذیر اند و فرق درمیان مهدویه اسمعیلیه و مهدویه جونپوریه اینست که مهدویه
اسمعیلیه میلان به تشیع دارند و مهدویه جونپوریه مائل به تسنن اند نهرواله معرب النهلواره
نام سابق شهر پتن است پتن بفتح بای فارسی و تای هندی مفتوح مشدد و در آخر نون بملک
گجرات و دکن شهریست که بزبان باستان مقر حکومت راجگان هنود بود

مولوی محمد ظاهر بن سید غلام جیلانی بن سید محمد واضح بن سید محمد صابر بن سید محمد آیت الله
بن سید شاه محمد علم الله حسنی الحسینی القبطی النقشبندی از اولاد امام همام حسن المثنی بن سبط الاکبر امام الانام
حسن ابن علی ابن ابی طالب عم رسول الله صلی الله علیه و علی آله وسلم اصل آبای کرامش از مدینه طیبه
مولد و مسکنش تکیه شاه علم الله مضافات رای بریلی ملک اوده است ولادت باسعادت بسال یازدهم

صد و نود و ہشت ہجری واقع شدہ وی رحمۃ اللہ علیہ کتب درسیہ از عم بزرگوار خود مولوے سید
قطب الہدی تلمیذ رشید مولانا شاہ عبد العزیز محدث دہلوی خواندہ تکمیل علوم بخدمت مولوے
عبد الجامع سید نپوری نمودہ جامع کمالات گشت و بیعت طریقہ بر دست سید احمد مجاہد کردہ کہ ذکر ش
پیش ازین ثبت اوراق شدہ و نیز باستحصال خرقہ خلافت طریقۂ چشتیہ و قادریہ و نقشبندیہ مجددیہ
ومحمدیہ مستفیض گردید و از ہدایت بارشاد و تعلیم طریقہ و تصنیف و تالیف عالمے را منور فرمود
تصانیف شریف او در تصوف و عقائد و محاکمات سنت و بدعت مثل خیر المسالک و تحریم الحرام
وقاطع البدعۃ و رسالہ دربیان وحدت وجود و وحدت شہود و کتابی دربیان فتوحات شام
وغیر ذلک بزبان فارسی واردو بکمال متانت و سلاست نافع و مفید بہ ترتیب احسن واقع شدہ اند
حضرت ایشان باوجود مشغلہ تصنیف و تالیف و افتا و تدریس و وعظ و ہدایت و مواظبت و
ظائف گاہ گاہ بہ نظم نیز می پرداختند شعر ایشان در ہر زبان فارسی و اردو و ہندی خیلی خوب و
ذوقی مرغوب دارد ہنگامیکہ صاحب ترجمہ علیہ الرحمۃ بنا بر تعلیم پسران باندہی وین بندہ بہادر
دیوان ریاست ریوان بمقام ریوان رونق افروز بود مسود اوراق اکثر اوقات مشرف
قدمبوسیش مے یافت درحقیقۃ حضرت ایشان یادگار سلف صالحین بودند چندی از سکنہ
ریوان دست ارادت بداماں بیعتش دادہ اند و برخی از شہری وہولی طبع زاد وش بالیتہ بعض
سرود سرایان ریوان محفوظ است مولوی سید فخر الدین احمد سلمہ ربہ ابن البنت حضرت
ایشان درکتاب مہر جہانتاب اکثری ازان نقل فرمودہ و باقی حالات شان مولوی سید محمد عبد الحی
خلف الصدق مولوی سید قمر الدین احمد صدر الذکر در نزہتہ الناظر مشرحاً تحریر فرمودہ مولوی
ولی الدین نصیر آبادی مرید ایشان بودند و مولوی محمد صادق غازی پوری و مولوی لطف اللہ
مناظر صاحب تفسیر مظہر العجائب و مولوی فخر الدین احمد ابن البنت حضرت ایشان از ایشان
اخذ علوم کردہ اند وفات شریفش درسن دوازدہ صد و ہفتاد و ہشت ہجری بعارضۂ فالج
در رای بریلی وقوع یافتہ آہ سید محمد ظاہر مادہ تاریخ وفاتش یافتہ اند رضوان اللہ علیہ و علی اسلافہ

محمد جونپوری مدعے مہدویت در سیادت وشیخیتش ارباب تواریخ اختلاف کردہ اند مولف
سیر المتاخرین ناقل است کہ سید محمد جونپوری ابن سید بدہ اویسی از فراوان روحانیت

فیض برگرفته در صوری و معنوی علوم حاوی بود از شوریدگی دعوے مہدویت کرد بسیاری مردم بر وگرویدند و بسا خارق از و بر گزارند انتہی مولوی محمد زمان شاہجہان پوری در ہدیہ مہدویہ از مطلع الولایت و شواہد الولایت و پنج فضائل و تذکرۃ الصالحین وغیرہ کتب معتبرہ فرقہ مہدویہ نقل کردہ شیخ جونپور کہ ویرا مہدویان میران سید محمد مہدی موعود میگویند ابتدائیش چنین ہست کہ در بلدہ جونپور شخصی سید خان نام داشت از و دو فرزند بوجود آمدند یکی احمد دوم محمد ہمان شیخ جونپور است کہ بسال ہشتصد و چہل و ہفت ہجری متولد شدہ نام مادرش بی بی آغا ملک بود مہدویان بجہت ادعای مہدویت نام والدین او را میان عبداللہ و بی بی آمنہ مقرر کردند چون عمرش بچہار سال و چہار ماہ و چہار روز رسید سید خان پدرش اشراف و اعیان جونپور را بہ تکلف تمام ضیافت کردہ از زبان شیخ دانیال جونپوری کہ از مشائخ وقت بود رسم تسمیہ خوانی ادا کنانیدہ ویرا جہت تعلیم بشیخ دانیال مرقوم سپرد شیخ جونپور و برادر کلانش احمد بخدمت شیخ دانیال حاضر بودہ باکتساب علوم می پرداختند چون شیخ جونپور طبع بلند و ذہن دل پسند داشت بعمر ہفت سالگی از حفظ قرآن مجید و بدوازدہ سالگی از علوم درسیہ فراغ حاصل کردہ و از آنجا کہ در موشگافی دقائق علمیہ دلیر و در مباحثہ ہمچو شیر بود شیخ دانیال جونپوری و علمای دانا پور ویرا بلقب اسد العلما یاد میکردند شیخ جونپور اولاً بسلسلہ چشتیہ دست ارادت بشیخ دانیال دادہ ہنگام شباب قدم در ساحت فقر نہاد مردم زمانہ باعتقاد تمام بوی گرویدند سلطان حسین حاکم دانا پور کہ باج گزار دلیپ رائے مرزبان گوڑ بود برابطہ اعتقاد بدو پیوستہ و در ہر مہمی ویرا بہ خود می برد بالجملہ شیخ جونپور سلطان حسین را از اطاعت دلیپ راو باز داشتہ مستعد جنگ و جدال گردانید سلطان حسین بجمعیت سی ہزار سوار جنگی مع شیخ جونپور روانہ جانب گوڑ شد و یکہزار و پانصد سواران مجرد کہ بفوج بیراگیان نامزد بودند در رکاب شیخ داشتہ دلیپ رائے بمجرد شنیدن خبر خروج بسلطان حسین مقابل گشت سلطان حسین بوجہ کمی فوج خود منہزم شدہ پس پا گردید لیکن شیخ جونپور قدم استقلال از انجا نجنبانید و بپانزدہ صد سواران بیراگیان بر دلیپ راو حملہ آوردہ بیک تیغ او را دو پارہ کرد دلش از تنورہ بدن بدر افتاد میگویند کہ بر دلش صورت بتی کہ او را دلیپ رائے می پرستید منقوش بود این واقعہ موجب ازدیاد جذبۂ شیخ گشت کہ ہرگاہ معبود باطل را اینچنین اثر است معبود حق را چہ خواہد بود شیخ جونپور تا دوازدہ سال دران

جذبه بیهوش ماند چون ازآن افاقه یافت ترک وطن کرده مع زن و فرزند و مریدان چند از راه بیستان
دانا پور بجهان گردی رو نهاد درین سفر بی بی الهدینی زوجه شیخ و سید محمود فرزندش و شیخ بهیکه
و میان دلاور نومسلم همشیرزاده دلیپ رای مقتول همراه شیخ بودند همدران بیستان الهامات
مهدویت خود مرتبه اول ظاهر کرده که رفقایش تصدیق آن کردند رفته رفته بشهر چندیری رسید
در انجا مردم آن مرز بوم بتذکیر و بیانش هجوم آوردند و مشایخ آن دیار برو حسد بردند و جبراً ازانجا
اورا بدر کردند شیخ با تبعه خود بشهر مندو دار السلطنت مالوه آمده غلغله وعظ او گوش زد عالمیان گشت
سلطان غیاث الدین بادشاه مالوه که دران هنگام بحکم پسر خود سلطان نصیر الدین بجولانه زرین
مقید بود شیخ را بعطای انعام کثیر مرفه الحال ساخت و یکی از امرای سلطان غیاث الدین الهداد
نام که بفضیلت علمی و شعر گوئی شهرت داشت ترک دنیا کرده همراه شیخ گشت مهدویان اورا
خلیفه ششم میدانند مرثیه شیخ جونپوری و دیوان مهمل و رساله بار امانت و رساله ثبوت مهدویت
از تصانیف اوست و صاحب دیوان مهری ابن خواجه طه شاگرد همین الهداد است بالجمله شیخ
جونپور از مندو تختگاه مالوه بشهر چاپانیر عاصمه گجرات دکن آمده بمسجد جامع فرود آمد شهره وعظ و ترک
و تجردش آفاق را بر گرفت سلطان محمود بیگڑه بیای موحده مکسوره و یای تحتانی مجهول و کاف
فارسی و دال هندی مخلوط بها لقب سلطان محمود گجراتی است و در تلقب سلطان مذکور بدین
لقب دو وجه بیان کرده اند یکے آنکه بروتهای سلطان مانند دو شاخ گاو سطبر و پیچدار بودند و
بزبان گجراتی این چنین گاو را بیگڑه گویند دوم بی بزبان گجرات عدد دو را گویند و گڑه قلعه را چون
فتح قلعه جوناگڑه و چانپانیر بدست سلطان روی نمود بنابران ویرا بیگڑه می گفتند مرات احمدی
مرزبان گجرات خواست که حاضر مجلس شیخ شود مگر بممانعت علمای وقت ازان اراده باز ماند
میان نظام که بمسجد اسلام خان طالبعلی بود بحلقه مریدانش در آمده همراهش گردید و همانجا بی بی الهدینی
زوجه کلان شیخ مذکور وفات یافته زیر قلعه مدفون گشت شیخ جونپور ازانجا براه برهانپور و دولت آباد
بشهر احمدنگر مطیه سفر خود نشاند احمد نظام الملک بادشاه آن دیار باعتقاد تمام پیش آمده زان بعد
بزمانه شاهی ملک برید بشهر بیدر رسید شیخ مومن و ملا ضیا و قاضی علاء الدین دست ارادت
بدو دادند شیخ جونپور ازانجا بگلبرگه رسیده بعد زیارت سید گیسو دراز قدس سره براه رای باک

بربئی واپہول رسید و بسواری مرکب تری عازم بیت الله شد ہرگاه بحرم محترم رسید بیادش آمد که
در میان رکن و مقام ابراہیم خلائق بر دست مہدی موعود بیعت خواہد کرد زبان خود را بہ کلمہ من اتبعنی
فہو مومن گویا ساخت میان نظام و قاضی علاء الدین آمنا گفتہ دست بدستش دادہ گفتند کہ دو گواه
بسند این واقعہ بسال نہصد و یک ہجری بظہور پیوستہ و بعد معاودت از مکہ معظمہ بمسجد تاج خان
سالار واقع احمد آباد گجرات رخت اقامت انداخت بتذکر دعوت پرداخت ملک برہان الدین و
ملک گوہر داخل جرگہ مریدانش شدند و ہم درین مسجد بسال نہصد و سہ ہجری مجمع عام دعوے
مہدویت کرده این دعوی دوم است علما و مشایخ گجرات بسلطان محمود گفتند کہ شیخ جونپوری بوعظ
خود حقایق و معارف خلاف شرع شریف بیان می نماید سلطان حکم اخراجش صادر فرمود شیخ
از انجا بدیہہ سولا سانیج منزل گزین گشت میان نعمت کہ رہزنی سفاک بود بجرم قتل یکے
حبشی گریختہ بدو پیوستہ دست ارادت بدست شیخ دادہ بجرگہ رفقائش در آمد بالجملہ شیخ
جونپوری از سولا سانیج بشہر نہروالہ گجرات کہ آنرا پٹن ہم گویند بر لب حوض خان سرور فرود آمده
میان خوندمیر و اقربایش در آن مقام بسلک ارادت منسلک شدند در انجا نیز ہمان آش بکاسہ
پیش آمد یعنی فرمان ثانی از بارگاه سلطانی جہت اخراج او صدور یافتہ شیخ مع توابعین بقصبہ
بدلی کہ از پٹن سہ کروہی فاصلہ داشت رخت اقامت انداخت میان خوندمیر کہ وی را بادہ الملک
بوجہ بدعقیدگی محبوس نموده بود از محبس گریختہ بشیخ پیوست بمقام بدلی مذکور جملہ مریدانش دست
استبداد بدامنش زدند کہ باز دعوی مہدویت کند شیخ زبان خود بدین کلمہ گویا ساخت انا مہدی
مبین مراد الله و پوست جسم خود بدو انگشت گرفتہ گفت ہر کہ از مہدویت این ذات منکر شود
کافر است و من از خدا بیواسطہ احکام میگیرم خدا میفرماید کہ علم اولین و آخرین و بیان معنی قرآن و
کلید خزاین ایمان بتو دادم پذیرنده تو مومن و منکر تو کافر است خوندمیر و تمامی یارانش کہ سہ صد و شصت
بودند صدائے آمنا و صدقنا در دادند این دعوے سوم است کہ در سال نہصد و پنج ہجری
از بطون رو بہ بروز آورده و تا دم مرگ بہمان دعوے قائم ماند این دعوی را مہدویان
دعوی موکدمی نامند بشنیدن این دعوی تنی چند از علمائے شہر نہروالہ بقصبہ بدلی آمده مباحثہ
بدو پیوستند مگر شیخ از خیالات خود باز نیامد علمای وقت سلطان گجرات را مطلع کردند سلطان

حکم اخراج وی صادر فرمود شیخ با مریدان خود بسوی ملک سنده نهضت نمود و از راه جالور و ناگور و نصیرپور
بشهر تهته دار الحکومت سنده فرود آمد در انجا هم چند کسان مصدق مهدویت او پیدا شدند چون
اهل اسلام سنده بر عقاید شیخ آگاه شدند شاه سنده حکم قتل شیخ مع مریدانش صادر فرمود
در بانیان مصاحب شاه سنده بسعی تمام حکم قتل ملتوی کنانیده از محروسه سنده وی را بدر کرد
شیخ با مریدان خود که هشت صد مردم بودند بخراسان شتافت منجمله مردم همراهی شیخ سه صد و شصت
نفر ملقب باصحاب و مهاجرین بودند چون بقندهار رسید حاکم قندهار مرزا شاه بیگ بعد آگاهے
بر حالات شیخ فرمود که بروز جمعه هندی را بمسجد جامع بپیش علماے اسلام حاضر آرند ملازمان باتثال
امر حاکم شیخ را گرفتار کرده بپیش علمای اسلام بمسجد جامع حاضر آوردند علمای وقت بسختی کلام بدو پیش
آمدند شیخ تحمل بکار برده وعظ قرآنی آغاز نمود مرزا شاه بیگ که نوجوان بود بسحر بیانش فریفته شد
که آن گرمی بسردی مبدل گشت شیخ ازان مهلکه نجات یافته بعد طے منازل بشهر فراه رسید ناگاه
یکے از عهده داران آن شهر آمده اسلحه شیخ و رفقایش گرفته هریگان را از گوشه کمان خود شمار کرد و گفت
فردا همه بزندان خواهید رفت بعده امیر ذوالنون حاکم فراه بنابر دریافت ماجرا بذات خاص
نزد شیخ جونپوری رسیده گرویده او شد و علمای وقت را فرمود تا امتحانش در مهدویت بگیرند علما
باب مباحثه و مناظره وا نمودند امیر ذوالنون صورت حال بپیشگاه مرزا حسین بادشاه خراسان
معروض داشت با انتظار جواب تا نه ماه بشهر فراه قیام ورزیده بعمر شصت و سه سال در سن
نهصد و ده هجری یوم پنجشنبه داعی اجل را لبیک اجابت گفته سفر آخرت اختیار کرد و در میان فراه
و زره مدفون گشت آلهداد بن جنید که ذکرش گذشت مرثیه شیخ بر قبرش خواند از جمله اشعار مرثیه
اینست ؎ فضلش که بر جمیع پیمبر شد از خدا * بادا بروز حشر شفاعت گر از خدا ؎

اعوذ بالله من سوء الاعتقاد

مولانا محمد عابد لاهوری از اولاد ابوبکر صدیق رضی الله عنه فقیه مفسر زندو دمان علم
کثیر العبادة بود در حلقه مجلس وی روزانه قریب دو صد علما و صلحا می نشستند از لاهور پیاده
بحرمین شریفین رفته و بعد ادای مناسک حج و زیارت روضه منوره بلاهور مراجعت فرموده
بتاریخ هیژدهم رمضان سال یازده صد و شصت هجری ازین جهان رحلت فرمود

تصانیفہ حاشیہ تفسیر بیضاوی ناتمام۔ شرح خلاصہ کیدانی بزبان فارسی۔ شرح قصیدہ بانت سعاد رسالہ وجوہ اعجاز قرآن۔ رسالہ فی الاربعۃ الاحتیاطیۃ بعد صلوۃ الجمعۃ۔ العشرۃ المبشرۃ فی فضائل الامۃ المرحومۃ

شیخ محمد عابد سندہی ابن احمد علی بن یعقوب سندہی فقیہ و محدث جامع علوم عقلیہ ونقلیہ حامی مذہب حنفیہ بود در شہر سیون کہ متصل شہر بوبک بر کنارہ شمالی نہر حیدرآباد سندہ واقع است متولد شدہ وی در زبید ملک یمن از علمای وقت مستفید شدہ وازانجا بصنعای یمن رسیدہ بدختر وزیر کتخدا گشت ومنجانب امام صنعاء بطور سفیر بمصر رفتہ وازانجا بوطن مالوف معاودت کردہ بقصبہ نوارطہی کہ بملک سندہ قریب کراچی بندر ہست رخت اقامت انداخت باز بمدینہ طیبہ آمدہ والی مصر وی را رئیس العلمای مدینہ منورہ مقرر فرمود کتاب مواہب اللطیفہ علی مسند الامام ابی حنیفہ وطوالع الانوار علی الدر المختار و شرح تیسیر الوصول الی احادیث الرسول و شرح بلوغ المرام از تصانیف وی مشہور اند بروز دوشنبہ ماہ ربیع الاول سال دوازدہ صد و پنجاہ وہفت ہجری وفات یافتہ در بقیع مدفون گشت۔

میر محمد عسکری جونپوری از سادات عظام بلدہ جونپور شیعی مذہب بود ہر چند تحصیل کتب متداولہ چنانکہ معمول علمای ہندوستان ہست نکردہ مگر بذکای طبعی وزور کتب بینی بجمیع فنون معقول ومنقول وفروع واصول تبحر تام داشت ودر حسن بیانی وطلاقت لسانی مشار الیہ اقران بود تا مدتے افادہ علوم می داد وبر قلیل معاش قانع ماند مؤلف سیر المتاخرین می نویسد کہ بر شیخ صدر جہان عرف انگنون میان کہ سنی المذہب از فضلاے وقت بود بمسئلہ فضیلت ابوبکر صدیق وعلی ابن ابی طالب رضی اللہ عنہما چیرہ دست آمد واللہ اعلم بالصواب وے بعمر ہفتاد سالگی بسال یازدہ صد ونود رحلت فرمود.

حافظ محمد عظیم پشاوری میگویند کہ وی در اوائل نہایت غبی بود بدعای خضر علیہ السلام ذہین گشت ودر اندک زمانی علوم عقلیہ ونقلیہ فرا گرفتہ عالم نبیل و فاضل جلیل واعظ بے عدیل گشت وعظ وی نہایت پر تاثیر وبامذاق بود بزبان عربی وفارسی وپشتو وپنجابی ماہر ومقرر بود یعنی طالب العلم یا سامع وعظ ہر زبانے کہ از زبانہای مذکور می فہمید آنرا بہمان زبان تعلیم مے داد،

وموعظت میکرد گو بصارت ظاہرش مفقود شدہ بود مگر بسبب نور باطن دی را احتیاج بینائی ظاہر نبود در دوازدہ صد و ہفتاد و پنج ہجری وفات یافتہ

مولوی سید محمد علی دوکوہی عرف امام علی بن سید غلام محی الدین ساکن دوکوہہ ضلع جالندھر بخدمت مولوی لطف اللہ ساکن علی گڈھ و مولوی حافظ محمد شوکت علی سندیلی و مولوی محمد کمال عظیم آبادی و مولوی محمد احسن پنجابی مدرس کانپور و مولوی عبد الحمید عظیم آبادے تحصیل علوم متعارفہ کردہ بالفعل بمقام عظیم آباد مطب میکند سلمہ اللہ تعالی

مولوی محمد علی بدایونے بن خطیب محمد لطیف بن خطیب عبد اللطیف بن ملا محمد شفیع عثمانی جدشان عبد اللطیف خطیب مسجد جامع بدایون بود کہ آنرا سلطان شمس الدین التمش در سن ششصد و بست ہجری تعمیر کردہ ولادت مولوی محمد علی در سال سی و چہارم صدے دوازدہم ہجری بظہور پیوستہ از بدو سن شعور شوق تحصیل کمال ظاہر و باطن در سرش افتاد خدمت کملاے عہد کہ مشہور اکناف عالم بودند دریافتہ مستفیض می شد لیکن اکثر علوم متعارفہ پیش قاضی مبارک گوپاموی و قاضی مستعد خان دہلوی تحصیل و تکمیل فرمودہ دست ارادت بدامان ہدایت میر عبد اللہ دہلوی بسلسلہ علیہ قادریہ زدہ مریدش گشت شرح کمالاتش بخیدان نیست کہ درین مختصر گنجد بالآخر بعمر شصت و سہ سالگی تاریخ بست و پنجم ربیع الثانی سال یازدہ صد و نود و ہفت ہجری مولوی شمس الدین را عقب خود گذاشتہ رحلت فرمود شاعری تاریخ وفاتش چنین یافتہ ؎ از وفات مولوی معنوی ۔ گشت تیرہ ہمچو شب روز جہان ۔ از خرد جستم چو تاریخش بگفت ۔ کرد رحلت زین جہان قطب زمان

مولوی محمد علی صدرپوری ابن شیخ رمضان علی متوطن موضع صدرپور پرگنہ ملیح آباد مضافات شہر لکھنؤ عالم ربانی شاعر حقانے متخلص بہ محمد در اوائل عشرۂ ثانیہ صدی سیزدہم از ہجرت متولد شدہ پیش مرزا حسن علی محدث لکھنوی شافعی المذہب کتب تفسیر و حدیث سماعۃً و قراءۃً گذرانید و بخدمت مولوی شاہ بشارت اللہ بہرائچی مجددی شرف بیعت طریقہ نقشبندیہ مجددیہ یافتہ مستفیض گشت در اشاعت سنت و اضاعت بدعت بغایت می کوشید و خود ہم شعار و دثار تقوی می پوشید اکثر مصنفاتش از قصاید و مثنویات مشتمل بر مواعظ و نصایح اند و در نعت

نیز چند تصانیف بطرز نصاب دارد بسال دوازده صد و پنجاه و هشت هجری به ٹونک قدوم آورده بجرگه ملازمان وزیر الدوله امیر الملک نواب وزیر محمد خان بهادر نصرت جنگ منسلک گردیده بمصاحبت و مجالست فرزندان رئیس موصوف مخصوص گشت و تا عمر اخیر بملازمت یمین الدوله وزیر الملک نواب محمد علی خان بهادر صولت جنگ خلف نواب سابق الالقاب بسر برده بتاریخ پانزدهم رجب سال دوازده صد و هشتاد و نه هجری هنگام نیم شب پنجشنبه از عالم فانی بملک جاودانی روان گردید مولوی محمد حسن تاریخ رحلتش صوری و معنوی این چنین گفته ؎ دریغا که آن عالم حق پرست ٭ محمد علی فضل و دانش انیس ٭ ز عیش جهان دل بپرداخته ٭ بگردید با ملاء اعلیٰ جلیس ٭ محمد حسن صوری و معنوی ٭ رقم کرد تاریخ طرز نفیس ٭ بفردوس رفت آن معلی جناب ٭ ز ماه رجب نصف لیل الخمیس ٭ **تصانیفه** آثار محشر در احوال قیامت - دلبر واعظین - تسر الناظرین در نکاح بیوگان - بینو نظیر در قصص بزرگان - هدیة الاخیار قصه عاد اولیٰ و عاد اخریٰ - وقائع احمدیه در حالات سید احمد مجاهد رای بریلی - ترجمه حقیقة الاسلام مصنفه قاضی ثناء الله پانی پتی - نصاب گوهر منظوم - نصاب سلک گهر - نصاب مصدر الفیوض - نصاب مفتاح المخازن - نصاب درج جواهر - نصاب عناقید الاثمار - نصاب کنز المصادر - مثنوی تحفة الاخیار - مثنوی تحفة الاصحاب قصائد در حمد و نعت - رکاز الهدایت در فقه - مثنوی عبرت افزا قصه زن دیندار عابده

مولوی شاه محمد علی ساکن بهیرا ابن شاه عبد العلیم ابن شاه ابو الغوث کرم دیوان ساکن موضع بهیرا ضلع اعظم گڈھ و برادر زاده حافظ شاه ابو اسحاق قدس سره بشوق تحصیل علوم پای ارادت در جادۂ غربت نهاده بعد طے منازل و قطع مراحل در مدراس بخدمت ابو العیاش ملا عبد العلی بحر العلوم فرنگی محلی پیوسته دران مرزبوم مدتے قیام ورزیده از تحصیل علوم درسیه متداوله نقد فراغ بدست آورده بدیار عرب رو آورد و تا سه سال بمدینه طیبه علی صاحبها الصلوٰة و التحیة رخت اقامت انداخته علم حدیث و اسماء الرجال و اسانید را به تکمیل رسانید و بعد مرور بست و سه سال بوطن مالوف مراجعت فرمود و بوظیفه دولت مدراس که باو میر سید قانع بوده روزے چند بوطن بسر برده جهان فانی را پدرود فرمود انا لله و انا الیه راجعون ۱۲۳۸ھ

ملا محمد عمران رام پوری ابن ملا محمد غفران رام پوری شاگرد والد ماجد خود و نیز بخدمت مولوے حیدر علی رام پوری مستفید شده در فقاهت مشار الیه اقران خود بود و تمام عمر شریفش در افاده تعلیم طلبه علوم بسر برده رساله تجهیز و تکفین میت از مصنفاتش مشهور و مطبوع است هنگامیکه بمعیت والد خود سمت کلکته تشریف مے برد بمقام فتح پور هسوه فقیر حقیر خدمت هر دو بزرگوار دریافته پدر و پسر نهایت مسن بودند که شخص ناواقف هر دو را برادر یکدیگر مے شمرد بعمر هفتاد و دو ساله بسال هفتاد و یکم از صدی سیزدهم داعی اجل را لبیک اجابت گفته بریاض رضوان پیوست

مولوی محمد عمر رام پوری دانشمند متبحر جامع معقول و منقول ذکی الطبع مناظر غالب شاعر فصیح واعظ طلیق اللسان تخلص صولت میکرد حاشیه عینی شرح هدایه و رساله طنطنه صولت در باب سماع از و یادگار اند سوالات عشره که مولوی محمد حسین لاهوری سرخیل غیر مقلدین مشتهر کرده بود بجواب هر یک سوال اجوبه متعدده تحریر فرموده نامش عشره مبشره نهاد آن رساله نیز از تصانیف شریفش شهرتی دارد وی رحمة الله علیه بعمر بیست و شش سالگی داقع سیزدهم رمضان المبارک سال دوازده صد و نود و پنج هجری رحلت فرمود

شیخ محمد عیسی جونپوری ابن شیخ احمد عیسی دهلوی در وقتیکه از آمدن امیر تیمور بصوب دهلی افتاد اکثری از اکابر بجونپور رفتند شیخ احمد عیسی نیز دران میان بود و محمد عیسی دران زمان هفت یا هشت ساله بود و هم در صغر سن بمقتضای سعادت ازلی و استعداد جبلی مرید شیخ فتح الله اودهی شد و باشارت پیر مدتی بپیش ملک العلما قاضی شهاب الدین دولت آبادی تلمذ کرده شرح اصول بزدوی که قاضی موصوف تا بحث امر دارد بتقریب وی نوشته است وی بعد فراغ از تحصیل علم ظاهر در خدمت شیخ فتح الله بتصفیه باطن مشغول شد تا آنکه از کبار مشائخ جونپور شهرت پذیرفت و هم در انجا مدفون است

ملا محمد غفران رام پوری ابن ملا تائب آخون ابن حافظ سعد الله خان رامپوری از افاغنه ترابهی خیل مرید و تلمیذ ملا فقیر آخون ولایتی بود و نیز بخدمت بعض علمای وقت مستفید شده فتاوے فقه در صد جزو نوشته که بجنگ موسوم و بکتب خانه رئیس رامپور موجود است علماے نامور از سایه دامن تربیت و تعلیم او برخاسته اند بعمر صد ساله بسال ششتم از صدی سیزدهم هجری

رحلت فرمود مصنف ابجد العلوم وی را بلقب روایت کش یاد کرده العلم عند الله تائب بروزن
صائب با دال تای مثناه فوقانیه بعدش الف بعدش همزه مبدله مکسوره و در آخر بای موحده
بمعنی توبه کننده آخون بالف ممدوده و خای معجمه مضمومه و واو معدوله و نون ساکن بمعنی استاد و
معلم جنگ بجیم تازی مضموم و سکون نون و کاف فارسی بیاض بزرگ را گویند

شیخ محمد غوث گوالیاری بسلسله شطاریه مرید حاجی حمید ست در ابتدای حال تا دوازده سال در دامن کوه چنار ریاضت شاقه کشیده در غارها مسکن و از برگ اشجار غذا میداشت و علم دعوت رهنما و مقتدا و صاحب تصرف بود همایون پادشاه باو عقیدتی کامل داشت بعد انهزام همایون شیر شاه افغان در پی آزار شیخ گردید شیخ سفر دکن اختیار کرد سلاطین آن دیار بحلقهٔ اعتقادش در آمدند شیخ وجیه الدین گجراتی که عالم ربانی و فاضل متبحر بود مطیع و منقادش گشت بسال نهصد و شصت و شش هجری شیخ از گجرات باگره آمده اکبر پادشاه را در سلک ارادت خود کشیده مگر پادشاه زود منحرف شد و نیز صحبتش به بیرم خان و شیخ گدٓهی راست نه آمد رنجیده بگوالیار رفت و خانقاهی تعمیر کرد و یک کرور تنگه معاش داشت و نهایت منکسر مزاج بود هر کرا میدید تعظیما قیام مینمود رساله معراج نامه در عروج حال خود و جواهر خمسه و اوراد غوثیه و بحر الحیات از تصانیف او یادگار اند هرگز لفظ من بزبان او نگذشتی همواره تعبیر از خود بفقیر کردی تا اینکه وقت تقسیم غله میگفت که اینقدر میم و نون غله بفلان بدهید بعمر هشتاد سالگی در سال نهصد و هفتاد هجری رحلت فرموده رحمة الله علیه

شاه محمد فاخر آله آبادی زایر تخلص بن شاه خوب الله آله آبادی جامع علوم ظاهر و باطن بود اکتساب علوم ظاهر بخدمت برادر کلان خود شیخ محمد طاهر کرده حق سبحانه تعالی شانه او را شانی عظیم داده بود بعمر بست و یک سالگی بجای پدر بزرگوار و ساده آرای خلافت شده بعمر بیست و هشت ساله بزیارت بیت الله مشرف گشت و بمدینه طیبه سند حدیث از شیخ محمد حیات سندهی مدنی حاصل نمود چون مرتبه سوم عزم حج کرده در برهان پور داعی اجل را لبیک گفته بتاریخ یازدهم ذیحجه روز یکشنبه سال یازده صد و شصت و چهار هجری جان بجان آفرین سپرد تاریخ ولادتش خورشید و تاریخ فوتش زوال خورشید یافته اند مزارش در برهانپور به پهلوی شاه عبد اللطیف برهانپوری است یزار و یتبرک وی را تصانیف بسیار اند از انجمله قرة العینین فی رفع الیدین

نور السنۃ ودرۃ التحقیق وغیرہ مشہور ہستند شکر اللہ سعیہ

مولوی محمد فاروق چریاکوٹی فرزندِ خرد قاضی علی اکبر ابن قاضی عطا رسول عباسی است
کہ بفضل و کمال در اقران و امثال گوی سبقت ربودہ و ساحت علوم عقلیہ و نقلیہ را بگام تحقیق و
تدقیق فرسودہ کتب درسیہ فارسیہ و صرف نحو عربیہ و علوم عقلیہ و نقلیہ از مہین برادر خود مولوی
عنایت رسول اکتساب نمودہ و علم ہیات از مولوی رحمت اللہ فرنگی محلی و ہدایہ و وصول فقہ
از مفتی محمد یوسف فرنگی محلی و حاشیہ زاہدیہ بر شرح ملا جلال از مولوی ابو الحسن منطقی آموختہ
بالجملہ ہر دانہ کمال از خرمن اساتذہ نامی اندوختہ مطیہ سفر بملک حجاز کشید و بزیارت حرمین شریفین
بہرہ اندوز گردید و بدیدار علماے اسلام و اکتساب فیوض از فقراے اہل اسلام بمدعا و دلی رسید
در علوم ادبیہ فارسیہ و عربیہ ید طولی دارد و بتعلیم طلبہ علوم می پردازد وی را رسایل بعلوم مختلفہ و
اشعار عرب و مکاتیب و خطب انداز الجملہ اندکے از بسیار و مشتی از خرواری نگارم از قصائد فارسی
داورا گوہر شناسا اینکم در بزم تو ٭ بحر معنی در دل و گنج سخن در آستین ٭ اطلس افلاک را دانم چو نقش
بوریا ٭ جامۂ عریانیم سود اردانہ دیباے چین ٭ ہستم از گنج قناعت مایہ دار خرمی ٭ نیستم دریوزہ گردی
بر در تاش و نگین ٭ **مثنوی** کہ بمدح استاد خود مفتی محمد یوسف فرنگی محلی در سال دوازدہ صد و
ہشتاد و شش ہجری بسلک نظم کشید و بسمع قبول ممدوح رسید بندی ازان اینست ؎ دلم
در شوق زلفش نالہ ساز است ٭ چہ می نالم غم زلفش دراز است ٭ بدل چون دیگ منم گرم جوشم ٭ بصورت
صورت نبض خموشم ٭ دلی دارم مشعبد شیشہ بازی ٭ زبانی جادوی افسون طرازی ٭ حدیث
من فسون جان گدازیست ٭ دو چشم صورت خون نابہ سازیست ٭ نوای من صفیر ہر نشیمن ٭
حدیثم قصۂ ہر کوی و برزن ٭ بسے این خامۂ سحر اور ثرف ٭ برآرد جادو یہا از تہ حرف ٭ گہی شب
آورد گہ روز بیرون ٭ گہی قاقم نماید گاہ اکسون ٭ گہی این خامہ در لبہای ناشاد ٭ با فسون خندہ
جوش طرب زاد ٭ گہی اندیدۂ دلہای خرم ٭ برآرد چشمہای اشک ماتم ٭ صفا شمعی است در بزم
خیالم ٭ سخن یک نغمۂ ساز کمالم ٭ نمی بینی کہ طرفہ بلبلم من ٭ کزین اعجوبہ ہر محفلم من ٭ بہر میدان نمودم
ترکتازی ٭ بخواندم نامہ ترکی و تازی ٭ گہی از لوح رازی خواندہ ام حرف ٭ گہی از حرف تازی بستہ
ام طرف ٭ گہے اندر مقام لحن شیراز ٭ شدم با اہلی و سعدی ہم آواز ٭ گہی در بزمگاہ نغمہ سازی ٭

سخن راندم بآہنگ حجازی ٭ بحسود آن فروزان گوہر من ٭ کہ شمع من بہر بزمے ہست روشن ٭
قلم چون در لغات و حرف راندم ٭ سخن بر کرسی اعلی نشاندم ٭ بہ نحو و ہم بلاغت خامۂ من ٭ بسے
شمع معانی کرد روشن ٭ ز موجودات عالم جستم اسرار ٭ بخواندم دفتر اعداد مقدار ٭ بسی خار عناد در
پا شکستم ٭ ز راز چرخ و انجم طرف بستم ٭ چو کردم راز ستر چرخ ظاہر ٭ سخن راندم ز اعراض و جواہر ٭ ز رخ
معلول و علت وانمودم ٭ گرہ از وحدت و کثرت کشودم ٭ باحکام عقول و بحث ارواح ٭ بدست
شرع احمد کردم اصلاح ٭ ز طاب نور آن مہر دل افروز ٭ بسے شبہای ظلمت کردہ ام روز ٭
سوی آبای علوی یافتم راہ ٭ شدم از امہات سفلی آگاہ ٭ بنور دیدۂ اہل بصائر ٭ نظر کردم بگلزار
عناصر ٭ بسے بگماشتم ناظور دل را ٭ تماشای بہار آب و گل را ٭ فنا را دست در ہر صورتی دید ٭
ز ہر یک لاجرم رخ باز پیچید ٭ ز فکر این و آن خود را تہی کرد ٭ بسوی ملت بیچون رخ آورد ٭ خیالم
رفت از مہ تا بماہی ٭ پے اسرار آیات الٰہی ٭ بسا جہد طلب آورد در کار ٭ ربودم از شریعت
گنج اسرار ٭ چو گردیدم ز راز شرع آگاہ ٭ ندیدم در میان جز نقش اللہ ٭ بمدح ممدوح
می پردازد۔ چو بر اوج کمال خود رسیدم ٭ ز سنگ آستانی بوسہ چیدم ٭ چہ سنگی سنگ ایوان
شہ دین ٭ کہ دارد از شریعت ملک و آئین ٭ جناب اوستاد کعبہ جاہ ٭ دلیل راہ مردان حق آگاہ ٭
سحاب ساکب جود النوال ٭ ہمام صائد طود الکمال ٭ کمی فی الوغا لیث الاعادی ٭ کریم فی الندی
غیث الایادی ٭ کریمی یوسف مصر معانی ٭ غزال مرتع فضلش غزالی ٭ چہ یوسف مصر معنی را عزیزی ٭
نیز زو ملک جم پیشش بہ چیزی ٭ بصورت شمع بزم یوسف آمد ٭ بمعنی غیرت بو یوسف آمد ٭
بگیتی در کمال ہمسرش نیست ٭ جبینی خالی از خاک درش نیست ٭ بشوق مکتب درششش
فلاطون ٭ ولی دارد چو جام بادہ پر خون ٭ ادب گیرد بہ بستانش ارسطو ٭ بہ پیشش بو علی تہ کرد زانو ٭
الی آخرہ بقیہ اشعار آبدارش بجز تحریر نہ آوردم کہ بحر زخار را بکوزہ آوردن کارے دارد وی را
ماسوای تصانیف رائقہ و خطبہ ادبیہ بزبان عربیہ اند کہ داد فصاحت میدہند و بر کمال بلاغتش
دلیلے اند لامع سیکے عنوان خطب جمعہ کہ کتابیست مشتمل بر خطب منظومہ و منثورہ صورتہا
الحمد للہ القاسم الالآء ٭ الجاسم اللاداء ٭ المعلی الاسماء ٭ والصلوٰۃ والسلام علے سید الانبیاء ٭
محمد منقذ الاسراء ٭ المخصوص ملا للاسرار و علی آلہ الطاہرین بالباساء ٭ واصحابہ القاہرین للاعداء ٭

اما بعد فیقول العبد الخاطی الناسی ؛ محمد فاروق الحنفی العباسی ؛ جعله الله من حماة ذمار دینه ؛ واعطی
کتابه بیمینه ؛ انه قد سالنی بعض من یحبنی واحبه ؛ واستعید فی وده وتیمنی حبه ؛ آن انشی خطبا ادبیه ؛
واجلی للعیون عربا عربیه ؛ ومع ذلک استسقی زلالا ؛ ممزوجا بالعسل الفکری ؛ من کاس ادارها
ابن بنانة المصری ؛ لکن لم یسعنی الاجابه ؛ لما عن بی ہموم ناصبه ؛ وکان لی ید عن الاعمال غائبه ؛
درجل للبلاد جسائبه ؛ ونفس من معافرة العنار غائبه ؛ لا کذوب کثب ادرکه اللاظ ؛ اودلف طال
به الجواظ ؛ اوبردمسه اشواظ ؛ حتے علمت ان الارض منزل کل ہول وعنار ؛ ومہب کل زعزع و
نکبار ؛ ورأیت العلم قد نضب الیوم مائه ؛ وخن بالامکار انوائه ؛ وخفیت من النواظر اضوائه ؛
ونسیت من الضمائر رسمائه ؛ والجہل قد ملے للناس انائه ؛ ورفع فی العراض لوائه ؛ وارود
الجسوم اردائه ؛ وعفی الرسوم نکبائه ؛ حتے غذا حمائله ذاویه ؛ ومنازله علی عروشها خاویه ؛
فالناس ینکرون مالم یسمع اذہانہم ؛ ویکرہون مالم یسمع آذانہم ؛ فمن صمت فقد ریح فی ہذه البلاد ؛
ومن نطق وقع مسائله فی الکساد ؛ ثم بعد ما مضی من الایام واللیال ؛ الح لدی فی السوال ؛
وکثر الحاحه وطال ؛ حتے لم یسعنی الا الانجاح ؛ فاجبت دعوته متوکلا علی المولی المناح ؛ دوم
خطبہ نکاح مسٹر محمود جج ہائیکورٹ ممالک مغربی و شمالی خلف الصدق سر سید احمد خان نجم الغدر
بصنعت اہمال زیب ترقیم فرموده وہی ہذه الحمد لله الصمد الودود ؛ الحکم العدل المحمود ؛ مالک
العهد الموعود ؛ موسع العطاء الممدود ؛ ومرسل ہود ؛ وامر آل داؤد ؛ ولا عدد عاد وعطائه ؛ ولا
احد حاده لا آلاء ؛ لا اله الا الله ولا مالوه للاحد سواه ؛ اللهم صل سلاما ؛ وکملها دوا ما لرسولک
محمد اکرم الرسل ؛ مکمل الملل مآل الامل ؛ موصل المرسل والارسل ؛ وہو سماک اللواء ؛ وساعد
الاسراء ؛ وصعد السماء ؛ وساد الرسل الکرماء ؛ واعلی محل آدم وحواء ؛ وارحم اللهم آله الصلحاء ؛
واود ائه الرحماء ؛ ماہمر السماء ؛ وادہم الماء ؛ اعلموا اہل الاسلام ؛ رحمکم الله السلام ؛ عمل
الکرام ؛ اعلموا المرء امامه الحمام ؛ وماله اعدام ؛ وآماله احلام ؛ مراحله آسام ؛ ودر واحلم الالام ؛ و
صراط کحد الحسام ؛ صلوا لله ؛ واودا المرعود ؛ واعدوا العدد الامر المعہود ؛ واصلحوا امور الاہل والآل
وراعوا محل العرس المولود ؛ کما امرکم رسولکم المکرم المسعود ؛ وہو رسول الله ؛ اسعد الاواه ؛
کما احکم امور المعاد ؛ ورسم امر لاصلاح الاہل والاولاد ؛ وحکم و لله دره [illegible]

وداصل لا اطہار ٭ ووداد کرام المولد ولا حم اہل الکرم وہسودود ٭ وسلک بمسلک رسولکم محمد کما عمله المولی العادل محمود ٭ ولد الحلا احل الکامل احمد وہما کلواحد ہما علی الکرما ورساد ٭ وسرور ودہما السرور والرساد ٭ سمار الکرم ٭ ودامار الہم اسار الکلوم ٭ وآس المکلوم ٭ اللہم اعط المحمود عمر اطال مہدا ومالا ما حصر عداہ ٭ واولہ وعرسہ کل واحد ودا ٭ واکرمہما مالا وولدا ٭ وسرہما سرورا ما احصاہ احدا امدا ٭ بجواب آن سید محمود مکتوبی بزبان اردو باظہار خرسندی طبع نوشتہ ودران نامہ نگارش نمود کہ اگر میں ہنسی سے کہوں کہ خوب بے نقط سنائی تو کچھ مضائقہ نہیں ہے

شیخ محمد فاضل بٹالوی قادری مجددی از علمای نامدار پنجاب در شریعت وطریقت راسخ قدم بود تمام عمر باشتغال تدریس وتعلیم طلبہ علوم بسر بردہ بسے مردم باکمال از دامن تربیت او برخاستند بسال یازدہ صد وپنجاہ ویک ہجری وفات یافتہ در بٹالہ مدفون گشت

مولوی محمد قاسم نانوتوی ابن شیخ اسد علی بن غلام شاہ بن محمد بخش بن علاء الدین بن محمد فتح بن محمد مفتی بن عبد السمیع بن مولوی ہاشم نانوتوی بہ دوازدہ صد وچہل وہشت ہجری ولادت یافتہ نام تاریخی وی خورشید حسین است برحدت طبع وجودت ذہن مجبول شدہ ابتداء از شیخ نہال احمد نانوتوی ومولوی محمد نواز سہارنپوری کتب عربیہ وفارسیہ خواندہ بسال دوازدہ صد وشصت ہجری بدہلی آمدہ کتب درسیہ متعارفہ پیش مولانا مملوک علی نانوتوی مدرس اوّل مدرسہ دہلی گذرانیدہ واستناد حدیث بخدمت شاہ عبد الغنی محدث دہلوی کردہ بعد فراغ از تحصیل علوم چندی بمدرسہ انگریزی واقع دہلی تعلق گرفتہ وبعد ترک آن تعلق در مطبع احمدی بتصحیح کتب مقرر شد ودر سن دوازدہ صد وہفتاد وہفت ہجری بزیارت بیت اللہ مشرف شدہ دست ارادت بدست ہدایت جناب مولوی وشیخ شیخی حضرت حاجی امداد اللہ تہانوی مہاجر ونزیل مکہ معظمہ بسلسلہ چشتیہ صابریہ دادہ مراجعت فرمودہ سرپرستی مدرسہ اسلامیہ بذمہ خود گرفت زان بعد درسال دوازدہ صد وہشتاد وپنج ہجری ثانیاً بزیارت بیت اللہ الحرام مباہات اندوختہ بوطن مالوف باز آمدہ در دہلی بتدریس وتنشیر علوم پرداخت . پادری تاراچند را در مباحثہ مذہبی ساکت نمود درسال دوازدہ صد ونود وسہ ہجری بمقام چاندپور ضلع شاہجہانپور مجمعے بنام زد میلہ خداشناسی فراہم شدہ علمای ہر مذہب دران مجمع بہم آمدہ بودند صاحب ترجمہ

علیہ الرحمۃ علی رؤس الاشہاد ابطال تثلیث وشرک واثبات توحید بنوعی بیان فرمودہ کہ حاضرین جلسہ
چہ موافق وچہ مخالف ہمہ مہر سکوت بر دہان خود ہا ثبت کردند وبسال دوازدہ صد ونود وچہار
ہجری با پنڈت دیانند سرستی مباحثہ وجود وتوحید وبا عیسایان گفتگوی تحریف کردہ پنڈت
مذکور سر بجیب سکوت فرو برد وپادریان عیسائی کتب خود گذاشتہ فرار را بر قرار ترجیح دادند
رسالہ حجۃ الاسلام درینباب مشہور است وہمدرین سال کرت ثالث بزیارت بیت اللہ الحرام
شرف اندوز شدہ مراجعت فرمود بمرض تپ مبتلا گشت درعین بیماری پنڈت دیانند مذکور
درباب استقبال قبلہ بر مسلمانان اعتراض کردہ بجوابش رسالہ قبلہ نما تحریر فرمودند وبروز پنجشنبہ
وقت ظہر چہارم جمادی الاولی سال دوازدہ صد ونود وہفت ہجری بمرض تپ وعرض
ذات الجنب رحلت فرمودہ بقصبہ نانوتہ مدفون گردید از تلامذہ وے مولوی محمود حسن
دیوبندی ومولوی فخر الحسن گنگوہی ومولوی احمد حسن امروہوی مشہور اند واز تصانیف شریفہ
او کتب ذیل مطبوع شدہ شایع اند۔ مجموعہ رسایل قاسم العلوم۔ مصابیح التراویح۔ آب حیات
تقریر دلپذیر۔ مباحثہ شاہجہان پور۔ ہدیۃ الشیعہ۔ قبلہ نما۔ دیوبند ونانوتہ دو قصبہ شاہجہان پور اند

مولوی محمد لبیب بدایونی ابن مولوی محمد سعید بدایونی علوم متداولہ از پدر بزرگوار خود
تحصیل وتکمیل نمودہ جامع العلوم بود خصوصًا در فقہ وفرایض مہارت کامل داشت بعمر ہفتاد
وچہار سالگی بماہ محرم سال دوازدہ صد وپنج ہجری رحلت فرمودہ بدار الجنان پیوست
رحمۃ اللہ علیہ وعلی اسلافہ

مولانا محمد مبین لکھنوی ابن ملا محب اللہ ابن ملا احمد عبد الحق ابن ملا محمد سعید پسر دوم
ملا قطب الدین شہید سہالوی شاگرد رشید ملا حسن شارح سلم العلوم عالم علوم عقلی ونقلی واقف
رموز خفی وجلی در جودت ذہن وذکا وطلاقت معروف بود تصانیف لطیف دارد از انجملہ
شرح سلم وشرح مسلم الثبوت وحاشیہ میر زاہد رسالہ وحاشیہ میر زاہد ملا جلال وحاشیہ میر زاہد شرح
مواقف ووسیلۃ النجاۃ در حالات اہل بیت نبوی صلعم وترجمہ حکایات الصالحین وشرح
اسمای حسنی وشرح تبصرہ در تصوف وزبدۃ الفوائد در بیان سحر رمضان وکنز الحسنات فی
ایتاء الزکوٰۃ وغیر ذلک اند بست ودوم ربیع الثانی سال ہزار ودو صد وبست وپنج ہجری

رحلتش سوی روضۂ رضوان و تورع یافته درباغ مولانا احمد انوار الحق واقع بلده لکھنؤ مدفون گشت
علیه الرحمة والغفران مصرعه ماه برج علوم پنهان گشت؛ ماده تاریخ فوت اوست

ملا محمد محسن کشتو از علمای کبار خطه کشمیر شاگرد ملا محمد امین کانی کشمیری بود در علوم عقلیه
دستگاهی کامل داشت از مستعلمانش کسی بی بهره نماند بر هدایه و مطول حواشی و تعلیقات نوشته
و بملا نازک دست ارادت داده بسال یازده صد و نوزده هجری وفات یافته بمقبره سید محمد
کرمانی واقع تاشون مدفون شد

حافظ محمد محسن دهلوی مجددی نقشبندی از احفاد شیخ عبد الحق محدث دهلوی و خلفای شیخ
محمد معصوم مجددی است جامع علوم عقلیه و نقلیه بود بسال یازده صد و چهل و هفت هجری وفات یافته

خواجه محمد معصوم سهرندی حضرت عروة الوثقی خواجه مجد الدین محمد معصوم خلف الصدق و
خلیفه اعظم حضرت قیوم ربانی محبوب صمدانی شیخ احمد فاروقی سهرندی مجدد الف ثانی رضی الله
تعالی عنهما ولادت آن جناب در سن هزار و نه هجری واقع شده بعمر شانزده سالگی بحضور پدر بزرگوار
فارغ التحصیل گشتند آنحضرت جامع علوم عقلی و نقلی و مخزن کمالات صوری و معنوی بودند
به بشارت مقام قطبیت و منصب قیومیت از پدر بزرگوار خود مشرف شدند نسبت
طریقه احمدیه مجددیه بتوجهات ایشان در اطراف عالم شایع گردید و عالمی باحوال بلند و مقامات
ارجمند رسیده کشف مقامات الهیه آنچنان بود که از ولایات بعیده منتسبان خود را اعلام میفرمودند
که فلانی بولایت موسویه رسیده و فلانی بولایت محمدیه مشرف گردیده ٭ صد هزار کس بر دست
ایشان مرید شدند و هفت هزار کس را آنجناب خلافت داده اندر خدمت ایشان طالب
یک هفته بمرتبه فنا و به یک ماه بکمال ولایت میرسید و بعضی را در یک توجه بجمیع مقامات
میرسانیدند و همچنین فرزندان آنجناب اقطاب وقت بودند و هفت اقلیم را منور ساختند
نهم ربیع الاول سال هفتاد از صدی یازدهم هجرت بریاض رضوان پیوستند

سید معصوم نقشبندی بالاپوری زبدهٔ اماثل و اقران عمده مشائخ دوران بقصبهٔ بالاپور
مضاف صوبه برار سکونت پذیرد هر چند دیهه معاف عطیه نظام حیدرآباد قابض بود شیوع
علوم ظاهریه دران ممالک بتوفیق دلیست و اکثری از اسلاف او علمای کرام و فضلا ـــــے

ذوی الاحترام گذشته اند وفاتش در سال نوزدہم صدی سیزدہم ہجری بظهور پیوسته در قصبه بالاپور مدفون گشت

مولوی محمد معظم ساکن بنه ابن احمد صدیقی جد امجد مولوی محمد اشرف لکهنوی در بنه تولد یافته از والد خود و ملا عبد الحکیم سیالکوٹی اخذ علوم کرده و قرآن مجید مع تفسیر بیضاوی حفظ گرفته در علوم دینیه فائق اقران گشت بهادر شاه بن عالمگیر بادشاه عهده قضای بنه بدوارزانی فرموده چند دیهه بجاگیرش داد مولوی مرقوم بقضا و تدریس مشغول بود از تصانیف او تفسیر قرآن بود که در استیلای سکهان سوخته شد و نیز شرح مثنوی مولانا روم از وست در سن یکهزار و یکصد و بیست و هشت هجری وفات یافته در بنه مدفون شد

مولانا محمد مفتی از اکابر علمای عهد جلال الدین محمد اکبر بادشاه صاحب کمالات منجمله مدرسین بلده لاهور بعهده افتا سر بلندی داشت و هر باری که ختم صحیح بخاری و مشکوة المصابیح میکرد مجلسی عظیم ترتیب دادی و طبخ بغرا و حلویات میفرمود و بعلمای و صلحا خورانیدی غرض منزل وی مجمع اعیان افاضل زمان بود چون بنود سالگی رسیده و منحنی و ضعیف گشته اند رس بازماند پسرانش همه صاحب کمالات و فضائل مجوید ربودند رحمهم الله

مولوی محمد مکی جونپوری خلف چهارم مولوی سخاوت علی عمری جونپوری کنیت وے ابوالخیر است در بست و نهم جمادی الثانی سال دوازده صد و هفتاد و چهار هجری بمکه معظمه ولادت یافته زیر دامن پرورش والدهٔ خود یعنی صبیه قاضی ضیاء الله مرحوم بهمراهی برادر علاتی خود مولوی محمد جنید بوطن واپس آمدند و بانرک مدتے از حفظ قرآن مجید فراغ یافته بعد تحصیل کتب رسمیه فارسیه اکتساب علوم عربیه بخدمت برادر خود مولوی محمد شبلی آغاز نموده بخدمت مولوے عبد الله ساکن موضع کوپا ضلع چهپرا تلمیذ مولوی مفتی محمد یوسف فرنگی محلی و نیز بخدمت مولوے سعادت حسین عظیم آبادی و مولوی علی اکرم آروی و مولوی محمد عبد الحی فرنگی محلی تکمیل نموده بدرس و تذکیر طلبه و عامهٔ خلائق و انتظام مدرسه ربانیه قرآنیه جامع جونپور که قائم کردهٔ والد ماجد شان است بسر می برند سلمه الله و رقاه الی ما یتمناه

شیخ محمد مودود لاری مرید بابا نظام ابدال نزد مولانا عبد الغفور لاهوری لختی سمی دانش اندوخت

دا زفراوان دہاد ریوزہ گری نمودہ مراتب عیانی وبیانی نیکو میدانست وبر غرائب علوم چون کیمیا وغیرہ آگاہی داشت شاہ نعمت اللہ ولی وشاہ قاسم انوار را دریافتہ بالجملہ از ماہران علم توحید ومتبعان مشرب تجرید وتفرید بود در سال نہصد ہجری بہندوستان قدم آوردہ شیخ امان پانی پتی پیش وی استفادہ علم توحید وتحقیق کتاب فصوص الحکم وغیرہ میکرد وی در حق شیخ امان گفتی جوہری قابل یافتم لیکن حیف کہ یک چشم دارد ودر مخاطبات نیز او را بلفظ کورک بخواندی مدتہا در آگرہ اقامت داشت بعد از ان بعلاقہ محبت شیخ امان در رابطہ خدمت او در پانی پت سکونت اختیار نمود وہمانجا ماہ رمضان سنین نہصد وہفت ہجری والسبعین خوابش در گرفت

خوابگاہ او ہم پہلوی شیخ امان است

شیخ محمد احمد آبادی بن شیخ حسن محمد چشتی احمد آبادی گجراتی شہرت دار وکنیتش ابو صالح فرزند ارجمند شیخ احمد المعروف بشیخ میانجی ابن شیخ نصیر الدین در علوم ظاہر وباطن یگانہ روزگار بود در صغر سن اکتساب کمالات نمودہ بحضور پدر شہرۂ آفاق گشت دولت وثروت ظاہری ہم داشت خرچ اعراس بزرگان وطعام درویشان بروجہ استیفا میکرد مسجدی کلان اندرون شہر احمد آباد ایک لکھ روپیہ صرف نمودہ بنا فرمود کہ بنای شیخ تاریخ آنست تفسیر محمدی وحاشیہ تفسیر بیضاوی وغیرہ از وی یادگار اند چہل ویک سال بر مسند ارشاد متمکن بود بعمر پنجاہ ونہ سال بتاریخ بست وہشتم

ذی قعدہ یوم شنبہ سال نہصد وہشتاد ودو ہجری رحلت فرمودہ

سید محمد جعفر بدر عالم احمد آبادی گجراتی ابن سید جلال مقصود عالم قدس سرہما دوازدہم شعبان سال ہزار وبست وسہ متولد شدہ ارادت وخلافت از پدر بزرگوار خود دارند در علوم ظاہر وباطن باکمال خصوصاً در حدیث وتفسیر فائق الاقران بودند از ایشان مصنفات کثیر یادگار اند از انجملہ روضات شاہی کہ مشتمل بر بست وچہار مجلد است متضمن احوال بزرگان وور احادیث وتفسیر وغیرہ دیگر مصنفات بسیار اند نہم ذیحجہ سال ہزار وہشتاد وپنج ہجری

رحلت فرمودہ در احمد آباد پہلوی پدر خود مدفون اند

سید محمد ابو المجد محبوب عالم ابن سید جعفر بدر عالم احمد آبادی گجراتی دوم ربیع الاول سال ہزار وچہل وہفت ہجری متولد شدہ از بدو فطرت وصل جبلت جاذبہ خدا طلبی ومادۂ اکتساب علمی

درسر داشت از مشائخ و علمای صوفیہ احمد آباد گجرات است تصانیف کثیرہ دارد از انجملہ دو تفسیر یکی فارسی بروایت اہلبیت دوم عربی بطور جلالین و در حدیث زینۃ النکاۃ فی شرح المشکوۃ بہ بیان تمسک ہر مذہب یادگار روید علاوہ تدریس و مطالعہ کتب علمیہ بسی ریاضتہا و عبادتہا میکرد نوزدہم جمادی الاخری سال ہزار و یکصد و یازدہ ہجری رحلت فرمودہ در احمد آباد مدفون گشت

سید محمد پٹنی گجراتی عرف سید خدا بخش بن سید حسین از ملتان بہ پٹن قدوم آوردہ و اکتساب علوم صوری و معنوی از خدمت والد بزرگوار کردہ فقیہ کامل و محدث عامل و ارادت خانوادہ چشتیہ بخدمت برہان الدین قطب العالم داشت بتاریخ پنجم جمادی الثانی سال ہشتصد و چہل و ہفت ہجری رحلت فرمود قبرش در پٹن بزار و تبرک بہ

شیخ محمد صالح احمد آبادی گجراتی عرف پیر بابا ابن شیخ نور الدین بن شیخ محمد گجراتی صالح مادر زاد صاحب علم و حلم و تقوی و سخا مرید و شاگرد و جانشین والد ماجد خود بود از ابتدا تا انتہا پیش پدر خود تحصیل علوم ظاہری و باطنی نمود در عمر ہفت سالگی تمام قرآن مجید با تجوید یاد گرفتہ محمد اعظم شاہ ہنگام صوبہ داری گجرات دیر الحضور خود طلبیدہ سورۂ الرحمن شنیدہ خلعت و نقد و موضع تاجپور رعملہ پرگنہ بیرم گام از جاگیر خود مرحمت فرمود و فرمان از حضور اورنگ زیب طلبیدہ داد در عہد فرخ سیر و محمد شاہ بادشاہ بدہلی مطلوب شدہ رفتہ از ہر یک شاہ دو ہزار روپیہ زاد راہ یافتہ و اعزاز و اکرام و ملازمت با اختیار حاصل کردہ مورد عنایات شاہانہ گردیدہ نقد و خلعت و فیل یافتہ اکثر امراو فضلای گجرات و دکن بر فضیلت و قابلیت شان مقر و معترف بودند و بر امثال و اقران مقدم میدانستند بالجملہ بتاریخ شانزدہم جمادی الثانی سال یکہزار و یکصد و چہل و ہفت ہجری در شاہجہان آباد بحیات پدر بزرگوار سفر آخرت اختیار کردہ نعش او از شاہجہان آباد آوردہ در مقبرہ جد بزرگوارش مدفون کردند تاریخ وفات او از مراد بخش بر می آید

میر سید محمد قنوجی ہموارہ بدرس علوم دینی و نشر معارف یقینی اشتغال داشت شاہجہان بادشاہ در آخر ایام سلطنت بخواہش و اعزاز تمام طلبیدہ بقربت خویش اختصاص داد بعدش عالمگیر بکمال نیاز از اکبر آباد طلبیدہ بشرف تخصیص اعزاز مختص فرمود مصنفات حجۃ الاسلام غزالی خصوص احیاء العلوم پیش وے دیدہ در ہفتہ سہ روز بمذاکرہ علوم در خدمت

شاہی مجلس افادہ گرم داشتی و در تالیف فتاوائے عالمگیری مساعئ جمیلہ بکار برد۔
حاجی محمد قائم سندھی عالم اکمل و فاضل افضل مجموعہ علم معقول و منقول مہبط فیوض نکتسبی و وہبی شاگرد مخدوم رحمۃ اللہ سندھی قرین حاجی ہاشم بود ویرا با علما در مباحث علمی صحبتہا واقع شدہ بجودت ذہن بر اکثر اقران خود فائق برآمدہ ہر روز وقت عصر بیان حدیث نبوی علیہ السلام کردی و بسا اہل توفیق را بسبیل ہدایت سلوک دادی یکبار بحج رفتہ مراجعت نمود کرت ثانی مع اہل و عیال رفتہ آنجا متوطن شد و بدرس حدیث دران مکان میمون مشار الیہ سائر علما گردیدہ بسال ہزار و صد و پنجاہ و ہفت ہجری درگذشت از تلامذہ وی ملا محمد باقر واعظ و مخدوم نور محمد مشہور وقت بودند۔
سید جلال مقصود عالم احمد آبادی گجراتی ابن سید محمد مقبول عالم قدس سرہما شب شنبہ پانزدہم شہر جمادی الثانی سال ہزار و سہ ہجری ولادت یافتہ کلمہ وارث رسول تاریخ ولادتش یافتہ اند در یازدہ سالگی قرآن مجید حفظ نمودہ بہ تحصیل علوم مشغول گشت و ابتدائے تحصیلش پیش مولانا حسین سیستانی بود و اتمام آن نزد شیخ عبد العزیز مرید و شاگرد پدر خود کردہ و تحصیل علوم باطن از خدمت پدر بزرگوار نمودہ منصب ششش ہزاری و خدمت صدارت از حضور شاہجہان بادشاہ داشت با اینہمہ در خلوت بریاضت و مجاہدہ میکوشید و تمام شب بہ بیداری و مناجات می بود ہشتم ربیع الثانی سال ہزار و پنجاہ و نہ ہجری در لاہور رحلت فرمود نعش وی با حمد آباد آوردہ در مقبرۂ پدرش مدفون کردند
سید محمد مقبول عالم احمد آبادی گجراتی بن سید جلال الدین ابو محمد ماہ عالم قدس سرہما از مشایخ و علمائے صوفیہ گجرات دکن است بچہاردہم رجب سال نہصد و ہشتاد و نہ ہجری متولد شدہ جامع کمالات صوری و معنوی حاوی علوم ظاہری و باطنی بود خرقۂ خلافت سلسلہ مغربیہ از پدر بزرگوار خود یافتہ بارشاد و ہدایت عالم را منور فرمود تو الیف و تصانیف بسیار دارد از انجملہ جمعات شاہی مشتمل بر اوراد شبانہ روزے مشہور است و دوازدہم رجب سال ہزار و چہل و پنج ہجری رحلت فرمودہ مرقدش در احمد آباد یزار و یتبرک بہ
مخدوم محمد معین سندھی ولد مخدوم محمد امین جد الد مخدوم طالب اللہ سندھی شاگرد مخدوم

عنایت اللہ جامع جمیع فنون حاوی معقول ومنقول نحریر عصر علامہ دہر بود باوجود کمالات علمی آشنا بحر معرفت شدہ بصحبت بسیاری از بزرگان دین رسیدہ بخدمت میان ابوالقاسم نقشبندی ارادت اتم یافت ودر اواخر ایام بخدمت سید عبداللطیف تارک ارادتمندانہ اخلاص پیدا کرد میان وی وحاجی محمد ہاشم ہموارہ مواد قال ومقال میرفتہ تصانیف کثیرہ دارد حکام وقت بدیدنش بکمال تعظیم میرسید ندوی نیز بایشان ملاقاتہا نیکو کردی چون سماع دوست بود درعین سماع رحلت فرمود اشعار محققانہ گفتی در فارسی تسلیم ودر ہندی بیراگی تخلص گرفتی بسال ہزار وصد وشصت ویک ہجری بحالت سماع رحلت فرمود۔

میرک محمود سبزواری ٹھٹوی بمزید فضیلت وتقوی وسخا وزہد موصوف بود سالہا بلوازم منصب جلیل شیخ الاسلامی علم نیکنامی برافراختہ بسیاری از طلبہ علوم را فیض وافی بخشیدہ درخط نستعلیق ید بیضا نمودی وفاتش در محرم سن نہصد وشصت ودو ہجری وقوع یافتہ رفت میرک آہ آہ تاریخ رحلتش یافتہ اند پسرش میرک عبدالباقی در جمیع علوم کامل بود بتخصیص علم ہیئت وحکمت چنانچہ عبدالخالق گیلانی را کہ قرین مرزاجان وعدیل شاہ فتح اللہ بود بعض دقائق علمی او حل شدی در اقلیدس دستگاہی پیدا کردہ اکثر اشکال از خود ایجاد نمود کہ پسند طبائع اوفتاد

میرک محمد ٹھٹوی پسر میرک محمود بفضائل انسانی منصب در سال نہصد وہفتاد ہجری درگذشت فتاوای نورانی ازو یادگار است۔

مخدوم میران ٹھٹوی ابن مولانا یعقوب جامع علوم معقول ومنقول بود مرزا شاہ حسن را چندگاہ درس وافادہ دادہ واکثر طلبہ علوم اقتباس انوار علم از مشکوۃ طبع منیرش میکردند فوتش در سال نہصد وچہل ونہ ہجری وقوع یافتہ علامہ وارث الانبیا تاریخ وفاتش یافتہ اند مدفنش کوہ منگلی است

شاہ محمد ناصر الہ آبادی پسر دوم شاہ خوب اللہ الہ آبادی مرید شاہ محمد افضل الہ آبادی و تلقین یافتہ پدر خود او ہم مثل برادر خود علم ظاہر از برادر کلان محمد طاہر وملا کمال الدین خال خود تحصیل نمودہ از تصانیف او کتاب منتخب الاعمال وجواہر نفیسہ واذکار عشرہ مشہور اند تاریخ بست ویکم جمادی الاولی وقت مغرب روز پنجشنبہ سال یکہزار ویکصد وشصت وسہ ہجری

از عالم فنا بعالم بقا رخت رحلت بربست فقرۂ آہ آلہ آباد ویرانہ شد تاریخ وفات اوست

مولوی محمد نافع فرنگی محلی خلف اوسط مولانا عبد العلی بحر العلوم کتب مختصرات بخدمت والد خود بشاہجہان پور استفادہ نمود رنجشی در پدر و پسر پیدا شدہ بہ لکھنؤ آمدہ بقیہ کتب بخدمت مولوی محمد ولی و مولوی محمد یعقوب تحصیل کردہ ذہن رسا داشت لیکن بوجہ ناموافقت پدر بی معاشی داشت نوبت تدریس نرسیدہ ہموارہ بتلاش معاش دوادوش نمودی بجانب ٹونک بلشکرگاہ نواب امیر خان رفت از ناموافقت آب و ہوا در انجا باستسقا مبتلا شدہ بقیئ الدم منجر گردید بست و ہشتم شعبان سال دوازدہ صد و بست و دو ہجری رحلت نمود شاعری تاریخ فوتش گفتہ

سہ مولوی نافع آنکہ لیل و نہار ۔ بود مشغول طاعت یزدان ۔ با حبیب خودش چو شد واصل ۔ بدرمہ بست و ہشتم شعبان ۔ یا دل چاکسال رحلت گفت ۔ مخوفات آلہ ہاتف از ان

مولوی محمد نعیم فرنگی محلی پسر خرد مولوی عبد الحکیم بن مولوی عبد الرب بن مولوی عبد العلی بحر العلوم بعد حفظ قرآن مجید کتب درسیہ بخدمت والد ماجد خود تحصیل فرمودہ بطریق آبا و اجداد خود درس و تدریس میکند و نامی برآوردہ بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ عابد و زاہد صاحب تصنیف ہست راقم حرف در ایجالت تحصیل پیش والدش دیدہ بود دران عمر ہم از حسن اخلاق و شائستگی خالی نبود در تالیف کتاب ہذا امدادے کہ از وی بمن رسید شکر گزارم سلمہ اللہ تعالی وابقاہ

مولانا محمد وارث رسول نما بنارسی وطن قدیم وی غازیپور ہست ولادتش در سال یکہزار و ہشتاد و ہفت ہجری واقع شد مادہ تاریخ آن خلیفہ رسول اللہ ہست پدرش در عہد عالمگیر بادشاہ خدمت قضای بنارس داشت اکثر اتفاق اقامت او با پدر بزرگوار در بنارس رومی نمودی وی از سید رفیع الدین پدر خود بیعت بسلسلہ قادریہ داشت و بعلوم ظاہری تلمیذ ملا ابراہیم شاگرد مولوی محمد علی تلمیذ میر زاہد بود در دو سال از کتب علوم فقہ و اصول و تفسیر و حدیث و منطق و حکمت و ہندسہ و دیگر علوم مروجہ فراغ حاصل ساختہ در بنارس بلباس علما بسر می برد و طلبہ علوم را درس میداد و بہدایت و تلقین باطن می کوشید تصانیف رائقہ دارد بالجملہ ذات پاکش منبع افادہ ظاہر و باطن بود تاریخ یازدہم ربیع الثانی سال یکہزار و یک صد و

شصت و شش ہجری رحلت فرمودہ بمحلہ تیلیا نالہ محلات بنارس مدفون گردید

ملا محمد ولی فرنگی محلی ابن قاضی غلام مصطفےٰ ابن ملا محمد اسعد برادر خرد ملا محمد حسن مرحوم شاگرد ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین سہالوی بمنصب قضای پرگنہ ملاوان مضاف لکھنؤ ممتاز بود از آن منصب مستعفی شدہ پای استقامت بخانہ خود نہادہ بتدریس علوم تا آخر عمر اوقات بسر بردہ عالمی بخدمت وی تعلیم یافتہ بدرجہ تکمیل رسیدند شرح سلم و حواشی زواہد ثلثہ از تصانیف او متداول و معروف اند سال وفاتش بدریافت نرسید

سید محمد ہمدانی فرزند ارجمند امیر کبیر سید علی ہمدانی بوفور علم و زہد و تقوی موصوف بود بعمر بست و دو سالگی با ششصد کس از رفقا و خدمہ در عہد سلطان سکندر بت شکن بکشمیر قدوم آوردہ سلطان بی تراخی و ترود دست ارادت بدامن ارشادش رسانیدہ بحلقہ مریدانش درآمد و مسمی بسنت ہندی کہ وزیر و سپہ سالار سلطان بود با جمعی از خاص و عام مشرف باسلام شدہ بملک سیف الدین ملقب گشت و دختر خود بحبالہ نکاح سید موصوف داد وی رحمۃ اللہ علیہ تا دوازدہ سال بکشمیر رخت اقامت انداختہ بدفع بدعات و ترویج سنن اسلام می کوشید رسالہ در علم تصوف و شرح شمسیہ در منطق از تصانیف اوست سید محمد حصاری معاصر و معارض او بود سلطان سکندر بت شکن برای سید محمد ہمدانی خانقاہی عالی درسن ہشتصد و نود و ہشت ہجری بنا نہادہ کہ در نود و نہ باتمام رسیدہ و دیہات بنا بر مصارف خانقاہ مذکور مقرر فرمود سید موصوف بعد اتمام خانقاہ بقصد ادای مناسک حج سفر حجاز اختیار فرمودہ بعد ادای حج بکولاب معاودت نمودہ رحلت فرمودہ بجوار سید علی ہمدانی برآسود -

ملا محمد ہروی از ارشد تلامذہ ملا مرزاجان در علوم عقلیہ ممتاز اقران بود و علم تواریخ نیکو دانستی درسن نہصد و ہشتاد و چہار ہجری بہند آمدہ مورد مراحم و عنایات جلال الدین محمد اکبر بادشاہ گشت و بسال نہصد و نود ہجری رخت سفر بآخرت برد

سید محمد یوسف بلگرامی ابن سید محمد اشرف الحسینی الواسطی بلگرامی دختر زادہ سید عبد الجلیل بلگرامی و برادر خالہ زاد حسان الہند میر غلام علی آزاد جامع علوم عقلی و نقلی حاوی فروع و اصول بود بست و یکم شوال یوم الاثنین سال شانزدہم از صدی دوازدہم ولادتش بظہور پیوستہ

کتب درسیہ پیش سید طفیل محمد بلگرامی اترولوی گذرانیدہ و لغت و سیر نبویہ صلی اللہ علیہ وسلم
از جد مادری خود سید عبد الجلیل و علوم ریاضیہ بخدمت بعض اساتذہ دہلی خواندہ کامل و مکمل
گشت و عقد بیعت بدست سید لطف اللہ بلگرامی بست طبع موزون داشت اشعار عربی
و فارسی میگفت کتاب الفرع النابت من الاصل الثابت در اثبات توحید شہودی از
تصانیف رائقہ اوست کہ بسال شصت و دوم صدی دوازدہم تصنیف فرمود و سید
غلام علی آزاد بلگرامی در تاریخ آن چنین گفتہ ؎ میر یوسف عزیز مصر کمال ؛ از خم معرفت کشید
رحیق ؛ کرد در وحدت شہود رقم ؛ نسخۂ تازۂ بفکر عمیق ؛ از احادیث در کلام اللہ ؛ کرد اثبات
حق زہی توفیق ؛ ہست این نسخہ دلنشین الحق ؛ یادگاری ز خامۂ توفیق ؛ سال تاریخ این کتاب
خرد ؛ گفت شمع مجالس تحقیق ؛ و نیز تاریخی طویل در عربی نظم کردہ در ینجا صرف بمادہ تاریخ اکتفا
میرود و ہو مطوق من ریاض القدس الہنی ؛ مورخا ہو فرع ثمر ہدی ؛ سید موصوف الترجمہ
تاریخ دوم جمادی الآخر یوم الخمیس سال ہفتاد و دوم از صدی دوازدہم در بلگرام رحلت نمودہ
بباغ محمود زیر زمین آسود میر اولاد محمد تخلص ذکا تاریخ رحلتش یافتہ قطعہ طراز آل پیغمبر چراغ
دودۂ حیدر ؛ محیط علم و عقل و نقل صاحب فطرت دوران ؛ ذکا تاریخ فوت او عزیزی گفت
در گوشم ؛ ز قید ہستی موہوم آمد یوسفی بیرون ؛ حسان الہند آزاد بلگرامی تاریخ فوتش در عربی
انشا فرمود و ہو مات خیر الزمان یوسفنا ؛ ولہ راحۃ و ریحان ؛ اذ لقا ہیت عام رحلتہ ؛ قال

قلبی علیہ رضوان ؛

مفتی محمد یعقوب فرنگی محلی ابن ملا عبد العزیز بن ملا محمد سعید بن ملا قطب الدین شہید
سہالوی وی تحصیل کتب درسیہ بخدمت ملا نظام الدین و نیز ملا محمد حسن نمود و بپایہ تدریس
علوم رسیدہ و بر جادہ اسلاف خود قیام کردہ درس علوم دینی میداد و بدیانت و امانت نامے
برآورد تا اینکہ خدمت افتای شہر لکھنؤ وزیر الممالک صفدر جنگ ابو المنصور خان باو دادند

بعمر شصت و سہ سالگی بعارضہ استسقا ازین عالم در گذشت

مفتی محمد یوسف فرنگی محلی ابن مفتی محمد اصغر ابن مفتی احمد ابو الرحیم فاضل اجل و مدرس
اکمل شب و روز بہ تعلیم طلبہ علوم مشغول بود بعد وفات والد خود بعہدہ افتاے عدالت

دیوانی شہر لکھنؤ مامور گردید و بکمال امانت و دیانت انجام عہدہ مفوضہ خود تا انقراض سلطنت لکھنؤ بسر برد و تقوی و زہد بجدی داشت بعدہ بمدرسہ جونپور مدرس مقرر گشت و چند سال در انجا بدرس اشتغال داشت درین اثنا ولولۂ شوق زیارت حرمین شریفین در دلش پیدا شده عازم بیت اللہ شد و بزیارت روضہ منورہ بمدینہ طیبہ رفت و در انجا علیل شدہ بتاریخ نوزدہم ذیقعدہ سال دوازدہ صد و ہشتاد و شش ہجری مسافر ملک بقا گردید و بجوار قبہ امام حسن رضی اللہ عنہ مدفون گشت آثار رشد تلامذہ او مولوی محمد فاروق چریاکوٹی است

ملا محمود جونپوری ابن شیخ محمد بن شاہ محمد فاروقی در علوم حکمیہ و ادبیہ پایہ بلند داشت اگر بوجودش سرزمین جونپور بمرزبوم شیراز تفاخری جست روا بودی ملا ابتدا از جد خود مولانا شاہ محمد اخذ علوم کردہ بعدہ بخدمت مولانا محمد افضل جونپوری بعمر ہفتدہ سالگی تکمیل درس نمودہ از جونپور باکبرآباد رفتہ از آصف خان وزیر شاہجہان ملاقی شدہ بجونپور مراجعت فرمود و بافادہ و درس علوم پرداخت تاریخ نہم ربیع الاول سال یکہزار و شصت و دو ہجری بحیات استاد خود مولانا محمد افضل وفات یافتہ استادش ازین سانحہ ہجری اندوہگین شدہ کہ تا چہل روز تبسم نکرد بعد چہل روز ادہم رحلت فرمود رحمہما اللہ کتاب شمس بازغہ در حکمت و فرائد فی شرح الفوائد در معانی و بیان کہ سال تصنیف آن از لفظ بلیغ برمی آید مع حاشیہ آن و رسالہ مختصر چہار ورقی بزبان فارسی در بیان اقسام زمان از تصانیف او مشہور اند

قاضی محی الدین کاشانی از مریدان شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ ہست بوفور علم و زہد و تقوی موصوف و از دودمان علم و کرامت او ستاد شہر دہلی مشہور بود در ابتدای ارادت از تعلقات دنیاوی دست برداشت و فقر و مجاہدہ پیش گرفت شیخ کاغذی بدست خود نوشت کہ نسخہ آن اینست می باید کہ تارک دنیا باشی بسوی دنیا و ارباب دنیا مایل نشوی و دہ قبول نکنی و صلہ پادشاہان نگیری و اگر مسافران بر تو رسند و بہ تو چیزی نباشد این را نعمتی شمری از نعمتہای الٰہی فان فعلت ما امرتک وظنی بک ان تفعل کک فانت خلیفتی وان لم تفعل فاللہ خلیفتی چون شدت فقر و فاقہ بروی و بر اتباعش کہ کثیر بودند غلبہ کرد این معنی را یکی از آشنایان او بدرگاہ سلطان علاء الدین شاہ دہلی رسانید سلطان قضای اودہ کہ موروثی وی بود

بدو مفوض داشت قاضی بخدمت شیخ آمد و عرض کرد که این معنی بغیر خواست چنین واقع شده است حکم مخدوم چه باشد شیخ فرمود البته مثل این معنی بخاطر تو گذشته است الگاه همین معنی برای تو پیش آورده اند قاضی را بدین سبب تشویشی پیش آمد شیخ آن کاغذ نوشته خود از قاضی باز طلبید و تا سالی مزاج شیخ برو متغیر ماند بعد از ان قاضی بتجدید ارادت مشرف شده و هم در حیات شیخ در سال هفتصد و نوزده هجری رحلت کرد رحمة الله علیه

مولوی محی الدین بدایونی فرزند اکبر مولوی شاه فضل رسول بن مولوی عبد المجید بدایونی ولادتش در سال دوازده صد و چهل و سه هجری بظهور پیوسته و مظهر محمود تاریخ میلادش یافته اند کتب متداوله رسمی از معقول و منقول بخدمت پدر بزرگوار خود تحصیل نموده فائق الاقران گشت و بیعت ارادت بحضرت جد امجد خود کرد و تصانیف لطیفه دارد از انجمله حاشیه میر زاهد رساله و حاشیه کلیات قانون بوعلی سینا و رساله شمس الایمان در رد وهابیه وغیره رسائل مشهور اند بششم ذیقعده سال دوازده صد و هفتاد هجری در بلدهٔ سهارنپور رهنورد عالم قدس گردید

سید شاه محی الدین ویلوری در سال دوازده صد و هفت هجری متولد شده عارف بزرگ و عالم سترگ حافظ قرآن بود در فقه و حدیث و تفسیر مهارت تامه داشت در ویلور مدرسه تعمیر نموده مدام بتدریس و تعلیم طلبه علوم مشغول بودی الحال که بملک مدراس نور علم ساطع و لامع است پرتو فیض عام اوست تصانیف کثیره رائقه دارد از انجمله جواهر الحقائق و فصل الخطاب و جواهر السلوک وغیره مشهور و متعارف اند سوم محرم الحرام سن دوازده صد و هشتاد و نه هجری بمدینه طیبه علی صاحبها الصلوٰة والتحیة رحلت فرموده فرزند اکبر وے مولوی سید رکن الدین سلمه الله تعالی جانشین اوست

مخدوم متو ٹھٹوی نامش رکن الدین است از خلفای مخدوم بلال ساکن تلهٹی ممالک سند همواره همت بلند بر ادای وظائف طاعات و عبادات می گماشت و در علم حدیث غایت مهارت داشت شرح اربعین و شرح گیلانی و رسائل دیگر از مصنفات او مشهور اند بسال نهصد و چهل و نه هجری به ٹھٹه در گذشت مدفنش بر کوه مکلی است

مخدوم اشرف بساوری از افاضل روزگار و جد مادری ملا عبد القادر بدایونی بود بتاریخ

بستم رمضان سال نہصد و ہفتاد ہجری وفات یافتہ ملای موصوف فاضل جہان تاریخ فوتش یافتہ

مولوی مخدوم لکھنوی ابن حافظ محمد نواز بن مولوی عبد السمیع بن سید محی الدین المشہدی جدش از مشہد مقدس بدہلی آمد و ازانجا بہ لکھنؤ رخت اقامت انداخت تلمذ بخدمت ملا نظام الدین بن ملا قطب الدین السہالوی دارد و ملا عبد العلی بحر العلوم و وی سماعۃً و قراءۃً ہر دو ہمتاش بودند و نیز بحضرت شاہ ولی اللہ محدث دہلوی مستفید شدہ مدام بدرس و تدریس طلبہ علوم صارف الاوقات بودہ کہ بسے مردمان از و فیضیاب شدند در عمر اخیر کہ فقدان بصارت بوی رو نمودہ ترک تدریس معقولات کردہ بافادہ کتب دینی میپرداخت کتاب گلستان و بوستان را تصحیح نمودہ در سن دوازدہ صد و بست و نہ ہجری بمقام لکھنؤ رحلت فرمود شیخ امام بخش ناسخ تاریخ وفاتش چنین گفتہ ؎ سید مخدوم از جہان رفت ٭ گفتند بزرگ و خرد صد حیف

تاریخ وفات گفت ناسخ ٭ مخدوم زمانہ مرد صد حیف ٭

مولوی مخصوص اللہ ابن مولانا رفیع الدین دہلوی بعد وفات والد خود در وعظ مولانا عبد العزیز عم خود مقری بود در سال دوازدہ صد و ہفتاد و سہ ہجری وفات یافتہ خصہ اللہ بلطفہ

مولوی مراد اللہ تہانیسری فاروقی نسبا و المجددی المظہری مشربا خلیفہ و جانشین مولوی نعم اللہ بہرایچی بودند در بلدۂ لکھنؤ نا یداز چہل سال ترویج طریقہ مجددیہ مظہریہ فرمودہ عالمی را از ظلمات شرک و بدعت نجات بخشیدند و بہ ترک و تجرید و اتباع سنت سنیہ و تزکیہ نفس و تہذیب باطن رہنمونی فرمود کہ عرفای زمان و صلحای وقت بجلالت منزلت شان متفق بودند بعمر ہشتاد و دو سالگی در دوازدہ صد و چہل و ہشت ہجری ازین سرای فانی رحلت فرمود از اجل خلفای شان مولوی ابو الحسن نصیر آبادی بودند قدس اسرارہم

میر مرتضی شریفی شیرازی نبیرہ میر سید شریف جرجانی است فاضل افضل متشیع طبع شعر داشت و در اشعار تخلص شریفی میکرد و در علوم ریاضی و حکمت و منطق و کلام فائق بر اقران بود از شیراز بمکہ معظمہ رفتہ علم حدیث بپیش ابن حجر مکی اخذ کردہ اجازت تدریس یافت و ازانجا بدکن و از دکن بدر سال نہصد و ہفتاد و دو ہجری باکبر آباد آمدہ در بارگاہ جلال الدین محمد اکبر شاہ بر اکثری از علما و فضلائی سابق و لاحق تقدم یافت و بتدریس علوم حکمیہ اشتغال داشت تا در سن

بنصد وہفتاد وچہار ہجری وفات یافتہ اولاً ویرا در دہلی بجوار مرقد امیر خسرو علیہ الرحمۃ مدفون کردند وثانیاً چون صدور وقاضی وشیخ الاسلام بعرض رسانیدند کہ امیر خسرو ہندی است وسنی ومیر مرتضی عراقی است وشیعہ دریں کہ روح ہر دو از صحبت یکدیگر متاذی باشند شکی نیست ع روح را صحبت ناجنس عذابیست الیم ٭ پس بموجب حکم عالی نعش او را ازانجا کشیدہ بہ مشہد بردند میر محسن برضوی تاریخ فوتش چنین گفتہ **قطعہ** رفت تا میر مرتضی اندہر ٭ علم گویا ز نسل آدم رفت ٭ بہر تاریخ رحلتش محسن ٭ گفت علامہ زعالم رفت ٭

سید مرتضی حسینی زبیدی قادری حنفی نامش سید عبد الرزاق ولقب وی محی الدین وکنیت او ابو الفیض ہست محدث وفقیہ ولغوی وادیب جامع علوم عقلیہ ونقلیہ بود در یازدہ صد وچہل وپنج ہجری بقصبہ بلگرام متولد گشتہ ودر اوایل عمر بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ وہم دران دیار بعزم تحصیل علوم کر ہمت بستہ از مشائخ وعلماے زبید ومصر وحجاز وغیرہ کسب کمالات ظاہر وباطن کردہ چنانچہ شیخ احمد علوی وعبد الخالق زبیدی وابو العباس احمد بن علی بینسی ودمشقی حنفی وجمال محمد بن احمد حنبلی وابو عبد اللہ محمد ابن احمد عریانی وعبد الغنی بن محمد بحرانی نزیل مخاد محمد بن زین باسمیط علوی حضرمی ومحمد ابن ابراہیم طرابلسی نزیل حلب وعبد القادر بن احمد شکعادی وعمر بن عبد اللہ بن عمر قاضی وعیسی ابن رزیق وسید عبد القادر بن احمد حسینی وغیرہم وی را اجازت حدیث وفقہ وغیرہ علوم دادند چونکہ وے بعد تحصیل علوم تا مدت دراز بزبید مقیم بود بزبیدی شہرت یافت تا اینکہ او را کسی ہندی نمی دانست واززبید بمصر قدوم آوردہ افاضہ وافادہ علوم میداد وعلاوہ دیگر مسترشدان عبد الحمید خان سلطان روم ومحمد پاشا صدر الوزارت از وے اجازت حدیث یافتند بالجملہ بوفور علم ونشر علوم بتوسط کثرت تلامذہ وتصانیف کتب کہ بجیاتش صیت وی اکناف عالم را در گرفتہ اگر وے را مجدد صدی سیزدہم گویند رواست میگویند ہرگاہ شہرتش بغایت رسید وازاقطار بلاد وامصار مردمان کثیر بروے ہجوم آوردندوے بگوشہ عزلت نشستہ باب ملاقات یاران مسدود کرد وبماہ شعبان بسال دوازدہ صد وپنج ہجری بمرض طاعون وفات یافتہ بدرجہ شہادت فائز گشت وبمزار سیدہ رقیہ رضی اللہ عنہا مدفون گردید تصانیفہ عقود الجواہر المنیفہ فی ادلۃ

امام ابی حنیفہ [۱] الازہار المتناثرہ فی الاحادیث المتواترہ [۲] در الفرع فی حدیث ام زرع [۳] لغۃ الغریب فی
مصطلح آثار الحبیب [۵] تخریج حدیث شیبتنی ہود [۶] المواہب الجلیلہ فیما یتعلق بحدیث الاولیہ [۷] المرقاۃ الجلیلہ
فی شرح الحدیث المسلسل بالاولیہ [۸] العروس المجلیہ فی طرق حدیث الاولیہ [۹] القول الصحیح فی
مراتب التعدیل والتجریح [۱۰] التجبیر فی الحدیث المسلسل بالتکبیر [۱۱] رسالہ اصول حدیث [۱۲] مناقب
اہل الحدیث [۱۳] تاج العروس فی شرح القاموس [۱۴] تکملۃ القاموس [۱۵] تخریج حدیث نعم الادام الخل
[۱۶] حدیقۃ الصفا فی والدی المصطفی [۱۷] الانتصار لوالدی النبی المختار [۱۸] الفیہ السند [۱۹] امالی [۲۰] ابی حنیفہ مجالس
الشیخونیہ [۲۱] ایضاح المدارک فی الافصاح عن العواتک [۲۲] عقد الجمان فی بیان شعب الایمان
[۲۳] القول المسموع فی الفرق بین الکوع والکرسوع [۲۴] النفحۃ القدوسیۃ بواسطۃ البضعۃ العیدروسیہ
[۲۵] العقد الثمین فی طرق الالباس والتلقین [۲۶] حکمۃ الاشراق الی کتاب الافاق [۲۷] شرح الصدر فی شرح
اسماء اہل بدر [۲۸] التفتیش فی معنی لفظ درویش [۲۹] رفع نقاب الخفا عمن انتہی الی وفا وابی الوفا [۳۰] زہر الاکمام
المنشق عن جیوب الالہام بشرح صیغۃ سیدی عبد السلام [۳۱] رشفۃ المدام المختوم البکری من صفوۃ
زلال صنیع القطب البکری [۳۲] رشف سلاف الرحیق فی نسب حضرۃ الصدیق [۳۳] تنسیق [۳۴] قلائد المنن
فی تحقیق کلام المنن [۳۵] النواضح المسکیۃ علی الفوائح الکشکیہ [۳۶] ہدیۃ الاخوان فی حکم شرب الدخان
[۳۷] منح الفیوضات الوافیۃ فیما فی سورۃ الرحمن من اسرار الالٰہیہ [۳۸] ارجوزۃ فی الفقہ [۳۹] طبقات الحفاظ
[۴۰] اسعاف الاشراف [۴۱] اتحاف السادۃ المتقین فی احیاء علوم الدین [۴۲] رفع الکلل عن العلل [۴۳] شرح
حزب الکبیر المسمی تنبیہ العارف البصیر علی اسرار الحزب الکبیر [۴۴] امالۃ المنی فی سر الکنی [۴۵] القول المثبوت
فی تحقیق لفظ التابوت [۴۶] حسن المحاضرہ فی آداب البحث والمناظرہ [۴۷] رسالہ فی اصول المعمات
[۴۸] کشف الغطا عن الصلوٰۃ الوسطی [۴۹] الاحتفال بصوم الست من شوال [۵۰] اقرار العین بذکر من
نسب الی الحسن والحسین [۵۱] الابتہاج بذکر الحاج [۵۲] التعریف بضروریات علم التصریف
[۵۳] اتحاف الاصفیا بسلاسل الاولیا [۵۴] اتحاف بنی الزمن فی حکم قہوۃ الیمن [۵۵] المعاقد العنذیہ فی
المشاہد النقشبندیہ [۵۶] الدرۃ المضیۃ فی الوصیۃ المرضیہ [۵۷] ارشاد الاخوان الی الاخلاق الحسان
[۵۸] شرح الفیۃ السند [۵۹] شرح صیغۃ ابن مشیش [۶۰] شرح صیغۃ السید البدوی [۶۱] شرح ثلاث صیغ لابی
الحسن البکری [۶۲] شرح سبع صیغ المسمی بدلائل القرب [۶۳] تحفۃ العید [۶۴] تفسیر سورہ یونس [۶۵] لقطۃ العجلان

فیما لیس فی الامکان ابداع مما کان المنح العلیہ فی الطریقۃ النقشبندیہ کشف اللثام عن آداب الایمان والاسلام

مسعود بیگ از اقربای سلطان فیروز نام اصلی وی شیرخان است از علمای صوفیہ کرام بود مدتی در لباس اغنیا واہل ودل بسر برد ناگاہ جذبہ حق گریبان گیر حالش گشت وی مرید شیخ رکن الدین بن شیخ شہاب الدین شد بغایت حالت سکر داشت در علم تصوف و توحید تصنیفات بسیار داد از انجملہ کتاب تمہیدات است کہ برطبق تمہیدات عین القضاۃ ہمدانی بسیاری از حقائق ودقائق دران نوشتہ ودیوان اشعارش قصائد وغزل وسائر اقسام سخن را شامل است واکثر اشعار وقصائد بجواب امیر خسرو علیہ الرحمۃ گفتہ مگر در بعض مقامات طریق شاعری نامرعی ماندہ ونیز تصنیفے دارد مسمی بہ مرآۃ العارفین در بیان حقائق ومعارف قبرش در مقبرہ پیر اوست قریب مقام خواجہ قطب الدین در دہلی قدس اللہ سرہ

مولانا مسعود لاہوری بن سعد بن سلیمان لاہوری اصل او از ہمدان است پدرش سعد ابن سلیمان از ہمدان در عہد سلاطین غزنویہ بلاہور آمدہ سکونت اختیار کردہ ملازم سلطان ابراہیم شدہ رفتہ رفتہ بمرتبہ عالی فائز گشت پسرش مولانا مسعود از علمای وقت باکتساب علوم فائق ولائق شد طبع موزون داشت اشعار آبدار میگفت وہمنشین سیف الدین محمود ابن ابراہیم بود تا سال پانصد وپانزدہ ہجری زندہ بود او صاحب دیوان عربی وفارسی وہندی است دیوان فارسی در ہند وایران یافتہ می شود مگر دیوان عربی وہندی نایاب گردید

شیخ مصطفی رفیقی ابن طیب بن احمد بن مصطفی رفیقی کشمیری کنیت او ابو احمد است در دوازدہ صد وبست وشش ہجری پیدا شدہ عالم عامل وفاضل کامل فقیہ ومحدث حسن المحاضرہ بلیغ العبارت شاعر ومورخ بود صحاح ستہ وکتب تصوف از والد ماجد خود خواند وعلوم دیگر عقلی ونقلی از علمای وقت استفادہ کردہ ومدام بطاعت الٰہی مشتغل می بود شیخ بہاء الدین وشیخ احمد وشیخ احسن وشیخ عبد الشکور رفیقی از اشہر تلامذہ وینند بروز جمعہ چہاردہم ربیع الاول سن دوازدہ صد ونود وچہار ہجری وفات یافت

مولانا مرزا مظہر جانجانان شمس الدین لقب علوی نسب حنفی مذہب مجددی مشرب المعروف

میرزا مظہر جانجانان ابن مرزا جان نسب شان بنوزده واسطہ بتوسط محمد بن حنفیہ بجناب
ولایت مآب علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ می پیوند ووالد ماجدوی مرزا جان از منصبداران محی الدین محمد
اورنگ زیب عالمگیر بود لٰکن ترک منصب نموده متوجہ اکبرآباد شد در اثنای راه بمنزل کالاباغ
حدود مالوه شب جمعہ یازدہم رمضان سال یازده صد و یازده حضرت مولانا بوجود آمد چون این خبر
بعالمگیر رسید فرمود کہ پسر جان پدر می باشد ازین وجہ نامش جان جانان مقرر کردیم بدین تقریب
وے رحمۃ اللہ علیہ باین اسم موسوم گشت و مظہر تخلص وی است دانشمند متبحر جامع فضائل
صوری و معنوی بود اکتساب علوم از علمای وقت نموده و حدیث از حاجی محمد افضل سیالکوٹی
اخذ کرده و شرف ارادت و خلافت از حضرت سید نور محمد بدایونی مرید و خلیفہ شیخ سیف الدین
مرید و خلیفہ شیخ محمد معصوم عروة الوثقی مرید خلیفہ شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی یافتہ قدس اللہ سرہ سرہندی
اسرارہم اشعار بدیعہ مرمکاتیب نافعہ ازو یادگار ماند این مختصر گنجائش تفصیل اوصاف حمیده
او ندارد بہفتم محرم الحرام سال یازده صد و نود و پنج ہجری از دست یکی شیعی زخم بندقہ طپنچہ بر سینہ
مبارکش رسید شام شب دہم محرم سال مذکور شربت شہادت چشید در مصرعہ عاش حمیدا
مات شہیداً تاریخ رحلتش بر می آید۔

مولانا سید معز الدین خلف اکبر سید شاه خیر التعلی مشہدی کڑوی متوطن احمدآباد نارہ بجدمت
علمای لکھنؤ اکتساب علوم فرموده فراغ حاصل نمود ذہن ثاقب و فہم کامل داشت در عین
جوانی سال دوازده صد و پنجاه و پنج ہجری ازین جہان فانی بعالم جاودانی رحلت فرمود و عقبے
بجز اعمال حسنہ نگذاشت مرقد شریفش در احمدآباد نارہ بمقابر بزرگانش زیارت و تبرک شاعری
در تاریخ فوت او قطعہ ذیل گفتہ **قطعہ** شفقی مولوی معز الدین ؛ کرد رحلت چو زین جہان بجنان ؛
سال فوتش چنین رقم کردم ؛ آه او بود بی نظیر جہان ؛

مولوی معشوق علی جونپوری دانشمند مستعد از تلامذه مولوی فتح علی جونپوری بود تصانیف
انیقہ و رشیقہ نظماً و نثراً ازو یادگار ماند عمر شریفش باوجود تعلق عہدۂ منصفی بدرس و تذکیر گذرانیده
بسال دوازده صد و شصت و ہشت ہجری بمقام باندا رحلت فرمود شاگردش منشی شیخ خادم علی
سندیلی مؤلف تاریخ جدولیہ تاریخ فوت او چنین یافتہ ۔ و ہو ہذا عاشق اللہ و معشوق علی ؛ ذکر حق

ہر لحظہ نقل محفلش ؛ شد ازین دار فنا بیزار و بست ؛ بہر سیہ ملک عقبی محملش ؛ از دوی بگذشت و
گم شد در یکی ؛ بود وحدت بسکہ در آب وگلش ؛ زین سبب ہاتف یکے کم کرد و گفت ؛

جنت الفردوس بادا منزلش ؛

مولانا محمد معین لکھنوی ابن مولانا محمد مبین لکھنوی اکتساب علوم درسیہ از مولوے محمد حید ربرادر کلان خود و مولوی ولی اللہ و مولانا ظہور اللہ لکھنوی کردہ و سند حدیث از مولانا عبد الحفیظ مکی حنفی علیہ الرحمۃ حاصل نمودہ اشتغال بآن داشت تصنیفات انیقہ دارد از انجملہ غایۃ البیان فیما یتعلق بالحیوان و شرح رسالہ امام نودی و غایۃ الکلام فی القراۃ خلف الامام و ابراز الکنوز فی احوال ارباب الرموز در بیان حالات اصحاب رموز کتاب حصن حصین ناتمام و حاشیہ صدرا تا بحث ہیولی و نیز بر اکثر کتب درسیہ تعلیقات نوشتہ بتاریخ دوم جمادی الثانی سال ہزار و دو صد و پنجاہ و ہشت ہجری از مکتب دار فانی بمدرسہ ملک جاودانی شتافتہ در باغ مولانا احمد انوار الحق مرحوم واقع لکھنؤ بخاکش سپردند ادخلہ اللہ بحبوحۃ الجنان

شیخ معین نبیرہ مولانا معین واعظ صاحب معارج النبوت ہست ملکی بود بصورت بشری چندی حسب فرمان اکبر پادشاہ بامر قضای بلدہ لاہور اشتغال داشت دران مدت ہرگز حکم بالزام خصمی نکردہ مدعیان را بالطلح تمام ہدایت بر مصالحہ میکرد و می گفت کہ شما ہر دو دانایند و تنہا کہ نادان را بادو دانا کار افتادہ پس مرا شرمندہ درگاہ خداے تعالی می سازید و ہموارہ کتب نفیسہ قیمتی می نویسانید و آنرا مقابلہ نمودہ و مجلد ساختہ بطالب علمان مے بخشید و مدت عمرش درین کار بسر شد و ہزارہا مجلد ازین قبیل بمردم بخشیدہ در سن نہصد و نود و پنج ہجری

از سرای محنت آباد دنیا بروضہ عقبی خرامید نور اللہ مرقدہ

مولانا معین الدین عمرانی دہلوی در عہد سلطان محمد بن تغلق شاہ دانشمندی عظیم مدرس شہر دہلی بود حواشی کنز و حسامی و مفتاح از تصانیف اوست میگویند وی را محمد ابن تغلق شاہ دہلی بطلب قاضی عضد بشیراز فرستادہ بود چون بادشاہ شیراز از ماجرا واقف گشت بجدائی قاضی راضی نشد بلکہ از جمیع املاک سلطنت برآمدہ بخدمت قاضی آمدہ التماس نمود کہ شما بر تخت سلطنت نشینید من خدمت شما کنم جز منکوحہ خود ہر چہ دارم از آن شما ہست قاضی

چون این ہمہ مروت وہمت ازوی بدید فسخ عزیمت دیار ہند نمود مولانا واپس ہندوستان آمد مولانا خواجگی مرید وخلیفہ شیخ نصیر الدین محمود از تلامذہ مولانا ہست وانکار مولانا شیخ نصیر الدین محمود قدس سرہٗ وزوال سرفہ مولانا از خوردن برنج وجغرات حسب فرمودۂ شیخ وتبدل انکار مولانا باعتقاد شیخ دراخبار الاخیار مذکور ہست

خواجہ معین الدین کشمیری ابن خواجہ محمود نقشبندی کشمیری از علمای کبار ومشائخ نامدار خطہ کشمیر متبع شریعت ومروج سنت وقامع البدعت بود ودر زہد وتقوی وورع بی نظیر مقبول علمای وصلحای وقت بود ہمچو ملا محمد طاہر خلف ملا حیدر وملا ابو الفتح کلو وملا یوسف مدرس ومفتی محمد ظاہر ومولانا عبد الغنی ومفتی شیخ احمد وغیرہم علمای کشمیر بدو گرویدگی داشتند فتاوی نقشبندیہ وکنز السعادت درعلم شریعت وطریقت ورسالہ رضوانیہ درخوارق والد بزرگوارش از تصانیف وی یادگار اند در سال ہزار وہشتاد وپنج ہجری رحلت فرمود

مولانا سید معین الدین خلف اوسط سید شاہ خیرات علی مشہدی کڑوی متوطن وسجادہ نشین احمد آباد نارہ کنیت شریفش ابو الخیر ہست تحصیل علوم متعارفہ بخدمت مرزا حسن علی محدث لکھنوی ومولوی ظہور اللہ فرنگی محلی ودیگر علماے وقت نمودہ جامع علوم عقلیہ ونقلیہ خصوصاً درفن ریاضی شہرہ آفاق بود تمام عمر شریفش بہ تدریس وافادہ بسر برد وبسیاری علمای نامدار از زیر دامن تعلیمش برخاستند باواسط عمر خود باوجود کثرت درس حفظ قرآن مجید کردہ وبزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ سند کتب احادیث از علماے آن دیار یافتہ مسود اوراق را اجازت دلائل الخیرات وحصن حصین ازان جناب حاصل ہست سوم ربیع الاول سال سیزدہ صد وچہار ہجری باحمد آباد نارہ رحلت فرمودہ ہمدران جابمرقد بزرگان خود مدفون گشت روح اللہ روحہ شاعری تاریخ رحلتش چنین یافتہ ؎ معین جہان کرد چون انتقال ؛ فلک درغم او گریبان درید ؛ فرشتہ خصال وحید الزمان ؛ چنین عالمی کس ندید وشنید ؛ نصیر این بگو مصرعۂ سال فوت ؛ بروحش بود رحمت حق پدید ؛ ازودو فرزند بوجود آمدند یکے مولوی سید شاہ قیام الدین کہ بعد فراغ تحصیل بحضور پدر رحلت فرمود دوم مولوی وحکیم سید شاہ صدر الدین فارغ العلم موجود اند سلمہ اللہ تعالیٰ از مولانای موصوف الرحمہ تصانیف

ذیل مشہور اند تبیان فی شرب الدخان - ہدایۃ المومنین الی سلسلۃ الصالحین - آداب معینہ -
مرقاۃ الاذہان فی علم المیزان - ہدایۃ الکونین فی شہادۃ الحسنین - رموز القرآن - مثناۃ بالتکریر حاشیہ
صدرا - رسالہ علم باری تعالی - رسالہ علم ہیئت - قرابادین - طب مفردات - طب رسالہ طہر متخلل -

مرزا مقلس اوزبک از شاگردان ملا احمد جند ملای مستعد و مستحضر در علوم جدل و مناظرہ بود
اما تقریر فصیح نداشت و در اثنای درس اداہای مضحک از وسر میزد مردی بد قیافہ و کوجہ بود
صلاح و تقوی داشت از ماوراء النہر بہند آمدہ در آگرہ بمسجد جامع خواجہ معین الدین فرنخودی درس
میگفت و توفیق زیارت حرمین شریفین یافتہ در مکہ معظمہ بعمر ہفتاد سالگی رحلت نمود -

مولوی مقیم الدین ساکن ٹانک ابن سلطان محمد ڈبال تپی تسو خیل بن احمد ابن گل محمد
ساکن علاقہ ٹانک یعنی موضع کوٹ ممریا ابتداء از مولوی دین محمد ساکن ٹانک از میزان الصرف
تا یبذی خواندہ پس از ان بخدمت علمای وقت اعنی مولوی محمد مظہر نانوتوی و مولوی عبد الحق
شمس العلما خیرآبادی و مولوی احمد حسن پنجابی مدرس مدرسہ دار العلوم کانپور تکمیل دیگر درسیہ
نمودہ بالفعل کہ عمر شریفش سی سال رسیدہ مدرس عربی درجہ اول بمدرسہ شوکت الاسلام
سندیلہ مقرر اند سلمہ اللہ تعالی

ملوک شاہ بدایونی از فاضل وقت مرید شیخ بجو سنبھلی بود تاریخ بست و ہفتم رجب
سال نہصد و شصت و نہ ہجری بعارضہ اسہال کبدی وفات یافتہ در قصبہ بساور مدفون گردید
پسرش ملا عبد القادر مولف منتخب التواریخ تاریخ وفاتش چنین یافتہ **قطعہ** سر دفتر
افاضل دوران ملوک شاہ * آن بحر علم و معدن احسان و کان فضل * چون بود در زمانہ بہانی
زفضل آن * تاریخ سال فوت وی آمد جہان فضل *

مولانا میر کلان محدث اکبرآبادی نبیرۂ خواجہ کوہی خراسانی حاج الحرمین الشریفین
مرید شیخ جلال الدین ہروی صاحب کمالات ظاہر و باطن و دانشمند متبحر بود خصوصاً در علم
حدیث کہ اجازت آن از سید میرک شاہ شیرازی داشت و میرک شاہ از والد خود سید
جمال الدین محدث مصنف روضۃ الاحباب و او از عم خود سید اصیل الدین شیرازی مجاز بود
بالجملہ صلاحیت میر کلان مادر زاد و دانش مظہر اسمای حسنی بود جلال الدین محمد اکبر بادشاہ ۱۶

اورا بتعلیم شاهزاده نورالدین محمد جهانگیر مقرر فرموده بتعظیم و توقیر تمام پیش می آمد میر موصوف بعمر صد ساله در سال نهصد و هشتاد و سه هجری باکبرآباد رحلت فرموده همدرانجا مدفون گشت یکی از شاگردانش ملا علی قاری است که از مصنفاتش اکثر طلبه علم هندوستان مستفید می شوند لیس خواستم که این کتاب از ترجمهٔ شریفش بی بهره نباشد ملا علی قاری بن سلطان محمد هروی حنفی در هرات متولد شده علوم رسمیه از علمای وقت و بعض احادیث مشکوٰة از مولانا میر کلان محدث اکبرآبادی خوانده بمکهٔ معظمه رسید و همانجا اقامت گزید و از ابوالحسن بکری و سید زکریا حسینی و شهاب احمد بن حجر هیثمی و شیخ عبدالله سندهی و قطب الدین مکی وغیرهم علمای آن دیار اخذ علوم نموده جامع علوم عقلیه و نقلیه متبع سنت نبویه یکتای زمانه گشت در سال چهاردهم از صدی یازدهم بمکهٔ معظمه رحلت فرموده کتب ذیل مصنفهٔ او ازو یادگار ماند تفسیر قرآن مجید مرقاة شرح مشکوٰة. شرح الشفاء. شرح الشمائل. شرح النخبه. شرح الشاطبیه. شرح الجزریه. ناموس ملخص قاموس. الاثمار الجنیه فی اسماء الحنفیه. شرح ثلاثیات بخاری. نزهة الخاطر الفاتر فی ترجمة الشیخ عبدالقادر. شرح فقه اکبر. ضوء المعالی. شرح قصیده امالی. تخریج احادیث شرح عقائد نسفی. رسالهٔ تکفیر فرعون. رساله در بیان احوال والدین رسول الثقلین صلعم. المنهاج العلوی فی المعراج النبوی. الاهتداء فی الاقتداء. شرح قصیده برده. نور القاری شرح صحیح بخاری. شرح صحیح مسلم. حاشیهٔ تفسیر جلالین مسمی بجمالین. شرح شفای قاضی عیاض. جمع الرسائل. شرح شمائل. شرح جامع صغیر. حرز الثمین شرح حصن حصین. شرح اربعین نووی. شرح الوتریه والجزریه. شرح الشرح علی نخبة الفکر. شرح موطای امام محمد. سند الانام فی شرح مسند الامام. شرح مناسک الحج. تزیین العبارة لتحسین الاشارة. الحظ الاوفر فی الحج الاکبر. رساله عمامه. رساله فی حت الترة. رساله عصا. اربعین حدیث در نکاح. چهل حدیث فضائل القرآن. رساله ترکیب لا اله الا الله. رساله قرأة بسمله اول سورة البراءة. المصنوع فی معرفة الموضوع. کشف الخدر عن امر الخضر. معدن العدنی فی فضائل اویس القرنی. رساله در احکام سب الشیخین. سم العوارض فی ذم الروافض. فتح باب العنایة فی شرح النقایة. الاحادیث القدسیه والکلمات الانسیه. اعراب القاری. تذکرة الموضوعات. تبعید العلماء عن تقریب الامراء.

حرب الاعظم - حاشیہ مواہب لدنیہ شرح عین العلم وغیرہا

میان مخدوم احمد آبادی نامش مولانا شیخ احمد بن شیخ برہان بن ابو محمد بن ابراہیم بن محمد خان غوری است محمد خان از اولاد سلطان معز الدین محمد المشہور بسلطان شہاب الدین محمد غوری بود بحکومت ناگور اتیسا زداشت مولانا احمد بدعای مستجاب شیخ احمد کھٹو احمد آبادی متولد شده بایمای شیخ موصوف بنام احمد موسوم گشت وی از علمای صوفیہ دیار گجرات است علوم ظاہر از مولانا صدر جہان گجراتی اکتساب نموده در دوازده سالگی بشرف ارادت حضرت سراج الدین ابو البرکات سید محمد المشہور بشاه عالم قدس سره مشرف گشته و دوازده سال در خدمت ایشان صرف نمود و دوازده سال دیگر بامور ظاہر و باطن مشغول بوده بتاریخ بست و دوم ربیع الثانی سال ہشتصد و ہشتاد ہجری بعد طی نمودن شصت و چہار مرحلہ زندگانے بعالم جاودانی ارتحال فرموده در محلہ تاج پور محلات احمد آباد گجرات مدفون شد در لفظ آخر الاولیا تاریخ رحلتش یافتہ اند

حرف النون

مولوی سید ناصر الدین محمد ابو المنصور دہلوی امام فن مناظره اہل کتاب ابن سید محمد علی ابن سید فابعق علی از علمای اعلام ہندوستان در فن مناظره مذہبی دستگاہی کامل دارد و براعتش در فن مناظره علمای دہلی متفق اند کہ تصدیق این بیان از رسالہ عین الیقین شدن می تواند با قسیسان نصاری بارہا در مناظره غالب آمده وی از اولاد سید عبد الغفور قاضی سکت پور کہ وطن قدیمش قصبہ سید آباد عرف وای پور مضاف قنوج است پدرش سید محمد علی میر منشی رزیڈنٹی ناگپور بود ہمدران جا سید ناصر الدین محمد ابو المنصور متولد شده اکتساب علوم از والد ماجد وجد امجد خود نموده توراة وانجیل با تفسیر عربی ویونانی از علماے اہل کتاب خوانده بسیاری کتب بجواب علمای اہل کتاب تالیف فرموده گاہی ملازمت کسی نکرده مگر چندی بمصاحبت نواب جہانگیر محمد خان رئیس بھوپال امتیازی داشت اکنون عمر شریفش شصت و چہار سال رسیده تفسیر قرآن مجید بزبان فارسی می نویسد و تفسیر آیۂ کریمہ با حادیث صحیحہ مطابق می نماید و شہادتش از توراة وانجیل مے آرد در حقیقت

کاریست اہم اللہم تمہ سید موصوف الالقاب بدختر مولوی محمد مہدی نزیل کانپور کہ بعلم وفضل خود
شہرۂ آفاق بود کدخدا شدہ دو فرزند نامی وگرامی دارد و یکے مولوے سید نصرت علی دوم سید
ناصر علی و بالفعل باہل وعیال بدہلی قیام پذیرست سلمہ واولادہ **تصانیفہ العالیہ**
نوید جاوید بجواب سوالات مختلفہ عیسائیان دولت فاروقی در تاریخ بیت المقدس عقوبۃ الضالین
جواب ہدایۃ المسلمین مصنفہ پادری عماد الدین استیصال جواب رسالہ مسیح الدجال مصنفہ
ماسٹر رام چندر رقیمۃ الوداد جواب نیاز نامہ پادری صفدر علی لحن داؤدی جواب نغمہ
طنبوری عماد الدین پادری انعام عام جواب آئینہ اسلام ساخت پادری یونس افحام الخصام
جواب تفتیش الاسلام مصنفہ پادری راجرس تصحیح التاویل جواب تفسیر مکاشفات پادری عماد الدین
اعجاز قرآن جواب اعجاز قرآن مصنفہ ماسٹر رام چندر میزان المیزان جواب میزان الحق پادری فنڈر
مجموعہ وعظ یادداشت شلاق فی رد تہذیب الاخلاق حرز جان جواب رسالہ اصلیت
قرآن مصنفہ عبد اللہ اتہم عیسائی تبیان بجواب سوالات دوازدہ گانہ نصاری مصباح الابرار
فی رد مفتاح الاسرار مصنفہ پادری فنڈر تادیب عونہ تحریف تشویش القسیس محاکمہ
عقوبۃ الضالین وہدایۃ المسلمین تصحیح التاویل تنقیح البیان در جواب تفسیر القرآن مصنفہ
سید احمد خان رسالۃ الحق مر تبجیل التنزیل تفسیر قرآن زیر تالیف تنزیہ الکاملین انکشاف تریاق

مولوی شاہ تھن غازیپوری نامش شاہ محمود ابن مولانا شاہ حسام الدین مانکپوری
جامع علوم ظاہر و باطن بود بعد وفات والد ماجد خود در سال ہشت صد و پنجاہ و سہ ہجری
بطور سیاحت از مانکپور بغازیپور زمانیہ قدوم آوردہ نصیر خان لوحانی حاکم غازیپور بمعاینہ
کمالات ظاہر و باطن وی معتقد شدہ دست ارادت بدامن بعیش زدہ واز بارگاہ دہلی ویرا
بعہدہ میر عدل بغازیپور مامور کنانید تمامی عمرش بغازیپور بسر گشت و در سال نہصد و پنج ہجری
رحلت فرمودہ بغازیپور مدفون گردید اولادش بمحلۂ قاضی ٹولہ منحلات غازی پور موجود اند۔

مولوی نجم الدین خان کاکوروی ابن مولوی حمید الدین از خاندان ملکزادگان علویہ قصبہ
کاکوریست عالم یگانہ جامع فضائل چہارگانہ بمنصب قاضی القضاۃ کلکتہ ممتاز بود معہذا بتدریس و
افادہ طلبہ علوم بغایت می کوشید تصانیف وتالیف جلیلہ از و یادگار ماندہ موجی از سرمایہ

علمی اوست کہ وی رحمہ اللہ تاریخی بدیع در وفات شاہ غلام قطب الدین آلہ آبادی از آیۂ کریمہ ومن

یخرج من بیتہ الآیۃ بہ تعمیہ و تخرجہ برآوردہ خالی از لطافت نیست تقریرش بلفظہ بعبارت عربی

تفویض قلم سوانح نگار میشود کما نقلہ المولوی رضا حسن خان الکاکوروی فی رسالہ مطارح الاذکیا وہو

حامدًا و مصلیًا و مسلمًا توفی الادیب المحقق والاریب المدقق وحید دہرہ و فرید عصرہ سند الشعرا و ابلغ

الفصحا رصائغًا صوغ التبر الاحمر انشائہ الفائق المنیع ؛ وناظمًا نظم الدرر والجواہر شعرہ الرائق البدیع

ناشرًا لمن یحضرہ فی النوادی ؛ لآلی اشعارہ باللسان الفارسی والضادی ؛ الشیخ غلام قطب الدین

العباسی الالہ آبادی ؛ سلخ ذیقعدۃ المنسلکۃ فی شہور السنۃ السابعۃ والثمانین الواقعۃ فی المائۃ

الثانیۃ من الالف الثانی من الہجرۃ النبویۃ علی صاحبہا الآف الصلوٰۃ والتحیۃ بعد ما خرج من

وطنہ المالوف مریدًا لادراک حج بیت اللہ وزیارۃ قبر نبیہ و مصطفاہ فی رفقۃ صلحاء وتبعۃ القیاد

وطی مراحل البر الے ان قعد غارب مرکب البحر فلما وصل الی بلاد الحجاز ونزل من ظہر ذلک الجماز

ولم یکن حینئذٍ آن الحج و اوان نسک فحج والعج فی المکۃ المعظمۃ لیعتمر فاقام فیہ شہورًا ثم سار فی الطیبۃ الطیبۃ

زادہا اللہ تعالی بہاء ونورا حتے تشرف بتقبیل عتبۃ النبی علیہ الصلوٰۃ والسلام وزیارۃ قبور بعض

صحابتہ و اہل بیتہ المدفونین فی ذلک المقام فاذا قرب الموسم فرمی معاودا الی ام القری فلحق

فی بعض منازلہا المرض الوبیل وضرب علیہ طبل الرحیل الے ان اماتہ اللہ فی تلک البقعۃ المبارکۃ

ودفن ہناک اللہم ارض عنہ شتی کریک ورضاک و بدد رہ وعلیہ سبحانہ اجرہ حیث وقعت الآیۃ الکریمۃ

ومن یخرج من بیتہ مہاجرًا الی اللہ و رسولہ ثم یدرکہ الموت فقد وقع علیہ اجرہ علی اللہ وکان اللہ غفورا

رحیما التی نزلت فی جندب ابن حمزۃ حملہ بنوہ علی سریرہ متوجہا الی المدینۃ فلما بلغ التنعیم اشرف علی الموت

فصفق بیمینہ علی شمالہ فقال اللہم ہذہ لک وہذہ لرسولک ابایعک علی ما بایع علیہ رسولک فمات حمیدًا

کما ذکر فی البیضاوی وغیرہ من کتب التفاسیر مناسبۃ لشان ذلک العالم الہمام والحبر

القمقام بل یخرج منہا تاریخ عام وفاتہ بصنعۃ غریبۃ مبہجۃ الافہام وطریقہ ان یقال فی معنی قولہ

تعالی ومن یخرج من بیتہ ان لفظ من باعتبار عددہ الذی ہو تسعون ۹۰ ویخرج من عدد لفظ بیتہ

اربع مائۃ وسبعۃ عشر فیبقی ثلثمائۃ وسبعۃ وعشرون مہاجرًا الی اللہ و رسولہ والحال انہ یہاجر مجموع

ذلک الی اللہ و رسولہ من جہۃ اعدادہ التی ہی اربعمائۃ واربعۃ عشر اے تلک الاعداد الباقیۃ

بعد الاخراج فتصیر سبعمایۃ وواحدا واربعین ثم یدرکہ الموت ای یصلہ عدد لفظ الموت وہو اربعمایۃ و ستۃ واربعون فالمجموع الف ومایۃ وسبعۃ وثمانون الذی ہی سنۃ ارتحال ذلک العلام الے دار السلام ولیعلم ان ذلک تقدیر العزیز العلیم حیث ودع رکانہ ہذا البدیع فی زوایا کلامہ القدیم لیستخرجہ المعتصم بحبلہ المتین عبدہ محمد نجم الدین غفر اللہ لہ ولابویہ واحسن الیہما والیہ انتہی نجم الدین خان قاضی القضاۃ بروز سہ شنبہ سیزدہم ربیع الثانی سال یکہزار ودو صد وبست ونہ ہجری مولوی حکیم الدین صدر الصدور ومولوی علیم الدین صدر الصدور ومولوی خلیل الدین سفیر شاہ اودھ سہ اعقاب سمو الالقاب گذاشتہ رحلت فرمود مولوی فتح علی جونپوری چند قطعہ تاریخ فوتش بسلک نظم کشیدہ ازانجملہ اینست **قطعہ** بحر حکمت شمس ملت نجم دین قاضی قضاۃ چونکہ در باغ جہان با حور عین ہمدوش گشت ٭ سر فرو بردم پی تاریخ ودر گوشم رسید علم وفضل ودرس وزہد ودین ہمہ روپوش گشت

میر نجم الدین بھکری ابن میر محمد رفیع رضوان شاگرد وہمشیرہ زادہ مخدوم محمد معین جامع فضائل وکمالات بودہ درحیات استاد مدرسہ علی نحو شایستہ آراستہ جمعی طلبہ را بکمال رسانیدہ تصانیف غریبہ دارد منجملہ آن در تتبع رسالہ منطقیہ موسومہ یکروزی رسالہ بہ از وہ بزرگی مشتمل بر علوم شتی در یکروز تصنیف کردہ ودر فارسی طوطی نامہ را باد ختنی بقید نثر کشیدہ اشعار نیکو می گفت وعزلت تخلص میکرد در سال ہزار وصد وشصت درگذشت

مولوی نجم الدین چریاکوٹی ابن مولوی احمد علی ابن شیخ غلام حسین ابن شیخ سعد اللہ عباسی چریاکوٹی تمام کتب درسیہ را باستعداد کاملی ومہارت تام از پدر بزرگوار آموخت ودر تکمیل تحصیل ویاد داشت مضامین کتب وتوسیع دائرہ بحث مسائل وداقامت حجج ودلائل نظیر نبود در ابتدا شغل تعلیم داشت کنون بدان وادی توجہی ندارد والیشان نظم ونثر فارسے را بطبع والایش رجحانی رو دادہ چنانچہ بنثر یگانہ وبنظم نادر زمانہ است از تصانیف انیقہ وے رسالہ ہفت اقسام حسینی در صرف واعراب اربعہ در نحو متداول ومتعارف آندیار است مثنوی فیض الٰہی ہم پلہ نیرنگ عشق ومثنوی چہار ضرب بحالات مختلفہ وکتابے در عروض وقافیہ وفسانہ سیلاب تاریخ طغیان آب کہ بسال ہشتاد وہشتم صد سے

سیزدہم ہجرت بمقام اعظم گدھ از جوش دریای ٹونس پدید آمده بود و خمسه محمدیه در بیان میلاد رسول اکرم صلی اللہ علیه وآله وسلم نیز از طبع زاد وی ہند مطلع مثنوی فیض الٰہی انیست ؎ خداوندا بجولان معانی ✣ کمیت خامه ام ناده روانی ✣ ہم ورسان مثنوی بتوصیف قصبه چریاکوٹ گفته ؎ چریاکوٹ خوانندش عوامش ✣ ولیکن یوسف آباد ہست نامش ✣ فلک تا طرح این آباد بنهاد ✣ زخاک پاک جنت کرد بنیاد ✣ چراغ آسمان روشن ز دودش ✣ ز جنت میرسد ہردم درودش ✣ وله از مثنوی چهار ضرب ؎ مئی حمد رزیم بکام قلم ✣ بگردش در آورده جام قلم وله چنان تنگ شد عرصهٔ رزمگاه ✣ که از دیده بیرون نمی شد نگاه وله ز چار تجنبه و درگردش است قبله نما ✣ بجاے خویش غریبیم در وطن بی نو وله اگر ز نام من بی نشان چو می پرسی ✣ ہمین بس است که آواره خانمان ہستم ✣ سلمه الله

مولوی نجف علی جھجری سلمہ اللہ المخاطب بہ تاج العلما محمد نجف علی خان ابن محمد عظیم الدین قاضی قصبهٔ جھجر از اکابر فضلای روزگار بہ بارگاه نواب یمین الدوله وزیر الملک محمد علی خان بہادر صولت جنگ فرمانروای محمد آباد ٹونک بسلک ملازمان منسلک و در قابلیت و استعداد علمی مشار الیه اقران ہست ذہن وقاد و طبع شاعرانه و تصانیف کثیره دارد از انجمله کافل الاسعاد و شرح قصیدهٔ بانت سعاد و تکمله صولت فاروقی زائد از پنجاه ہزار شعر به بحر متقارب و سحر الکلام شرح مقامات حریری بزبان عربی بصنعت اہمال و تفسیر غریب و شرح دیوان متنبی و شرح حماسه و حاشیه مطول و تمیز از شرح و ساتیر پاژندی زمان و سفر نگ شرح دیگر دساتیر دری زبان و علاوه ازین پنجاه رسائل بالسنه خمسه که دری و پاژندی و عربی و فارسی و اردو عبارت از ان است مصنفات مکلمه وی ہستند بسال دوازده صد و نود و پنج ہجری از بارگاه آقاے نامدار مامور شده است که قصائد ثلاثه یعنی بانت سعاد و قصیده برده و قصیده امالی بین الطول والاختصار ہر قصیده را سه سه شرح بزبان عربی و فارسی و اردو بنگارد و تا عموم افاده را ضمین و کفیل باشد اللهم یسر ولا تعسر

مولوی نجف علی سندیلی ابن روشن علی بن چودھری نصرت الله شاگرد مولوی حیدر علی سندیلی بود مذہب شیعی و پیشه نوکری داشت کتابی در تاریخ خاندان سانای وهول بور تصنیف

نموده بتاریخ بست و ہشتم ذیحجہ سال دوازده صد و پنجاه و پنج ہجری بمرض فالج وفات یافتہ۔

مولوی نصر اللہ خان ساکن خورجہ از قبیلۂ افاغنہ خویشگی نامش عبد العلیم بود بخدمت مولوی احمد علی چریاکوٹی وغیره علمای عصر اکتساب علوم متداولہ رسمیہ کرده استعداد کامل حاصل نمود ومدام بمزاولت علمی می پرداخت در سرکار انگریزی بعہدۂ ڈپٹی کلکٹری معزز بوده بعد استحصال حق تقاعد ازان سرکار بسرکار نظام حیدرآباد بمنصب صدر تعلقہ داری سرفرازی یافتہ کتاب ارشاد البلید فی اثبات التقلید و شرح رباعیات یوسفی در طب و شرح خلاصہ کیدانی در فقہ وغیره رسائل از توالیف وی اند بسال دوازده صد و نود و نہ ہجری وفات یافتہ

مولوی نصرت علی خان دہلوی قیصر تخلص ابن مولوی ناصر الدین محمد ابو المنصور امام فن مناظره اہل کتاب بن سید محمد علی ہفتدہم شوال سال دوازده صد و شصت و چہار ہجری متولد شده علوم رسمی باستعداد حاصل نمود ماہر زبان فارسی و عربی و ترکی و انگریزی و ہندیست مطبعی بنام نصرت المطابع اجرا فرموده که ازان نصرت الاخبار و ناصر الاسلام و مہر درخشان جرائد ہندیہ و عربیہ و فارسیہ شائع می شوند بالجملہ صاحب ترجمہ بلیاقت ذاتی خود شہرتے تمام در ممالک ہند و ایران و روم و مصر و فرنگستان پیدا کرده و از بارگاه سلطان روم بعطاے تمغای مجیدیہ فی زماننا بین الاقران ممتاز است تصانیفش الشہیره مفید عام در تعلیم زبان اردو و فارسی و عربی و انگریزی نصرت اللغات در لغات اردو و فارسی و عربی و انگریزی مرآت السلاطین در بیان حالات تاریخی سلاطین روی زمین مع تصویر ہر یک و نقشہ عمارات مشہوره جواہر بی بہا رسالہ خوشنویسی مشتمل بر خط نسخ و نستعلیق و تعلیق و کوفی و شکست و شفیعہ و جنی و طغرا و دیگر و غیره سراب عالم اسباب در ذکر بی ثباتی بودن دنیا و ما فیہا قیصریہ تاریخ سلطنت روم جواہر زواہر مشتمل بر قطعات مختلفہ ریختہ قلم خوشنویسان نامور احسن الدلیل فی معلومات التوراة والانجیل بطور فرہنگ ہر دو گلدستہ شاداب در مناظره اہل کتاب کلمة الحق قصہ حضرت منصوریہ تطابق حالات عیسیٰ علیہ السلام رحمت عظیم در ذکر اولیاے کرام گلدستہ رؤسا در حالات تاریخی نوابان و راجگان و غیره حسنات مشتمل بر غزلیات شعرای عربی و فارسی و اردو در مدح سرور انبیا علیہم السلام تاریخ انگلستان صلاح فلاح در ترغیب نکاح ایامی تاریخ

مدینۂ منورہ و مکہ معظمہ اتالیق[17] در تعلیم زبان ترکی اردو فارسی عربی انگریزی انشاء نصرت[18] بزبان فارسی و اردو و عربی تعلیم بلا معلم[19] معلم جیل[20] زبان تحریف[21] الخیل ضیاء[22] النورین تخطیه[23] معیار[24] ذخیره[25] نصرت نصرت[26] العلوم والفنون۔

قاضی نصیر الدین گنبدی دانشمند متبحر و درویش کامل بود و چیزی اندنیا نداشت و بار دنیا التفاتی نمی کرد گویند که طلبه علوم ایشان زنجیر در خانقاه گرفته می ایستادند تا بسبب ضعف قاضی بر زمین نیفتند منقول است وقتیکه قاضی شهاب الدین حاشیه کافیه نوشته بخدمت او فرستاده التماس نمود که ایشان این حاشیه را درس گویند تا قبول دیگر یابد وی بجهة غلبهٔ اشتغال باطن ما برای سد باب بحث و نزاع نظر اجمالی بران انداخت و گفت خوب نوشته اند احتیاج درس گفتن نیست قبرش در جونپور است

مولانا نصیر الدین محمود اودهی ابن یحیی بن عبد اللطیف یزدی در خطه اوده ولادت یافته اول پیش مولانا عبد الکریم شروانی که از دانشمندان وقت بود تا هدایه و بزدوی تحصیل نموده بعد ازان پیش مولانا افتخار الدین محمد گیلانی از هر علمی نصیبی بحصول آورده در بست و پنج سالگی ترک دنیا نموده تجرید اختیار کرده بریاضت و عبادت پرداخت و بعمر چهل سالگی از دیار اوده بدهلی آمد بسعادت ارادت حضرت شیخ نظام الدین اولیا مشرف شده اشهر و اعظم خلفای حضرت موصوف و صاحب ولایت دهلی گشت چنانچه حالات شگرف وی در اخبار الاخیار و تذکرة الاصفیا تفصیلاً مذکور اند تاریخ هیژدهم رمضان سن هفتصد و پنجاه و هفت هجری رحلت فرمود رحمة الله علیه

قاضی نصیر الدین برهانپوری خلف قاضی سراج الدین از مشاهیر فضلای عصر است در سیزده سالگی شاگرد الله خان مخاطب بافضل خان شیرازی را ملازم کرد و شیخ علم الله که اعلم علمای آن وقت و نیز خسرش بود با وبر نیامدی چون قاضی هر قسم حدیث را ترجیح میداد و انکار قیاس می نمود و حدیث علمای امتی کانبیاء بنی اسرائیل را موضوع میگفت شیخ علم الله با وجود نسبت دامادیش فتوی بسوختن و کشتنش داده محضری نوشت غیر از شیخ محمد فضل الله و شیخ عیسی که از اعاظم مشایخ آنجا بودند همه علما بران مهر کردند چون خان خانان محمد قاضی بود و آن دو عالم

مہر نکردند مفر تش نرسیده پس وقتیکه جهانگیر بادشاه بر خانخانان اعتراض فرموده و مدعیان آن ماجرا
بعرض رسانیدند فرمان بطلب قاضی نصیر الدین و شیخ علم الله رسید شیخ نزد ابراهیم عادل شاه
به بیجاپور رفت و قاضی بعر بستان شتافته بطوف حرمین و زیارت امکنه شریفه فائض شده
بعد پنج سال عزم وطن نمود جهاز بدست فرنگیان رفت فرنگیان کمالات قاضی شنیده نزد بادشاه
خود بردند آدابیکه می بایست بجا نیاورد گفتندش چرا خدمت سلطان نکردی گفت آدابیکه شما بجا
می آرید از ما نمی آید از انجا رهائی یافته به بیجاپور رسیده ابراهیم عادل شاه دو سه کروه استقبالش کرده
با خود برد جهانگیر بادشاه این ماجرا شنیده فرمان طلب فرستاد و حکیم خوشحال پسر حکیم همام را تاکید
فرمود که ویرا روانه آرد و کند طوعاً و کرهاً از انجا روانه شده به برهانپور موطن خود رسید و عزم بالجزم کرد که
از خانه بیرون نیاید درخلال این حال شاهجهان از طرف والد خود بصوبگی دکن سرفراز گشته وارد برهانپور
شده قاضی را طلب فرمود قاضی از ان ابا نمود آخر بحیله حواله نزد شاهزاده شاهجهان آمد و آداب
بجا نیاورد شاهزاده آزرده خاطر نسنجیده فرموده قاضی مشتاق تو بودیم گفت بچه جهت فرمود کمالات
ترا شنیده قاضی گفت آن حالت در من نمانده بالجمله صحبت به ملال کشید قاضی را جبراً روانه درگاه
نمودند چون بمستقر الخلافه آگره رسیده در راه که بسواری بادشاه از باغ سوی دولتخانه میرفت ملازمت
نمود اراده تسلیم کرد بادشاه دستش گرفته باغوشش کشید پس از چند روز رخصت برهانپور یافته
بقیه عمر در مرضیات الٰهی بسر برده در سن هزار و سی و یک هجری درگذشت

مولوی سید نصیر الدین برهانپوری الملقب بعبید الله علیه رحمة الله جامع کمالات دینی و دنیوی
ماهر علوم صوری و معنوی فاضل افضل و محدث اجل و فقیه اکمل خلف و تلمیذ سید جلال الدین عرف
الله والی صاحب برهانپوریست و سید جلال الدین از اکابر عرفای عهد و اعاظم زهاد شاگرد رشید
مولانا شاه عبد العزیز دهلوی بود سید نصیر الدین فقه و حدیث و تفسیر از والد ماجد خود اخذ کرده کامل
مکمل گشت تصانیف کثیره دارد از انجمله کتب ذیل مشهور اند - ذریعة الاستشفاع فی سیر
سید المطاع - مستوفی الحقوق فی ذم العقوق - روضة الریحان فی فضائل رمضان - صاعقة الرحمانیه
علی الفرقة الوهابیة الکذابیه - ایضاح الارتداد - ساطع الانوار من کلام سید الابرار - تیسیر فی مهمات
التفسیر - برهان الهدی فی تفسیر الرحمٰن علی العرش استوی - لباب النقلیح - براهین ساطعه

تنبیہ الاغبیاء کشف المعضلات ۔ غالیہ ۔ مقامتین ۔ وغیرہا وفاتش بسال دوازدہ صد و نود و دو ہجری در برہانپور وقوع یافتہ رحمۃ اللہ علیہ

مولانا نظام الدین محمد بدایونی قدس سرہ نام ابیش محمد بن احمد بن علی البخاری و لقب او سلطان المشائخ و نظام الدین اولیا است وی خلیفہ شیخ فریدالدین گنج شکر از محبوبان و مقربان درگاہ الٰہی بود اوصاف حمیدہ او بدفاتر گنجایش ندارد جد او علی بخاری و جد مادریش خواجہ عرب ہر دو از بخارا آمدہ مدتی بلاہور بودند بعدہ در بدایون سکونت اختیار کردند پدر وی خواجہ احمد در صغر سن از سرش رفت مولانا چون بزرگ شد والدہ ماجدہ او را در مکتب سپرد کلام اللہ خواند و دیگر کتب خواندن آغاز کرد در صغر سن کہ عمرش بدوازدہ سال رسیدہ بود کتب لغت می خواند بعد ازان بقصد تعلیم بدہلی آمد و تحصیل علم کرد و پیش شمس الملک کہ صدر ولایت بود تلمذ کردہ علم ادب و حدیث خواند طلبہ علوم وی را نظام الدین بحاث می گفتند ازان بعد بشوق ارادت شیخ فریدالدین گنج شکر با جودھن رفت و وی دران زمان بست سالہ بود شش سیپارہ قرآن مجید پیش شیخ فریدالدین تجوید کرد و شش باب از عوارف نیز سند کرد و تمہید ابو شکور سلمی و بعض کتب دیگر نیز پیش شیخ خواند بعدہ بانعمت خلافت مشرف شدہ بدہلی آمد و قبولیتی کہ وی را دست داد اظہر من الشمس است از تفصل آن کتب سیر اولیا و ملفوظات و مکتوبات مشائخ کرام مملو اند بتاریخ سیزدہم ربیع الآخر سن ہفتصد و بست و پنج ہجری رحلت فرمودہ بدہلی مدفون گشت یزار و یتبرک

شیخ نظام الدین امیٹھوی در ابتدای حال تحصیل علوم مکتسبہ مروجہ بخدمت شیخ معروف چشتی جونپوری نمودہ کہ مرید مولانا الہداد شارح کافیہ وغیرہ بود چونکہ فطرت عالی داشت ہموارہ چشم بر ورق بستہ و دل بحق پیوستہ بود سلوک و جذب در وے بہم پیوستہ از ملازمت ذکر و شغل باطن غافل نبود آخر مرید و خلیفہ شیخ معروف موصوف گشت و از شیخ رخصت ارشاد و تکمیل یافتہ بقصبۂ امیٹھی پا بدامن قناعت کشید جز بمسجد جامع حی جای نرفتی مگر گاہ گاہے بخیرآباد بنابر زیارت مزار مخدوم شیخ سعد و ملاقات شیخ اللہ یا خیرآبادی پا بہ گو یا مو بتقریب آشنای قاضی مبارک گو پاموی قدم رنجہ فرمودی وی از سماع پرہیز کردی و مریدان را نیز ازان منع نمودی و فرمودی کہ در اختلاف چرا باید افتاد اگر تقلید کنند باید کہ تقلید اوائل و

کلان تران کنند مدار وی در عبادات و معاملات بر کتاب احیاء العلوم و عوارف و رساله مکیه و آداب المریدین و امثال آن بود و پیش از نماز جمعه نماز ظهر با جماعت میگذارد و بعد از ان نماز جمعه خواندی و در خطبه اصلا مدح پادشاهان نبودی مرید هم بسبیل ندرت گرفتی و شغل نگفتی و تلقین نکردی ملا عبد القادر بدایونی رحلت وی در سن نهصد و هفتاد و نه و شیخ عبد الحق محدث دهلوی وفاتش در سته احدی و ثمانین و تسعمائة نوشته باآنکه هر دو معاصر اند والله اعلم بالصواب

شیخ نظام الدین تهانیسری بن شیخ عبد الشکور عمری تهانیسری جامع علوم ظاهری و باطنی حاوی کمالات صوری و معنوی واقف رموز شریعت و طریقت و معرفت و حقیقت مرید و خلیفه شیخ جلال الدین تهانیسری بود غرائب علوم همچو کیمیا و غیره می دانست چونکه مصارف او از آمدنی زائد بود بسعایت حاسدان اکبر شاه ویرا دو بار از هند جلای وطن کرده در اخراج اول بحرمین شریفین رفته بعد شرف زیارت بهند واپس آمد چون به برهانپور رسید شیخ عیسی سندهی مع اعیان خود پابرهنه استقبال او کرد و از و مستفید و مستفیض گشت و در اخراج دوم به بلخ رفته والی انجا مرید او شد شرح سوانح امام غزالی و شرح لمعات و تفسیر نظامی و رساله حقیقت و رساله بلخیه و غیره از تصانیف وی یادگار اند بسال هزار و بست و چهار هجری رحلت فرموده مرقدش در بلخ است

ملا نظام الدین سهالوی فرزند سوم ملا قطب الدین شهید سهالوی است تحصیل علوم متعارفه بعد شهادت والد ماجد خود از حافظ امان الله بنارسی و مولوی قطب الدین شمس آبادی نموده فاتحه فراغ پیش مولوی غلام نقشبند لکهنوی خواند بالجمله وی در فرزندان مولانای شهید وحید عصر و فرید دهر جامع علوم ظاهر و باطن بود که بمقابله تدریس او گرمی تدریس همه مدرسین و فضلای دیار فرو نشست مردمان اقطار و امصار بعیده از اطراف و جوانب مشارق و مغارب برو آمده بتعلیمش مستفید و بهره اندوز شدند تا اینکه در تمام هندوستان کسی باشد که از احاطه تلمذ وی و فرزندانش و شاگردانش بیرون افتد در معقولات و منقولات کتب مبسوطه تصنیف فرموده و بخدمت سید شاه عبد الرزاق بانسوی قدس سره شرف بیعت حاصل کرده استفاده کامل بر داشت حضرت سید قدس سره ویرا یکی از افراد ان الذین آمنوا و عملوا الصالحات می شمرد عالمی را از علوم و معارف باطن خود مستفید گردانید و خلقی کثیر بحلقه بیعت او در آمدند و جمّ غفیر از علما و فضلاے نامدار

از دامن تربیت و تعلیم وی برخاستند معهذا وی رحمه الله تعالی بنفس نفیس و دربی نفسی نظیری نداشت وخود را ناچیز محض می انگاشت و شب و روز بعبادت و ریاضت می پرداخت نهم جمادی الاولی سال شصت و یکم بعد صدی یازدهم ازین جهان فانی بعالم جاودانی شتافت اکرمه الله بنعیم الجنات تصانیفه الرائقات حاشیه شرح هدایة الحکمة مصنفه علامه صدرالدین شیرازی شرح مسلم الثبوت صبح صادق شرح منار شرح میارزیه۔ حاشیه شمس بازغه۔ حاشیه شرح عقاید دوانی ملفوظات شاه عبدالرزاق بانسوی قدس سرهٗ

قاضی نظام الدین احمد آبادی گجراتی ابن مولانا نورالدین بن شیخ محمد حافظ قرآن و فاضل محقق و مدقق در فن ریاضی دست رسا داشته بهمه وجوه لائق در انشا و شعر از همه فائق بود و بصحبت سلاطین و امرا رسیده از حصول خلاع فاخره و فیل مباهی شده در سال یکهزار و یکصد و پنجاه و یک هجری بمنصب قضای احمد آباد و از پیشگاه شاه دهلی سرفرازی یافته راجع وطن گردیده در اجراے احکام شریعه بذل جهد نموده در سن هزار و یکصد و شصت و سه هجری تبخانه کفار که اندرون شهر بمحله شاه پور متصل مسجد احداث کرده بودند و هنگام نماز و اذان ناقوس مے نواختند و مسلمانان را اذیت می رسانیدند با وجود غلبه کفار بلا اعانت صوبه دار با جماعت مسلمین بران تبخانه تاخته مسمار ساخت از استماع این خبر احمد شاه بادشاه دهلی خوش گردیده خلعت خاصه و فیل ماده فرستاد و دوازدهم ذیقعده سال یکهزار و یکصد و شصت و پنج هجری از عالم فانی بسرای جاودانی رحلت فرموده در پهلوی پدر طرف شرقی مدفون شد رساله تفضیلت عالم و رساله میزان الساعة و تفصیل الفصول و رساله قهوة و رسائل دیگر از ایشان یادگار مانده

شیخ نظام برهان پوری تلمیذ قاضی نصیرالدین برهانپوری بمرتبهٔ اعلی که عالمگیر بنظم صوبه دکن بعالم شهزادگی متعین بود شیخ را با خود ملازم گرفته شیخ قریب چهل سال بخدمتش ماند بمنصب هزار و پانصدی سرفرازی یافته در فتاوی عالمگیری سعی فراوان نمود از کورنش و دیگر تکالیف معفو بود با آنکه بسنین عمرش از ثمانین تجاوز کرده در قوی تفاوت نداشت

قاضی نظام بدخشی اصلش از بدخشانست شاگرد ملا عصام الدین نیز از ملا سعید مستفید شده اعلم علمای بدخشان و ماوراء النهر بود در تصوف بهرهٔ وافی داشت و بخدمت شیخ حسین خوارزمی

بیعت نمودہ نہم جمادی الثانی سال نہصد وہشتاد و دو ہجری بمقام خان پور مضاف جونپور بملازمت جلال الدین محمد اکبر بادشاہ باریاب شدہ رعایت بی اندازہ یافت دیرا اولا قاضی خان وثانیاً غازی خان خطاب دادند فصیح زبان وخوش بیان بود تصانیف معتبرہ دارد از انجملہ رسالہ در علم کلام وبیان ایمان تحقیقی وتصدیقی است وبر شرح عقائد حاشیہ نوشتہ ودر تصوف رسائل متعددہ تصنیف وتالیف کردہ وی اول کسی است کہ سجدہ تحیت پیش بادشاہ در فتح پور ادا نمود اعوذ باللہ من شرور انفسنا وبسن ہفتاد سالگی سال نہصد ونود و دو ہجری در اودھ وفات یافت۔

مولوی نعمت اللہ فرنگی محلی بن ملا نور اللہ بن ملا محمد ولی بندہ قاضی غلام مصطفےٰ تحصیل علوم رسمیہ بخدمت والد ماجد وعم خود ملا ظہور اللہ نمودہ در ابنای جنس سر بر آوردہ بفنون عقلی ونقلی خصوصاً در حل ریاضیات ید طولی داشت وی از بس نحیف الجثہ ونازک دماغ بود بآہستگی تمام تکلم می فرمود کہ جلیس از نیش سخن او بدقت می فہمید ابتداء بعہد شاہی منصب عدالت فیض آباد داشت بعدہ برای چندی بمقتضای اتحاد حکیم کاظم علی خان موہانی ونیز باستدعای رئیس سمت بردوہ ملک گجرات تشریف بردہ درسن ہزار ودو صد ونود ہجری جہان بے بود را پدرود فرمود

رضوان اللہ علیہ

مولوی نعیم اللہ بہرایچی علوی نسباً حنفی مذہباً مجددی مشرباً بعد تکمیل علوم ظاہری بقصد اکتساب طریق باطن کمر ہمت بستہ بر آستانہ فیض آشیانہ حضرت مرزا مظہر جان جانان قدس سرہ جبین نیاز سودہ در مدت چہار سال اکتساب برکات طریقہ علیہ مظہریہ نمودند وبمرتبۂ کمال رسیدہ اجازت مطلقہ یافتہ بوطن مالوف مراجعت فرمودند ورع وتوکل وقناعت شعار شان بود در بلدہ لکھنؤ بمحلہ بنگالی ٹولہ برخی از ایام اقامت فرمودند ومسجدی بنا کردند وبہدایت طالبان حق می پرداختند از تالیفات اوشان کتاب معمولات مظہریہ مشہور ہست وفات شان در بلدہ بہرایچ بسال دوازدہ صد وبیست ہجری اتفاق افتادہ ہمدرانجا مدفون شدند رحمۃ اللہ علیہ۔

مولوی نعیم اللہ فرنگی محلی ابن ملا حبیب اللہ ابن ملا محب اللہ فرنگی محلی برادر خرد مولوی ولی اللہ تحصیل کتب درسیہ بہ تکمیل رسانیدہ بعہدہ منشی بسر بردہ در علم حساب وفرائض مہارتی کامل داشت شانزدہم شوال شب شنبہ سال دوازدہ صد وہشتاد و دو ہجری داعی اجل را

لبیک اجابت گفتہ بخلد برین شتافت مولوی لطف اللہ مادۂ تاریخ وفاتش چنین یافتہ

مصرعہ بقصر جنت الماوایش دیدم ۱۲۸۹

حاجی نعمت اللہ نوشہری از اولاد ملا مہدی علی کڑوی است شاگرد شیخ الاسلام امان اللہ شہید صاحب ورع و تقوی بود بسال یازدہ صد و ہشتاد و دو ہجری وفات یافت

مولوی نقی علیخان بریلوی ابن مولوی رضا علیخان ساکن بریلی سرہیل کھنڈ غرۂ رجب سال چہل و ششم صدی سیزدہم ہجرت متولد شدہ بخدمت والد ماجد خود تعلیم و تربیت یافتہ از استفادۂ علوم درسیہ فراغ حاصل کردہ ذہن ثاقب و رای صائب داشت خالق تعالی ویرا بعقل معاش و معاد ممتاز اقران آفریدہ بود علاوہ شجاعت جبلی بصفت سخاوت و تواضع و استغنا موصوف بود و عمر گرانمایہ خود باشاعت سنت و ازالۂ بدعت بسر بردہ اعلان مناظرۂ دینی مسمی بنام تاریخی اصلاح ذات بین ۱۲۹۲ بتاریخ بست و ششم شعبان سال دوازدہ صد و نود و سہ ہجری شائع فرمود و در مسئلۂ امتناع مماثلت رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم سعی موفورہ بکار بردہ کہ رسالۂ تنبیہ الجہال بآن خبر میدہد و بسال نود و چہارم صدی سیزدہم بخدمت سید آل رسول مارہروی بیعت نمودہ مثال خلافت و اجازت جمیع سلاسل جدیدہ و قدیمہ و سند حدیث حاصل کرد و بسال نود و پنجم صدی سیزدہم بزیارت حرمین شریفین شرف اندوز شدہ از سید احمد زین دحلان وغیرہ علمای مکۂ معظمہ مکرراً علم حدیث را استناد کردہ سلخ ذیقعدہ سال نود و ہفتم صدی سیزدہم ہجرت داعی اجل را لبیک اجابت گفتہ بروضۂ رضوان پیوست روح اللہ روحہ و نور ضریحہ تصانیفہ الفائقۃ [1] الکلام الاوضح فی تفسیر الم نشرح مجلد بیست ضخیم [2] وسیلۃ النجاۃ در سیر سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم [3] سرور القلوب فی ذکر المحبوب خلاصہ وسیلۃ النجا است [4] جواہر البیان فی اسرار الارکان در بیان صوم و صلوۃ وغیرہ ارکان دین [5] اصول الرشاد تصحیح مبانی الفساد در ابطال بدعت نجدی [6] ہدایۃ البریہ الی الشریعۃ الاحمدیہ در رد فرق متعددہ کہ درین زمان بفساد انگریزی انگشت نما اند [7] اذاقۃ الاثام لمانعی عمل المولد والقیام [8] ازالۃ الاوہام بر رد فرقہ نجدیہ [9] تزکیۃ الایقان فی رد تقویۃ الایمان [10] فضل العلم والعلما [11] الکواکب الزہرا فی فضائل العلم و آداب العلما [12] الروایۃ الرویہ فی الاخلاق النبویہ [13] النقادۃ النقویہ فی الخصائص النبویہ [14] لمعۃ نبراس فی آداب الاکل و

اللباس [15] التمکین فی تحقیق مسائل التزئین [16] احسن الدعا لآداب الدعا [17] خیر المخاطبه فی المحاسبة والمراقبه- [18] ہدایۃ المشارق الی سیر الانفس والآفاق [19] ارشاد الاحباب اسے آداب الاحتساب [20] اجمل الفکر فی مباحث الذکر [21] عین المشاہده لحسن المجاہده [22] تشوق الاواه الی طرق محبة اللہ [23] نہایۃ السعاده فی تحقیق الہمة والاراده [24] اقوی الذریعه الی تحقیق الطریقه [25] ترویح الارواح فی تفسیر سورة الانشراح

قاضی نوراللہ شوستری شیعی مذہب بصفت عدالت و نیک نفسی وحیا وتقوی وحلم وعفاف موصوف وبعلم وجودت فہم وحدت طبع وصفای قریحہ معروف بود صاحب تصانیف لائقہ ازانجملہ کتاب مجالس المومنین است توقیعی بر تفسیر مہمل شیخ فیضی نوشتہ کہ از حیز تعریف وتوصیف بیرون است طبع نظمی داشت بوسیلہ حکیم ابوالفتح بملازمت اکبر بادشاہ پیوست شیخ معین قاضی لاہور کہ بوجہ ضعف پیرانہ سالی معزول شدہ بجایش قاضی نوراللہ بعہدهٔ قضای لاہور از حضور اکبری منصوب گردید وانصرام آن عہده بدیانت وامانت کرده در سن ہزار ونوزده ہجری وفات یافت

اخوند نور الہدی کشمیری ابن اخوند عبداللہ مقیم السنۃ ملقب بہ علامۃ الوری در یازده صد وبست ونہ ہجری ولادت یافتہ از والد خود وملا سعد الدین صادق وشیخ رحمۃ اللہ تحصیل علوم کرده بمرتبہ افادت رسید ومدام بنشر علوم وافادهٔ طلاب بسر می برد ملا مقصود متو ومیر نظام الدین وبابا اسد اللہ وملا محمد ولی وشیخ الاسلام مولوی قوام الدین محمد وغیره علمای کشمیر از تلامذه وبنوی رحمہ اللہ ملا عبداللہ وملا محمد انور را کہ ہر دو صاحب علم وفضیلت بودند عقب خود گذاشتہ بماه جمادی الثانی سال یازده صد ونود ونہ ہجری رحلت کرد

مولوی نور احمد بدایونی ابن مولوی محمد شفیع ابن مولوی عبدالمجید بدایونی از اکابر علماء وصلحای بدایون است بسال سی ودوم صدی سیزدہم ہجرت متولد شده تحصیل وتکمیل علوم عقلیہ ونقلیہ بخدمت مولوی فیض احمد بدایونی نموده مرید شاه عبدالمجید بدایونی بود غیر از تدریس وتعلیم طلبہ کاری دیگر نداشت شمار تلامذه وی بالوف رسیده باشد وی صاحب برکت بود کسیکہ سبقی از و برگرفتہ از علم محروم نماند امروز در بدایون واطرافش کسی کم یافتہ مے شود کہ از سلسلہ تلمذ وی بیرون رود بماه جمادی الاول سال دوم صدی چہاردہم ہجرت بخلد برین شتافت

ادخلہ اللہ بحبوحۃ الجنان۔

میر نور الہدی اورنگ آبادی ابن سید قمر الدین اورنگ آبادی تاریخ ہفتدہم ربیع الاول سال یکہزار و یکصد و پنجاہ و سہ ہجری در اورنگ آباد متولد شدہ شاگرد و مرید پدر خود بعمر شانزدہ سالگی از تحصیل علوم درسیہ فراغ حاصل کردہ قرآن مجید حفظ نمود و ہمراہ پدر بزرگوار بزیارت حرمین شریفین کامیاب شدہ بوطن مالوف واپس آمد عمر گرانمایہ بافادہ و تدریس گذرانیدہ و بر کتاب مظہر النور مصنفہ والد خود شرحی نوشتہ سال وفاتش معلوم نیست احسن اللہ الیہ والی والدیہ

مولانا نور الحق دہلوی ابن مولانا الشیخ عبد الحق محدث دہلوی شاگرد والد خود و مرید خواجہ محمد معصوم مجددی است در عہد شاہجہان بادشاہ رونق بخش منصب قضای اکبر آباد بود وے را تصانیف بسیار اند از انجملہ تیسیر القاری فی شرح صحیح البخاری و شرح صحیح مسلم مشہور اند بعمر نود سالگی در سن ہزار و ہفتاد و سہ ہجری رحلت فرمودہ انا للہ و انا الیہ راجعون

ملا نور الحق فرنگی محلی خلف اکبر ملا احمد انوار الحق بن ملا احمد عبد الحق عالم ظاہر و باطن خلیفۂ خاص والد ماجد خود بود بتدریس علوم و یاد الٰہی مشغول می ماند و بپاسداری خاطر بندگان خدا و انکسار نفس شہرتی داشت بست و سوم ربیع الاول شب یکشنبہ سال دوازدہ صد و سی و ہشت ہجری رحلت فرمودہ شعرای وقت تاریخ فوتش بسلک نظم کشیدند از انجملہ بسمل گفتہ **قطعہ** پے تاریخ رحیلش چو بسمل ٭ دُر معنی بہ کلک فکر می سفت ٭ سروش غیب ناگہ بادل زار ٭ بسوی حق برفتہ نور حق گفت ٭ دیگری اینچنین گفتہ **قطعہ** آن نور کہ بود نور انوار ٭ در نور چو آن ظہور پیوست ٭ دل کرد خبر ز نور پاکش ٭ در جلوۂ نور نور پیوست ٭ شاعرے دیگر گفت **قطعہ** علامۂ عصر مولوی نور الحق ٭ جا زا با جل سپرد ہیہات ایوای ٭ تاریخ وفات او نمودم مرقوم ٭ نور الانوار مرد ہیہات ایوای ٭

نور الدین محمد ترخان سفیدونی نوری تخلص جامع اقسام ہندسہ در یاضی و نجوم و حکمت و کلام از جملہ مصاحبان ہمراز نصیر الدین محمد ہمایون شاہ بود بذل وجود و نثار و ایثار و خوش صحبتی داشت بنابران بخطاب ترخان مفاخرت یافت در اشعار دیوانی ترتیب دادہ چونکہ جاگیردار پرگنہ سفیدون از توابع سرہند بود لہذا دی را سفیدونی می گفتند در اوائل عہد

جلال الدین محمد اکبر شاہ سال نہصد و ہفتاد و شش ہجری جوی آبی از دریای جمن کندہ زائد از پنجاہ
کروہ بجانب کرنال بردہ کہ مردم ازان آب زراعت کردند و باعث رفاہ عامہ رعایا گردید چون
آن نہر بقرب ہمان ایام کہ شاہزادہ سلیم بخانۂ شیخ سلیم چشتی تولد یافتہ باتمام رسیدہ و اکبر شاہ شاہزادہ
سلیم را شیخو بابا میگفت آن نہر را باسم شیخونی موسوم کردند کہ ازان سال باتمامش نہر برمی آید و نی بکسر
نون و یای مثناۃ تحتانی معروف بزبان ہندی جوی را گویند زمانیکہ اکبر شاہ بر سر حکیم مرزا در سن
نہصد و ہشتاد و نہ ہجری لشکر کشید خان مذکور تخلف نمودہ از پنجاب بازگشتہ بجاگیر خود رفت
این معنی موجب بدگمانی بر و شد بعد از مراجعت بفتح پور رسیدہ وی را بپای حساب و کتاب کشیدہ
چند سال آزارش کردند آخر شکستگی تمام از روزگار نادرست بحال او راہ یافتہ چون اکبر شاہ بسال
نہصد و نود و چہار ہجری جانب اٹک تشریف فرما شد وی را بتولیت مقبرہ ہمایون نامزد فرمود
ہمانجا بہمان سال وفات یافت

مولانا شیخ نور الدین احمد آبادی گجراتی ابن حاج الحرمین الشریفین شیخ محمد قدس سرہما

ولادت ایشان دہم جمادی الاولی سال یکہزار و شصت و سہ ہجری وقوع یافتہ از بدو فطرت
واصل جبلت داعیۂ خدا طلبی و طلب علمی در سر داشتہ چنانچہ کتاب گلستان سعدی علیہ الرحمۃ
در صغر سن بامعانی پیش والدہ ماجدہ خود در ہفت روز خواندہ بود و تحصیل اکثر علوم ظاہری از
اخوند مولانا احمد بن اخوند مولانا سلیمان نمودہ و علم باطنی و قرأت و حدیث در خدمت سید محمد
ابو المجد محبوب عالم باتمام رسانیدہ خلافت و ارادت سلسلۂ سہروردیہ و جمیع سلاسل از آنجناب
داشتند و در علم عربیت یگانۂ آفاق بودند شہرۂ علم مولانا در تمام اطراف و اکناف عالم رسیدہ
مردمان دور و نزدیک از اطراف رسیدہ در مدرسۂ موسومۂ ہدایت بخش سکونت ورزیدہ تحصیل
علم از مولانا مے نمودند و فراخور خود موظف مے بودند ہزارہا مردم از صحبت کثیر البرکت
ایشان بمرتبۂ کمال رسیدند بالجملہ ذات شریفش نمونۂ بزرگان پیشین بود علاوہ اوراد و وظائف
مقررہ روزانہ یک ختم قرآن مجید میکردند و ہر شب دو بار صلوٰۃ اللیل میگزاردند و ہر بار کہ پہلو
میگردانیدند ہزار بار درود شریف مے خواندند و از عمر یازدہ سالگی تا آخر اربعین و اعتکاف
فوت نہ شدہ در ہزار و چہل و سہ ہجری بزیارت حرمین شریفین زادہما اللہ شرفاً

وتعلیماً مشرف شده بوطن خود مراجعت نمودند چون عمر گرامی بنود و یک سال کامل رسیده
بنصف النهار یوم سه شنبه نهم شعبان سال هزار و یکصد و پنجاه و پنج هجری بوصال ذوالجلال
پیوستند در خانقاه خود متصل مدرسهٔ هدایت بخش زیر زمین آسودند اعظم الاقطاب تاریخ وفاتش
یافته اند نور الله مرقده تصانیف و تالیف در هر علم دارند که شمارش یکصد و هفتاد و چند کتب
رسیده از انجمله تفسیر مختصر کلام الله و التفسیر النورانی للسبع المثانی دوازده هزار بیت و تفسیر
سورهٔ بقر مسمی به تفسیر ربانی سی هزار بیت و حاشیه بر اوایل تفسیر بیضاوی و نور القاری شرح صحیح
بخاری و حاشیه قومیه بر حاشیه قدیمه و حاشیه شرح مواقف و حل المعاقد لحاشیه شرح المقاصد و
حاشیه شرح مطالع و حاشیهٔ تلویح و حاشیه عضدی و معوّل حاشیهٔ مطول و حاشیهٔ شرح وقایه
و حاشیه شرح ملای جامی بر کافیه و حاشیهٔ منهل و حاشیهٔ شمسیه در منطق و حاشیه تهذیب المنطق
و طریق الامم شرح فصوص الحکم لابن العربی مدرسه هدایت بخش محمد اکرم الدین مخاطب
شیخ الاسلام خان صدر صوبهٔ احمد آباد که مرید و شاگرد مولانا بود بصرف یک لکه و چند هزار روپیه
برای مولانا موصوف در سن یکهزار و یکصد و ده هجری بنا نهاده و در سال یکهزار و یکصد و نه هجری بالتمام رسید

شیخ نور الدین رفیقی کشمیری ابن عبدالله بن مصطفی رفیقی کشمیری بسال دوازده صد و بست
و پنج هجری متولد شده و از عم زاد خود شیخ طیب بن احمد بن مصطفی علوم معارف اخذ کرده و
اکتساب دیگر علوم متعارفه بخدمت مولوی محمد حسن بن نظام الدین نمود و باکثر بلاد سیر و
سیاحت کرده بصحبت مشائخ وقت رسیده مستفید گشت و تمام عمر مجرد ماند و طبع موزون
داشت اشعار لطیفه و ابیات منیفه ازو یادگار اند نهم رجب سال دوازده صد و هفتاد
و هشت هجری رحلت کرد

ملا نور محمد کشمیری المشهور بنور بابا تیلو شاگرد ملا عبدالستار کشمیری بود و در دهلی از مولوی
حسام الدین محمد و قاضی مستعد خان و قاضی مبارک تحصیل علوم کرده بکشمیر آمده بافاده و افاضه
طلبه علوم بسر می برد و بر مطول و خیالی تعلیقات نوشته چهارم ربیع الاول سال یازده صد و
نود و پنج هجری رحلت فرموده در مقبرهٔ داتا گنج بخش واقع کشمیر مدفون گشت

حرف الواو

مولوی وارث علی سندیلی ابن شاہ امین اللہ بن شاہ وصف اللہ بن مولوی فضل اللہ بن شاہ غلام علاء الدین مخدوم زادہ سندیلہ بسال دوازدہ صد و چہار ہجری متولد شدہ ابتدائے از مولوی احمد بخش سندیلی تعلیم نمودہ زان بعد بخدمت مولوی نور الحق لکھنوی و مولوی سراج الحق لکھنوی و مولوی جعفر علی ساکن کسمنڈی و مولوی مظہر علی سوداگر لکھنوی و حکیم فرزند حسین فرخ آبادی تلمذ کردہ بہرہ وافی برداشت و بتدریس طلبہ و مطب مرضی کوشش بلیغ داشت مرید و خلیفہ جد خود و سجادہ نشین درگاہ مخدوم صاحب بود دہم رمضان سال دوازدہ صد و چہل و ہفت ہجری رحلت فرمودہ اندرون احاطہ درگاہ مخدوم صاحب واقع قصبہ سندیلہ بجائش سپردند

شیخ وجیہ الدین علوی گجراتی بماہ محرم نہصد و یازدہ ہجری در جاپانیر مضاف گجرات متولد شدہ اکتساب علوم ظاہری بخدمت ملا عماد طارمی کردہ بحلقہ ارادت شیخ قاضی در آمدہ جامع کمالات ظاہر و باطن گردید حق سبحانہ و تعالی ویرا مظہر اسم شافی گردانیدہ بود ہر روز جمعے کثیر و جمی غفیر مرضی باستانۂ او آمدہ التماس دعا می نمودند و اثر آن زود می یافتند بالجملہ خلائق را پیوستہ از انفاس متبرکۂ او فیض میرسید و منزل او مقصد اقصی اکابر و اخیار روزگار بود با این ہمہ مداومت تدریس و شغل زمام تصنیف از دست نمی داد و در وضع و لباس امتیاز از احاد الناس نداشتہ بجامہ درشت اکتفا میکرد و ہرچہ از فتوحات بدو میرسید بذل و ایثار می نمود چون بعہد سلطان محمود گجراتی شیخ محمد غوث گوالیاری مصنف جواہر خمسہ بگجرات وارد شدہ شیخ علی متقی کہ از مشائخ کبار و علمای بزرگوار آن دیار بود فتوی بقتل شیخ محمد غوث نوشت سلطان محمود گجراتی نفاذ آن موقوف بر امضای شیخ وجیہ الدین فرمودہ شیخ وجیہ الدین گفت تا کہ او را نمی بینم در باب این فتوی حرفی نزنم ہرگاہ شیخ وجیہ الدین با شیخ محمد غوث دوچار شدہ دفعۃً شیفتہ جمال کمالش گردید و استفتا را پارہ پارہ کرد شیخ محمد غوث از ان مہلکہ نجات یافتہ مرجع انام و معتقد علیہ حکام آن دیار گشت شیخ وجیہ الدین تاریخ بست و نہم صفر روز یکشنبہ سن نہصد و نود و ہشت ہجری رحلت فرمودہ باحمد آباد گجرات مدفون گردید در آیہ کریمہ ولہم جنات الفردوس نزلا تاریخ فوتش یافتہ **تصانیفہ العالیہ** حاشیہ تفسیر بیضاوی. شرح النخبہ در اصول

حدیث۔ شرح عضدی۔ حاشیہ تلویح۔ حاشیہ بزودی۔ حاشیہ ہدایت الفقہ۔ حاشیہ شرح وقایہ حاشیہ مطول۔ حاشیہ مختصر۔ حاشیہ تجرید۔ حاشیہ اصفہانی۔ حاشیہ شرح عقاید تفتازانی۔ حاشیہ بر حاشیہ قدیمہ محقق دوانی۔ حاشیہ شرح مواقف۔ حاشیہ شرح چغمینی۔ شرح تحفہ شاہیہ۔ شرح رسالہ ملا علی قوشجی۔ حاشیہ فواید ضیائیہ۔ شرح ارشاد قاضی شہاب الدین دولت آبادی۔ شرح ابیات منہل۔ شرح جام جہان نما در تصوف۔ شرح کلید مخازن۔ رسالہ حقیقۃ محمدیہ صلعم جاپانیر بفتحہ جیم معجمہ عربی وبای فارسی مفتوحہ بین الفین وکسر نون ویای تحتانی مجہول ودر آخر رای مہملہ شہریست از بلاد گجرات دکن۔

مولانا وجیہ الدین پائلی دانشمند متبحر و استاد وقت در زہد و ورع ممتاز بود در آخر مرید شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ شد وکمال اعتقاد باو داشت قبرش بر سر حوض شمسی در دہلی است بحظیرہ قاضی کمال الدین حیدر خان وقتلغ خان کہ نسبت تلمذ بمولانا داشتند رحمۃ اللہ علیہ

مولوی وزیر علی سندیلی ابن مولوی انور علی ابن مولوی اکبر علی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی بمقام کلکتہ تحصیل علوم خصوصاً ادب عربی راکماحقہ بتکمیل رسانیدہ دستگاہی پیدا کرد و چند دیوان اشعار عربی دارد بمدرسہ کلکتہ دو صد و پنجاہ روپیہ مشاہرہ مے یافت و مدرس بود بزمانیکہ نصیر الدین حیدر بر فرمان روای لکھنو بود بکلکتہ رحلت نمود

سید شاہ ولی ٹھٹوی ابن سید ابو القاسم متصف بصفات بزرگی در فضیلت وحالت نیک شاگرد مخدوم رحمت اللہ ٹھٹوی بود و را املاد انشاد شعر طبع صافی وکافی داشت از نتایج طبع وقادش نسخہ جامع تحفۃ المجالس متضمن چند علوم یادگار ست در ہزار و یک صد و پنجاہ ہجری بموضع جگت پور درگذشت

مولانا شاہ ولی اللہ دہلوی نام نامیش ولقب گرامیش ولی اللہ بن عبد الرحیم العمری الحنفی النقشبندی المحدث الدہلوی بروز چہار شنبہ وقت طلوع آفتاب تاریخ چہارم شوال سال یازدہ صد و چہاردہ ہجری متولد شدہ اسم تاریخی دی عظیم الدین قرار دادہ اند لاکن اعدادش یازدہ صد و یازدہ می شوند در پنج سالگی بمکتب نشین شدہ بہفت سالگی قرآن شریف ختم نمود وبہمین سال والد ماجدش ویرا بنماز ایستادہ کرد و بصوم رمضان امر فرمود بالجملہ کتب فارسیہ

مختصرات عربیہ خواند وبعمر دہ سالگی شرح جامی آغاز کردہ ودر چہاردہ سالگی متزوج شدہ وبہ پانزدہ سالگی شرف بیعت بسلسلہ نقشبندیہ وخرقہ صوفیہ صافیہ وفراغ علمی از خدمت والد ماجد یافتہ مجاز درس گردید والد ماجدش بدین تقریب سامان ضیافت ہر خاص وعام اہل اسلام نمودہ طعام بسیر چشمی تمام خورانید وبہفدہ سالگی وی والد بزرگوارش ازین جہان رحلت فرمود بعد وفاتش سالی چند بدرس وارشاد بسر برد کہ فضائل ظاہر وباطن ویرا دست داد وطریق فقہای محدثین اختیار فرمودہ در سن یازدہ صد وچہل وسہ ہجری بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ زمانی دران دیار فیض آثار رخت اقامت انداختہ از تلمذ شیخ ابو طاہر مدنی وغیرہ علما ومشائخ حرمین شریفین حظی وافر برداشتہ ودر سال یازدہ صد وچہل وپنج ہجری بعد اداء مناسک حج از خیر البلدان بہندوستان مراجعت فرمود وبہدایت وارشاد خلائق شبا روزی خود صرف می نمود کہ در سال یازدہ صد وہفتاد وشش ہجری چار فرزند ارجمند کہ ہر یکی اولد سر لابیہ بودند عقب خود گذاشتہ رحلت فرمود رحمۃ اللہ علیہ وعلی اسلافہ

اولادہ العظام مولانا شاہ عبد العزیز مولانا رفیع الدین مولانا عبد القادر مولانا عبد الغنی قدس اللہ اسرارہم **تصانیفہ الشریفہ** فتح الرحمن ترجمہ فارسی قرآن۔ الفوز الکبیر فی اصول التفسیر المسوی شرح الموطا عربی۔ المصفی شرح الموطا فارسی۔ القول الجمیل۔ فیوض الحرمین۔ انسان العین فی مشائخ الحرمین۔ عقد الجید فی احکام الاجتہاد والتقلید۔ ہمعات۔ الطاف القدس۔ مقالہ مرضیہ فی النصیحۃ والوصیۃ۔ الانصاف فی بیان سبب الاختلاف۔ لمعات۔ سطعات۔ المقدمۃ السنیہ فی انتصار الفرقۃ السنیہ۔ انفاس العارفین۔ شفاء القلوب۔ قرۃ العینین فی تفضیل الشیخین۔ البدور البازغہ۔ زہراوین۔ الخیر الکثیر۔ الانتباہ۔ الدر الثمین۔ حجۃ اللہ البالغہ ازالۃ الخفاعن خلافۃ الخلفا۔ تفہیمات۔ الجزء اللطیف فی ترجمۃ العبد الضعیف۔ وصیت نامہ۔ رسالہ دانشمندی۔ الفتح الخبیر فیما لابد من حفظہ فی علم التفسیر۔ سرور المحزون۔ مکتوبات المعارف الاعتقاد الصحیح وغیرہا۔ وی رحمۃ اللہ علیہ در رسالہ دانشمندی استناد علم خود باین عبارت تحریر فرمود اما بعد فقیر ولی اللہ ابن عبد الرحیم فن دانشمندی از والد خود کسب نمودہ وایشان از میر محمد زاہد بن قاضی اسلم ہروی وایشان از ملا محمد فاضل وایشان از میرزا جان وایشان از

ملا محمود مشہور یوسف کوسج شیرازی و آیشان از ملا جلال الدین دوانی و آیشان از والد خود ملا اسعد بن عبد الرحیم و از ملا مظہر الدین گازرونی و ایشان ہر دو از ملا سعد الدین تفتازانی و از سید شریف جرجانی و ایشان از قطب الدین رازی و آیشان و ملا سعد الدین تفتازانی ہر دو از قاضی عضد و آیشان از ملا زین الدین و آیشان از قاضی بیضاوی و آیشان را سند بیعت تا ابو الحسن اشعری در کتب تواریخ مشہور و معروف انتہی بلفظہ

مولوی ولی اللہ برہانپوری ابن مولوی غلام محمد ابتدا اکتساب علوم متعارفہ از والد ماجد خود کردہ و استناد کتب احادیث بمکہ معظمہ از شیخ ابو الحسن آفندی محدث نمود باز بوطن خود برہانپور معاودت نمودہ تا حیات والد ہمدرانجا بتدریس و افادہ طلاب مشغول بودہ بعد وفات پدر بہ بندر سورت قدم رنجہ فرمودہ متوطن گشت و بافادہ طالبین عمر گرانمایہ صرف کردہ در سن دوازدہ صد و ہفت ہجری رحلت فرمودہ بمحلہ سید پور منحلات بلدہ سورت صورت تدفین یافت

مولوی ولی اللہ فرخ آبادی ابن سید احمد علی عالم باعمل و فاضل اجل تفسیر نظم الجواہر در سال دوازدہ صد و سی و شش ہجری تصنیف فرمودہ فی الحقیقۃ نظم جواہر است و از نامش تاریخ تصنیف مفہوم می شود بسال چہل و نہم صدی سیزدہم رحلت فرمود برد اللہ مضجعہ

مولوی ولی اللہ لکھنوی ابن ملا حبیب اللہ ابن ملا محب اللہ فرنگی محلی مختصرات نجدمت والد ماجد خودش و از متوسطات تا مسلم الثبوت از عم بزرگوار ملا محمد مبین تحصیل نمودہ بعد فراغ از تحصیل بتکمیل و تحقیق سعی بلیغ بکار بردہ و عمر گرانمایہ بتدریس طلبہ علوم بسر بردہ کہ عالمے از و فیضیاب شدہ وی جامع علوم عقلی و نقلی و حاوی فنون فرعی و اصلی بود تصانیف کثیرہ لائقہ از و یادگار ماندہ ہم صفر سال دوازدہ صد و ہفتاد ہجری از دار فانی بعالم جاودانی بعمر ہشتاد و ہشت سالگی رحلت فرمود حکیم ظہیر الدین تخلص جواد فتحپوری تاریخ وفاتش چنین گفتہ

کز وفاتش شد نبی سر و باغ ورع و شرع و فضل و علم و عمل ؁ **تصانیفہ** نفائس الملکوت شرح مسلم الثبوت - تفسیر معدن الجواہر - حاشیہ ہدایۃ الفقہ بر عبادات و معاملات - حاشیہ بر حاشیہ کمالیہ شرح عقاید جلالیہ - حواشی زواہد ثلثہ - حاشیہ صدرا - شرح غایۃ العلوم و معارج العلوم

تذکرۃ المیزان۔ تکملہ شرح سلم ملا احمد عبد الحق۔ تکملہ شرح سلم ملا حسن۔ رسالہ تشکیک۔ کشف الاسرار فی خصائص سید الابرار۔ سراۃ المومنین وتنبیہ الغافلین فی مناقب آل سید المرسلین۔ آداب السلاطین۔ رسالہ عمدۃ الوسائل۔ رسالہ اغصان اربعہ

حافظ ولی اللہ لاہوری دانشمند متبحر فقیہ و مناظر و واعظ معتبر در رد عقاید نصاری ید طولی داشت علوم متداولہ از مولوی غلام رسول قلعہ والا و مولوی نور احمد ساکن کہای کوٹلی و مولوی احمد الدین بگوی حاصل کردہ مرجع مستفتیان لاہور بود در جامع مسجد لاہور ہر آدینہ وعظ میگفت مباحثۂ دینیہ وصیانۃ الانسان عن وسوسۃ الشیطان و ابحاث ضروری از تصانیف وی یادگار اند بر روز جمعہ وقت ظہر بست و چہارم جمادی الاولی سال دوازدہ صد و نود و شش ہجری بمرض اسہال رحلت فرمود

حرف الہاء

ہمایون شاہ نامش نصیر الدین محمد بن بابر بادشاہ موسس بنیان سلطنۃ تیموریہ در ہندوستان بادشاہی بود بہ ملکی ملکات پیراستہ و بجمیع فضائل و کمالات صوری و معنوی آراستہ و در علوم ہیأت و نجوم و سائر علوم عربیہ بی نظیر و مربی اہل فضل و کمال و مرجع اہل تقوی و صلاح یکدم بی وضو نبودی و نام خدا و رسول صلعم بی طہارت بر زبان نراندی و فحش و دشنام بر زبانش نگذشتی و بحالت نہایت خشم معتوب را بگفتن ای سفیہ کفایت کردی در خانہ و مسجد ہرگز بہ نہادن پای چپ سبقت نکردی حیا و مروت تمام داشت الغرض تاریخ ہفتم ربیع الاول سال نہصد و شصت و سہ ہجری شاہ دین پناہ بالای بام کتب خانہ برآمد و در عین فرود آمدن موذن بانگ نماز برزد بجہت تعظیم اذان بادشاہ بہ نشست و بوقت برخاستن عصا خطا کردہ پایش بلغزید و از چند زینہ باغلطیدہ بزمین افتاد و بیازدہم ماہ مذکور این عالم بیوفا را پدرود فرمود مولانا قاسم کاہی تاریخ رحلتش چنین گفتہ **قطعہ** ہمایون بادشاہی ملک معنی ٭ ندارد کس چو او شاہنشہی یاد ٭ ز بام قصر خود افتاد ناگہ ٭ وزان عمر عزیزش رفت بر باد ٭ پی تاریخ او کاہی رقم زد ٭ ہمایون بادشاہ از بام افتاد ٭ سنین عمرش پنجاہ و یک سال و مدت سلطنت بست و پنج سال و کسری بود انار اللہ مرقدہ ٭

حاجی ہاشم سندھی ولد عبد الغفور شاگرد مخدوم ضیاء الدین اقدم واشہر علما برآمدہ بر اکثر علما

باقبال ونسق فائق گردیده هرچند بعلمای عصر مثل مخدوم محمد معین وغیره درمخالفت میرزا ماد ر
تقویت دین سنت وجماعت واحیای سنن نادره زمان بود کارهای قوی که موجب پشتی دین
مبین باشد در زمانش بسعی جسته الله بانجاح میرسید بر مشرکین ومعاندین عملش خوب جریانی داشت
بزمانش صدها مردم از گروه ذمیان بشرف ایمان رسیدند وبا سلاطین وقت مثل نادرشاه
واحمد شاه راه رسل ورسائل مفتوح داشته احکام تقویت دین باستدعائش حسب دلخواه
میرسیدند وحسن نظامی یافتند بالجمله ذاتش از مغتنمات بود ودر هر علوم تصانیف کثیره دارد
بسال هزار وصد وهفتاد وچهار ہجری جهان فانی را بدرود فرمود

مولوی هادیعلی لکھنوی ابن شیخ حسین علی ولد شیخ مجیب الدین خلف شیخ غلام قادر
از شیوخ لکھنؤ که به بجنوریان شهرت دارند وی بغایت ذہین وذکی فارغ التحصیل بوده
بکار تصحیح کتب در مطابع لکھنؤ امتیازی وافر داشت نسخه گہر منظوم که اسم تاریخی هست در بیان
خواص ابواب صرفیه ودیگر رسائل از تالیف اوست در سال شصت وچهارم صدی سیزدهم
ہجری جامع الاوراق بخدمتش رسیده رساله فوائد جلالیه منظومه خود پیش کرد مستحسن او فتاد۔

حرف الیاء التحتانیه

سید یاسین گجراتی از بنی اعمام سید شاه میر اکثر کتب متداوله در گجرات بخدمت میان
وجیه الدین خوانده مرید شان گشت وبزیارت حج اسلام مشرف گردید وعلم حدیث در انجا
حاصل کرد واجازت یافت وبازگشته بهندوستان آمد وچندگاه در لاهور ماند پس بسر هند
در لباس مشیخت گذرانیده خادمان کبود پوش خود را تربیت میکرد باز بجانب بنگاله رفته

مولانا یعقوب شافعی سنجری جامع معقول ومنقول صاحب تصانیف بود از ولایت
سنجر همراه الف خان سنجر در نهرواله گجرات تشریف آورده متوطن شد تفصیل این اجمال آنکه
چون سلطان سنجر الف خان سنجر را باهفتاد هزار سوار وپیاده برای تسخیر پٹن نهرواله در زمان
حکومت راجه بیر دهول باگهیله فرستاد وتا مدت پنج سال ویازده ماه مقابله ومحاصره با او ماند
الف خان درین مدت مقابل قلعه ارک مسجد سنگین ساخت هنوز کار با تمام نرسیده بود
که خبر وفات سلطان سنجر رسید الف خان از راجه مبلغها گرفته بولایت خویش مراجعت نمود

مولانا یعقوب کہ ہمراہ الف خان تشریف آوردہ بودند ہمیشہ درین مسجد درس مے فرمودند الف خان وقت رخصت دہ ہزار تنگہ بخدمت مولانا گذرانید واین مسجد منیف درسال

ششصد و پنجاہ و پنج ہجری بماہ ذیقعدہ اتمام یافت

مولانا یعقوب پٹنی بن خواجگی علوی مرید و خلیفہ قاضی زین الدین دولت آبادی چشتی بود کسب علوم ظاہر و باطن نمودہ و از برکت شیخ رجب فیض حاصل کردہ بتاریخ سیزدہم

جمادی الثانی سال ہشتصد ہجری رحلت فرمود۔

قاضی یعقوب مانک پوری خویش قاضی فضیلت علم فقہ و اصول فقہ را خوب میدانست خوش طبع و شگفتہ بود و اشعار عربی در بحور ہندی میگفت کہ خالی از مضحکہ نبود در عہد محمد اکبر بادشاہ قاضی القضاۃ ہند بود و بعدہ علی سبیل التنزیل بمنصب قضای بنگالہ مامور شدہ در مخالفت با معصوم کابلی شریک بودہ بدین وجہ اورا از بنگالہ طلبیدہ حکم حبس قلعہ گوالیار صادر شد

در اثنای راہ گوالیار فوت گردید۔

شیخ یعقوب صرفی تخلص کشمیری خلف شیخ حسن گنای عاصمی از اکابر کشمیر بود در سن نہصد و ہفتاد و ہشت ہجری ولادت یافتہ در حداثت سن آثار فطانت و تیز فہمی و بزرگی از پیشانی او ظاہر بود در ہفت سالگی فضیلت حفظ قرآن مجید دریافتہ علوم متعارفہ بخدمت مولانا محمد شاہ آنی تلمیذ مولانا عبدالرحمن جامی و نیز بخدمت ملا نصیر اکتساب نمودہ و بزیارت حرمین شریفین شرف اندوز شدہ از شیخ حسین خوارزمی تعلیم باطن وسند حدیث از شیخ ابن حجر مکی گرفتہ و در لباس مشیخت سفرہا کردہ و اکثری از عظمای مشائخ عرب و عجم را ملازمت نمودہ فوائد کثیر اندوختہ رخصت ارشاد و ہدایت یافت مریدان وی بسیار بودند شب پنجشنبہ دوازدہم ذیقعدہ سال یکہزار و سہ ہجری رحلت فرمود **تصانیفہ** تفسیر قرآن مجید ناتمام۔ مسلک الاخیار۔ مثنوی وامق و عذرا۔ مثنوی لیلی مجنون۔ مغازی النبوت۔ مقامات مرشد۔ این ہر پنج کتب مقابل خمسہ مولانا جامی گفتہ۔ مناسک حج۔ شرح صحیح بخاری۔ حاشیہ توضیح

تلویح۔ حاشیہ روایح۔ حاشیہ رباعیات۔ رسالہ اذکار وغیرہا

مفتی یعقوب علی ساکن راجمندری ابن مولوی فضل علی خان در سن دوازدہ

صد و ہفت ہجری متولد شدہ بخدمت قاضی ارتضا علی خان و مولوی تراب علی خیر آبادی علوم معقول و منقول اخذ کردہ چندی بعہدہ افتا از سرکار انگلشیہ نامور بود بعدہ ترک ملازمت نمودہ بشہر راجمندری محروسہ مدراس متوطن شدہ بافادہ طلبہ علوم می پرداخت اکثری از طلبہ مدراس بفیوض وی مستفیض شدند بستم رمضان سن دوازدہ صد و ہشتاد و سہ ہجری وفات یافتہ ببلدہ راجمندری مدفون گردید۔

شیخ یوسف دہلوی خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی عالم ربانی و ماہر حدیث و تفسیر قرآنی بود کتابے موسوم بہ تحفۃ النصایح مشتمل بر احکام فرائض و سنن و آداب نظم کردہ کہ حرف روی او رای مہملہ است بسال ہفتصد و ہفتاد و چہار ہجری وفات یافتہ غریق رحمت گشت

سید یوسف ملتانی ابن سید جمال حسینی جامع معقول و منقول شاگرد مولانا جلال الدین رومی یکی از اجداد وی از مشہد بملتان آمدہ متوطن شد وی در عہد سلطان فیروز بلباس سپاہیگری از ملتان بدہلی قدوم آوردہ سلطان مذکور قابلیت و استعداد او ملاحظہ کردہ ویرا مدرس مدرسہ خود کہ بر حوض تعمیر کردہ بود مقرر ساخت وی تا چند سال بر مسند درس و افادہ متمکن بودہ عوام و خواص را مستفید گردانید و بر لب الالباب سنے فی علم الاعراب مصنفہ قاضی ناصر الدین بیضاوی کہ متنی است بس متین در نحو شرحی بسیط بنام یوسفی نوشتہ و توجیہ الکلام شرح منار در علم اصول ہم از تصانیف ویست بسال ہفتصد و نود ہجری وفات یافتہ بر حوض مذکور مدفون گشت

شیخ یوسف بدہ ایرجی آبای کرام وی از خوارزم بوسائط بعض حوادث روزگار بممالک ہندوستان آمدہ در خطہ ایرج متوطن شدند وی شاگرد و مرید و خلیفہ خواجہ اختیار الدین است و از خدمت سید جلال بخاری و شیخ راجو قتال نیز بہ نعمت خلافت و اجازت مشرف گشتہ وی تالیفات انیقہ مثل ترجمہ منہاج العابدین مؤلفہ غزالی و اشعار نیز دارد صاحب تاریخ محمدی کہ از مریدان اوست می نویسد کہ روزی در خانقاہ خود سماع می کرد ہمدران حالت جان بحق تسلیم نمود این واقعہ در سن ہشتصد و سی و چہار ہجری بوقوع پیوستہ در صحن خانقاہ خود مدفون گشت سلطان علاء الدین مندوی گنبدی عالی بر مرقدش

تعمیر کردہ رحمۃ اللہ علیہ

مفتی یوسف چچک کشمیری در فقاہت بی ہمتا بود کہ ملا فاضل و ملا عبد الرزاق کشامی
بکمال وے مقر بودند وی اکثر بخدمت خواجہ محمود کشمیری حاضر آمدہ دقایق فقہ و تفسیر حل می کرد

خاتمۃ الکتاب

در اسمائے کتب ماخذ کتاب ہذا و اسمای معاونین شکر اللہ سعیہم و احوال مؤلف

الکتب الماخیذ

[۱] سبحۃ المرجان فی آثار ہندوستان مصنفہ حسان الہند سید غلام علی آزاد بلگرامی [۲] منتخب التواریخ
ملا عبد القادر بدایونی [۳] اخبار الاخیار شیخ عبد الحق محدث دہلوی [۴] تاریخ جدولیہ منشی خادم علی سندیلی
[۵] مفتاح التواریخ مسٹر بیل انگریز [۶] حدیقۃ الاقالیم اللہ یار عثمانی بلگرامی [۷] طبقات اکبری ملا نظام الدین
احمد ہروی [۸] تاریخ فرشتہ محمد قاسم ہندو شاہ [۹] خزانہ عامرہ غلام علی آزاد بلگرامی [۱۰] طرب الاماثل فی
تراجم الافاضل مولوی عبد الحی لکھنوی [۱۱] الاغصان الاربعۃ مولوی ولی اللہ لکھنوی [۱۲] آمد نامہ مولوی
فضل امام خیرآبادی [۱۳] خزینۃ الاصفیا مفتی غلام سرور لاہوری [۱۴] تاریخ الاولیا مولوی سید اشرف علی
عرف مفتی عبد الفتاح ساکن گلشن آباد ناسک [۱۵] سفینۃ الاولیا سلطان داراشکوہ گور گانے
[۱۶] گنج تاریخ مفتی غلام سرور لاہوری [۱۷] تاریخ فیروزشاہی خواجہ ضیاء الدین برنی [۱۸] مسودہ مولوی محمد اشرف
لکھنوی از کتب خانہ حافظ محمد شوکت علی رئیس سندیلہ [۱۹] ابجد العلوم مولوی سید صدیق حسن خان
قنوجی بھوپالی [۲۰] تذکرۃ الکرام ابو الحسنات پھلواروی [۲۱] بحر زخار مولوی وجیہ الدین لکھنوی [۲۲] تذکرۃ الاصفیا
شیخ رحمت اللہ عرف شیخ برہ لکھنوی [۲۳] القول الجلی فی تذکرۃ المولوی سخاوت علی مؤلفہ مولوے
محمد محفوظ ساکن بلیا [۲۴] حسرت العالم فی وفات مرجع العالم مؤلفہ مولوے عبد الحی لکھنوی
[۲۵] کنز البرکات لمولانا ابی الحسنات مؤلفہ مولوی حفیظ اللہ اعظم گڈھی [۲۶] سیر المتاخرین غلام حسین
طباطبائی حسنی [۲۷] حدائق الحنفیہ مولوی فقیر محمد جہلمی لاہوری [۲۸] واقعات کشمیر المعروف بتاریخ اعظمی
مؤلفہ خواجہ محمد اعظم ابن خیر الزمان [۲۹] انوار الصفی مولوی حسین علی ردولوی [۳۰] آئینہ اودھ مؤلفہ
سید شاہ ابو الحسن مانک پوری [۳۱] ہدیہ مہدویہ مؤلفہ مولوی محمد زمان خان شاہجہان پوری
[۳۲] نجوم السماء فی تراجم العلماء از اہل تشیع [۳۳] انموذج الکمال و مطارح الاذکیا مصنفہ مولوی رضا حسن خان

کاکوروی عماد السعادت الجزء اللطیف فی ترجمہ العبد الضعیف مصنفۂ شاہ ولی اللہ دہلوی
القول الجلی بذکر آثار الولی مؤلفہ شیخ محمد عاشق بارہوی مرآت احمدی تاریخ گجرات تحفۃ الکرام تاریخ سندھ

اسمای گرامی کسانیکہ حین تالیف کتاب بذریعہ اجوبہ مراسلات حقیر افادہ و امداد فرمودند شکر اللہ سعیہم

مولوی حافظ محمد شوکت علی رئیس اعظم قصبہ سندیلہ ضلع ہردوئی۔ مفتی سید عبد الفتاح عرف مولوی اشرف علی ساکن گلشن آباد ناسک۔ مولوی محمد ادریس نگرامی۔ مولوی شاہ عبد القادر بن شاہ فضل رسول بدایونی۔ مولوی محمد نعیم ابن مولانا عبد الحکیم فرنگی محلی۔ مولوی عبد الباقی فرنگی محلی مولوی محمد شبلی ابن مولانا سخاوت علی جونپوری۔ سید شاہ ابو البرکات چشتی بہاری۔ مولوی حافظ عبد الکافی احمد آبادی۔ مولوی سید شاہ صدر الدین کاظمی کڑوی احمد آبادی۔ مولوی محمد فاروق عباسی چڑیاکوٹی۔ مولوی سید محمد عبد الحی ابن مولوی سید فخر الدین احمد ساکن تکیہ رای بریلی
مولوی شاہ محمد عادل شاگرد و جانشین مولانا محمد سلامت اللہ

احوال مؤلف

احب الصالحین ولست منہم | لعل اللہ یرزقنی صلاحا

فقیر حقیر را چہ یارا کہ از صف نعال ارباب علم تجاوز کردہ بہ پہلوی علما و فضلا نشیند و خود را در جرگہ مؤلفین و مصنفین برگزیند لیکن بامتثال اما بنعمۃ ربک فحدث تحریک قلم ژولیدہ نگار لازم آمد پس مخفی مبادکہ مؤلف اوراق محمد عبد الشکور عرف رحمان علی تجاوز اللہ عنہ ذنبہ الخفی والجلی بن حکیم الحکما حکیم شیر علی غفر اللہ لہ بروز جمعہ دوم ذیحجہ سال چہل و چہارم از صدی سیزدہم ہجرت (۱۲۴۴) از کتم عدم بعرصۂ وجود قدم نہادہ و بکنار رافت والد غفران مآب پرورش یافتہ بعد رسم تسمیہ خوانی کہ معمول مسلمانان ہندوستان است قرآن مجید ناظرانہ خواندہ کتب ابتداے فارسے آغاز کردہ تا نصاب ابو النصر فراہی رسیدہ بود کہ سایۂ پدری از سرش رفت حکیم احسان علی خان کہ از برادران اعیانی کلان تر بودند بہ تربیت و تادیب من ہیچکارہ آمادہ شدہ بفتح پور مقر خود بردند در آنجا از ضروریات فارسی فارغ گشتہ بخدمت مولانا محمد شکور مچھلی شہرے صدر الصدور ضلع فتحپور و مولانا ثابت علی بہکوی و مولوی سید حسین علی فتحپوری و مولانا عبد اللہ نیدپوری و مولانا شاہ محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری و مولانا قاری عبد الرحمن پانی پتی استفادہ

کتب درسیہ نمودہ تاریخ بجدہم ربیع الثانی سال دوازدہ صد وشصت وہفت ہجری بدستگیری
برادر کلان خود مولوی حکیم امان علی خان مرحوم بریاست ریوان رسید چون بدربار بابو رگھوراج سنگھ
خلف الصدق وولی عہد مہاراجہ بشناتھ سنگھ والی ریوان آمدم معزی الیہ مستفسر نامم شدند
عرض کردم عبدالشکور فرمودند این لفظ برزبان ما ثقیل می آید نام شما رحمان علی ہمونزن نام برادر
شما بہتر است تسلیمات بجا آوردم ازان روز ہمین نام مشہور شدم ودرین ریاست بکار
سفارت جی پور و منصرمی فوج تعینہ تادیب باغیان کہ شاہراہ دکن راسدود کردہ بودند
پیشی دیوان ریاست ومنظمی پرمٹ وڈپٹی مجسٹریٹی وسول ججی ومجسٹریٹی درجہ اول وقتاً فوقتاً
مامور بودم در سال ہیزدہ صد وہشتاد وچہار عیسوی ممبر کونسل ریاست باختیارات سکرتری
مقرر شدہ بہمان عہدہ ممتازام شانزدہم فروری سال ہیزدہ صد وہشتاد وہفت عیسوی بتقریب
جیوبلی قیصر ہند خطاب خان بہادر از بارگاہ گورنمنٹ ہند عطا شدہ میجر ڈی ڈبلیو کی بار صاحب
بہادر پولیٹیکل اجنٹ وسپرنڈنٹ ریاست بمقام ریوان بتاریخ بست ودوم اپریل سنہ ۱۸۸۷ع
دربار عام منعقد فرمودہ بعد خواندن اسپیچ سند خطاب مہری گورنر جنرل بہادر ہند از طرف
گورنمنٹ ہند وعصاے نقرہ مع چوبدار وخلعت از ریاست بدست خاص عنایت فرمودند
ودرین قبل بسال دوازدہ صد وہفتاد وہشت ہجری مسجدی بمقام ریوان از سنگ بنا کردم کہ
مصارف آن از معائنہ مسجد ظاہر است وبمعافی دوامی کہ از ریاست یافتہ بودم بنا بر صرف
مسجد مذکور وقف کردم از آمدنی آن موضع تنخواہ موذن وپیش امام وصرفہ مرمت وجا نماز
وغیرہ متعلقہ مسجد می شود چند قطعات تواریخ بنای این مسجد کہ جناب مولانا ابوالخیر سید معین الدین
کاظمی منظومہ شعراے لکھنؤ فرستادہ بودند بنا بر ملاحظہ ناظرین زیب ترقیم مے یابند وہو ہذا

قطعہ تاریخ

عبد ناسجد کہ صحنش چون رخ خور از نور	ہر ستونش ساق عرش کبریا یا ساق حور
بہر تاریخ بنائش منشی فکر رسا	درقم مسجد بنای قبلۂ عبدالشکور ۱۲ھ

دیگر در عربی

اسس العبد مسجد الفرق	فجزاہ المہیمن المطلق

ارخ الفکر ذاک معراعـًا		ذلک المسجد الحرام بحق ؛	

وبرصدر دروازہ مسجد این آیہ کریمہ کندہ ہست کہ ازان تاریخ بنائش می برآید۔ لیعبدوا اللہ مخلصین لہ الدین حنفاء و اجازت بیعت وخلافت ہر چہار خاندان بسلسلہ چشتیہ صابریہ از حضرت مولائی وشیخی مولانا حافظ حاجی محمد حسین عمری محب اللہی آلہ آبادی یافتم تالیفات خود را محط انظار اہل علم نمودن اتحاف موزہ وزنبیل است پیش خاقان بقول ~ نم چشم قلم را شرم دارم ؛ کہ سوی چشمہ حیوان فرستم ؛ تاہم انچہ از بضاعت مزجات باخود دارم سے نگارم

کتب مطبوعہ

فوائد جلالیہ منظومہ فارسی در حصول نحویہ ہموزن وقافیہ مأتہ عامل مطبوعہ دہلی تحفہ مقبول در فضائل رسول صلعم بزبان اردو مطبوعہ مطبع نظامی۔ طریقۂ حسنہ در ابیات مولد وقیام بزبان اردو مطبوعۂ لکھنؤ۔ آداب احمدی در بیان سنن زوائد بعبارت اردو مطبوعہ بنارس۔ ریاض اللراتاریخ امیران اندرونی وبیرونی ہند کہ از گورنمنٹ ہند سلامی التواپ می یابند اردو مطبوعہ لکھنؤ تحفۃ البحرین در بیان حفظ صحت مشتمل بر قواعد مسلمہ اطبای یونان و ہندوستان اردو مطبوعہ لکھنؤ ابنیۃ الاسلام بعبارت عربی در بیان ابنیۂ خمسہ اسلام بطور شرح حدیث بنی الاسلام علی خمس الحدیث کہ بدار الخلافہ قسطنطنیہ مطبوع شدہ بحرمین شریفین وبغداد ومصر وبصرہ وشام وتونس وغیرہ تقسیم گشت۔ طب رحمانی بعبارت فارسی مشتمل بر معالجات قلیل الاجزا مطبوعہ آگرہ۔ صحت جسمانی عبارت اردو مشتمل بر بیان فصول سگانہ وخواص ماکول ومشروب مطبوعۂ نظامے۔ ہر ہفت در بیان اشیای ہفتگانہ عبارت اردو مطبوعہ ریوان۔ کفارۃ الذنوب در بیان ادائے کفارہ روزہ ونماز میت وطریق اسقاط فدیہ مطبوعۂ آگرہ۔ عجالہ نافعہ متضمن اقوال نصیحت آمیز بعبارت اردو مطبوعۂ دہلی تحفہ خان بہادر در بیان کرسی نامہ قوم بگیل مطبوعہ آلہ آباد

کتب غیر مطبوعہ

منیۃ اللبیب فیما یسر بہ الادیب نثر عربی۔ دریاے لطافت لطائف وظرائف اردو۔ آفتاب حکمت اقوال حکمای سلف اردو۔ تواریخ بگھیل کھنڈ اردو

کتب زیر تالیف اللہم تممہا

تاریخ التواریخ - میزان الموازین - جغرافیہ عرب - تعلیم رحمانی - ندیم الاطبا

تکملۃ الکتاب

آگاہ جلوہ ظہور پذیرد کہ تراجم کامل اعیان افاضل ذیل بحیز تحریر در آیند اسمای شریفہ آنہا بجمعی دیگر
کہ بعد ازین قدم بروز در ساحت وجود نہند حوالہ نمودہ مے آید تا کسی موافق بہ تکمیل آن گردد
وباللہ التوفیق وبیدہ ازمۃ التحقیق = قاضی ابراہیم سندی ساکن دربیلہ مضاف سوستان
ملک سند از اکابر علما بود = قاضی ابراہیم ٹھٹوی نبیرۂ مخدوم فیروز جامع کمالات صوری و
معنوی برآمدہ در عہد شاہجہان بادشاہ افتای شاہجہان آباد و قضاے عسکر داشت
میر ابو البقا صاحب تصانیف کثیرہ معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ = ابو جعفر عمر لاہوری
ابن اسحاق لاہوری بفضل و دانش طاق و در زہد و تقوی شہرۂ آفاق بود = مولوی ابو الحسن
ساکن کاندہلہ = ملا ابو الحسن کشمیری معروف بشاہم بابا معاصر شہاب الدین محمد شاہجہان بادشاہ
بود = قاضی ابو الخیر بھکری = محمد ابو الخیر ٹھٹوی در فتاوای عالمگیری شریک استنباط مسائل بود =
قاضی ابو سعید بھکری ولد قاضی زین الدین بوفور فضیلت و حضور قریحت از ممتازان روزگار
بود = ابو الفتح ولد شیخ الہدایہ خیرآبادی معاصر سلیم شاہ ابن شیر شاہ سور = قاضی ابو القاسم بن ملا
جمال الدین سیالکوٹی معاصر نور الدین محمد جہانگیر شاہ = امیر ابو المعالی برادر امیر علاء الملک تفسیر
سورۂ اخلاص و رسالۂ عدالت و انموذج العلم از مصنفات اوست در سال ہزار و چہل و شش
ہجری بملک بنگالہ وفات یافتہ = ملا احمد بتنی گجراتی = ملا احمد ٹھٹوی شاگرد شاہ فتح اللہ در عہد
جلال الدین محمد اکبر بادشاہ بود = مولوی احمد حسن مصنف صراط الاہتدا وغیرہ = مولوی احمد گل
نائب مفتی بھوپال = مولوی احمد شاہ سندی = مولوی احمد کبیر ساکن قصبہ پھلواری = مولوی
سید ارشاد حسین ساکن پٹنہ = مولوی ارشاد حسین رامپوری = ملا اسحاق رامپوری ولد ملا احمد
ولایتی = ملا اسحاق بھکری = مولوی اسد اللہ ساکن پٹنہ = قاضی اسمعیل اصفہانی گجراتی معاصر
سلطان محمود بیگڈہ = قاضی اشرف حسین ساکن مدینہ مضافات لکھنؤ = مولوی اعز الدین سندیلی
ابن سید غلام اولیا مخدوم زادہ قصبہ سندیلہ شاگرد مولوی سید رعلی سندیلی زیچہ بہم حعفر

سال دوازدہ صد و پنجاہ و شش ہجری فوت شد = مولانا افتخار الدین برنی معاصر علاء الدین خلجی
مولانا افتخار الدین گیلانی معاصر غیاث الدین تغلق = ملا افضل ٹٹو کشمیری بن ملا حیدر چرخے
در عہد محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ بود = مولوی اکبر علی پشاوری = مولوی آل محمد
ساکن قصبہ پھلواری ضلع پٹنہ = مولوی آل حسن موہانی مصنف رسالہ استفسار در رد عقاید
نصاری = مولوی الفت حسین شیعی مصنف معجزہ فرقان وغیرہ = ملا الہداد سہرندی معاصر
بہلول لودی = مولوی الہداد ساکن کلکتہ = مولوی الٰہی بخش فیض آبادی مصنف عمدۃ المرام
فی تحقیق الجملۃ والکلام = الیاس منجم اردبیلی استاد ہمایون بادشاہ جاگیردار پرگنہ موہان مضافات
لکھنؤ = ملا امام الدین دہلوی در اصل لاہوری ہست ریاضی دان بود کہ بدہلی توطن گرفتہ شرحی
مختصر بر تشریح الافلاک مصنفہ بہاء الدین آملی در سال یازدہ صد و سہ ہجری نوشتہ کہ بنام التصریح
فی شرح التشریح شہرت دارد = مولوی امام الدین ساکن ٹونک = سید امان قنوجی معاصر
بہلول لودی = مولوی امین اللہ ساکن پھلواری = مولوی امین اللہ مدرس کلکتہ کہ قصیدہ
غرا در نعت رسول مکرم صلعم از و مشہور ہست = مولوی امین احمد بہاری = سید امیر احمد نقوی
سہسوانی = مولوی امیر حسن سہسوانی = مولوی امیر الدین ساکن کاری ضلع گیا = مولوی
انوار الحق بنگلوری = مولوی انور علی لکھنوی مصنف انوار الحواشی = بابا خواجہ قاضی اوجین در
در عہد اکبر شاہ بود = مولوی باب اللہ جونپوری = ملا باقر صباغ کشمیری شاگرد ملا باقر داماد =
ملا باقر ٹلو کشمیری شاگرد ملا باقر صباغ = شیخ بایزید برہان پوری عالم متورع و فاضل متشرع بود
خرقۂ خلافت از شیخ محمد معصوم سہرندی قدس سرہٗ داشت = مولانا بایزید مفتی لاہور در عہد
اکبر شاہ بود = مولوی بدر الدین ساکن قصبہ پھلواری = مولانا بدر الدین واعظ در عہد علاء الدین
خلجی از اودھ بدہلی آمدی و تذکیر گفتی زاہد و مفتی بود در تذکیر او جمعیت بسیار شدی و وعظ او در
دلہا کار کردی و از بکا وقت تذکیر او گرم شدی = بدر الدین بن شیخ ابراہیم سہرندی شارح
خلاصۂ کیدانی = بدر قوام نہروالی بہروچی = شیخ بدہ ساکن لکھنوتی کہ آنرا گوڑ و ندیا ہم گویند معاصر
بہلول لودی = مولوی برکت اللہ آبادی = مولانا برہان الدین بھکری در عہد علاء الدین خلجی بود
مولانا برہان الدین بزاز معاصر سلطان غیاث الدین بلبن بود = مولوی بشارت حسین مدرس

مدرسہ رام پور = مولوی بشیر الدین قنوجی = مولوی بشیر الدین دہلوی = حکیم بقاء اللہ خان سندیلی
شاگرد حکیم مہر علیخان موہانی ہفتدہم شوال سال دوازدہ صد و شصت و چہار ہجری [illegible] وفات یافت
طبیب حاذق و نباض صادق بود = مخدوم بلال سندھی ساکن تلہی از مضافات سوستان
ملک سندھ در علم ظاہر شانی عظیم داشت = سید بندگی حسن بلگرامی از سادات ترمذی بلگرام ست
در عربی و فارسی و ہندی استعداد کلی داشت ایمان تخلص میکرد شاگرد میر عظمت اللہ بیخبر بود =
ملا بدھن اٹیھوی برادر ملا جیون = قاضی بیارہ ساکن لکھنوتی معاصر بہلول لودی = ملک
تاج الدین گرامی در عہد جلال الدین خلجی بود = تاج الدین کلاہی و سید تاج الدین قاضی اودھ
در عہد جلال الدین خلجی بودند = شیخ تاج الدین دہلوی در عہد اکبر شاہ بود = ملا تقیا از فضلای عصر بود
در تاریخ مہارتی کامل داشت کتابی در ہیئت از مصنفات اوست اول ملازم عبد الرحیم خانخانان
بود بعد از ان منظور نظر اکبر بادشاہ شدہ در عہد جہانگیر ترقی نمودہ بصدارت رسید و مورخ خان
خطاب یافت در سال ہزار و بست ہجری در گذشت = تقی الدین واعظ معاصر فیروز شاہ بود =
میر جان محمد بلگرامی عالم و فاضل و حافظ و قاری بی نظیر صاحب فکر رنگین بود بسال ہزار و یکصد و
چہل بزیارت حرمین شریفین و عتبات عالیہ شتافت = مولوی جعفر علی ساکن کسمنڈی ناظم
نظم الفرائض = مولوی جعفر علی رام پوری = ملا جلال الدین معاصر سلطان شمس الدین التمش =
قاضی جلال الدین کاشانی ولد قاضی قطب معاصر سلطان غیاث الدین بلبن = خواجہ جلال الدین
امیر حچہ و نائب وزیر = مولانا جلال الدین بھکری در عہد جلال الدین خلجی بودند = مولانا جلال حسام
درویش واعظ عہد علاء الدین خلجی تذکرش ممزوج خوف و خشیہ بودی و ہم سخنہای ظریف گفتی =
قاضی جلال الدین ولوالجی در عہد علاء الدین خلجی قاضی ممالک بود = مولوی جلال الدین رام پوری
مولانا جمال الدین ساطی از علمای قرأت در عہد علاء الدین خلجی بود = مولوی جمال الدین مونگیری
مولوی جمال الدین مدراسی = ملا جمال ملتانی دانشمند مستعد معاصر جلال الدین محمد اکبر شاہ
ملا جمال لاہوری بسی مردم نیک در شاگردی وی بکمال رسیدند = مولوی جمال شاہ صرفی رامپوری
مولوی جمیل احمد سہسوانی = مولوی جمیل احمد بلگرامی = ملا حاجی باندی کشمیری شاگرد یعقوب صرفی
در عہد نور الدین محمد جہانگیر شاہ بود = ملا حاجی گنائی کشمیری عرف [illegible] رضوی در اکثر علوم [illegible]

چون بایام شاہزادگی عالمگیر قصد خروج بر شاہجہان نمود فتوای آن از علمای اردوی معلی خواست همه تصدیق خروج کردند مگر ملا حاجی مذکور کناره کشی نموده گفت ہرچند فسق و فجور از سلطان بظہور آید خروج که باعث فتنه است خاصةً بمقابله پدر جائز نیست۔ ملا حامد جونپوری اکثر کتب متداوله نزد محمد زاہد دیده و بعض علم در خدمت دانشمند خان استفاده نموده در عہد شاہجہان بسلک روزینه داران منسلک بود و در عہد عالمگیر داخل مؤلفین فتاوای شده بتعلیم شاہزاده محمد اکبر سرفرازی یافت ملا حبیب در عہد جلال الدین محمد اکبر شاه مدرس بود۔ ملا حبیب کشمیری در عہد نور الدین محمد جہانگیر شاه میر عدل بود۔ مولانا حجت ملتانی معاصر علاء الدین خلجی۔ ملا حسام الدین سرخ لاہوری معاصر جلال الدین محمد اکبر شاه۔ مولانا حسام الدین اندرپتی معاصر غیاث الدین بلبن۔ مولانا حسام الدین سرخ و مولانا حسام الدین شادی معاصر علاء الدین خلجی بودند۔ مولانا حسام الدین متقی ملتانی از اجلۂ روزگار و کملۂ اکابر آن دیار در پاس آداب شرع نہایت اہتمام می ورزید اکثر اوقاتش در عبادات و افاده طلبه مصروف بود مرقدش بقریه حسام پور مضاف ملتان واقع است۔ مولوی حسن جان سندیلی پیش علمای سندیله و نیز بخدمت حافظ محمد شوکت علی مختصرات و مطولات گذرانیده قریب الفراغ است اللهم بلغه الی ماموله۔ شیخ حسین تبریزی در عہد جلال الدین محمد اکبر شاه مدرس دہلی بود۔ مولانا حمید الدین مخلص و مولانا حمید مقری از علمای قرأت معاصر علاء الدین خلجی بودند۔ مولانا حمید مفسر سنبهلی معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاه۔ شیخ حمید احمد آبادی معاصر جلال الدین محمد اکبر شاه۔ شیخ حمید سندی برادر شیخ رحمت الله ولد قاضی عبد الله بن قاضی ابراہیم ساکن درہیله بحامد و الا موصوف و در علوم عقلی و نقلی حظ وافی و در حدیث و تفسیر ید طولی داشت ہمراه خان اعظم کوکه بمکۂ معظمه رفته مقتدای اہل حدیث شد۔ قاضی حماد عباسی ٹھٹوی در فضیلت و کمال اتم و در تقوی و تورع اکرم بود۔ حمید الدین مسعود لاہوری ابن سعد لاہوری حمید دہر و فرید عصر بود مولوی خادم حسین سندیلی عرف بوعلی ابن حکیم بقاء الله خان سندیلی بتاریخ نوزدہم ذیقعده سال دوازده صد و شصت و پنج ہجری بمقام بھوپال رحلت کرد۔ مولوی خدا بخش پنجابی۔ مولوی خلیل الرحمن رامپوری محشی دائر الاصول۔ خواجه علی دانشمند از ماوراء النہر در عہد جلال الدین محمد اکبر شاه به ہندوستان قدم آورده مورد مراحم خسروانه شد۔ مولوی سید خواجه احمد نصیر آبادی

از تلامذه مولوی سخاوت علی در صورت و سیرت یادگار علمای سلف بود وے را در باندا دیدم
رحمة الله علیهما = خواندمیر مورخ مصنف تاریخ حبیب السیر و خلاصة الاخبار و دستور الوزرا در عهد
ظهیر الدین محمد بابر شاه بود = مخدوم خیر الدین برہانپوری = مولوی خیر الدین مدراسی = ملا داؤد سوستانی
صاحب فضل و علم بود = ملا داؤد مشکوتی کشمیری شاگرد خواجه حیدر چرخی معاصر محی الدین محمد
اورنگ زیب عالمگیر بود = ملا دانیال جوراسی شاگرد ملا عبد السلام ساکن دیوه بود = شیخ دانیال
جونپوری = ملا دراز پشاوری = قاضی دونا سوستانی ولد قاضی شرف الدین المشهور بمخدوم راهوار
علمای نامدار و قاضی القضاة بود و بصحبت بسیاری از علمای باطن رسیده نظر فیض یافته و مدتی
بخدمت پدر کسب فضائل نموده علم حدیث از مخدوم بلال آموخته و اکثر علوم از خدمت مخدوم
محمود فهر بوهره و مخدوم عبد العزیز هروی یافته هیژده تفسیر قرآن مجید بمطالعه آورده معانی و دقائق
آن مستحضر ساخته و از علم جفر و غیره علوم غریبه نصیبی کامل اندوخته حافظه چندان داشت که اکثر کتب را
بظهر الغیب خواندی مرزا الحسن شاه از وی تلقینها یافته و مخدوم عثمان وی را اوستاد لقب داده بعد
وفات بقریه باغبان مدفون گشت = سوستان از توابع سند است = ملا دوست محمد کابلی ابن
ملا محمد امیر مؤلف رساله عین الاصابه فی رفع السبابه = مولوی ذو الفقار علی ساکن دیوه = مولوی
ذو الفقار علی ساکن کلکته = مولوی ذو الفقار احمد ساکن بهوپال = ملا حبیب گنائی کشمیری در عهد
محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود = شیخ رحمة الله سندی ولد قاضی عبد الله ولد قاضی ابراهیم
ساکن دربیله بفنون فضل و کمال آراسته بی نظیر وقت بود سه رساله مناسک حج از وی یادگار ماند =
مولوی رحمت الله کرانوی مناظر پادری فندر مصنف ازالة الاوهام و اعجاز عیسوی و اظهار الحق
وغیره نزیل مکه معظمه زادها الله شرفا و تعظیما = مولوی رستم علی رامپوری محشی میر زاهد رساله = مولوی
رشید احمد گنگوهی = مولوی رضی الدین الٰه آبادی ابن مولوی برکت = رضی الدین احمد ساکن
پھلواری = مولانا رفیع الدین گازرونی معاصر سلطان غیاث الدین بلبن = قاضی رکن الدین
سامانه معاصر سلطان غیاث الدین بلبن = مولانا رکن الدین سنامی معاصر علاء الدین خلجی =
سید رکن الدین قاضی کڑا در عهد سلطان علاء الدین خلجی بود = مخدوم روح الله بهکری =
ملا رهنورد لاهوری از علمای اعلام وقت خود گذشته = مولوی ریاضت حسین مؤلف

ریاض العرفان۔ شیخ زین الدین حوالی معاصر ظہیر الدین محمد بابر شاہ۔ مولوی زین العابدین قاضی بھوپال۔ مولانا سراج الدین سنجری معاصر غیاث الدین بلبن۔ مولوی سراج الدین الہ آبادی شارح زبدۃ الصرف۔ قاضی سراج الدین علی خان اقضی القضاۃ کلکتہ بسال دوازدہ صد و بست ہجری کتاب جامع التعزیرات بزبان عربی تالیف کردہ باز بہ ترجمہ آن بزبان فارسی پرداختہ نامش جواہر زواہر نہاد۔ مولوے سراج احمد سہارنپوری شارح ترمذے۔ مولوی سراج احمد سہسوانی۔ قاضی سدید الدین معاصر غیاث الدین بلبن۔ مولوے سدید الدین دہلوی۔ مولوی سعادتعلی سہارنپوری۔ مولوی سعادتعلی بہاری۔ ملا سعد اللہ لاہوری باوجود فضیلت موفورہ روش ملامتیہ داشت۔ ملا سعد سندی در فضیلت ائمہ و در کمالات مرجع امم بود۔ ملک سعد الدین منطقی در عہد علاء الدین خلجی صاحب طبل و نقارہ بود۔ ملا سلطان از مشاہیر مدرسین عہد اکبر شاہ بادشاہ بود۔ شیخ سلیمان بلگرامی از علماے عہد اکبر بادشاہ صاحب استعداد بود۔ میران سید اخی قنوجی عالم مستعد معاصر بہلول لودی۔ سید محمد بن سعید خان دہلوی دانشمند مستعد معاصر بہلول لودی۔ مولوی سید محمد کالپوی مدرس سیہور محروسہ بھوپال۔ مولوی سید میان ساکن سورت از اساتذہ مولوی سید عبد الفتاح گلشن آبادی بود۔ مولوی سیف الدین مدرس مدرسہ رامپور۔ ملا شاہ محمد شاہ آبادی ماہر ریاضی و نجوم معاصر اکبر شاہ۔ مولوی شاہ محمد خان رامپوری۔ شاہ امیر از علمای صوفیہ آگرہ معاصر اکبر شاہ بود۔ قاضی شایندہ سوستانی از اجلۂ علما و اتقیاے روزگار بود شریعت را با طریقت و طریقت را تو امان حقیقت داشتہ خلف ارشدش شیخ میر محمد المشہور بہ میان میر لاہوریست کہ بسال ہزار و چہل و پنج ہجری رحلت فرمود۔ مولانا شرف الدین ولوالجی معاصر غیاث الدین بلبن۔ قاضی شرف الدین سرباہی معاصر علاء الدین خلجی۔ مولانا شہاب الدین خلیل در عہد علاء الدین خلجی بود در تذکیر طریقۂ خوف و خشیہ را مراعات کردی و نظم خواندی و بیشتر تفسیر قرآن مجید بیان فرمودی و قصص و حکایات سلوک و مآثر علمای آخرت گفتی و در تذکرا و جمعیت بسیار شدی و سامعان را رقتی تمام بودی مولانا شہاب الدین ملتانی معاصر علاء الدین خلجی۔ مولوی شہاب الدین احمد ساکن نسہ

ضلع پٹنہ ۔ خواجہ شمس الدین خوارزمی اوستاد مولانا نظام الدین اولیا قدس سرہٗ معاصر غیاث الدین بلبن ۔ مولوی شمس الدین بدایونی بن مولوے محمد علی عثمانی بدایونی محشی شرح وقایہ ۔ قاضی شمس الدین مراجی عالم متبحر معاصر غیاث الدین بلبن ۔ مولانا شمس الدین نم معاصر علاء الدین خلجی ۔ قاضی شمس الدین گازرونی معاصر علاء الدین خلجی ۔ شیخ شمس الدین جونپوری برادر خرد شیخ محمد ماہ جونپوری در عہد عالمگیر بدرس علوم وسلوک در جونپور اشتغال داشت ۔ مولانا شمس الدین باخرزی معاصر سلطان فیروز شاہ ۔ شمس خان لاہوری ملای صاحب استعداد معاصر اکبر شاہ ۔ مولوی شمس الاسلام بدایونی عالم مستعد بود ۔ ملا شیری لاہوری ابن قاضی عبد الحی ساکن قصبہ کوکوال من اعمال پنجاب فاضلی مستعد بود ۔

حرف الصاد

ملا صالح سہرندی در عہد سلطان بہلول لودی بود ۔ خواجہ صادق کشمیری معاصر جہانگیر بادشاہ ۔ مولانا صدر جہان از اجلہ علماے گجرات است بورع وتقوی متصف ہموارہ بطلبہ علوم درس میداد ۔ مولانا شیخ احمد بن شیخ برہان از تلامذہ ویست وبحضرت سید محمد المشہور بشاہ عالم گجراتی انکاری داشت کہ آخرش مبدل بہ اعتقاد گشت ۔ صدر جہان قنوجی از سادات رفیع الشان بامر فتوے در عہد عالمگیر ممتاز بود ۔ مولانا صدر الدین گندھک معاصر علاء الدین خلجی ۔ مولانا صدر الدین تاری معاصر علاء الدین خلجی ۔ قاضی صدر الدین عارف در عہد علاء الدین خلجی صدر جہان بود ۔ شیخ صدر الدین ٹھٹوی اجل علماء وافضل اتقیا معاصر نظام الدین شاہ سند بود جامعیت علوم بدان غایت داشت کہ ہزار شاگرد را بمرتبۂ کمال علمی رسانیدہ او لاگبور و سید محمد جونپوری مدعی مہدویت بہ مخاصمتش پیش آمدہ آخر بدیدن سید محمد داخل زمرۂ مریدان راسخ گردیدہ ۔ سید صدر الدین قنوجی از اعاظم علمای بلدہ قنوج بعہد سلطان سکندر لودی در سال شش صد وچہار ہجری بودہ مدام بملازم رکاب سلطان می بود ۔ قاضی صدر الدین لاہوری در علوم عقلیہ ونقلیہ مہارت کامل داشت ۔ سید صفای بھکری صاحب علم وعمل سر آمد فضلای اجل وشیخ الاسلام بھکر بود در سال نہصد ونود ویک ہجرے درگذشت ۔ بھکر شہریست از مضافات سند ۔ مولانا صلاح الدین سترکی معاصر علاء الدین خلجی از مدرسین نامور بود ۔ قاضی صوفی در عہد اکبر شاہ قاضی لاہور بود ۔

حرف الضاد

مولانا ضیاء الدین بیانہ در عہد علاء الدین خلجی صدر جہان بود ۔ قاضی ضیاء الدین المخاطب بقاضی خان معاصر

قطب الدین مبارک شاہ بود ـ خواجہ ضیاء الدین واعظ مصنف مناقب ابرار وغیرہ ـ قاضی
ظہیر الدین معاصر سلطان غیاث الدین بلبن ـ مولانا ظہیر الدین لنگ ـ مولانا ظہیر الدین
بھکری معاصر علاء الدین خلجی بودند ـ ملا عالم بھکری عالم علوم ظاہر و باطن بود ـ قاضی عباس
برہانپوری ولد قاضی نصیر الدین دانشمند تبحر بود شاہجہان بادشاہ بفرمان اعزازش طلبید و
بعنایات شاہی مباہی شدہ بوطن مراجعت نمودہ درگذشت ـ شیخ عبداللہ متقی ابن مولانا سعداللہ
ساکن دربیلہ ممالک سندہ در علم تفسیر و حدیث بی نظیر وقت بود در سال نہصد و چہل و ہفت ہجری
بگجرات رفتہ انجا برفاقت قاضی عبداللہ ساکن دربیلہ بحرمین شریفین رفتہ اوقات عزیز بآخر
رسانیدہ در ہمہ علوم تصانیف و رسایل خوب دارد ـ خواجہ عبداللہ غازی کشمیری و ملا عبداللہ
ملا رتی کشمیری در عہد شاہجہان از علماء نامور بودند ـ بابا عبداللہ بن مسعود کشمیری معاصر
جہانگیر بادشاہ بود ـ مولوی عبداللہ مصنف تحفۃ المتمر ـ قاضی عبداللہ سندی ولد قاضی ابراہیم
ساکن دربیلہ فضائل از خدمت مخدوم عبدالعزیز ابہری آموختہ تقوی کامل و ورع شامل داشت
بعد فتح شاہ بیگ اندربیلہ بہ باغیان قتل نمودہ در سن نہصد و سی و چہار ہجری بگجرات دکن آمدہ
و از انجا بمدینہ طیبہ رفت و سکونت مدام اختیار فرمودہ درگذشت ـ ملا عبداللہ سیالکوٹی بن ملا
عبدالحکیم بگرد آوری علوم از پدر فائق برآمدہ ـ مولوی عبداللہ ساکن موضع بھکر از سواد بنون ممالک
پنجاب مصنف رسالہ کشف الحال عن التعزیر بالمال ـ مولوی عبداللہ ٹینی ـ مولوی عبداللہ
دہلوی ـ مولوی عبداللہ رامپوری ـ مولوی عبداللہ سہارنپوری ـ مولوی عبداللہ محمد آبادی
مصنف عرفان الفرقان ـ مولوی عبیداللہ رامپوری ـ مولوی عبیداللہ مدرس جامع مسجد بمبئی ـ
مولوی عبدالباری مصنف اعلام الاخبار وغیرہ ـ مولوی عبدالباری ساکن کلکتہ ـ مولوی
عبدالباری ساکن بردوان ـ ملا عبدالباقی بنگالی شاگرد ملا محمود جونپوری کہ بہمین صحبتش دانشمند
برآمد بعد رحلتش در جونپور ماند در اکثر علوم خصوصاً در معقولات یگانہ بود و از علماے آنجا گوے
سبقت مے ربود بدرگاہ عالمگیر رسیدہ موضعی بجمیع نہصد روپیہ سیورغال یافتہ مراجعت نمود و
درآنجا بدرس طلبہ علوم عمر عزیزش بسر فرمودہ ـ ملا عبدالجلیل در عہد اکبر شاہ مفتی لاہور بود ـ مخدوم
عبدالجلیل ٹھٹوی در فضیلت اشہر ایام اصلش از بندر لاہری است در عہد شاہجہان بود

پسرانش ابوالفتح ومحمد شریف ومحمد شفیع ہریک در فضیلت وقابلیت نامور بودند۔ مولوی عبد الحق کانپوری شمس العلماء۔ مولوی عبد الحق پنجابی۔ مولوی عبد الحق سہارنپوری۔ ملا عبد الحکیم بن ملا عبد الکریم کشمیری در عہد عالمگیری بود۔ مولوی عبد الحکیم واعظ مصنف عشرہ کاملہ وغیرہ۔ مولوی عبد الحلیم سہارنپوری۔ مولوی عبد الحمید رامپوری۔ شیخ عبد الحی ولد شیخ جمال کنبوہ دہلوی معاصر سلطان سلیم بود۔ میر عبد الحی خراسانی در عہد اکبر شاہ صدر الافاضل بود۔ مولوی عبد الخالق دیوبندی۔ ملا عبد الرحمن ساکن سیکری معاصر بہلول لودی۔ مولانا عبد الرحمن ٹھٹوی در علوم عقلیہ ونقلیہ بی‌نظیر بود بافادۂ دینی می‌پرداخت معاصر مرزا عیسی ومرزا باقی۔ ملا عبد الرحمن بوہرہ احمد آبادی وملا عبد الرحمن لاہوری معاصر اکبر شاہ بودند۔ قاضی عبد الرحمن سندی از اجل علماء وافضل فضلا از عہد شاہجہان تا عہد عالمگیر متولی نذور حرمین شریفین بودہ جاگیر مشروط الخدمت داشت بمدینہ طیبہ رحلت فرمودہ در قبر محمد حیات سندی مدفون گردیدہ۔ مولوی عبد الرحمن ساکن پھلواری۔ مولانا قاری عبد الرحمن پانی پتی۔ ملا عبد الرحیم کشمیری در عہد عالمگیر بود۔ مولوی عبد الرحیم رامپوری۔ مولوی عبد الرحیم جونپوری۔ ملا عبد الرزاق پانڈی کشمیری وملا عبد الرزاق محشی تحریر ومصنف رد محاکمات در عہد شاہجہان از علمای نامدار کشمیر بودند۔ ملا عبد الرزاق کشمیری شاگرد خواجہ حیدر چرخی در عہد عالمگیر بود۔ مولوی عبد الرسول سہارنپوری مصنف متن متین در نحو۔ ملا عبد الرشید ننگر کشمیری شاگرد محمد افضل چرخی در عہد عالمگیر بود۔ مخدوم عبد الرشید ساکن بالہ کنڈی ممالک سند از اجل علماء واکمل اتقیا بود مجمع کلان ازو باستفادہ کمال علمی وعملی رشید روزگار شدند۔ مولوی عبد السبحان پشاوری۔ ملا عبد السلام ساکن دیوہ شارح تہذیب المنطق ومنار اصول شاگرد ملا عبد السلام لاہوری بود۔ مولوی عبد السلام آروی۔ مولوی عبد السلام پانی پتی۔ ملا عبد الشکور لاہوری در عہد اکبر شاہ قاضی جونپور بود۔ مولوی عبد الشکور فیض آبادی۔ مولوی عبد الصمد پشاوری۔ مولوی عبد الصمد سہسوانی۔ مخدوم عبد العزیز کاہانی ساکن کاہان مضاف سوستان ملک سند محدث ماہر عزیز مصر تبحر وتدقیق وبرگزیدہ کشور تحقیق بادولیسر والاگہر سربسر علم وہنر اعنی مولانا اثیر الدین ومولانا یار محمد بزبان جام فیروز بہ سبب خروج شاہ اسمعیل ماضی از ہرات بموضع کاہان قدوم آوردہ آن سرزمین را بنشر علوم منور ساختہ ہمدران جا رحل اقامت

انداختند وہمانجا چشم از مطالعہ نسخہ حیات پوشیدند تصانیف عربیہ چون شرح مشکوٰۃ وحواشی اکثر کتب متداولہ ازانہا یادگار اند۔ مولوی عبد العزیز دریابادی۔ مولوی عبد العزیز لکھنوی مؤلف پیغام محمدی وغیرہ۔ حافظ عبد العلی رام پوری بن ملا محمد عمران بن ملا محمد غفران در سال دوازدہ صد ونود وہفت ہجری وفات یافتہ۔ مولوی عبد العلی بن مولوی فضل الرحمن رامپوری۔ مولوی عبد العلی ساکن ڈومری ضلع پٹنہ۔ مولوی عبد العلی ساکن جایس۔ سید عبد الفتاح گجراتی معاصر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر۔ ملا عبد القادر اخوند معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ۔ مولوی عبد القادر سندیلی از اولاد امجاد مولوی حمد اللہ شارح سلم نوزدہم ذیحجہ سال دوازدہ صد وہفتاد ودو ہجری رحلت کرد۔ مولوی عبد القادر رامپوری۔ مولوی عبد القادر باعسکظہ ساکن بمبئی۔ مولوی عبد القادر ساکن تھانہ ضلع بمبئی۔ مولوی عبد القادر ساکن ہوگلی عالم باعمل صاحب تصانیف دہم ذلقعدہ سال سیزدہ صد وہفت ہجری عبد الطاہر را عقب خود گذاشتہ رحلت کرد۔ مولوی عبد القدوس بنگلوری۔ میر عبد القدوس لکھنوی ابن سید عابد دانشمند کامل نحریر وقت صاحب شان ومستثنی در ابتلاے جنس بر آمدہ در ہزار وصد وچہل وشش ہجری وفات یافتہ آیۂ کریمہ مکرمون فی جنات النعیم مطابق واقعہ است ملا عبد القوی احمد آبادی برہانپوری عالمگیر ویرا مخاطب باعتماد خان کرد واکثر وی را بلفظ اخوند خواندے مولانا عبد الکریم شروانی معاصر غیاث الدین تغلق۔ سید عبد الکریم قنوجی ابن سید محمد قنوجی در عہد عالمگیر مشغول بدرس متداولات بود۔ قاضی عبد الکریم کشمیری شاگرد ملا ابو الفتح در عہد عالمگیر بود۔ مولوی عبد الکریم ساکن ٹونک ناظم رسالہ سبیل الرسول فی الناسخ والمنسوخ۔ مولوی عبد الکریم رامپوری۔ ملا عبد اللطیف ساکن وربیلہ ممالک سند عالم بلیغ بود حاشیہ بر شرح ملای جامی دارد و در بحث الکلام ما تضمن کلمتین حقیقۃ او حکما ای یکون کل واحدۃ منہما فی ضمنہ فالمتضمن اسم فاعل ہو المجموع والمتضمن اسم مفعول کل واحد من الکلمتین فلا یلزم اتحادہما درین دو بیت درج کردہ قامت بیہیئت مجموعیش چو اسم فاعل را تضمن می شمر وبنگر بخواہی اسم مفعولی از وہیئت افرادیش راکن نظر شیخ عبد اللطیف برہانپوری معاصر محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بود۔ مولوی عبد اللطیف دہلوی۔ مولوی عبد اللطیف فقیہ رامپوری۔ مولوی عبد المجید برہانپوری۔

ملا عبد النبی کشمیری در عہد عالمگیر بود۔ مولوی عبد الوہاب ساکن سوات نبیرۂ قاضی عبد الوہاب
کنی ساکن قصبہ مونگی کہ در علم فقہ و اصول مہارت کامل داشتہ در عہد عالمگیر قاضی عسکر بود۔ ملا
عثمان گجراتی از علمای قرأت و ملا عثمان سامانہ و ملا عثمان بنگالی سنبھلی از علمای نامور در عہد اکبر شاہ
بودند۔ خواجہ عزیز الدین صوفی مؤلف تحفۃ الابرار فی کرامۃ الاخیار معاصر غیاث الدین تغلق بود۔
عزیز الدین خالد خانی مؤلف دلائل فیروزی در علم نجوم معاصر سلطان فیروز بود۔ ملا عصام الدین
معاصر نصیر الدین محمد ہمایون شاہ۔ علاؤ الدین تاجر و علاؤ الدین کرک و علاؤ الدین صدر الشریعۃ و
علاؤ الدین مقری علمای نامدار در عہد علاؤ الدین خلجی بودند۔ مولانا علاؤ الدین اصولی بدایونی
سید علاؤ الدین اودہی۔ امیر علاء الملک مرعشی در عہد شاہزادہ شجاع بود کتاب مہذب در منطق
وانوار الہدی در الٰہیات و صراط الوسیط در اثبات واجب از تصانیف وے یادگار اند۔
مولانا علم الدین نبیرۂ شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی در عہد علاء الدین خلجی بود۔ مولوی علی اعظم
ساکن پھلواری۔ مولوی علی اکبر الہ آبادی مصنف فصول اکبری و اصول اکبری۔ ملا علی الماس
کشمیری شاگرد ملا جوہر ناتھ در عہد شاہجہان بود۔ علی بن احمد غوری ساکن کڑا کہ متصل مانک پور است
از مریدان شیخ رکن الدین قدس سرہ بود از تصانیف اوست کنز العباد فی شرح الاوراد مصنفۂ
بہاء الدین قدس سرہ۔ خواجہ علی پنو کشمیری شاگرد ملا شمس پال در عہد جہانگیر شاہ بود۔ ملا علی لیتک
کشمیری معقولی میانہ قد بود جہانگیر شاہ او را لیتک میگفت بہمان شہرت یافت چنانچہ سال فوتش
ہم در مصرعہ وای لیست و بلند ہمت کو؛ یافتہ اند۔ مولوی علی حبیب سجادہ نشین پھلواری۔
مولانا علی شاہ جاندار از اکابر علمای وقت و مرید شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ بود کتاب
خلاصۃ اللطائف در تصوف از تصانیف اوست۔ ملا علی قاری ٹھٹھوی در فضیلت افضل و
در قرأت اکمل بعہد مرزا جانی بود۔ ملا علی گرد ملای مستعد معاصر اکبر شاہ بود۔ ملا عماد الدین معاصر
شمس الدین التمش بود۔ مولانا عماد دانشمند متبحر در زمان سلطان محمد تغلق شاہ دہلی مردی
بزرگ و راست گو و حق شناس بود میگویند کہ محمد تغلق در ایام غرور سلطنت خود گفتہ بود کہ فیض خدا
منقطع نیست چرا باید کہ فیض نبوت منقطع شود اگر کسی حالا دعوی پیغمبری کند و معجزہ نماید تصدیق میکنید
یا نہ مولانا عماد بر فور گفت کہ گُہ مخور چہ میگوئی محمد تغلق حکم کرد کہ او را ذبح کنند و زبانش برآرند رحمۃ اللہ علیہ

مولانا عماد الدین حسام در عہد علاء الدین خلجی تا بست سال تذکیر گفتہ و در تذکیر او معتبران و دانشمندان و کاملان و فاضلان و شاعران حاضر می شدند۔ مولانا عماد الدین محمد طارمی طارم در حوالی شیراز است از انجا بگجرات آمدہ بخدمت ملک قطب الدین کہ خلیفہ خاص حضرت سید محمد المشہور بشاہ عالم بودند مرید گشت چنانچہ در علوم ظاہر بی نظیر آفاق بود در علم باطن ہم طاق گردید بارشاد و ہدایت خلق مشغول شد میان وجیہ الدین گجراتی از ارشد تلامذہ دیند۔ سید عنایت اللہ مجددی بالاپوری عامل کامل و فاضل لاثانی مشہور و معروف وقت خود بود در سال یازدہ صد و ہفتدہ ہجری رحلت فرمودہ۔ مولوی عنایت احمد ساکن پٹنہ۔ مولوی عنایت اللہ ساکن بردوان۔ مولوی عنایت حسین ساکن مونگیر۔ قاضی غضنفر سمرقندی در عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ بہندوستان قدوم آوردہ منصب اقضی القضاۃ ولایت گجرات یافتہ انصرام عہدۂ خود بدیانت میکرد در علوم متعارفہ یگانہ بود۔ سید غضنفر ابن سید جعفر نہروالی منسوب بنہر والہ گجرات۔ مولوی غلام اکبر خان مصنف ہدایۃ المنکرین وغیرہ۔ غلام علی کور از اجلۂ افاضل عہد اکبر شاہ بود۔ مولوی غلام حسین بنگالی۔ مولوی غلام سبحان قاضی القضاۃ کلکتہ۔ مولوی غلام نبی شاہجہانپوری محشی میر زاہد رسالہ۔ مولوی غلام علی ساکن مہری احاطہ بمبئی۔ مولوی غلام احمد نصیر آبادی۔ مولوی غلام محمد ہوشیارپوری۔ ملا غوثی گجراتی۔ مولانا غیاث بہروچی۔ سید فاضل معاصر اکبر شاہ بادشاہ بود۔ حکیم فتح اللہ گیلانی از اطبای عہد جلال الدین محمد اکبر شاہ بادشاہ بود کتب طبیہ تحقیقات تمام خواندہ و در ہیئت نیز ماہر بود و شرح قانون شیخ الرئیس بفارسی نوشتہ۔ قاضی فتح علی قنوجی شاگرد مولوی علی اصغر قنوجی در ہر علوم متداولہ مناسبتی داشت حاشیہ شرح تہذیب جلالی و شرح مقامات حریری از توالیف اینفہ اوست۔ مولوی فتح علی بردوانی۔ مولوی فتح علی جونپوری عالم مستعد عم مولوی معشوق علی جونپوری طبع موزون داشت خصوصاً در بدیہہ گوئی تاریخ شہرۂ آفاق بود۔ قاضی فخر الدین در عہد جلال الدین خلجی علامہ عصر بود۔ مولانا فخر الدین ہانسوی و مولانا فخر الدین مقاتل معاصر علاء الدین خلجی بودند۔ مولوی فخر الدین لکھنوی۔ مولوے فخر الدین علی خان شافعی المذہب قاضی چیناپٹن۔ مولوی فدا حسین ساکن ضلع پٹنہ۔ فرید بنگالی دانشمند متبحر و محدث معاصر جلال الدین محمد اکبر شاہ بود۔ ملا فضلی ملتانی از اکابر علمائے عصر خود بود۔ مخدوم

فضل اللہ ٹھٹوی نحریر وقت جامع فضائل قدسیہ حاوی معارف النسیہ محلی حلیہ ورع و تقوی
همواره بدرس علوم اشتغال داشت معاصر مرزا عیسی و مرزا باقی ۔ مولوی فضل اللہ لکھنوی
مولوی سید فضیلت حسین ساکن ضلع پٹنہ ۔ مولوی فضل اللہ بنگلوری ۔ مولوی فصیح الدین
از علمای کاملین بلدہ قنوج بود عمر شریفش بدرس و عبادت بسر برد ۔ مولوی فیض الحسن لاہوری
کہ بتدریس علم ادب یگانۂ روزگار بود بتاریخ دوازدہم جمادی الاول سال یکہزار و سہ صد و چہار
ہجری ازینجہان رحلت فرمود ۔ مولوی فیض اللہ پنجابی ۔ مولوی فیض الحسن سہارنپوری مصنف
تحفۂ صدیقہ در شرح حدیث ام زرع ۔ میان قادن پسر شیخ جو بود دانشمند معتبر در عہد بہلول لودی
بود ۔ سید قادری بلگرامی ابن حافظ ضیاء الدین بلگرامی حاج الحرمین الشریفین فاضل و حافظ
و قاری قرآن بودہ در وطن گوشہ گرفتہ بعبادت معبود حقیقی اشتغال داشت بسال ہزار و
یکصد و چہل و چہار ہجری درگذشت ۔ قاسم ترمذی کشمیری در عہد عالمگیر از علمای نامدار وقت
ملا قاسم واحد العین قندھاری در عہد جلال الدین محمد اکبر بادشاہ از عمدہ ترین مدرسین علوم عقلیہ
و نقلیہ بود ۔ مولوی قاسم علی سندیلی ابن مولوی حمد اللہ سندیلی شاگرد پدر خود مردی فاضل و کامل
کثیر الدرس بود و بزیارت بیت الحرام مشرف گشتہ ۔ مولوی قدرت اللہ بہاپوری ۔ مولانا
قطب الدین نافلہ معاصر غیاث الدین بلبن ۔ ملک قطب الدین ہندی در عہد بہلول لودی
بود ۔ شیخ قطب برہان پوری فاضل متورع حافظ جید تیرانداز مقری بود اشعار عرب بسیار بخاطر داشتہ
و خوب می خواند و با وجود وفور فضائل غربت و مسکنت مفرط داشتہ بماہ رمضان بہ پیش امامی
عالمگیر بادشاہ معزز می بود و نیز بتعلیم شاہزادہ معظم مفتخر بود و در پنجم سال جلوس عالمگیر بدار الخلافتہ
شاہجہان آباد برحمت حق پیوست ۔ مولوی سید کاظم علی دریابادی ابن سید قاسم علی چہاردہم
ربیع الاول سال سیزدہ صد و پنج ہجری رحلت کرد ۔ ملا کبیر الدین مورخ در عہد علاء الدین خلجی بود ۔
مولوی کبیر خان قاضی محمد پور احاطہ بمبئی ۔ شیخ کبیر ناگوری از اولاد شیخ فرید بن عبد العزیز بن شیخ
حمید الدین صوفی ناگوری است بزرگ صاحب مقامات جامع علم ظاہر و باطن کتاب ذہن کہ حاشیہ
فنو شرح مصباح است از تصانیف ویست بجہتہ تفرقہ کہ در ناگور از سمت کفار آن دیار واقع
شدہ بود بجانب گجرات رفت و ہمانجا ترک وطن پذیرفت رحمۃ اللہ علیہ ۔ شیخ کبیر لدہ ملا متورد صغر سن

بکمال رسیده واز پیران درگذرانیده اکثری کتب متداوله در ملازمت پدر و خسر بزرگوار خویش که سعد الله
بنی اسرائیل بود تحصیل نموده طریق صحبت واختلاط را نیکو ورزیده بحکم جلال الدین محمد اکبر شاه
بهمراهی پدر در پرگنه بجواره و دامن کوه شمالی رفته بضبط و ربط آن نواحی مشغول بود ۔ مولانا کریم الدین
در عهد علاء الدین خلجی تذکیر گفتی و در ان تحمید و نعت نظیم جدید و مناسب آوردی چونکه آواز خوش داشت تمامی
سخنهای او در عوام بیفتادی و جمعیت کثیر هم بنودی ۔ مولانا کریم الدین ٹھٹوی جامع فضائل و کمالات
قامع رذایل معضلات بزهد و تقوی نامور معاصر ملا عبد الرحمن ٹھٹوی بود ۔ مولانا کریم الدین جوهری
در عهد علاء الدین خلجی بود ۔ ملا کمال رامپوری بس نامور زیست ۔ مولانا کمال الدین کولی در عهد
علاء الدین خلجی بود ۔ مولانا کمال الدین اودهی و کمال الدین سامانه در عهد فیروز شاه از علمای نامور
بودند ۔ قاضی گهاسی آله آبادی شاگرد و خلیفه شیخ محب الله آله آبادی ۔ شاه گدای کشمیری در عهد
جهانگیر شاه از علمای نامور بود ۔ مولوی گلزار علی پھلواری را بس موزون است ۔ مولوی لطف حق
ساکن پیچاپور بگجرات ۔ مولوی لطف علی ساکن ضلع پٹنه ۔ مولانا لطیف مقری از علمای قرات
در عصر علاء الدین خلجی بود ۔ مولانا میران ماریکله معاصر علاء الدین خلجی ۔ مبارز خان سلطانپوری
معاصر ملا نظام الدین سهالوی رساله مبارزیه در علم کلام از مولفات اوست بس متین ۔
ملا مجنون کشمیری معاصر شاهجهان بود ۔ شیخ محمد اشرف شطاری لاهوری بصلاح و فضیلت نامور
معاصر عالمگیر بود ۔ مولوی محمد ادریس سلهٹی محشی جمع الجوامع سیوطی ۔ مولوی محمد اسرائیل سلهٹی محشی تفسیر
بیضاوی و هدایه ۔ مولوی محمد علی ساکن تھانه مؤلف کشاف اصطلاحات الفنون =
قاضی محمد افضل بھکری ۔ ملا محمد افضل کشمیری معاصر جهانگیر شاه بود ۔ ملا محمد اکرم لاهوری متداولات
را بارها درس گفته بحلم و بردباری و صلاح و پرهیزگاری موصوف معلم شاهزاده کام بخش بود ۔
قاضی محمد احمد آبادی مرید حضرت قطب العالم احمد آبادی قدس سره بود و ویرا سه پسر اند یکی قاضی حمید
که بقاضی چاپلنده شهرت دارد و پدر قاضی محمود دریائی دوم قاضی العالم شاه حماد سوم قاضی حامد
هر سه برادران مرید و خلیفه حضرت شاه عالم احمد آبادی قدس سره بودند ۔ قاضی العالم شاه حماد
دوازده سال در طلب علم پیش مولانا میانجی گجراتی صرف کردند و دوازده سال بجهاد کفره در لباس
سپاهیان بسر بردند و دوازده سال ترک همه کرده بخدا مشغول شدند از بد و شعور اکل حلال و صدق

مقال لازم حال خیر مآل شان بود تا اینکه تقوی شان در مرکب شان ہما اثر کردہ بود ہر گز کاہ و دانه
حرام نمی خورد و بشب خواب کمتر میکردند از بس که مظہر جلال بودند کسی را مجال نبود که به منظر شان بیاید
اغلب اوقات در پردہ حجاب داشتند خادم طومار حاجات ارباب احتیاج از پس پردہ میخواند ایشان
در جواب بعضی سفر مودند که میدہم و برای بعضی نمیدہیم فرمودند لہذا علمای وقت فتوی بر قتلش دادند
حاجی محمد افضل سیالکوٹی۔ خواجه محمد امین ولی اللّٰہی۔ ملا محمد امین کشمیری معاصر عالمگیر بود۔ ملا محمد باقر
کشمیری معاصر شاہجہان بود۔ شیخ محمد بہروچی۔ ملا خواجه محمد ٹوپیگر و کشمیری معاصر عالمگیر بود۔
مولوی محمد جیلانی رامپوری مصنف جنگنامه۔ قاضی محمد حسین جونپوری از علم و فضل نصیبی وافر داشت
در عہد شاہجہان قاضی جونپور بود و در اوائل عہد عالمگیر بقضای الٰہ آباد ممتاز شده در سن ہفتم
جلوس عالمگیر بحضور آمدہ باضافه منصب و احتساب لشکر سرفراز گردید و در تالیف فتاوی
عالمگیری بسی سعی نمودہ۔ مولوی محمد حسین مصنف اشاعة السنه وغیرہ۔ مولوی محمد حسین مصنف
تیغ فقیر و حربه فقیر وغیرہ۔ مولوی محمد حسن امروہوی مؤلف تفسیر معالات الاسرار فی مکاشفات
الاخبار معروف بتفسیر حضرت شاہی۔ مولوی محمد حسن اسرائیلی سنبھلی۔ ملا محمد داغی ٹھٹوی
در عہد شاہزادگی پیش امام شاہجہان بادشاہ بود۔ شیخ محمد سعید سرہندی ابن حضرت شیخ احمد
مجدد الف ثانی خلیفه پدر خود بود فاضل متشرع و عالم متورع پیوسته بارشاد طالبان جد و جہد
و درس علوم اشتغال داشته حاشیه بر حاشیه خیالی نوشته بصحبت عالمگیر رسیدہ رعایت کلی یافته
مولوی محمد شاہ مصنف مدار الحق۔ ملا محمد صادق ٹھٹوی۔ ملا محمد صالح معاصر جہانگیر شاہ بود۔
ملا محمد صلاح گجراتی۔ مولوی محمد صدیق اصولی پشاوری۔ مولانا محمد صدیقی ملتانی گجراتی۔ مولوی
محمد عادل از ابتدا تا انتہا کتب درسیه بخدمت مولانا محمد سلامت اللّٰہ گذرانیدہ الحال جانشین
مولانا موصوف بکانپور ہستند و بہدایت و ارشاد خلائق صارف الاوقات اند سلمه اللّٰہ تعالیٰ۔
شاہ محمد عاشق پھلتی۔ بابا محمد عثمان کشمیری ابن شیخ محمد فاروق از تلامذۂ ملا سعد الدین صادق و غیرہ
علمای کشمیر بود و نیز بخدمت مولانا شاہ ولی اللّٰہ دہلوی رسیدہ اجازت حدیث و فقه یافته
مولوی محمد عمر دہلوی ابن مولوی کریم اللّٰہ دہلوی در دوازدہ صد و شصت و ہشت ہجری
متولد شده و پیش والد ماجد خود تربیت و تعلیم علوم رسمی یافته بدرس و تدریس اشتغال دارد

سلمہ اللہ تعالیٰ۔ مولوی محمد علی ابن مفتی یار محمد دکنی مؤلف کواکب العرفان فی تحقیق السبحان۔ مولوی محمد علی نصیرآبادی مؤلف جلاء العیون لنظم سرور المحزون۔ مولوی محمد فصیح غازیپوری واعظ فصیح قامع رسم قبیح۔ ملا محمد قاسم استرآبادی بلقب ہندو شاہ شہرت داشت گلزار ابراہیمی مشہور بتاریخ فرشتہ از تالیفات ولیست۔ ملا محمد لاہوری از اکابر علمای لاہور ست۔ میرزا محمد صادق مؤلف صبح صادق نسبت تلمذ باو دارد و در عہد شاہجہان قضای بنگالہ داشت۔ شیخ محمد لاہوری ابن عبد الملک از فضلای نامور پیش علمای حجاز تفسیر و حدیث و فقہ آموختہ بوطن مراجعت نمود و بتدریس روزگار گذرانید۔ محمد لبیب کشمیری معاصر جہانگیر شاہ۔ شیخ محمد ماہ جونپوری بعلم صوری و معنوی آراستہ بود مولوی محمد مصطفےٰ پنجابی۔ مولوی محمد موسیٰ ابن مولانا رفیع الدین دہلوی۔ شیخ محمد واعظ لاہوری از مشاہیر واعظین لاہور بود۔ مولوی محمد وجیہ ساکن پھلواری۔ شیخ محمد یحییٰ سہرندی ابن حضرت شیخ احمد مجدد الف ثانی قدس سرہ بصلاح و تقویٰ موصوف اکثر اوقات خود بدرس علوم متداولہ صرف میکرد و مشمول عواطف عالمگیر پادشاہ بود۔ ملا محمد یزدی قاضی القضاۃ جونپور بجرم افتای خروج بر اکبر شاہ بادشاہ از عروج منصب خود بغرقاب فنا رسیدہ۔ مولوی محمد یعقوب دہلوی ابن کریم اللہ دہلوی برادر کلان مولوی محمد عرش پدر خود اکتساب علوم کردہ بافادۂ طلبہ اشتغال دارد سلمہ اللہ تعالیٰ۔ ملا محمود ثانی جونپوری تلمیذ دانشمند خان در اواخر عہد شاہجہان در گذشت۔ شیخ محمود بھکری از اجلہ علمائے روزگار بود۔ قاضی محمود علامہ عباسی ٹھٹھوی معاصر مرزا عیسیٰ و مرزا جانی حکام سند در حقیقت و کمال از نوادر و در جامعیت علوم بغرائب اظہر صاحب تصانیف کثیرہ بود منجملہ آن تذکرۃ الاولیا و حواشی متین بر کتب متداولہ ہست۔ قاضی محمود دریای ولد قاضی چاپلندہ بزرگی و خوارق ایشان عالم را فرو گرفت و خدمت عالم آب ہم بایشان تعلق داشت اکثر در تباہی کشتیہا کہ یاد ایشان می نمودند بساحل مراد مے رسیدند ازین سبب دریای لقب خاص مقرر گشت چون بہ شصت و ہفت سال رسید بتاریخ سیزدہم شہر ربیع الثانی سال نہصد و چہل و یک جان بحق تسلیم نمود و مرقدش در بھیرپور مضافات گجرات اہل وقع ہست۔ قاضی محی الدین کاشانی معاصر علاء الدین خلجی۔ مخدوم جہان سندی در عہد اکبر شاہ از علمای نامور بود۔ سید میر بلگرامی عالم عارف بود خلائق از و منتفع

می شدند هزار و یکصد و هفتسده هجری وفات یافت ـ سید مرتضی سوستانی در فضیلت اتم شاگرد
حسان الهند سید غلام علی آزاد بلگرامی بود ـ مولوی مرتضی حسن ساکن پهلواری ـ ملا مظهر ساکن کرا
معاصر فیروز شاه ـ قاضی معمار الدین در عصر غیاث الدین تغلق بعهدهٔ قضای دهلی سربلند بود ـ
قاضی معروف بهکری معروف و مشهور زمان قاضی شهر بهکر بود بوفور علم و فضیلت و صلاح و تقوی
و لطف طبع و طیب مزاج اتصاف داشت بسمع جام سنجر مرزبان سند سانیدند که قاضی از مدعی
و مدعا علیه اخذ اجر میکند جام او را طلبیده پرسید قاضی گفت بلی اکثر بخاطر میگذرد که از گواهان هم چیزی
گرفته شود اما پیش از انفصال دعوی بخانهٔ خود میروند جام ازین حرف بغایت منبسط شد چون جام را
خوش یافت گفت تمام روز بانفصال دعاوی می پردازم و لوازم کثیر من بفاقه میگذرانند این
حال کی روا باشد جام برای او ادراری لائق مقرر فرمود ـ مولانا معز الدین اندپتی معاصر علاء الدین
خلجی ـ مولانا معین الدین لونی معاصر علاء الدین خلجی ـ قاضی مغیث الدین بیانه ـ سید مغیث الدین
ساکن کیتهل در عهد علاء الدین خلجی بودند ـ مولوی مقبول احمد گوپاموی مؤلف رساله تنبیه الانسان
در بیان حلت و حرمت حیوان ـ ملا مقیم در عهد اکبر شاه مدرس دهلی بود ـ سید منتخب الدین ساکن
کیتهل برادر سید مغیث الدین معاصر علاء الدین ـ شیخ منصور لاهوری از شاگردان شیخ اسحاق
کاکو است و بیشتر تحصیل علوم در ملازمت ملا سعد الله نموده و مصاهرت باو داشت دانشمند
متبحر بود و در همه علوم عقلی که در هندوستان متعارف اند استحضاری تام مرجعیت انام داشت
از عهد اکبر شاه چندگاه قاضی القضاة ملک مالوه بود بعده بخدمت ضبط و ربط پرگنه بجور و حدود
دامن کوه مامور شد ـ ملا منور تلمیذ شیخ اسحاق کاکو در عهد اکبر شاه بود ـ مولانا منهاج الدین جرجانی
در عهد غیاث الدین بلبن بود ـ مولانا منهاج الدین تلنبی معاصر علاء الدین خلجی ـ ملا موسی
احمد آبادی در عصر اکبر شاه بود ـ ملا مومن جیل کشمیری معاصر عالمگیر بود ـ ملک موید جاجرمی در عصر
جلال الدین خلجی بود ـ شاه مهدی عطا ابن شاه حسین عطا ابن شاه بناه عطا سلونی کرهی باشرف
ادهنی از اولاد امجاد شیخ ادهن جونپوری قدس سره بسال دوازده صد و شصت و شش هجری
ولادت یافته علوم باطن از جد و پدر خود آموخته خرقهٔ چشتیه در بر کشیده و در علوم ظاهر شاگرد مولوی نور الله
پنجابی بغایت علم دوست و شاغل تدریس طلبه بود و بخشش سجاده سلوان اند سلمه الله تعالی ـ میر شاه

حرف النون

کشمیری معاصر عالمگیر بود۔ ملا ناصر در عہد اکبر شاہ قاضی آگرہ بود۔ مولوی ناصر علی غیاپوری مؤلف
مناصر الحسنات وعناصر البرکات وغیرہ۔ ملا نازک کشمیری در عہد عالمگیر بود۔ مولوی نجف حسین
سندیلی نوزدہم محرم سال دوازدہ صد وپنجاہ وپنج ہجری بمقام اجمیر رحلت کرد۔ مولانا نجم الدین
دمشقی شاگرد مولانا فخر الدین رازی معاصر غیاث الدین بلبن۔ مولانا نجم الدین انتشار معاصر
علاء الدین خلجی۔ مولانا نجیب الدین شادی معاصر علاء الدین خلجی۔ مولوی نذیر حسین محدث
مصنف معیار الحق وغیرہ۔ ملا نسیم منطقی رام پوری۔ مولانا نصیر الدین غنی ومولانا نصیر الدین
ساکن کڑہ ومولانا نصیر الدین صابونی در عہد علاء الدین خلجی علمای نامور بودند۔ سید نظام الدین ٹھٹھوی
در فقہ ادق انام ودر علوم اعلم کرام برآمدہ بجذبۂ طبع گرائیدہ سوی شاہجہان آباد شتافت ودر تالیف
فتاوے عالمگیری بسی مشکلات حل کردہ ٹھٹھہ شہریست از توابع سند۔ مولانا نظام الدین کلاہی
معاصر علاء الدین خلجی۔ مولانا نظام الدین علی معاصر بابر بادشاہ۔ ملا نظام الدین ہروی مصنف
طبقات اکبری۔ شیخ نظام تھانیسری ابن شیخ عبد الشکور باوجودیکہ تتبع متداولات ننمودہ واز کتب
صوفیہ مطالعہ نکردہ بود نسخہ در تصوف تصنیف فرمودہ کہ جملہ پسند عارفان ہست ونیز تفسیری
املا کردہ کہ معنی آن ہمہ در قالب تصوف ریختہ۔ قاضی نعمت اللہ عباسی ٹھٹوی نسبش بآل عباس
رضی اللہ عنہ منتہی می شود وی از احفاد واماندگان عہد گماشتگان خلفاے عباسیہ در عہد جام
صلاح الدین بن جام تماجی بادشاہ سند اقدم علماء واکرم اتقیا بود۔ مولوی نعیم الدین ابن مولوی
فصیح الدین قنوجی تلمیذ مولوی عبد الباسط قنوجی شرح تصدیقات سلم العلوم وحاشیۂ صدرا از تصانیف
اوست۔ شیخ نور الدین کنبوہ لاہوری ملا مستعد در عہد اکبر شاہ بود۔ مولوی نور کریم دریابادی

حرف الواو

ملا نور محمد بھکری۔ مولوی واجد علی مؤلف رسالہ معروف العرفان۔ مولانا وجیہ الدین ملھو ومولانا
وجیہ الدین پائلی ومولانا وجیہ الدین رازی علمای عہد جلال الدین خلجی اند۔ مولوی وحید الحق بہاری
بست وچہارم صفر سال ہزار ودوصد ہجری وفات یافتہ کتاب زاد الآخرت وشرح کلمۂ طیبہ
ذکر الصلوٰۃ وقرۃ العاشقین فی حلیۃ سید المرسلین ورسالۂ تحقیق الایمان از و یادگار اند رحمۃ اللہ علیہ
مولوی وحید الزمان بن مولوی مسیح الزمان لکھنوی مؤلف نور الہدایہ ترجمہ شرح وقایہ۔ مولوی

حرف الہاء

وکیل احمد مؤلف رسالہ حد العرفان۔ قاضی ولی اللہ خان ساکن برودہ۔ ملا ہاشم کنبوہ معاصر

جلال الدین محمد اکبر شاہ۔ میر ہاشم منور آبادی شاگرد ملا حید کشمیری معاصر عالمگیر۔ مولوی سید یاد علی مشہدی کڑوی فقیہ وقت بود۔ مولوی سید یار علی مصنف ہادی المضلین۔ مفتی یار محمد بلیباہی دکنی محشی شرح تہذیب یزدی۔ ملا یار محمد بھکری مشہور بملا یاری۔ شیخ یاسین قنوجی انا عیان فضلای بلدہ قنوج کامل بکمل بود خلق کثیر بفیضان تلمذ او بانتہای فضائل رسیدند از انجملہ سید مربی بلگرامی و ملا فیضی امروہی از مشاہیر فضلا ہستند۔ مولوی یعقوب علیخان رامپوری۔ ملا یوسف کادسو کشمیری و ملا یوسف چجک کشمیری در عہد شاہجہان نامی بودند۔ مولوی یوسف علی سندیلی الاصل گوپاموی مولداً لکھنوی وطناً شارح نظم الفرائض۔

بعد ختم کتاب محبی محمد ابراہیم خان رسالہ دار سنٹرل انڈیا ہارس کہ مرد متدین و محب للاسلام و المسلمین اند ترجمہ مولوی شاہ محمد رمضان شہید بغرض اندراج کتاب بمن ہیچمدان دادند چونکہ صاحب ترجمہ بس نامور و عالم باعمل بود و بجالت اشاعت دین متین شرف شہادت یافتہ ذکرش درین کتاب خالی از زمین و برکت نخواہد بود و ہو ہذا

مولوی شاہ محمد رمضان مہیمی

از شیوخ قصبہ مہیم عالم عامل و اعظ کامل فخر سرزمین ہریانہ بخصایل حمیدہ و شمایل جیدہ شہرت عام کالبدر التام دارد کافۂ راجپوتان مسلم کہ بنام رانگر در ملک ہریانہ مشہور اند ذات بابرکات آیاتش براہ راست قدم اتباع شریعت نہادہ مشار الیہ متبعان سنت و جماعت ہستند تذکیرش عجیب اثری داشت کہ سامعین بہزار جان مطیع و منقاد می شدند و عبدۂ اصنام تار زنار را ہیچو بار دوش افگندہ حلقہ بگوش باسلام میگردیدند بالجملہ وی رحمۃ اللہ تعالیٰ بعد زیارت حرمین شریفین زادہما اللہ شرفاً و تعظیماً براہ بندر بمبئی مراجعت وطن فرمودہ بہر مقامی کہ میرسید حسب عادت خود لب وعظ و تذکیر می کشود و ہدایت اتباع شریعت باہاے آن مقام می نمود تا اینکہ بمقام مندسور رونق افروز شدہ بہ مسجد آن بلدہ محفل وعظ گرم کرد قوم بوہرہ کہ خلاف مذہب اہل سنت اند درین گرمی تذکیر بسر کردن بنادیق بر وحملہ آوردہ تا بضربت بندقہ آن فرقہ ضالہ بمرتبہ شہادت فائز گشت این واقعہ در سال دوازدہ صد و چہل ہجری بظہور پیوستہ رفقای آن مبرور نعش مغفور را ہمدران جا بزمین سپردند بعد از شش ماہ برادر عینی وے تابوتش بقصبہ مہیم آوردہ مدفون نمود شاعرے تاریخ شہادتش چنین یافتہ

قطعہ تاریخ

جناب شاہ رمضان قطب آفاق | سراپا معرفت عرفان مآبے
ظہور از بہر تاریخ شہادت | خرد گفتہ خسوف آفتابے ۱۲۴۸

دیگرے گفتہ

درخلد چو رفت شاہ رمضان | دے شیخ شہید گفت رضوان ۱۲۴۸

تصانیفہ المفیدہ آخر گت - بلبل باغ - عقاید عظیم - رنگیلے - **مندسور** بمیم مفتوح و نون ساکن و دال مہملہ موقوف و سین مفتوح واو مجہول و رای مہملہ شہریست بسر زمین **مالوا** **مہیم** بمیم مفتوح وہای ہوز مکسورہ بعدش یای تحتانی مجہولہ و میم موقوف قصبہ ایست بمرز بوم ہریانہ متعلقہ ضلع رہتک

مولوی امام الدین کالوڈی

ولد مراد خان عالم باعمل بورع و تقوی موصوف بود جم غفیر از خلائق بہدایت و ارشادش براستی پیوستند وی رحمۃ اللہ علیہ بسال دوازدہ صد و سی و ہفت ہجری ولادت یافتہ در سال سیزدہ صد ہجری چہار عقب گذاشتہ رحلت فرمود از ان جملہ حافظ غریب اللہ را دیدہ ام بدیانت و تقوی مصداق الولد سر لابیہ است **کالوڈ** قصبہ ایست محروسہ ریاست پٹیالہ کہ فی الحال بنام مندر گڈھ شہرت دارد

اعجوبۃ الزمان

مولوی ببر دہلوی و مولوی دہومن سہارنپوری

ہر دو حرف نشناس لوح دانش ملازم صحبت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی قدس سرہ بودند قوت حافظہ چندان داشتند کہ انچہ از مولانا می شنیدند بلفظہا یاد میگرفتند بکرات و مرات وعظ قرآن مجید از زبان مولانا موصوف از ذکر شنیدہ بودند ہرگاہ کسی میگفت چیزے بفرمایند میگفتند آیتی از قرآن بخوان اگر قاری غلط خواندی ازالۂ غلط نمودہ ترجمہ و تفسیر آن مالہ و ما علیہ مشرح و مفصل بیان میکردند مفتی محمد اسد اللہ الہ آبادی مرحوم میفرمودند باری بدہلی رفتم دوران زمان مولوی ببر زندہ بود بشنیدن آوازۂ اوصافش مشتاق لقاے او شدم و نماز جمعہ بمسجد شاہجہانی گذاردم بعد نماز مجلس تذکیر منعقد گشت بعض مردم گفتند ہمین مولوی ببر اند کہ وعظ میگویند بتوجہ تمام بیان شان اصغا کردم از انچہ شنیدہ بودم زائد یافتم

بعد فراغ از وعظ با مولوی ببر سلام گفته مصافحه کردم و آیهٔ کریمه وزینا السماء الدنیا بزینة ن الکواکب خواندہ پرسیدم ما سوای سبعه سیاره جمله کواکب بر فلک الافلاک ثبت اند که ثبوت آن از احادیث نبویه میشود پس تزئین سماء دنیا به کواکب چه معنی دارد مولوی ببر بجوابم گفت شنیده باشید مردمان می گویند که فلان مکان از شیشه آلات وغیره چه خوش آراسته است حال آنکه شیشه آلات بسقف و حیطان آن مکان چسپان و آویزان می باشند وانان در حقیقت تزئین مکان مقصود است همچنین کواکب گو بفلک الافلاک منوط و مربوط اند لاکن در حقیقت ازان کواکب سمای دنیا را زینت و روشنی حاصل است بدین وجه وزینا السماء الدنیا فرموده اند ع صحبت صالح ترا صالح کند

خاتمة الطبع از جانب کارپردازان مطبع

بعد حمد و نعت بر سالکان مسالک تحقیق و رهروان منازل تدقیق مخفی و محتجب مباد که از بدو آفرینش عالم تا ایندم وقتی از اوقات زمانه از وجود باجود انبیاء مرسلین و اوصیاء کاملین و علمای شرع متین و حامیان دین مبین خالی نمانده تا گمرهان بوادی ضلالت از بدرقه هدایت و ارشاد آنها بمنزل مقصود رسند و تشنگان سراب غوایت از سرچشمهٔ مواعظ شان زلال چشند همچنین هر یکی از خلاف جانشین اسلاف شده در اکناف و اطراف عالم بهدایت خلق مشغول مانده و نیز ابدال و اقطاب اطیاب همبرین منوال از جانب حق مامور شدند چون زمانهٔ رسالت بعد حضرت خاتم النبیین سید المرسلین صلی الله علیه و آله وسلم سپری شد خلفای راشدین و ائمه طاهرین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین در ترویج دین و هدایت کافهٔ مسلمین سعیهای وافره و جهدهای متکاثره فرموده و چنانکه باید در تلقین احکام و تعلیم انام وقیقه از دقائق فرو گذاشت نمودند بعد ازان جوق جوق علمای اعلام و کملای قمقام به نیابت آنها برخاستند و همگی همت والانهمت خود ها را برهمین کار خیر برگماشتند تا اینکه خلاق عالم نظر بحمایت دین خویش در تکثیر خلقت ایشان چنان برکتی عطا فرمود که در هر بقعه زمین نجم افاضات ایشان طلوع نمود چنانچه اکثر کتب از حالات سنیه و مقامات علیه این خیل ربانی مملو و مشحون است و هم بحیز طبع درآمده در هر دیار و امصار اشاعت پذیر لیکن عجب اتفاق که همه این قسم کتب را دیدیم مگر از کوائف و سوانح عمری مشائخ و علمای هندوستان معرا یافتیم آری اگر برین کار سترگ کسی همت نمی گماشت و در تدوین اسامی و حالات این اصحاب اخیار همبرین طریق تهاون و تکاسل راه می یافت چه عجب که از صفحهٔ روزگار نام نامی این حضرات بمرور دهور حک میشد از آنجا که از مبدء فیاض

حصهٔ هر یکے جداگانه بهم میرسد انصرام این امر اهم خالق اکرم از فضل اتم موقوف بر ذات بابرکات عالم عدیم النظیر فاضل خبیر محسود اقران وامثال محقق باکمال ماهر رموز خفی وجلی جناب مولانا حضرت مولوی رحمان علی صاحب عم فیضه ممبر کونسل مقام ریوان داشته بود که ایدون بظهور رسید وشاهد مدعا بر منصهٔ شهود جلوه گر گردید که حضرت مصنف ممدوح کتابی نایاب ومخزنی کمیاب متضمن حالات واسامی علمای هندوستان تالیف وتصنیف فرمودند ونامش اسم بامسمی تذکرهٔ علمای هند گذاشتند حضرات شائقین را مژده باد که درین ایام برکت انجام بنهایت اهتمام صحیفهٔ مسبوق الذکر حسب تحریک حضرت مصنف در مطبع نامی وگرامی مشهور نزدیک ودور منشی نولکشور واقع لکهنؤ بحسن انتظام بابو منوهر لال بهارگو بماه نومبر ۱۹۱۴ع مطابق ماه ذی الحجه ۱۳۳۲ھ بار دوم نقش انطباع پذیرفت ایزد منان مقبول عالم وعالمیان کناد بحرمة النون والصاد فقط

انیس الارواح - از حضرت شیخ معین الدین چشتی - ۱ر۳ ۹پائی

کلمۃ الحق - از شاہ عبد الرحمن مع شرح نور مطلق از ملا نور اللہ در بیان وحدت وجود مع دلائل و دفع شکوک - ۵ر

مکتوبات جوابی - شیخ شرف الدین یحییٰ منیری قدس سرہ - ۲ر۶ ۹پائی

مکتوبات - حضرت شرف الدین یحییٰ منیری قدس سرہٗ - ۱۰ر

مکتوبات امام ربانی حضرت مجدد الف ثانی عہر

مطلع الانوار - نظم از طوطی ہند امیر خسرو دہلوی تحشی مولانا ابو الحسن فرید آبادی ۷ر

حدیقۂ حکیم سنائی - معروف بہ الٰہی نامہ تحشی جدید - عـ۱ر پ

کیمیائے سعادت - از امام غزالیؒ معروف متداول - عہر

ہدایۃ المومنین - رسالہ در بیان بیعت صالحین از ملا معین الدین - ۱ر

مطالب رشیدی - از حضرت شاہ تراب علی قلندر قدس سرہٗ - ۱۰ر

نفحات الانس مع سلسلۃ الذہب از ملا عبد الرحمن جامی عہر

مصباح الہدایہ - ترجمۂ عوارف از حضرت

شاہ محمود کاشانی - ۱ر۹ پائی

فوائد سعدیہ - از قاضی ارتضی علی خان در تصوف - ۱۲ر

پندنامۂ عطار - از حضرت شیخ فرید الدین ۱ر

منطق الطیر - از شیخ فرید الدین عطار قدس سرہٗ ۳ر۶ ۹پائی

می باید شنید - رموز تصوف قابل دید از شاہ رفعت علی - ۶ ۹پائی

مرغوب القلوب مصنفۂ مولانا شمس الدین ۱ر

زبدۃ المقامات - نفیس کتاب - ۱۲ر۶ ۹پائی

رسالۂ رموز الحقیقۃ ۶ ۹پائی

مثنوی عطار - از شیخ فرید الدین عطار ۳ ۹پائی

بے سر نامہ - مصنفۂ فرید الدین عطار ۳ ۹پائی

مثنوی راجہ ۳ ۹پائی

می باید دید - قابل شنید از ملا محمد حسین ۹ ۹پائی

مثنوی شیخ بہلول - حکایات عارفانہ ۱ر

مثنوی مولانا روم - قدس سرہ مقبول عام چار مصرعہ محشی ہر شش دفتر مع تکملۂ دفتر ہفتم عـ۱۲ر پ

شرح مثنوی روم - از ملا بحر العلوم مقبول عام سہ مجلد کامل - صہ ر

شرح مثنوی روم - از شاہ عبد اللطیف معروف بہ لطائف معنوی - ۸ر

التاویل المحکم - فی متشابہ فصوص الحکم

مصنفۂ مولوی محمد حسن امروہوی۔ عہ/

شرح مثنوی روم۔ از ملا محمد رضا معروف
بمکاشفات رضوی۔ ۹/

جواہر غیبی۔ از حضرت مظفر علی شاہ اکبر آبادی
بحث وحدت وجود و توحید صفات وتحقیق رسالت
ومراتب علم وسلسلۂ طریقت۔ ۲/

تذکرۃ الٰہی۔ احوال شاہ مظفر علی قدس سرہ
از مولانا ابوالحسن صاحب فرید آبادی۔ ۵/

فتوح الغیب۔ از حضرت محی الدین
غوث الاعظم جیلانی مع شرح فارسی از شاہ
عبدالحق محدث دہلوی در ارشادات
فقر و تصوف۔ ۱۲/

دلیل العارفین۔ ملفوظات حضرت
سلطان معین الدین چشتی جمع کردۂ حضرت
قطب الدین بختیار کاکی۔ ۲/

مثنوی مے رنگ از حضرت خواجۂ
خواجگان قطب الدین بختیار کاکی قدس سرہ

مثنوی بزم وصال۔ در مذاق معرفت
عمدہ مثنوی۔ ۸/

رسالۂ حق نما۔ از شاہزادہ دارا شکوہ مرحوم

مجموعہ نکات فقر۔ چار رسالہ نظم از مولوی
مظہر علی العلائی۔ ۳/

لوائح جامی۔ از مولانا عبدالرحمٰن جامی ۱/

تواریخ حالات انبیا و اولیا و اماکن متبرکہ

(اردو)

روضۃ الاصفیا۔ ترجمۂ قصص الانبیا از مولوی
محمد طاہر۔ ۱/۹/۶

ایضاً۔ مطبوعہ شعلہ طور۔ ۹/۵

عجائب القصص۔ حالات انبیا و اولیا از آدم
تا خاتم الانبیا صلعم مرتبۂ مولوی فخر الدین ۱۲/

تاریخ حبیب آلہ مدینہ منورہ از مفتی عنایت احمد

ترجمہ فوائد سعدیہ۔ حالات اولیا از مولانا
ابوالحسن۔ ۱۲/

تفریح الاذکیا فی احوال الانبیا
جدید تاریخ مقبول عام از ابتدائے آدم علیہ السلام
تا ائمہ شہدا علیہم السلام بصحت احادیث و آثار
مولفۂ مولانا ابوالحسن حسین کاکوروی
کامل در دو جلد۔ للعہ/

حدیقۃ الاولیا۔ از مفتی غلام سرور لاہوری

تاریخ مدینہ منورہ۔ اردو ترجمہ جذب القلوب ۸/

منہاج النبوۃ۔ اردو ترجمہ مدارج النبوۃ
از خواجہ عبدالمجید خان۔

ترجمہ سیر الاقطاب۔ از سید محمد علی
مراد آبادی ۶/